

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav slavistických a východoevropských studií

Bc. Hana Kosejková

**Deportace Čečenců a Ingušů. Příspěvek
k dějinám Kavkazu ve druhé polovině 20. století**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Bc. Hana Kosejková**

Vedoucí práce: **PhDr. Stanislav Tumis, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KOSEJKOVÁ, Hana. *Deportace Čečenců a Ingušů. Příspěvek k dějinám Kavkazu ve druhé polovině 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav slavistických a východoevropských studií, 2012. 131 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Stanislav Tumis, PhD.

Anotace

Diplomová práce „Deportace Čečenců a Ingušů. Příspěvek k dějinám Kavkazu ve druhé polovině 20. století“ pojednává o perzekuci těchto národů v Sovětském svazu v letech 1944-1957, následné rehabilitaci a odhalení kultu osobnosti Josifa Stalina a roli Nikity Chruščova v obnově občanských a politických práv deportovaných národů.

Аннотация

Дипломная работа «Депортация чеченцев и ингушей. К истории Кавказа второй половины XX века» посвящена репрессиям против этих народов в Советском союзе в 1944-1957 годах, последующей реабилитации и разоблачению культа личности Иосифа Сталина, а также роли Никиты Хрущева в возвращении гражданских и политических прав депортированным народам.

Klíčová slova

Národnostní politika, Sovětský svaz, Severní Kavkaz, Čečenci, Inguši, druhá světová válka, stalinismus, totalitarismus, deportace, rehabilitace.

Ключевые слова

Национальная политика, Советский союз, Северный Кавказ, чеченцы, ингуши, Великая Отечественная война, сталинизм, тоталитаризм, депортации, реабилитация.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 30. července 2012

Hana Kosejková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Stanislavu Tumisovi, PhD. za cenné rady, pomoc a trpělivost, dále všem konzultantům - Marjam Jandijevě, Magomedu Muzajevovi, Abdule Istamulovi, členům Organizačního výboru pro obnovu Auchu (Dagestán) a pracovníkům Muzejního komplexu v Nazrani (Ingušsko). V neposlední řadě také rodině Čanijevých (Ingušsko), Chadzijevých (Ingušsko), Vazarových (Čečensko), Chmelových (Ukrajina, Česká republika) a dalším osobám, které byly nápomocny při terénních výzkumech.

Obsah

ÚVOD.....	8
1. INTEGRACE ČEČENCŮ A INGUŠŮ V RUSKÉM IMPÉRIU A JEJICH ÚČAST V OBRANĚ SSSR ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY.....	17
1.1. STRUČNÉ DĚJINY ČEČENCŮ A INGUŠŮ.....	17
1.2. SITUACE V ČEČENO-INGUŠSKU OD VYPUKNUTÍ VÁLKY PO PŘEDVEČER DEPORTACE (ČERVEN 1941-ÚNOR 1944)	21
2. OPERACE „ČOČKA“.....	30
2.1. PŘÍPRAVNÁ ETAPA DEPORTACE	30
2.2. ZAHÁJENÍ DEPORTACE DO KAZACHSTÁNU A KIRGIZIE.....	37
2.3. ZÁMINKY A SKUTEČNÉ PŘÍČINY DEPORTACE	47
3. ADAPTACE K PODMÍNKÁM VE STŘEDNÍ ASII	54
3.1. STATUS ZVLÁŠTNÍHO PŘESÍDLENCE DEPORTOVANÝCH OSOB A JEHO VLIV NA ŽIVOT	54
3.2. OTÁZKA DEMOGRAFIE A PROBLEMATIKA DEMOGRAFICKÝCH ZTRÁT V DŮSLEDKU DEPORTACE	69
4. XX. SJEZD KSSS A REHABILITACE PERZEKVOVANÝCH NÁRODŮ.....	75
4.1. BOJ ZA PRÁVO NÁVRATU DO VLASTI (1953-1957).....	75
4.2. OBNOVA AUTONOMIE A VÝSTAVBA SPOLEČNOSTI	82
4.3. PROCES REHABILITACE OD 80. LET DO SOUČASNOSTI.....	89
5. NÁRODNOSTNÍ KONFLIKTY JAKO DŮSLEDEK DEPORTACÍ NÁRODŮ ...	96
ZÁVĚR	110
RESUMÉ/ РЕЗЮМЕ	112
ZKRATKY A ZKRATKOVÁ SLOVA	115
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....	116
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	117
SEZNAM PŘÍLOH.....	131
PŘÍLOHY	

Úvod

Bývalý Sovětský svaz i jeho nástupce Ruská federace jsou největšími státními útvary na světě zabírající východ Evropy a celou severní část Asie, z čehož vyplývá ohromná národnostní různorodost, kdy v jedné zemi vedle sebe žily desítky národů různých jazykových skupin, kultur a náboženství. V Sovětském svazu se postupně rozvíjela teorie i praxe „výchovy“ malých národů velkým ruským národem v roli staršího bratra. Diplomová práce se zabývá vztahy mezi centrem personifikovaným osobou Josifa Džugašviliho (Stalina) a periferií na příkladu dvou malých navzájem spřízněných národů - Čečenců a Ingušů (Vajnachů).¹

Jak již název práce napovídá, budu se zabývat hlavně obdobím po druhé světové válce, nicméně samotné přesídlení Vajnachů začalo 23. února 1944 a i dlouho před tímto datem probíhaly přípravy. To ovšem neznamená, že by byly násilné přesuny skupin obyvatelstva či národů v Rusku před tímto obdobím (a v celé lidské historii) něčím neznámým. Před druhou světovou válkou neměly deportace geopolitický charakter, to znamená, že nevedly ke změně etnické mapy celého regionu,² ale rozhodující roli hrála příslušnost k určitým sociálním skupinám, například k bývalým carským úředníkům, zámožným osobám (kulakům)³ apod., kteří byli deportováni ve 30. letech (výjimku tvořil etnicky motivovaný přesun Němců z pohraničí do centra země za první světové války, kdy ještě vládl car Mikuláš II.). I po válce pokračovala vláda v zavedené politice deportování nepohodlných skupin obyvatelstva.

Problematika deportací celých národů neztrácí na své aktuálnosti, naopak, problémy, se kterými se moderní Rusko potýká (nestabilita určitých regionů, nezaměstnanost, hospodářské problémy), mají své kořeny právě v období formování Sovětského svazu a jeho národnostní politiky.⁴

¹ Termín Vajnach, Vajnachové je souhrnným názvem pro Čečence a Inguše. Ve své práci ho uvádím jen pro zkrácení a nehodlám se zabývat otázkami, zda odpovídá národnímu cítění Ingušů, kteří tento termín vnímají jako vnucený z důvodu politického i kulturního sloučení s Čečenci.

² Шнайдер, В.: *Причины депортации северокавказских народов: историография проблемы*, Кавказский сборник, том 3(35), Москва 2006, с. 151.

³ Na Ukrajině ve vysídlení kulaků hrála příslušnost k ukrajinské národnosti jistou roli. K otázce deportace ukrajinského etnika viz dále.

⁴ Михайлов, М. (сост.): *Национальная политика России: история и современность*, Москва 1997; Беленчук, Л.; Бугай, Н.; Кудюкина, М.: *Межнациональные отношения в историографии автономных республик и областей РСФСР, Историография национальных отношений в СССР. 1985-1987 гг.*, Москва 1989; Алиева, С.: *Так это было. Национальные репрессии в СССР. 1919-1952 годы. В 3-х томах*, Москва 1993.

Informovat veřejnost o deportacích, a hlavně o tom, jak probíhaly, bylo zakázáno a všechny dokumenty byly přísně tajné a nepřístupné. Čečenci a Inguši jako by nikdy neexistovali. Až po Stalinově smrti v roce 1953 se atmosféra nepatrně uvolnila, ale stále ještě nebylo možné sáhnout na téměř božskou aureolu Stalina jako Otce národů. Postupem času se začala odkrývat i tato rouška, halící skutečnost o prováděné národnostní politice.

Od 50. let 20. století se začala objevovat první literatura o represích včetně přesídlování národů.⁵ I v letech sedmdesátých hodnotili historici deportaci v duchu oné doby, tj. jako porušení leninských principů politiky Stalinem.⁶ Větší práce nebyla vydána z důvodu nepřístupnosti archivů a také Brežněněvův neostalinismus tomu nepřál; autoři si ale našli cestu jak publikovat v zahraničí.⁷ Do 80. let nebylo možné deportační politiku otevřeně kritizovat a historici, novináři a další zájemci měli jen omezený přístup k pramenům. Až od 90. let vyšlo větší množství literatury zasvěcené represím v Sovětském svazu a deportace byly přehodnoceny jako akt bezpráví totalitního státu vůči nevinným lidem.⁸

K otázce osudu svých spoluobčanů nemlčela ani kavkazská emigrace v zahraničí.⁹ Jméno předního emigrantského politologa Adburachmana Avtorchanova (1908-1997) nemůže chybět v žádné studii o deportaci.¹⁰

⁵ Авторханов, А.: *Убийство чеченского и ингушского народов: Народоубийство в СССР*, München 1952.

⁶ Врублевский, Ф.: *Создание советской национальной государственности чечено-ингушского народа - торжество ленинской национальной политики*, Грозный 1964; Ваварина, В. (сост.): *От вековой отсталости - к социализму. Осуществление ленинской национальной политики в Чечено-Ингушетии. 1917-1941 гг. Сборник документов и материалов*, Грозный 1977; Беджанов, М.: *Ленинская национальная политика и ее деформация в годы сталинщины*, Майкоп 1991.

⁷ Conquest, R.: *The Nation Killers. The Soviet Deportation of Nationalities*, Glasgow 1970; Nekrich, A.: *Punished Peoples: The Deportation and Fate of Soviet Minorities at the End of the Second World War*, New York 1978.

⁸ Кан, Г.: *История корейцев Казахстана*, Алматы 1995; Ефремова-Шершукова, Н.: *Немцы Казахстана: депортация, спецпоселение, реабилитация*, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Томск 2009; Куртиев, Р.: *Депортация крымских татар: как это было*, Симферополь 2004; Allworth, E. (ed.): *The Tatars of Crimea: Return to the Homeland: Studies and Documents*, Durham 1998; Джуха, И.: *Спецшелоны идут на Восток. Депортация греков в 1940-е годы*, Санкт-Петербург 2008; Tolz, V.: *New Information about the Deportation of Ethnic Groups in the USSR during World War 2*, In: Garrard, J.; Garrard, C.: *World War 2 and the Soviet People*, London 1993.

⁹ „Raketový“ odborník Osetinec Grigorij Tokajev, který po válce přeběhl na stranu Britů, vydal sérii článků *Zkrocení Severního Kavkazu* v emigrantském časopise *Socialističeskij vestnik*, v nichž informoval veřejnost o průběhu deportací (č. 3-4, 1951). Je také autorem knih *Stalin Means War*, London 1951; *Betrayal of an Ideal*, London 1954; *Comrade X*, London 1956.

¹⁰ Авторханов, А.: *The Communist Party Apparatus*, Chicago 1966; *Происхождение партократии*, Frankfurt am Main 1973; *Загадка смерти Сталина: (Заговор Берия)*, Frankfurt am Main 1976; *Сила и бессилие Брежнева: (Полит. этюды)*, Frankfurt am Main 1979; *Der Islam und die mohamedanischen Volker der Sowjetunion*, Zollikon 1980 a další.

Chunagov Adam ve své stati *Istoriografija problemy pereselenija narodov Krasnodarskogo kraja i Stavropolja*¹¹ podrobně analyzuje pozice Abdurachmana Avtorchanova a Alexandra Někriče; odmítá názor Kazbeka Čomajeva, píšícího o deportaci Karačajevců, že k rozhodnutí deportovat tento národ přispěla snaha rozšířit hranice Gruzínské sovětské socialistické republiky.¹² Územní dělení čečeno-ingušské republiky mezi sousední státy budu podrobněji analyzovat níže.

V roce 1997 vydal Movsur Ibragimov monografii, zabývající se především odmítnutím konkrétních obvinění uplatňovaných na adresu deportovaných a v roce 1999 obhájil disertaci.¹³ Devadesátá léta byla bohatá na disertační práce – Irina Alfjorova v disertaci tvrdí, že represivní politika sledovala cíle ne nacionalistické (zničení národů), ale ideologické a politické, kdy hlavním záměrem bylo zabezpečit hranice před vnitřním nepřítelem.¹⁴ Další disertace pocházející z pera Dugurchan Kokorchojevy hodnotí deportaci Ingušů jako genocidu. Zabývá se též represivní politikou před vlastní deportací (spojení s Čečenci, přechod Vladikavkazu k Severní Osetii, omezování přístupu do státních struktur atd.).¹⁵ Lejla Arapchanova obhájila v roce 2002 disertační práci na téma *Děportacija narodov kak specifičeskij aspekt nacionalnoj politiki Sovetskogo gosudarstva (na primere ingušskogo naroda)*¹⁶ a získala za ni titul kandidáta politických věd. Autorka se věnuje leninské národnostní politice a její realizaci v Ingušsku. Uvádí, že k deportaci vedla potřeba upevnit pozice režimu a očistit území od „nedůvěryhodných“ (*něblagonad'ožnych*) národů.¹⁷ Dělení na důvěryhodné národy a nedůvěryhodné analyzuje Dalchat Edijev.¹⁸

Někteří badatelé spojují Stalinovu deportační politiku s předchozím usmiřováním vzpurných národů za cara (Larisa Parova), jiní také se střetem mocenských zájmů Ruska a

¹¹ Хунагов, А.: *Историография проблемы переселения народов Краснодарского края и Ставрополя*, Народы России: проблемы депортации и реабилитации, Майкоп, 1997.

¹² Шнайдер, В.: указ. соч., с. 142; Чомаев, К.: *Наказанный народ*, Черкесск 1993.

¹³ Ибрагимов, М.: *Власть и общество в годы Великой Отечественной войны (на примере национальных республик Северного Кавказа)*, Москва 1999.

¹⁴ Шнайдер, В.: указ. соч., с. 149; Альферова, И.: *Государственная политика в отношении депортированных народов (конец 1930-х - 1950-е гг.)*, Москва 1998.

¹⁵ Шнайдер, В.: указ. соч., с. 150-151; Кокорхоева, Д.: *Становление и развитие национальной государственности ингушского народа (1917-1944 гг.)*, автореферат диссертации, Волгоград 2001.

¹⁶ Арапханова, Л.: *Депортация народов как специфический аспект национальной политики Советского государства (на примере ингушского народа)*, Москва 2002.

¹⁷ Шнайдер, В.: указ. соч., с. 151.

¹⁸ Эдиев, Д.: *Демографические потери депортированных народов*, Ставрополь 2003.

Turecka (Andarbek Jandarov, Alexandr Někrič).¹⁹ K této otázce se ještě vrátím v jiné kapitole. Srovnání Stalina a Hitlera a jejich politiky ve vztahu k národnostním menšinám se věnují například Alexandr Jakovlev²⁰ či Alain Besançon. Ten rozdělil typy deportací v SSSR do třech skupin. Tvrdí, že „*deportace národů je ruskou praxí, která není známa v jiných oblastech komunismu, kvůli prostoru nebo možná proto, že etnická nesourodost nekomplikovala socialistický záměr*“. Deportace sovětských národů řadí do jedné skupiny s odsunem Němců v Československu.²¹ S touto tezí nesouhlasím z toho důvodu, že se jednalo o dvě naprosto rozdílné situace. Čečenci a Inguši byli deportováni svým vlastním státem, jemuž pomáhali v boji proti Německu, jejich autonomie byla zrušena a památka na ně měla být vymazána. Němci v Československu byli ztělesněním nepřátelského režimu a byli odsunuti do svého národního státu. Cílem odsunu nebylo Němce rozptýlit v jiném etniku či zničit jejich kulturu, jako tomu bylo u Vajnachů.

Historik Nikolaj Bugaj publikoval značné množství článků a monografií, i když ne všechny jeho teze lze označit za objektivní, například Rus, Ukrajinec a kozák jsou pro něj synonymy.²² Právě on dal první impulz ke kritice deportace Čečenců a Ingušů.²³ Jeho názor, že v SSSR nebyl ani jediný národ či skupina obyvatel, které by nezasáhly deportace či jiný způsob perzekuce, je k zamyšlení.²⁴ Jurij Stěcovskij, doktor práv, se drží linie „nucených“ deportací, tj. že byly vynuceny okolnostmi a stát nemohl jednat jinak.²⁵

Deportace jako součást zahraniční politiky SSSR a potřebu odstranit muslimské národy Kavkazu (a Krymu) analyzují Alexandr Někrič a Larisa Parova.²⁶ Parova měla možnost probádat Národní archiv Čečenské republiky, který vzal bohužel za své v roce 1995 v době rusko-čečenské

¹⁹ A. Jandarov se tak vyjádřil v předmluvě ke knize Ž. Jermekbajeva (viz dále) a A. Někrič ve výše zmiňované práci.

²⁰ Яковлев, А.: *Омут памяти*, Москва 2001.

²¹ Besançon, A.: *Netoc století: komunismus, nacismus a holocaust*, Praha 2000, s. 16.

²² Бугай, Н. (сост.): *Депортация немцев с юга России в 40-е годы: причины, ход, последствия. Российские немцы на Дону, Кавказе и Волге: Материалы Российско-Германской научной конференции. Анапа, 22-26 сентября 1994*, Москва 1995; *К вопросу о депортации народов в 30-40-е годы*, История СССР, № 6, 1989; *Операция «Улусы»*, Элиста 1991; *Принудительные переселения народов. Обозреватель*, Москва 1993; *Турки из Меххетии: долгий путь к реабилитации. 1944-1994-е годы*, Москва 1994; „*Deportovat všechny korejské obyvatele... V. Molotov. J. Stalin*“, Soul 1996 (korejsky) atd.

²³ Бугай, Н.: *Правда о депортации чеченского и ингушского народов*, Вопросы истории, № 7, 1990.

²⁴ Бугай, Н. (сост.): *Депортация народов Крыма*, Москва 2002, с. 27.

²⁵ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Фальсификации и подлинные причины*, 2008, http://krotov.info/libr_min/28_ya/nd/ieva.html (cit 16.6.2012); Стецовский, Ю.: *История советских репрессий*, Москва 1997.

²⁶ Парова Л.: *Документальные свидетельства ссылки чеченцев и ингушей (1944 – 1957 гг.)*, Сердало, 27 ноября 1993.

války. Tomuto konfliktu padlo za oběť velké množství osobních složek deportovaných Čečenců a další archivní materiály. V současnosti publikuje z ingušských odborníků nejvíce Marjam Jandijeva, předmětem jejího bádání je hlavně přímá spojitost mezi deportací roku 1944 a ingušsko-osetinským konfliktem v roce 1992.²⁷

Objevuje se i názor, že přesídlení národů v rámci SSSR nelze kvalifikovat jako deportaci či nucenou migraci (Larisa Belkovec).²⁸ S tím zásadně nesouhlasím, protože právě nedobrovolnost a použití násilí byly hlavními faktory deportace. Nešlo ani o evakuaci před nepřitelem, ale o způsob, jakým centrum řešilo problém s národy ve strategické oblasti, jakou je Kavkaz.

Nyní je již sice možné se svobodně věnovat problematice násilných přesunů národů, ale zároveň jsou vydávány knihy z pera novodobých stalinistů. Mezi nimi jmenujme alespoň Igora Pychalova s jeho teorií spravedlivého trestu,²⁹ Fjodora Razzakova, zastánce obvinění z podpory Hitlerovi³⁰ či doktora technických věd profesora Vladimira Litviněnka, který propaguje myšlenku, že deportace nebyla genocidou a zabránila ještě horším konfliktům na Krymu a na Kavkaze.³¹ Tento výčet badatelů a jejich tezí není v žádném případě úplný, řada historiků v Rusku i v zahraničí se věnuje deportacím a rehabilitaci Němců, Karačajevců, Balkarů a dalších perzekvovaných národů.³²

Kromě monografií a disertací se díky odtajnění dosud přísně tajných dokumentů včetně proslulé Stalinovy Zvláštní složky objevily i sborníky zveřejňující výnosy prezidia Nejvyššího sovětu vedoucí k deportaci, telegramy o průběhu deportace, služební hlášení o situaci přesídlenců

²⁷ Яндиева, М.: *Возвращение из депортации*, Дош, № 1(15), 2007, с. 4-6; *Депортация ингушей. Фальсификации и подлинные причины*, Москва-Назрань 2008; *Депортация ингушей. Причины. Обстоятельства. Последствия*, Tbilisi 2012 a další.

²⁸ Кропачев, С.: *Современная российская историография депортаций народов СССР в годы Великой Отечественной Войны*, Вестник Челябинского государственного университета, № 23 (238), 2011, История, Вып. 47, с. 100; Белковец, Л.: *Административно-правовое положение немцев на спецпоселении (1941-1955 гг.)*, Новосибирск 2003.

²⁹ Пыхалов, И.: *За что Сталин выселял народы*, <http://stalinism.ru/Repressii/Za-cto-Stalin-vyiseljal-narody.html> (cit. 14.6.2012).

³⁰ Раззаков, Ф.: *Россия в кармане*, <http://www.sovross.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=4321&pagenum=4> (cit. 14.6.2012).

³¹ Литвиненко, В.: *О чем врут недруги Сталина*, <http://sovross.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=56752> (cit. 14.6.2012).

³² Kho, S.: *Koreans in Soviet Central Asia*, Helsinki 1987; Шабаев, Д.: *Правда о выселении балкарцев*, Нальчик 1992; Бугай, Н.; Коцонис, А.: *«Обязать НКВД СССР... выселить греков (О депортации греков в 30-50-е годы)*, Москва 1998; Аджиева, Э.: *Депортация народов Северного Кавказа в годы Великой Отечественной войны: причины и следствия (на примере карачаевского и балкарского народов)*, диссертация, Карачаевск 2001; Максимов, К.: *Трагедия народа. Репрессии в Калмыкии. 1918-1940-е гг.*, Москва 2004; Айчаев, О.: *Репрессии 30-х-40-х годов XX века в Кабардино-Балкарии*, Нальчик 1997 a další.

na místech nového usídlení a další dokumenty, ozřejmující život deportovaných. Vyšly desetisvazkové *Matérialy po vyseleniju čečencev i ingušej* Oddělení zvláštních usídlení NKVD SSSR.³³ Ale mnohé ještě zůstává skryto.

Od 90. let se otázka národnostní politiky bývalého SSSR a deportací jako jejího nástroje stává předmětem konferencí. Jednalo se například o všeruskou konferenci v Elistě (28.-29.5.1992 a 26.-27.12.1993), v Karačajevsku (1.-2.11.1993), Nalčiku (6.-7.3.1994), mezinárodní konference opět v Elistě (23.-24.10.2003) a další regionální konference.

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole nastíním stručnou historii etnických skupin, které se staly předmětem této diplomové práce, a to Ingušů, Čečenců a dagestánských Čečenců. V další části kapitoly pojednávám o politické a sociální situaci za druhé světové války a o přínosu Kavkazanů pro vítězství SSSR nad Německem, a také o účasti těchto národů ve vojscích na straně nepřítele.

Druhá kapitola je věnována přípravným pracím k deportaci a průběhu vlastní masové deportace; analyzuji v ní záminky a skutečné příčiny tohoto aktu a přibližuji angažovanost jistých osob v této operaci.

Ve třetí kapitole se zabývám podmínkami adaptace deportovaných v Kazachstánu a Kirgizii, demografickými a sociálními změnami ve společnosti, celkovým vztahem mezi centrem (Moskvou), jemu podřízenými orgány ve střední Asii a deportovanými občany.

Ve čtvrté kapitole rozebírám proces rehabilitace perzekvovaných občanů, který byl částečně spuštěn hned po smrti Stalina, na obrátkách nabral v době XX. sjezdu komunistické strany, ale dodnes nebyl plně ukončen. Část kapitoly analyzuje i vajnašskou diasporu ve střední Asii, tak jak se zformovala po roce 1957, a problémy, s nimiž se potýká dnes.

Konfliktům, vypuknuvším na rasovém základě nejen v Sovětském svazu (Rusku), ale i ve střední Asii se věnuje kapitola pátá. Jedná se především o ingušsko-osetinský konflikt a konflikty Čečenců s místními národy v Dagestánu.

³³ Бугай, Н. (сост.): *40-50-е годы: последствия депортации народов (свидетельствуют архивы НКВД-МВД СССР)*, История СССР, №1, Москва 1992; Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России: чеченцы и ингуши*, Москва 1994; *Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий*, Москва 1993; Жумашев, Р.; Михеева, Л. (сост.): *Спецпереселенцы в Карагандинской области. Сборник документов и материалов*, Караганда 2007; Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005; Рахманкулова, А.: *Документы Центрального Государственного архива Республики Узбекистан по истории депортации народов в Узбекистан в 1930-е годы (на примере корейцев)*, Известия корееведения Казахстана, вып. 8, Алматы 2001.

Ve své diplomové práci jsem si položila tyto otázky:

- Jaké byly skutečné příčiny deportace národů?
- Jakou roli hráli Stalin a další představitelé strany a státu?
- Nakolik deportace pozměnila dosavadní život těchto národů?
- Je Nikita Chruščov oprávněně veleben jako zachránce Čečenců a Ingušů nebo spíše zachraňoval sebe?
- Jak velkou roli hraje dědictví této Stalinovy politiky v novodobých dějinách?

V diplomové práci jsem použila archivní materiály, a to osobní složky deportovaných, kopie registračních kartiček ze dne deportace a kopie povolenek k návratu do Dagestánu. Dále publikované dokumenty (hlášení, zákony, výnosy atd.) a výpovědi očitých svědků mnou pořízené v průběhu terénních výzkumů v Ruské federaci a v Kazachstánu v letech 2009-2012.

Metoda oral history má svůj původ v USA, kde vláda ve 30. letech 20. století financovala projekty zaznamenávající životní osudy Indiánů a otroků (novinář Studes Terkel) a první orální historické centrum při University of Columbia založili v roce 1948 novinář Allan Nevis s Louistem Starrem. Jejich zájem byl zaměřen na elitní vrstvu americké společnosti. Naopak nižší společenské vrstvy se staly předmětem zkoumání tzv. chicagské školy (William Thomas). Až do 80. let stála orální historie v pozadí a většina historiků dávala přednost analýzám archiválií. V roce 1996 vznikla Mezinárodní asociace orální historie, jejíž předchůdkyní byla americká Asociace orální historie vedená L. Starrem. V českém prostředí byli významnými průkopníky historik a archivář Jan Klepl a spisovatel a intelektuál Karel Adolf Branald z Archivu pro dějiny průmyslu, kteří po válce písemně zaznamenávali vzpomínky dělníků i vědeckých pracovníků. Období komunismu však omezovalo výběr témat jen na ta ideologicky nezávadná. Nyní se metodou orální historie zabývají občanská sdružení (Post Bellum) i vědecké ústavy (Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum vizuální historie Malach v Praze, Židovské muzeum v Praze) a vycházejí odborné příručky i knižní vydání vzpomínek narátorů.³⁴

³⁴ Vaněk, M.; Mücke, P.: *Třetí strana trojúhelníků. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2011; Vaněk, M.; Mücke, P.; Pelikánová, H.: *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007; Vorlander, H.: *Oral History. Mündlich erfragte Geschichte*, Göttingen 1990; Thompson, P.: *The Voice of the Past*, Oxford-New York 1978 a další. Několik publikací se nachází na stránkách Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR <http://www.coh.usd.cas.cz>. V literatuře o deportacích je této metodě věnována ve srovnání s využitím písemných dokumentů velmi malá pozornost. Výjimkou jsou práce Триер, Т.; Ханжин, А. (сост.): *Турки-месхетинцы. Интеграция. Репатриация. Эмиграция*, Санкт Петербург 2007; Еремекбаев, Ж.: *Чеченцы и ингуши в Казахстане. История и судьбы*, Алматы 2009.

Pamětníci jsou cenným zdrojem informací, ale musíme brát ohled na časový odstup od události (60 let od deportace formovalo jejich pohled na ni), jejich neznalost historických souvislostí a také na to, že většina z nich byla deportována ve velmi raném věku a tak jejich svědectví odrážejí spíše vzpomínky jejich starších příbuzných. Svědectví se stala podkladem pro zpracování podmínek každodenního života, rozhodně ne k analýze takových otázek jako příčiny deportace, role Stalina a kdo byl za ně vinen, přestože se pamětníci většinou k těmto otázkám vyjadřovali. Lepšími informátory se v tomto ohledu ukázaly ženy, na nichž ležel chod celé domácnosti, než muži, kteří si pamatovali především pracovní či studijní záležitosti. Celkem bylo dotázáno jednatřicet osob (dvacet tři Čechenců a osm Ingušů), z nichž šest žilo v Kazachstánu a ostatní v Ruské federaci, poměr mužů k ženám činil devatenáct k dvanácti.

Podmínky k provedení výzkumu metodou orální historie v daných oblastech byly složité. Situaci ztěžovala jednak bezpečnostní situace, jednak nemožnost předem vytipovat a oslovit respondenty. Při vyhledávání narátorů byla použita metoda sněhové koule (snow ball), kdy o vhodných osobách informoval buď místní občan, nebo respondent. Drtivá většina oslovených souhlasila s nahráváním jejich výpovědi audio-vizuální technikou; u ostatních bylo svědectví zaznamenáno písemně. U několika respondentů bylo dotazování znemožněno vzhledem k jejich zdravotnímu stavu či věku. Do vyprávění jsem zasahovala jen minimálně i v případě, když dotazovaný přešel k jinému tématu. Pouze jsem kladla doplňující otázky o místě narození, počtu členů v rodině a jejich úmrtích či o datu návratu do vlasti, pokud tyto informace respondent nevedl. Téměř všichni dotázaní měli poprvé v životě možnost veřejně vyprávět své vzpomínky či informace předané od příbuzných týkající se období deportace a následné rehabilitace.

V České republice, nakolik mi je známo, žádná větší práce o deportaci Čechenců a Ingušů (ani jiných národů) nevyšla. Přestože období stalinismu jako takovému se čeští badatelé a překladatelé poměrně dost věnují (Václav Veber, Vojtěch Mastný a další),³⁵ deportace jako druh perzekuce stojí mimo okruh jejich zájmu. Literatury o perzekucích v SSSR je ve srovnání se zpracováním fašistických koncentračních táborů poskrovnu. Tuto situaci je možné vysvětlit i

³⁵ Veber, V.: *J.V. Stalin - stručný životopis*, Praha 1996; *Stalinovo impérium (Rusko 1924-1953)*, Praha 2003; Mastný, V.: *The Cold War and Soviet Insecurity: The Stalin Years*, New York 1996. Překlady: Marie, J.-J.: *Stalin*, Praha 2011 (Tereza Cihelková); Tucker, R.: *Stalin jako revolucionář. 1879-1929. Studie dějin a osobnosti*, Praha 2003 (Luděk Bednář); Medvědev, Ž.; Medvědev, R.: *Neznámý Stalin*, Praha 2003 (Libor Dvořák); Kerr, W.: *Obyčejný Stalin*, Praha 2006 (Jan Novotný); Vaksbert, A.: *Stalin proti Židům*, Praha 2011 (Lubomír Kotačka); Roberts, G.: *Stalinovy války - Od světové války ke studené válce (1939-1953)*, Praha 2008 (Zdeněk Hron); Axell, A.: *Válka a Stalin - očima sovětských generálů*, Praha 2009 (Jiří Gojda); Ulizarov, B.: *Tajný život Stalina*, Olomouc 2005 (Anděla Kramlová).

„amnézií u komunismu a hypermézií u nacismu“, jak se vyjádřil Alain Besançon.³⁶ Zaplnit tuto mezeru jsem si dala za cíl při zpracování této diplomové práce.

³⁶ Besançon, A.: *c. d.*, s. 20.

1. Integrace Čečenců a Ingušů v Ruském impériu a jejich účast v obraně SSSR za 2. světové války

Expanzivní politika ruské říše zasáhla i kavkazské kmeny včetně Ingušů a Čečenců. Od 16. století přicházely severokavkazské národy do častého styku s ruským centralizovaným státem. Díky soustředění ohromné vojenské síly se po několika staletích podařilo ruským vládcům tuto strategickou oblast ovládnout a začlenit do své říše.³⁷ Vztahy mezi centrem a etniky na Kavkaze byly a jsou napjaté a v průběhu dějin docházelo ze strany horalů ke snahám vymanit se z područí Ruska a k válečným konfliktům. Centrum si podmaňovalo Kavkazany metodou „cukru a biče“, tedy trestnými výpravami a udělováním vojenských hodností a peněžních i hmotných odměn pro ty, kteří podporovali jeho kolonizační snahy.³⁸

1.1. Stručné dějiny Čečenců a Ingušů

Čečenci a Inguši patří ke kavkazskému typu bílé rasy. Přestože jejich jazyk, kultura a tradice jsou si navzájem velmi podobné, nelze je označit za jeden národ, i když existuje souhrnné označení pro oba národy Vajnachové („naši lidé“). Etnonymum Čečenec je ruského původu a vzniklo odvozením z názvu vesnice Bolšoj Čečeň; Čečenci si sami říkají Nochči.³⁹ Nikdy neměli feudální vrstvu ani žádného vládce, protože hierarchizace společenských vrstev odporovala jejich koncepci svobody a „demokratického aristokratismu“,⁴⁰ kdy i obyčejný rolník se cítil být knížetem. Anarchii ve společnosti zabraňoval systém přísných zvykových norem (adatů) a princip podřízení mladšího člena rodu (klanu, tejpu) staršímu. Islám se v Čečensku začal šířit od druhé poloviny 18. století, u Ingušů dokonce až na konci 19. století a ještě na počátku 20. století vykonávali Inguši některé pohanské obřady.⁴¹ Již v první polovině 18. století začal proces

³⁷ Například Kabarda byla připojena k ruské říši v roce 1557, Osetie 1806, Dagestán 1813 a Balkarie roku 1827.

³⁸ Trestné výpravy do Čečny byly časté v době kavkazské války. V Dagestánu usnadňovala ruské kolonizační záměry hierarchizace společnosti a úplatnost feudálů. Viz například Покровский, Н.: *Кавказские войны и имамат Шамиля*, Москва 2000; Фадеев, Р.: *Кавказская война, имперское мышление*, Москва 2003; Феодаева, Ф.: *Русско-дагестанские отношения во второй половине XVIII - начале XIX вв.*, Москва 2008.

³⁹ Шнирельман, В.: *Быть аланами. Интеллектуалы и политика на Северном Кавказе в XX веке*, Москва 2006, с. 207-209.

⁴⁰ Souleimanov, E.: *Sociální struktura čečenské společnosti*, In: *Nový orient*, č. 2, 2006, s. 4.

⁴¹ Шнирельман, В.: *указ. соч.*, с. 210.

osvojování čečenských území Rusy, který vyvolával protiruská povstání od konce 18. století po polovinu 19. století. V roce 1807 byli Čečenci donuceni přísahat ruskému carovi a o jedenáct let později byla postavena ruská pevnost Groznaja.⁴² Rusko-kavkazská válka, kdy proti sobě stáli ruský car Mikuláš I. a dagestánský imám Šamil, skončila po více než dvaceti letech pro horaly porážkou v roce 1859 a společný stát národů Čečenska a Dagestánu (imamát) přestal existovat.⁴³ Tisíce Čečenců poté odešly do Sýrie, Turecka a Egypta (muhadžirové).⁴⁴

Inguši si říkají Galgaj („stavitelé věží“); ruský název pochází od jména vesnice Angušt.⁴⁵ Poddanými Ruska se stali v roce 1770, kdy v Anguštu na hoře Bartabos podepsali dohodu o dobrovolném připojení k Rusku.⁴⁶ V roce 1784 založili Rusové pevnost Vladikavkaz. Ve 40.-60. letech 19. století bylo ingušské obyvatelstvo vysídleno ze vsí podél řek Fortanga, Assa, Sunža a Kambilejevka, aby ho zde nahradili kozáci. Výstavba pevností a zakládání kozáckých stanic byly základním způsobem upevňování ruských pozic na Severním Kavkaze.⁴⁷

I po svržení cara v roce 1917 se Rusko nadále angažovalo na Kavkaze. Ihned v měsíci Velké říjnové socialistické revoluce, tj. v listopadu 1917,⁴⁸ podepsal vůdce bolševiků Vladimir Lenin (Uljanov) spolu s lidovým komisařem pro národnosti Josifem Stalinem *Deklaraci práv národů Ruska* a výzvu *Ke všem pracujícím muslimům Ruska a Východu*, v nichž bylo vyhlášeno právo národů na sebeurčení, svobodný rozvoj všech menšin a svobodu rozhodování o setrvání ve společenství nazvaném Ruská sovětská federativní socialistická republika s možností oddělit se a vytvořit vlastní stát.⁴⁹ Již o tři roky dříve sepsal Lenin deklaraci *O právu národů na sebeurčení*,

⁴² Покровский, Н.: *Кавказские войны и имамат Шамиля*, Москва 2000, с. 140; Осли, Э.: *Покорение Кавказа. Геополитическая эпопея и войны за влияние*, Москва 2008, с. 38.

⁴³ Mikuláš I. zemřel v roce 1855 a na trůn usedl Alexandr II.

⁴⁴ K problematice muhadžirství viz: Дзагуров Г.: *Переселение горцев в Турцию: материалы по истории горских народов*, Ростов-на-Дону 1925; Бадерхан, Ф.: *Северокавказская диаспора в Турции, Сирии и Иордании*, Москва 2001; Тимошенко, Е.: *Миграция народов Северо-Западного Кавказа в Османскую империю во второй половине XIX века*, диссертация Санкт Петербург 2008; Алиев, Б.: *Северокавказская диаспора в странах Ближнего и Среднего Востока: история и современные процессы, вторая половина XIX - XX вв.*, диссертация, Махачкала 2001; Ганич, А.: *Черкесская диаспора в Иордании: генезис и современное состояние*, диссертация, Москва 2003; Ибрагимова З.: *Эмиграция чеченцев в Турцию (60-70-е гг. XIX в.)*, Москва 2000.

⁴⁵ „*Punished Peoples*“ of the Soviet Union: the continuing legacy of Stalin's deportations, New York 1991, s. 47.

⁴⁶ Кодзоев, Н.: *История Ингушетии (краткий очерк)*, <http://www.ingushetia.ru/culture/index.shtml> (cit 15.6.2012).

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ V Rusku platil tehdy juliánský kalendář, který se zpožďoval o 13 dní za gregoriánským. Revoluce proběhla podle tohoto kalendáře 25.10., ale podle gregoriánského až 7.11.

⁴⁹ Deklarace práv národů Ruska, 2.(15.).11.1917, Ke všem pracujícím muslimům Ruska a Východu 20.11. (3.12.) 1917. Celé texty jsou dostupny na: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/5307> a <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/5310> (cit 9.7.2012).

jejíž podstatou bylo právo každého národnostního společenství vytvořit vlastní nezávislý národní stát.⁵⁰ V národnostních komisariátech (ministerstvech) byla vytvořena sekce pro kavkazské horské kmeny. Čečenci a Inguši významně přispěli k upevnění moci bolševiků na Kavkaze, když se s nimi spojili proti bílému generálovi Antonu Děnikinovi.⁵¹ Za to byli spolu s velitelem Rudé armády⁵² Čečenska Aslanbekem Šeripovem pochváleni Stalinem v článku v jednom z čísel *Pravdy* v roce 1918.⁵³

Bolševická vláda použila jako nástroje sovětizace neruských národů udělování teritoriálně-národnostní autonomie,⁵⁴ zavádění latinky místo arabského písma (1925) a cyrilice (1938) a také donutila kozáky uvolnit obsazená území, která byla předána Kavkazanům. Na Kavkaze vznikla v roce 1917 Horská federativní republika; později se tento státní útvar transformoval na Horskou sovětskou socialistickou republiku, jejíhož ustavujícího sjezdu se účastnil i Stalin, který horalům povolil řídit se ve všech oblastech života islámským právem (šariou).⁵⁵ Po několika měsících obdržela Horská republika status autonomní republiky a dnešní Čečensko a Ingušsko byly jejími součástmi jako Čečenský a Nazranovský okruh s centrem ve Vladikavkazu, ale v roce 1924 se federace kavkazských republik rozpadla.⁵⁶ Inguši a Čečenci získali své vlastní autonomie - autonomní oblasti v roce 1922, dočasně byli spojeni do jedné autonomní oblasti v letech 1934-1936 v rámci nově vzniklého státního útvaru nazvaného Sovětský svaz,⁵⁷ a poté obdrželi vyšší status Čečeno-ingušské autonomní sovětské socialistické

⁵⁰ Tucker, R: *Stalin jako revolucionář. 1879-1929. Studie dějin a osobnosti*, Praha 2003, s. 141.

⁵¹ Авторханов, А.: *Убийство чечено-ингушского народа: народоубийство в СССР*, Москва 1991, 2-е издание, с. 16.

⁵² Pro zkrácení uvádím v celé práci název Rudá armáda, přestože zpočátku byla nazývána Dělnicko-rolnickou rudou armádou (RKKA).

⁵³ Авторханов, А.: *Империя Кремля*, Garmisch-Partenkirchen 1988, s. 339. Stalin byl od října 1917 členem politbyra, v listopadu se stal lidovým komisařem pro národnosti a od roku 1922 zastával funkci generálního sekretáře (genseka). V dubnu 1923 Stalin rozpustil komisariát pro národnosti a místo něj vzniklo Kavkazské byro ústředního výboru a Rada pro národnosti.

⁵⁴ Tucker, R.: *c. d.*, s. 153.

⁵⁵ Jakovlev, A.: *Rusko plně křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008, s. 164.

⁵⁶ Шнирельман, В.: *указ. соч.*, с. 59.

⁵⁷ Svaz sovětských socialistických republik vznikl 30.12.1922. V letech 1918-1923 nejvyššími orgány zákonodárné a výkonné moci byly Všeruský sjezd Sovětů dělnických, rolnických, vojenských a kozáckých zástupců, Všeruský ústřední výkonný výbor a Sovět lidových komisařů. Poté do roku 1936 byly změněny na Sjezd Sovětů SSSR, Ústřední výkonný výbor SSSR a Sovět lidových komisařů SSSR a od roku 1936 Nejvyšší sovět SSSR, Prezídium Nejvyššího sovětu SSSR a Sovět lidových komisařů SSSR. K dalšímu vývoji níže.

republiky (ČIASSR) s hlavním městem Groznyj⁵⁸ na základě skutečnosti, že splnili předpoklad dostatečného počtu obyvatel a jejich koncentrace na daném území.⁵⁹

Ve 30. letech probíhala tzv. korenizace tedy dosazování příslušníků titulárních národů⁶⁰ na různé posty v rámci jejich autonomních území a k počátku roku 1937 tvořili Čečenci a Inguši 70% všech pracovníků vládních struktur.⁶¹

Před vypuknutím druhé světové války měla republika za sebou občanskou válku, násilnou kolektivizaci 20. a 30. let a hromadné zatýkání a čistky řízené lidovým komisariátem ministerstva vnitra (NKVD) během tzv. velkého teroru. Kolektivizace odporovala mentalitě kavkazských zemědělců, a proto nebyla z pohledu bolševiků příliš úspěšná.⁶² V létě roku 1937 NKVD zatkla 14 tisíc občanů ČIASSR, kteří byli následně zastřeleni či v lepším případě posláni do pracovních táborů.⁶³ Desítky příslušníků inteligence a vedoucích představitelů republiky byly falešně obviněny ze snahy vytvořit Severokavkazskou federativní republiku pod protektorátem Turecka a Anglie.⁶⁴ Bolševici vyhlásili také boj náboženství, Marxově „opiu lidstva“. V oblasti, kde náboženské hodnoty byly stále silně zakořeněné, byla ateistická propaganda velmi problematická; existovaly dvě stovky nelegálních mešit, tři desítky muslimských sekt a působilo zde několik set duchovních.⁶⁵ V Ingušsku byl pro účely propagandy ateismu zřízen Svaz bezbožníků v čele s Isidorem Černoglazem, ale snahy místních komunistů přinutit muslimy vzdát se svého náboženství a přeměnit mešity na sklady zemědělské produkce vyvolávaly ozbrojené útoky končící i smrtí funkcionářů.⁶⁶ Jmenování Rusa Černoglaza na místo prvního tajemníka oblastního výboru strany vyvolalo nesouhlas a Inguši poslali do Moskvy delegaci, aby dosáhli návratu Inguše Idrise Zjazikova.⁶⁷

⁵⁸ Nejvyšším orgánem autonomních republik byl Nejvyšší sovět volený na čtyři roky s pravomocí vybírat prezidium a Sovět lidových komisařů. Každá autonomní republika měla svou vlastní ústavu.

⁵⁹ Jelen, L.: *Změny etnické struktury v kavkazském regionu od konce 80. let: Primární statistický rozbor*, In: Geografie. Sborník České geografické společnosti, ročník 114, č. 2, 2009, s. 133.

⁶⁰ Titulární národ je autochtonní etnická skupina, podle níž je dané území pojmenováno. Tento termín je používán pro regiony SSSR. Viz Jelen, L.: *c. d.*, s. 133.

⁶¹ Шнирельман, В.: *указ. соч.*, с. 218.

⁶² Авторханов, А.: *Убийство...*, с. 21.

⁶³ Jakovlev, A.: *c. d.*, s. 164-165.

⁶⁴ Марченко, Г.: *Антисоветское движение в Чечне в 1920-1930-е годы*, Вопросы истории, № 1, 2003, с. 148. Mezi obviněnými byl mj. předseda výkonného výboru Sovětů ČIASSR Ali Gorčchanov.

⁶⁵ Исаев, Э.; Исаев, З.; Терлоев, З.: *Из особой папки Сталина*, Москва 2004, с. 37.

⁶⁶ Zabit byl velitel Nazranovského okresního GPU Ivanov i Černoglaz. Viz Авторханов, А.: *Убийство...*, с. 28, 31. Po smrti Isidora Černoglazova byl Idris Zjazikov perzekvován. Blíže viz. Яндиев, А.: *Жизнь отданная народу*, Магас 2003.

⁶⁷ Авторханов, А.: *Убийство...*, с. 27.

Specifickou formou odporu vůči nadvládě bolševiků a zavádění nových pořádků byl odchod jednotlivců či skupin ozbrojených Kavkazanů do nepřístupných oblastí, odkud konali útoky na představitele cizí moci (Chasan Israilov, Chasucha Magomadov). Pro jejich vyhledávání a zneškodňování existovalo v rámci NKVD, jemuž od roku 1938 šéfoval Lavrentij Berija, oddělení pro boj s banditismem. Každá banda - použijeme-li tehdejší terminologii - měla většinou jen pár členů a skupiny o několika desítkách osob byly výjimkou.⁶⁸ Kromě odpůrců režimu se k bandám přidávaly i čistě kriminální živly páchající vraždy a loupeže bez politické motivace.

Obrázek č. 1: Mapa Kavkazu⁶⁹

1 Ingušsko, 2 Čečensko, 3 Severní Osetie

1.2. Situace v Čečeno-Ingušsku od vypuknutí války po předvečer deportace (červen 1941 – únor 1944)

V roce 1939 uzavřel SSSR s Německem pakt o neútočení (tzv. pakt Ribbentrop-Molotov) a smlouvu o přátelství. Adolf Hitler smlouvu nedodržel a 22. června 1941 Sověty napadl. Útok na

⁶⁸ Viz níže.

⁶⁹ Zdroj: <http://www.syrtash.com/ru/motherland/maps/photo026.JPG.html> (cit 16.6.2012).

Sovětský svaz, kódově označený Barbarossa, zamýšleli Němci jako bleskovou válku (Blitzkrieg), ale válečné tažení se protáhlo na několik let.⁷⁰

Generální sekretář Josif Stalin byl zvolen v květnu 1941 do funkce předsedy Rady lidových komisařů SSSR (Sovnarkomu), v červnu se stal předsedou Státního výboru obrany (GKO),⁷¹ vedoucím Hlavního stanu vrchního velení a také se postavil do čela lidového komisariátu obrany. Díky všem svým postům držel v rukou neomezenou moc.⁷²

Obyvatelstvo ČIASR všech národností se v duchu hesla „Vše pro frontu, vše pro vítězství“ pustilo do boje s okupanty ihned po vypuknutí války. Všeobecná mobilizace byla vyhlášena o den později; ropný a strojírenský průmysl Čečeno-ingušské republiky byl přeorientován na pomoc frontě a kolchozy se sovchozy dodávaly koně, traktory a potraviny.⁷³

V prvních měsících války ruské velení kavkazským vojákům nevěnovalo dostatečnou pozornost, naopak, byl kladen důraz na pojmy jako „slovanský“ a „ruský“ a na ruskou kulturu celkově⁷⁴ a na fronty nebyla poslána žádná direktiva jak ideologicky pracovat s vojáky kavkazských národností.⁷⁵ Velitelé si stěžovali, že tito vojáci jsou negramotní a neprofesionální a že většina ani neumí rusky.⁷⁶ Nedostatečné zásobování oděvem a potravinami obzvláště u osob zařazených do pracovních brigád, urážky ze strany velení i řadových vojáků a jiné chyby měly za následek nechuť Kavkazanů vstupovat do armády. Čečenci a Inguši začali nabízet úplatky, aby se vyhnuli mobilizaci a vojenští komisaři posílali na frontu místo nich ty, co byli po právu osvobozeni od mobilizace. Civilisté byli násilně chytáni a odváženi do pracovních brigád, aby budovali obranná postavení. Největší pobouření vyvolal případ, kdy na podzim 1941 bylo 13 tisíc obyvatel ČIASR včetně žen a starších osob donuceno odejít do vsi Akimovka, kde byli bombardováni německými letadly. Po náletu byli jako nepotřební odesláni zpět domů, ale cestou

⁷⁰ K historii 2. světové války na území SSSR viz: Сталин, И.: *О Великой Отечественной войне Советского Союза*, Москва 2002.

⁷¹ Nejvyšší mimořádný státní orgán v období války od 30. června 1941 do 4. září 1945. Jeho členy byli také vysocí státní představitelé Kliment Vorošilov, Vjačeslav Molotov, Georgij Malenkov, Lavrentij Berija.

⁷² Knight, A.: *Berija. Stalinův první pobočník*, Praha 1995, s. 129-130.

⁷³ Гакаев, X.: *Чечено-Ингушетия в годы Великой Отечественной войны*, Чеченская республика и чеченцы. Материалы Всероссийской научной конференции, Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 329-331.

⁷⁴ V tomto ohledu byl propagátorem náčelník Hlavní politické správy RKKA Lev Mechlis. Viz Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия. 1941-1945 годы*, Москва 2007, с. 265-266.

⁷⁵ Безугольный, А.: *Идеология патриотизма и политико-пропагандистская работа с военнослужащими кавказских национальностей в годы Великой Отечественной войны*, Кавказский сборник, том 3(35), Москва 2006, с. 127.

⁷⁶ Podle údajů z roku 1939 bylo gramotných 67,2% obyvatel ČIASR mezi 9-49 lety, tj. uměli číst po slabikách a uměli napsat své příjmení rusky či v rodném jazyce. Viz *Всесоюзная перепись населения 1939 года*, Москва 1992, с. 41.

byli obviněni z dezerce z pracovní fronty. Výbor Čečensko-ingušského oblastního výboru VKS(b)⁷⁷ řešil tento incident na zasedání 3. října. Nespravedlivé jednání zapříčinilo odmítání nastoupit do pracovních brigád, které bylo právně postaveno na roveň dezerci a masovému povstání.⁷⁸

Národní výbor obrany (NKO), podřízený Státnímu výboru obrany, povolil 13. listopadu 1941 formovat vlastní národní divize. V ČIASSR vznikla 114. jízdní divize složená z dobrovolníků a v březnu 1942 byla tato divize přejmenována na 225. Čečensko-Ingušský jízdní pluk, který bojoval na levém břehu Donu proti Wehrmachtu v létě 1942. Tento pluk byl spolu se 115. jízdní divizí (národní divizí Kabardino-Balkarska) rozdrčen německými tanky a obě divize byly na podzim zrušeny.⁷⁹ Vojenský neúspěch však nelze přičítat neschopnosti divizí, ale ruskému velení, které bez rozvahy poslalo zastaralou jízdu proti moderním německým tankům. Kromě jízdy byli Čečenci a Inguši činní i ve střeleckých divizích, v tankových jednotkách, v letectvu, v průzkumných oddílech i v partyzánském hnutí. Během prvních dvou let války prošlo vojenským výcvikem celkem 13 348 Čečenců a Ingušů.⁸⁰ Celkem bylo mobilizováno přes 30 tisíc Čečenců a Ingušů⁸¹ a tisíce obyvatel ČIASSR pomáhaly frontě jinými prostředky. Vojáci z ČIASSR hájili Brestskou pevnost, bojovali u Leningradu, na stalingradské frontě (255. Čečeno-ingušský jízdní pluk pod velením Movlida Visaitova) a bránili Moskvu.⁸² Čečenci působili také v řadách partyzánů či v evropských jednotkách poté, co utekli z německého zajetí. Několik Čečenců bylo jmenováno hrdinou SSSR⁸³ a další vojáci byli vyznamenáni řády a medailemi. Obyvatelé Auchovského okresu v Dagestánu získali v roce 1943 za pomoc Rudé armádě Rudý prapor ÚV VKS(b). V Ordžonikidze (Vladikavkazu) se konal v srpnu 1942 antifašistický míting národů Severního Kavkazu, o měsíc později v Grozném proběhl antifašistický sjezd žen Čečeno-

⁷⁷ Všesvazová komunistická strana (bolševiků).

⁷⁸ Музаев, М.: *Уроки истории. Осень 1941-го. Облава*, <http://www.vds-9026.1gb.ru/infoportal/chechanciklop/istoriya/noveisheevr/3901.html> (cit 16.6.2012).

⁷⁹ Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия...*, с. 219-220.

⁸⁰ Гакаев, Х.: *указ. соч.*, с. 332. N. Bugaj uvádí 8 894 Čečenců a 4 248 Ingušů. Viz Бугай, Н.: *Реабилитация репрессированных граждан России*, Москва 2006, с. 27.

⁸¹ Гакаев, Х.: *указ. соч.*, с. 339.

⁸² Исаев, Э.: *Сыновья и дочери Чечено-Ингушетии на фронтах Великой Отечественной*, Москва 2005, с. 4-23.

⁸³ Chanpaša Nuradilov byl jmenován hrdinou in memoriam za zničení téměř tisícovky fašistů, dále byl vyznamenán Movlid Visaitov, v roce 1996 bylo za hrdiny Ruska prohlášeno několik obránců Brestské pevnosti.

Inguška. Vojenský komisař ČIASSR referoval v byru Oblastního výboru VKS(b) o patriotismu a úspěšné mobilizaci obyvatel této republiky.⁸⁴

Zástupce lidového komisaře obrany SSSR a velitel Hlavní správy formování a doplňování vojsk NKO Jefim Ščaděnko nařídil nasadit proti fašistům jen Slovary. Vyloučení nebyli jen Čečenci a Inguši, ale i Arméni, gruzínští Svanové a Chevsuři a další národy. Na konci března 1942 vydal Ščaděnko nařízení, aby byli posláni všichni řadoví vojáci a mladší šarže národností Inguši a Čečenci do zálohy.⁸⁵ Téhož roku bylo zakázáno přijímat do nových střeleckých divizí osoby z ČIASSR a Kabardino-Balkarské ASSR. Příkazem NKO bylo zakázáno povolávání občanů narozených roku 1924 a 1925 z autochtonních národů Čečensko-Ingušské ASSR, Kabardino-Balkarské ASSR a Dagestánské ASSR. Příslušníky těchto národů vyzývali k partyzánskému způsobu boje a k obraně hor.⁸⁶ Až v létě roku 1942 se objevila snaha o nápravu z iniciativy nového náčelníka Hlavní politické správy (GPU) Alexandra Ščerbakovova. Pokusil se zavést určité změny ve způsobu práce s rudoarmějci a veliteli neruských národností, neboť viděl důvod dezercí z fronty v neochotě politických orgánů a vojenských komisařů respektovat národnostní různorodost v armádě, v šovinismu (přesto definoval ruský národ jako „staršího bratra národů Sovětského svazu“) a v těžkých životních podmínkách na frontě.⁸⁷ Za celou dobu 2. světové války dezertovalo z armády na tři a půl milionu vojáků, mezi nimiž bylo 5 297 Čečenců a Ingušů.⁸⁸ Vojenská rada kupodivu nekritizovala gruzínské formace, přestože např. 414. gruzínská divize byla pokládána za nedisciplinovanou.⁸⁹ Není jasné, zda v tomto případě nehrál roli gruzínský původ Stalina a Beriji.

Situace se však ani po Ščerbakovově snaze výrazně nezměnila. Navíc Stalin tajným výnosem v březnu 1942 zakázal udělovat Vajnachům vysoká vojenská vyznamenání.⁹⁰ Teprve v roce 1943, který byl pro Rudou armádu obratem k úspěchům, začali velitelé chodit na přednášky o dějinách a zvycích kavkazských národů. Na Severním Kavkaze byla od té doby oficiálně podporována idea svaté války (gazavatu) za sovětskou vlast proti okupantům.⁹¹

⁸⁴ Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы. История массовых репрессий и депортация ингушей в XX веке*, Москва 2004, с. 48.

⁸⁵ Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия....*, с. 159.

⁸⁶ Там же, с. 271.

⁸⁷ Там же, с. 243.

⁸⁸ Нухажиев, Н.; Умхаев, Х.: *Депортация народов: ностальгия по тоталитаризму*, Грозный 2009, с. 62. М. Музаев dokonce počty snižuje až na 150-200 dezertérů. Viz Ермекбаев, Ж.: *указ. соч.*, с. 63.

⁸⁹ Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия....*, с. 232.

⁹⁰ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 99.

⁹¹ Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия....*, с. 270.

S propagandistickými cíly byl hrdý Kavkazan, oděný do tradičního oděvu namísto uniformy, dáván do kontrastu s nechutným Němcem. Záhy byl rozkaz nepovolávat Čečence a Inguše (stejně jako Karačajevece a další národy) do armády zopakován, ale Ščaděnko povolil alespoň mobilizaci dobrovolníků. K agitaci armáda s cílem získat do svých řad co nejvíce vojáků - dobrovolníků - využívala stařešiny a duchovní, kteří tradičně měli mezi muslimy velkou autoritu.⁹² Například stařešinové Kabardino-Balkarska a Čečeno-Inguška přečetli výzvu obsahující taková slova jako „zničit černé Hitlerovy svině“.⁹³ O několik měsíců později bylo opětovně povolávání Kavkazanů zastaveno a navíc byl zákaz rozšířen i na národy Zakavkazí a střední Asie. Historik Alexej Bezugolnyj se domnívá, že šlo o prevenci projevů antisovětských nálad ve vojsku.⁹⁴ Z toho ale vyplývá, že Kavkazané nebyli v sovětské společnosti bráni jako rovnocenní občané a jejich přítomnost ve vojscích vyvolávala mezi vojáky negativní reakce. Ani Stalin jim nedůvěřoval, a když se v srpnu 1942 přiblížili Němci ke Groznému a Baku, dvěma klíčovými zdroji ropy, poslal Beriju jakožto představitele GKO na Kavkaz s úkolem, aby „udržel muslimy na uzdě“.⁹⁵

K bojům Kavkazanů se vyjádřil ve svých pamětech Sergo Berija, syn Lavrentije Beriji: „Když jsem byl na kavkazské frontě, mohl jsem sledovat, jak Čečeni a další národy žijící v horách bojují proti Němcům. Bylo mezi nimi mnohem méně kolaborantů než mezi kozáky. Ze všech tvrzení, týkajících se této záležitosti, zjevně číselná stará škola ruského imperialismu“.⁹⁶ Berijova slova vyvrací tvrzení, která později posloužila jako záminky pro vysídlení severokavkazských národů.

I v těžkém válečném období neustával boj s povstalci. Náčelník oddělení pro boj s banditismem v ČIASSR Inguš Idris Alijev informoval na konci srpna 1943 Lavrentije Beriju o počtu členů band, který činil 359 osob.⁹⁷ Z dobových dokumentů vyplývá, že Alijev neplnil zadané úkoly týkající se jejich likvidace.⁹⁸ Alijevův zástupce Roman Ruděnko v téže době ve

⁹² Там же, с. 180; Нуруллаев, А.: *Мусульмане Советского Союза в Великой Отечественной войне*, Религиозные организации Советского Союза в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Материалы «круглого стола», посвященного 50-летию Победы 13 апреля 1995 г., Москва 1995.

⁹³ Ермекбаев, Ж.: *указ. соч.*, с.72.

⁹⁴ Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия...*, с. 188.

⁹⁵ Knight, A.: *c. d.*, s. 138.

⁹⁶ Berija, S.: *Мій отець Берія. Вє Сталинвє Кремлю*, Прага 2003, с. 107. Козáků přešlo na stranu fašistů asi 250 tisíc. Viz: Bishop, Ch.: *Hitlerovy zahraniční divize. Zahraniční dobrovolníci ve Waffen-SS v letech 1940-1945*, Plzeň 2007, s. 78.

⁹⁷ Патиев, Я.: *Депортация ингушей. Документы. Факты. Материалы*, Магас 2004, с. 27.

⁹⁸ Гакаев, Х.: *Правда и вымысел о мотивах депортации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации», 18 февраля 2006 года, Грозный, Грозный 2006, с. 23; Справка на бывшего Начальника

svém referátu informoval o zničení 33 band o 175 členech v ČIASRR, o celkovém počtu banditů (necelých 500 osob) a o počtu dezertérů z armády (2045 osob).⁹⁹ Přiznal, že existence takovýchto skupin je důsledkem špatné stranické práce a nespravedlivého teroru, což si nechťelo moskevské vedení připustit.¹⁰⁰ Skupiny povstalců zakládali také ruští dezertéři a kozáci a situace v Čečeno-Ingušsku se nelišila od ostatních sovětských republik.

Činná byla v době války také kavkazská emigrace. V Německu, ve Francii a v dalších zemích existovaly spolky, výbory a emigrantské vlády, jejichž členskou základnu tvořili Gruzínci, Osetinci a představitelé dalších kavkazských národů.¹⁰¹ Někteří z nich se snažili spolupracovat s Německem na vyhnání bolševiků z Kavkazu a ustanovení svobodných států pod protektorátem Německa.¹⁰² Na Kavkaze byli vysazováni parašutisté a shazovány letáky, příslušníci neruských národů i etničtí Rusové vstupovali do nepřátelské armády, aby mohli bojovat proti bolševickému zlu. Jak již bylo uvedeno výše, pohrdání kavkazskými zvyklostmi a neřešení určitých problémů na Kavkaze jen podporovalo protisovětské nálady mezi obyvatelstvem, které uvěřilo slibům německé armády o politické i náboženské svobodě, zrušení kolchozů, zavedení svobodného trhu a výroby.¹⁰³ Člen NSDAP (Národně socialistická německá dělnická strana) a hlavní ideolog nacismu Alfred Rosenberg vypracoval plán anexe ruských území a s ním související vytvoření „Velkého Kavkazu“ (viz obrázek č. 2). Kavkazské národy měly být využity pro hospodářské účely jako levná a rasově podřadná pracovní síla. Že fašisté nepřišli na Kavkaz jako přátelé, demonstrovalo vyvraždění obyvatel kabardinské vsi Kyzburun-I, které sovětská vláda využila v protifašistické propagandě či útok na čečenskou vesnici Benoj-jurt, kde byly zabity a zraněny šedesát dvě osoby.¹⁰⁴

V lednu 1942 vypracovala zpravodajská služba (Abwehr) admirála Wilhelma Canarise plán na obsazení Grozného a dalších oblastí zpracovávajících ropu pomocí výsadců (plány

Отдела НКВД Чечено-Ингушской АССР по борьбе с бандитизмом - подполковника государственной безопасности - Алиева Идриса Иджихаджиевича, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России: чеченцы и ингуши. Документы, факты, комментарии*, Москва 1994, с. 36.

⁹⁹ Нухажиев, Н.; Умхаев, Х.: *указ. соч.*, с. 62.

¹⁰⁰ Безугольный, А.: *Народы Кавказа и Красная армия...*, с. 165.

¹⁰¹ Kavkazští emigranti sídlili hlavně v Praze, Berlíně, Paříži a Varšavě. Jednalo se například o příslušníky gruzínských rodů Bagrationi a Čavčavadze, členy arménské nacionalistické strany dašnaků, vnuka imáma Šamila Saida Šamila, bývalého ministra zahraničí Horské republiky Čečence Gajdara Bammata a další.

¹⁰² Např. profašistická organizace Kavkazští orlové.

¹⁰³ Патиев, Я.: *указ. соч.*, с. 256.

¹⁰⁴ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 107.

Šamil-1 a Šamil-2).¹⁰⁵ Na Kavkaze byla jako první vysazena skupina kavkazských zajatců v čele s výsadkářem z Dagestánu Osmanem Gube (vl.jm. Saidnurov). Stalo se tak 25. srpna 1942 v horském Galančožském okrese ČIASRR. Gube byl v lednu 1943 zadržen stoupenci čečenského duchovního Deni Arsanova v čele s Achmatem Paragulgovem a předán NKVD.¹⁰⁶

Německé armádě docházelo palivo a nemohla se v tomto ohledu spolehnout na své rumunské spojence.¹⁰⁷ Proto sepsal v dubnu 1942 Hitler direktivu č. 41 o obsazení ropných polí.¹⁰⁸ Ropa pro výrobu pohonných hmot pro válečnou techniku byla klíčová a přes Kavkaz bylo dopravováno 90% veškeré sovětské ropy a z nich šlo 27,5% přes samotný Groznyj.¹⁰⁹ Svastika (*Reichskriegsflagge*) zavlála na vrcholku Elbrusu 21. srpna 1942.¹¹⁰ Tento akt vyvolal zesílení aktivit ruských vojsk. Dne 1. září 1942 fašisté přešli řeku Těrek u města Mozdok, na počátku října dobyli město Malgobek, bombardovali Groznyj, kde způsobili vážné škody na ropných závodech, ale nikdy z ČIASRR nevytvořili území pod svou správou. Malgobek byl osvobozen v lednu 1943 a v únoru byla fašistická vojska z Kavkazu úplně vytlačena.¹¹¹

Německý štáb Vrchního velení pozemního vojska (OKW) považoval rudoarmějce-Kavkazany za spíše protisovětsky naladěné. Adolf Hitler zpočátku odmítal nábor „neárijských“ vojáků a až do podzimu 1944 se tak dělo za jeho zády.¹¹² Slovanské a jiné „podřadné“ národy SSSR odporovaly jeho rasové politice a až nedostatek lidských zdrojů germánské rasy umožnil přijímání dobrovolníků z řad sovětských zajatců a dezertérů (*Hilfswillige*, *HIWI*), kteří byli Stalinem odepsáni jako zrádci.¹¹³ Německé velení ale těmto dobrovolníkům nedůvěřovalo a využívalo je jen pro pomocné úkoly, např. jako řidiče a kuchaře nebo jejich jednotky (*Osttruppen*) odesílalo bojovat do západní Evropy. Nevyužití jejich potenciálu v boji proti

¹⁰⁵ Viz Tieke, W.: *Der Kaukasus und das Öl: Der deutsch-sowjetische Krieg in Kaukasien 1942/43*, Osnabrück 1967.

¹⁰⁶ Нухажиев, Н.; Умхаев, Х.: *указ. соч.*, с. 83.

¹⁰⁷ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 273.

¹⁰⁸ Там же, с. 274

¹⁰⁹ Denis, J.: *De la condamnation à l'expulsion: la construction de l'image de collaboration de masse durant la Grande Guerre patriotique*, In : Campana, A. ; Dufaud, G. ; Tourmon, S. : *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 35.

¹¹⁰ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 249.

¹¹¹ К истории битвы на Kavkaze viz: Bauer, J. M.: *Unternehmen Elbrus. Das Kaukasische Abenteuer 1942*, Esslingen 1950; Тюленев, И.: *Через три войны*, Москва 1960; Гречко, А.: *Битва за Kavказ*, Москва 1969.

¹¹² Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 364; Veber, V.: *Komunistický experiment v Rusku 1917-1991 aneb Malé dějiny SSSR*, Praha 2001, s. 108.

¹¹³ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 358.

bolševikům na základě rasové politiky vytýkají Němcům Alexandr Někrič a Abdurachman Avtorchanov.¹¹⁴

V tu dobu byl také založen štáb východních legií v německé armádě (*Ostlegionen*). Během tohoto roku byla zformována Arménská legie, Ázerbajdžánská legie (původně nazývaná Kavkazská-Mohamedánská legie), Gruzínská legie, Severokavkazská legie (pravoslavní vojáci), Turkestánská legie, Legie Volžských Tatarů a další. Zajetí sovětských vojáci vstupovali do německé armády nejen s vidinou boje proti Stalinovi, ale i proto, aby již nemuseli snášet kruté podmínky v zajateckých táborech, kde je čekala téměř jistá smrt hladem.¹¹⁵ V německých legiích byli kromě Čečenců a Ingušů i Osetinci, kozáci či Rusové.¹¹⁶ V legiích bylo údajně činných 150 ingušských legionářů.¹¹⁷ V praporu Bergmann (Horal) působili i arménští a gruzínští legionáři, kteří byli nasazováni v blízkosti sovětských divizí jejich národnosti, aby jim házeli letáky lákající je k přechodu na stranu nepřítel. Ruské velení se snažilo bránit dezercím propagandistickými metodami, a když nepomohly, přišly na řadu čistky. Rudá armáda slibovala za přechod zpět na její stranu dovolenku domů, ale vzdor slibům byl dotyčný navrátilce vyšetřován kontrarozvědkou a jeho příbuzní pozbyli občanských práv. Dobrovolníci v SS byli po skončení války předáni spojenci do rukou SSSR a buď byli popraveni nebo odesláni do GULAGu.¹¹⁸

Jak je známo, nacistická ideologie čerpala také z okultismu. Čečenec Deni Baksan ve své knize příznačně nazvané *Sled satany na tajnych tropach istoriji* (1997, 1999) tvrdí, že Hitler nehledal na Kavkaze jen zdroje ropy, ale také zdroje očisty árijské rasy, jejímž pozůstatkem měli být Čečenci.¹¹⁹ Bohužel k tomuto tématu se dosud nikdo odborně nevyjádřil a práce D. Baksana nemůže vzhledem k židofóbním a rusofóbním výroky pretendovat na vědeckost.

¹¹⁴ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины. Обстоятельства. Последствия*, рукопись с. 70.

¹¹⁵ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 346.

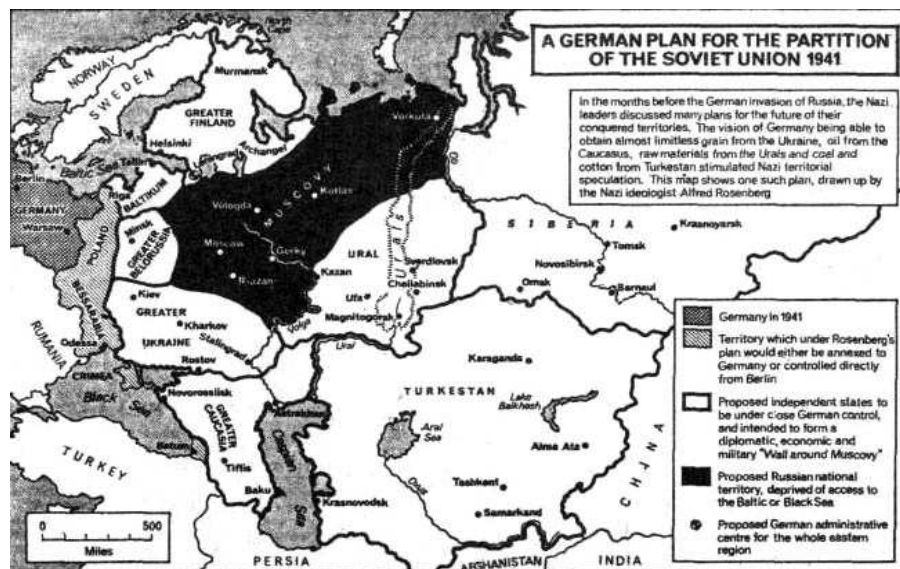
¹¹⁶ V rámci německých vojsk byla založena Ruská osvobozenecská lidová armáda, Bojový svaz ruského národa, Ruská osvobozenecská armáda (vlasovci), 1. kozácká divize a další. Viz Hoffman, J.: *Die Ostlegionen 1941 – 1943. Turkotataren, Kaukasier und Wolgafinnen in deutsche Heer*, Freiburg, 1976; *Kaukasien 1942/1943. Das Deutsche Heer und die Orientvölker der Sowjetunion*, Eizelschriften zur Militärgeschichte, Freiburg 1991; Абрамян, Э.: *Кавказцы в абвере*, Москва 2006; Мамуля, Г.: *Грузинский легион в борьбе за независимость Грузии в годы Второй мировой войны*, Тбилиси 2003; Дробязко, С.: *Восточные формирования в составе вермахта*, диссертация, Москва 1997.

¹¹⁷ Яндиева, М.: *Депортация ингушей...*, рукопись, с. 69. Početní stav čečenských legionářů mi není znám.

¹¹⁸ Tento osud zastihl např. jednotku kalmyckých dobrovolníků, která se vzdala v Rakousku Britům či vlasovce. Viz Bishop, Ch.: *c. d.*, s. 84; Veber, V.: *c. d.*, s. 109.

¹¹⁹ Баксан, Д.: *След сатаны на тайных тропях истории*, <http://www.chechen.org/books/212-sled-satany-na-tjjanykh-tropakh-istorii.-deni.html> (cit 17.6.2012). Rezensce Бойков А.; Бойкова Ирина: *Истоки современной чеченской мифологизированной идеологии*, <http://srn.su/?p=1085> (cit 17.6.2012).

Obrázek č. 2: Mapa plánu obsazení SSSR Němci¹²⁰

Z výše uvedených faktů vyplývá, že Čečenci a Inguši se stejně jako Rusové a všichni sovětské občané zapojili do boje proti fašistům a pouze menšina příslušníků těchto dvou národů přešla do německého tábora s vidinou osvobození své země od bolševismu. Počáteční neúspěchy sovětské armády byly způsobeny čistkami vyšších vojenských kádří ve 30. letech a Stalinovým vměšováním se do vojenských záležitostí, kterým nerozuměl. Stalin však později potřeboval zamaskovat své chyby a najít vhodné viníky problémů na válečném poli.¹²¹ Za ty označil Čečence a Inguše a jako „potrestané národy“ (*nakazannyje narody, punished peoples*) je deportoval do odlehlých území Sovětského svazu.¹²²

¹²⁰ Zdroj: http://novysmer.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=106:co-pipravoval-faismus&catid=37:zahranicnipolitika&Itemid=48 (cit 16.6.2012).

¹²¹ Нухажиев, Н.; Умхаев, Х.: указ. соч., с. 61.

¹²² Veber, V.: c. d., s. 110.

2. Operace „Čočka“ – deportace Vajnachů

2.1. Přípravná etapa deportace

Čečenci spolu s Inguši tvořili na Kavkaze jedno z nejpočetnějších etnik čítající okolo půl milionu osob.¹²³ Přesídlení tak velkého počtu obyvatel vyžadovalo náročnou a dlouhodobou přípravu. V první řadě bylo potřeba zajistit utajení operace a také dostatečný počet komunistických kádrů i příslušníků vojsk dislokovaných v ČIASSR. Důraz na utajení plánované deportace nebyl podle mě motivován obavami z nespokojenosti obyvatel kvůli porušení rovnoprávnosti všech národů deklarované bolševiky, jak píše Timur Matijev,¹²⁴ ale strachem, aby nevypuklo masové povstání řadových obyvatel v součinnosti s povstalci ukrývajícími se v horách, které by bezproblémové vysídlení znemožnilo.

Kdy započaly přípravy k deportaci kódově označované „Čočka“ („Čečevica“)? Emigrantský „raketový“ odborník Grigorij Tokajev odkazuje na obavy generálního štábu SSSR z počátku roku 1940 a potřebě zavést určitá opatření ohledně kavkazských národů v případě vypuknutí války.¹²⁵ Čečenský historik Magomed Muzajev s odvoláním na zápis z výsledku Lavrentije Beriji z roku 1953 píše, že Čečenci a Inguši měli být deportováni již v roce 1942 či snad ještě dříve, ale plány zmařila blížící se fašistická vojska.¹²⁶ Autoři knihy *Iz osoboj papki Stalina* tvrdí, že rozhodnutí vysídlit Čečence a Inguše padlo na počátku ledna 1943 a soudí tak podle příkazu k opravě mostů a silnic v ČIASSR ze 7. ledna. Toto datum považují za počátek technických příprav k vysídlení, které trvaly až do samotného dne deportace.¹²⁷ I když již na jaře 1942 zorganizoval Berija v Ordžonikidze¹²⁸ koordinační štáb,¹²⁹ mezi jehož členy patřili komisaři

¹²³ Кабузан, В.: *Население Северного Кавказа в XIX-XX веках. Этностатистическое исследование*, Санкт-Петербург 1996, с. 214.

¹²⁴ Матиев, Т.: *Депортация народов в СССР и доктрина пролетарского интернационализма - декларации и практика тоталитарного режима в СССР 40-50-е гг.*, Кодзоев, Н. (сост.), 65 лет депортации ингушского народа: Сборник статей, Назрань 2009, с. 5.

¹²⁵ Токаев, Г.: *Усмирение Северного Кавказа*, Социалистический вестник №№ 3-4, 1951, <http://www.kavkazweb.net/forum/index.php?showtopic=31828> (cit 11.7. 2012).

¹²⁶ Музаев, М.: *О начале и этапах подготовки выселения чеченцев и ингушей*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2. 2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с.76, 87.

¹²⁷ Исаев, Э.; Исаев, З.; Терлоев, З.: *указ. соч.*, с. 14-15.

¹²⁸ Od roku 1931 se tak nazýval Vladikavkaz.

¹²⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 82.

NKGB SSSR¹³⁰ a ke konci roku se na území republiky objevili vojenští topografové, aby zmapovali území republiky, největší aktivita v přípravách deportace připadá na období od druhé poloviny roku 1943. Lidový komisariát obrany SSSR si 15. června vyžádal údaje o geografii území, počtu obyvatel, stavu silnic a podobně a spolu s NKVD nařídil opravu mostů, cest a letišť. Tato nařízení rozesílal čečeno-ingušský oblastní výbor strany jednotlivým okresům. Na železniční stanice Grozněnského oddělení byla v srpnu rozeslána *Speciální instrukce o školení pracovníků železničních drah intenzivním metodám rychlé formace železničních souprav a jejich přemístění ve ztížených podmínkách*; Státní dopravní inspekce prověřovala technický stav osobních i nákladních automobilů ve vlastnictví kolchozů, sovchozů a dalších organizací. Kromě motorizované techniky prošly prověrkou také kolchozní a sovchozní koně a povozy.¹³¹ Mimo to byly sovchozy a kolchozy nuceny vydat zrna včetně většiny svého osevního fondu.¹³²

Na zasedání politbyra ÚV VKS(b) a Státního výboru obrany 11. února 1943 pro okamžitou deportaci Čečenců a Ingušů hlasovali Vjačeslav Molotov,¹³³ Andrej Ždanov,¹³⁴ Nikolaj Vozněsenskiĭ,¹³⁵ Andrej Andrejev¹³⁶ a Alexej Kosygin,¹³⁷ deportaci až po vyhnání Němců obhajovali Kliment Vorošilov,¹³⁸ Lazar Kaganovič,¹³⁹ Nikita Chruščov,¹⁴⁰ Michail Kalinin¹⁴¹ a Berija. Jen Anastas Mikoĭan¹⁴² vyslovil nesouhlas, ale ne proto, že by se zastával národnostních menšin, ale protože se obával zhoršení reputace SSSR v zahraničí.¹⁴³ Stalin vyčkával se stanovením data, protože fronta byla ještě příliš blízko Kavkazu a také nechtěl

¹³⁰ Viktor Abakumov, Arkadij Apollonov, Vsevolod Merkulov, Ivan Pijašev.

¹³¹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 107.

¹³² Nařízení tajemníka oblastního výboru strany pro zemědělství Rešidova, zástupce předsedy Sovnarkomu ČIASR pro zemědělství Buzurtanova a zmocněnce pro dodávky státu v ČIASR Išchalova.

¹³³ V. Molotov (1890-1986): předseda Rady lidových komisařů 1930-1941, lidový komisař zahraničí 1939-1946, ministr zahraničí 1946-1949 a 1953-1956.

¹³⁴ A. Ždanov (1886-1948): náčelník správy propagandy a agitace ÚV VKS(b) 1939-1940, předseda Nejvyššího sovětu RSFSR 1938-1947, předseda Rady svazu Nejvyššího sovětu SSSR 1946-1947.

¹³⁵ N. Vozněsenskiĭ (1903-1950): člen ÚV 1939-1949, první zástupce předsedy Rady lidových komisařů SSSR 1941-1946.

¹³⁶ A. Andrejev (1895-1971): tajemník ÚV 1935-1946, lidový komisař zemědělství SSSR 1943-1946.

¹³⁷ A. Kosygin (1904-1980): člen politbyra ÚV VKS(b) 1948-1952, člen prezidia ÚV KSSS 1960-1964, předseda Rady ministrů SSSR 1964-1980, byl několikrát ministrem.

¹³⁸ K. Vorošilov (1881-1969): lidový komisař obrany SSSR 1934-1940, předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR 1953-1960.

¹³⁹ L. Kaganovič (1893-1991): lidový komisař dopravy 1938-1942 a 1943-1944.

¹⁴⁰ N. Chruščov (1894-1971): člen ÚV 1934-1966, člen politbyra 1939-1964, předseda Rady lidových komisařů Ukrajinské SSR 1944-1947, generální tajemník KSSS 1953-1964, předseda Rady ministrů SSSR 1959-1964.

¹⁴¹ M. Kalinin (1875-1946): předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR 1938-1946.

¹⁴² A. Mikoĭan (1895-1978): první tajemník Severokavkazského okresního výboru VKS(b) 1924-1926, člen politbyra od 1935, předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR 1964-1965, několikrát ministrem různých rezortů.

¹⁴³ Токаев, Г.: *указ. соч.*

poskytnout důvod k povstání na Ukrajině, na Krymu a v dalších oblastech Svazu.¹⁴⁴ Kromě Stalina a lidového komisaře vnitra SSSR a generálního komisaře státní bezpečnosti SSSR Beriji se na vysídlení velkou měrou podíleli Ivan Serov,¹⁴⁵ Bogdan Kobulov¹⁴⁶ a Stěpan Mamulov.¹⁴⁷

V září proběhlo tajné zasedání byra oblastního výboru a za tímto účelem přijel do Grozného komisař státní bezpečnosti generál-major Šalva Cereteli, na jehož bedrech od srpna 1943 ležel boj s banditismem v Čečeno-Ingušsku.¹⁴⁸ Lidový komisař NKGB ČIASSR Jevgenij Rudakov na zasedání oznámil, že mnozí povstalci se vrátili k práci v kolchozu a již nepatří mezi nepřátele sovětské moci.¹⁴⁹ Jeho zpráva protiřečí pozdějším obviněním o podryvání plánu kolektivizace, o vysoké aktivitě povstalců a neustálém boji proti bolševikům.

V říjnu 1943 na území ČIASSR pobýval zástupce lidového komisaře vnitra Bogdan Kobulov se skupinou operačních specialistů s cílem vyhodnotit situaci a zjistit informace o všech protisovětských vystoupeních. Dne 14. října 1943 bylo vydáno usnesení Sovnarkomu SSSR o deportaci. Berija rozhodl vytvořit operativně-čekistické skupiny o 8-12 členech.¹⁵⁰ Skutečný důvod jejich přítomnosti v republice byl maskován jako vyhledávání fašistických parašutistů a povstalců. Probíhala jejich intenzivní legalizace, aby při operaci „Čočka“ nepůsobili obtíže.¹⁵¹ V listopadu zde zástupce lidového komisaře vnitra SSSR Vasilij Černyšov vedl jednání s veliteli UNKVD Altajského a Krasnojarského kraje a Omské a Novosibiřské oblasti o plánu vysídlit 200 tisíc Vajnachů do Novorossijské oblasti, dalších 35-40 tisíc do Altajského a Krasnojarského kraje a do Omské oblasti, ale již za několik týdnů se členové politbyra zaměřili na Kazachstán a Kirgizii.¹⁵² S konečnou platností tak bylo rozhodnuto přesídlit Vajnachy do střední Asie. S tímto rozhodnutím byly seznámeny ústřední výbory Kazašské a Kirgizské SSR.

První tajemník čečeno-ingušského oblastního výboru Viktor Ivanov byl v listopadu 1943 vyzván, aby přijel do Moskvy na ÚV VKS(b) s referátem *O politické situaci v Čečeno-Ingušsku a o opatřeních, vyžadujících rozhodnutí od ÚV VKS(b)*. Byl přítomen i předseda prezidia

¹⁴⁴Tamtéž.

¹⁴⁵ I. Serov (1905-1990): od 1939 v NKVD, první zástupce lidového komisaře bezpečnosti 1941, zástupce lidového komisaře vnitra 1941-1947, v čele KGB 1954-1958. Účastnil se vysídlení dalších národů.

¹⁴⁶ B. Kobulov (1904-1953): zástupce lidového komisaře státní bezpečnosti SSSR 1943-1945, 1953 popraven.

¹⁴⁷ S. Mamulov (1902-1976): velitel sekretariátu NKVD SSSR.

¹⁴⁸ Бугай, Н.: *Л. Берия - И. Сталину: «Согласно Вашему указанию...»*, Москва 1995, с. 103.

¹⁴⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*. Рукопись с. 131-132.

¹⁵⁰ Бугай, Н.; Гонов, А.: *Народы в эшелонах (20е-60-е годы)*, Москва 1998, с. 142.

¹⁵¹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 63.

¹⁵² Полян, П.: *Не по своей воле... История и география принудительных миграций в СССР*, Москва 2001, с. 121.

Nejvyššího sovětu ČIASSR Jusup Tambijev a předseda Sovnarkomu ČIASSR Supjan Mollajev. Druhý den po Ivanovově návratu se v Grozném konalo neveřejné zasedání oblastního výboru a o den později jej navštívili lidoví komisaři vnitřní Čečeno-Ingušska, Severní Osetie, Dagestánu i Kabardino-Balkarska,¹⁵³ a po nich byli přizváni první tajemníci oblastních výborů.¹⁵⁴ Aby na veřejnost neprosákly informace o blížící se deportaci, prošlo nejvyšší vedení oblastního výboru obměnou a odejít museli také příslušníci NKGB ČIASSR národností Čečenci a Inguši.¹⁵⁵ Náčelník oddělení pro boj s banditismem Idris Alijev byl nahrazen Nikolajem Nožnickým a na místo lidového komisaře vnitřní ČIASSR Sultana Albogačijeva přišel Viktor Drozdov.¹⁵⁶ Ještě předtím byl Albogačijev za svou loajalitu spolu s dalšími důstojníky NKVD odměněn hodností plukovníka státní bezpečnosti.¹⁵⁷

Vojska NKVD byla do ČIASSR poslána převlečená do uniforem pěchoty, aby nevzbuzovala pozornost, a přítomnost velkého počtu vojáků byla vysvětlována cvičením v horských podmínkách.¹⁵⁸ Oddíly ubytovali ve školách, čímž způsobili přerušování výuky. Stížnost lidového komisaře osvěty ČIASSR Achmeda Gazdijeva Ivanovovi vyšla naprázdno.¹⁵⁹ Až ke konci září 1943 Ivanov napsal Molotovovi žádost o přeložení vojsk ze škol, protože bylo potřeba začít s vyučováním.¹⁶⁰

Plán průběhu vysídlení schválil Lavrentij Berija 18. listopadu 1943. Vysídlení řídil se svými zástupci Serovem, Kobulovem, Stěpanem Mamulovem a 19 tisíci operativními pracovníky NKVD, NKGB a SMERŠ (kontrarozvědka) a 100 tisíci důstojníky a vojáky NKVD.¹⁶¹ Území ČIASSR bylo rozděleno do čtyř operativních sektorů.¹⁶² Ke konci roku 1943 se začaly po

¹⁵³ Sultan Albogačijev, Tikajev, Ruben Markarjan a Konstantin Bziava.

¹⁵⁴ Nikolaj Mazin, Abdurachman Danijalov a Zureb Kuměchov.

¹⁵⁵ Исаев, Э.; Исаев, З.; Терлоев, З.: указ. соч., с. 44; Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 129.

¹⁵⁶ S. Albogačijev (1906-1968): vyšetřovatel NKVD, od února 1941 do října 1943 lidový ministr vnitřní ČIASSR, později byl činný v bezpečnostních orgánech v Ošské oblasti Kirgizské SSR.

¹⁵⁷ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 121.

¹⁵⁸ Из сообщений секретаря Галашкинского РК ВКП(б) Мицоева, 10 февраля 1944, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 46-47.

¹⁵⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 118.

¹⁶⁰ Там же, с. 127-129.

¹⁶¹ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России: чеченцы и ингуши. Документы, факты, комментарии*, Москва 1994, с. 54.

¹⁶² Do prvního sektoru s centrem v Ordžonikidze spadaly okresy Prigorodnyj, Nazranovský, Sunženský, Očalupský, Psedachský a Malgobekský s 18% obyvatel určených k přesídlení. Sektoru velel Kobulov. Do druhého s centrem ve stanici Slepčovsk patřily Nadtěrečnyj, Galaškinský, Galančožský a Ačchoj-Martanovský okres s 13% deportovaných. Velitelem zde byl Apollonov. Třetí s centrem v Gudermesu zahrnoval Gudermesský, Kurčalojevský, Nožaj-Jurtovský, Staro-Jurtovský a Chasavjurtovský okres s 25% deportovaných a velel mu Kruglov. Čtvrtý sektor byl největší a kromě Grozného obsahoval i Ataginský, Věděnský, Urus-Martanovský, Šalinský, Čeberlojevský a

republiky šířit zprávy o vysídlení Karačajevců (listopad 1943) a Kalmyků (prosinec 1943) mimo jiné díky informacím od opilýých vojáků, kteří se účastnili deportací těchto etnik.¹⁶³

Náčelník Ordžonikidzevských drah Ch. Voskanov a jeho zástupce K. Ilčenko spočítali, kolik bude potřeba dopravních prostředků pro přesídlence a došli k výsledku 13-14 tisíc krytých vagonů a dalších 4800-5000 pro NKVD. K dispozici dva měsíce před deportací jich měli pouhých 2240 kusů,¹⁶⁴ ale situaci velmi rychle napravili a v lednu 1944 bylo připraveno 14 200 vlakových souprav¹⁶⁵ a automobily studebakery US6 poslané z USA jako pomoc pro SSSR proti Německu.¹⁶⁶ Ústřední výbor a tajná policie si přes Sovnarkom SSSR vyžádaly od čečeno-ingušského oblastního výboru a Sovnarkomu údaje o počtu Vajnachů ve vesnicích, aby bylo jasné, kolik mají kde použít dopravních prostředků. Poslední dva jmenované orgány přijaly na zasedání byra oblastního výboru rozhodnutí *O zabezpečení přípravy taktických cvičení vojenských částí Severo-kavkazského vojenského okruhu v horských podmínkách*. Toto „cvičení“ sloužilo k zamaskování skutečného důvodu přítomnosti vojsk. Tajemníci okresních výkonných výborů a jejich předsedové byli povinni opravit cesty v horských okresech republiky jakoby v rámci socialistického soutěžení a opravy letišť a cest taktéž jakoby sloužily ke zlepšení bojové přípravy.¹⁶⁷ I přes hrozbu trestu smrti se našli odvážlivci, kteří o chystané operaci informovali některé Vajnachy nebo toto státní tajemství vyzrazovali vojáci pod vlivem alkoholu; tyto případy nebyly ojedinělé, jak vyplývá z hlášení generál-majora Malyševa a podplukovníka Kiseleva z počátku února jen z druhého operativního sektoru.¹⁶⁸ Zbylé tři sektory, troufám si domýšlet, na tom byly obdobně. Vládě značně pomáhali islámští duchovní napojení na tajnou službu, kteří šířili mezi lidmi oficiální verzi o vojenských cvičeních a pomáhali legalizovat povstalce.¹⁶⁹

Lavrentij Berija potvrdil 21. ledna *Instrukci o ozbrojeném doprovodu zvláštního kontingentu* a 29. ledna *Instrukci o pořádku provedení vysídlení Čečenců a Ingušů*. Rozhodnutí o

další okresy s 43% vysídlených. V něm velel Serov. Viz Михайлов, А.: *Чеченское колесо. Генерал ФСБ свидетельствует*, Москва 2002, с. 11.

¹⁶³ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 149.

¹⁶⁴ Там же, с. 145.

¹⁶⁵ Бугай, Н.; Гонов, А.: *Народы в эшелонах (20-е-60-е гг.)*, Москва 1998, с. 143.

¹⁶⁶ Autoři knihy *Iz osoboj papki Stalina* obviňují USA i Velkou Británii z toho, že o deportacích věděly. Neuvádějí však žádné zdroje pro své tvrzení.

¹⁶⁷ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 153.

¹⁶⁸ Справка о политико-моральном состоянии частей войск 2-го сектора на 4.2.1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 447-448.

¹⁶⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 141; Кутузов, К.: *Использование религиозных авторитетов при депортации чеченцев и ингушей*, <http://chechenews.com/world-news/breaking/2586-1.html> (cit 7.7.2012).

deportaci přijal Státní výbor obrany 31. ledna a tentýž den vydal přísně tajné usnesení č. 5073 *O pořádku rozmístění zvláštních přesídlenců v rámci Kazašské a Kirgizské SSR a O pořádku přijetí skotu a zemědělské produkce na Severním Kavkaze*. V usnesení GKO podepsaném Molotovem není uvedeno, jaké národnosti přesídlení budou a ani odkud jsou vysídlováni, ale počet 400 tisíc osob plánovaných usídlit v Kazachstánu a 90 tisíc v Kirgizii zhruba odpovídá početnímu stavu Čečenců a Ingušů. V usnesení se přikazuje Radám lidových komisařů Kazašské a Kirgizské SSR vytvořit komise pro usídlení deportovaných,¹⁷⁰ v oblastech založit další komise, na nichž ležel úkol rozdělit přesídlence.¹⁷¹ Dále byly povinny v každém okresu vytvořit trojky¹⁷² a po příjezdu deportované zapojit do prací v kolchozech, pomoci jim se stavbou domů a hospodářských stavení a za tímto účelem jim poskytnout půjčku ve výši 5 tisíc rublů s lhůtou sedm let. Také musely vydat skot a zemědělskou produkci jako výměnu za zkonfiskovaný majetek na Kavkaze a vydělit tisíce tun mouky a krupice. NKVD od SSSR dostala za úkol zorganizovat v republikách zvláštní komandatury.¹⁷³

Rada lidových komisařů SSSR sestavila komisi v čele se zástupcem předsedy Rady lidových komisařů RSFSR Anatolijem Gricenkem; tato komise přijela do republiky 11. února a začala sčítat zvířata v 391 kolchozech ze 412, které se nacházely v ČIASR, a v dalších čtyřech v Dagestánu.¹⁷⁴ Komise došla k výsledku 209 181 kusů skotu, 236 700 ovcí a koz, 18 895 koní a 20 783 volů.¹⁷⁵ Pro rozdělení tak ohromných počtů zvířat bylo sestaveno 395 komisí a povoláno 8000 osob z Grozného, dále 8 500 vojáků ze Severokavkazského vojenského okruhu a naplánováno přizvat 12 590 kolchozníků.¹⁷⁶

Berija informoval 17. února telegramem Stalina o počtu Vajnachů, podléhajících plánovanému přesídlení.¹⁷⁷ Dle jeho údajů mělo být deportováno 459 486 osob včetně žijících v Ordžonikidze a Dagestánu a navrhl během prvních tří dní vysídlit přes 300 tisíc osob a

¹⁷⁰ V Kazachstánu byl předsedou určen tajemník ÚV KS(b) Skvorcov, předseda Sovnarkomu výboru Undasynov, lidový komisař vnitra Bogdanov; v Kirgizii analogicky Vagov, Kulatov, Pčolkin.

¹⁷¹ Složené z předsedy oblastního výkonného oblastního výboru a náčelníka UNKVD.

¹⁷² Členy předseda okresního výkonného výboru, tajemník okresního výboru a náčelník okresního oddělení NKVD.

¹⁷³ Постановление ГОКО № 5073сс, от 31 января 1944 года, Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 443-445.

¹⁷⁴ Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы. История массовых репрессий и депортация ингушей в XX веке*, Москва 2004, с. 130.

¹⁷⁵ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 145.

¹⁷⁶ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 145.

¹⁷⁷ Берijovy telegramy viz Příloha č. 2.

v dalších čtyřech dnech přes 150 tisíc.¹⁷⁸ Berija, Serov, Kobulov a Mamulov přijeli 20. února do Grozného. Dva dny na to se Berija setkal s vedoucími osobnostmi republiky, například s předsedou Rady lidových komisařů ČIASSR Mollajevem, aby ho informoval o vysídlení a jeho důvodech, a také s duchovními Abdul-Hamidem Jandarovem, Bagaudinem Arsanovem a Abasem Gajsumovem, aby připravili obyvatelstvo k operaci.¹⁷⁹ Poté následoval 21. února příkaz NKVD SSSR k přesídlení Čečenců a Ingušů.

Poslední dva dny před deportací se v republice nacházelo 6 778 komunistů poslaných do Ataginského, Ačchoj-Martanovského, Nadtěrečného, Staro-Jurtovského, Urus-Martanovského, Šalinského, Galaškinského, Kurčalojevského a Gudermesského okresu.¹⁸⁰ Jejich přítomnost se opět maskovala, tentokrát jakoby k posílení příliš malých komunistických buněk a aby podpořili cvičení vojsk.¹⁸¹ Zároveň se NKVD Kazachstánu i Kirgizie připravovaly na příjem kontingentů.

V předvečer deportace si Berija do svého vlaku pozval vedoucí pracovníky čečeno-ingušského oblastního výboru strany. Jedním z nich byl i vedoucí oddělení agitace a propagandy a republikový lidový komisař osvěty Achmed Gazdijev, který vzpomínal:

*„Zástupce Beriji Kobulov nás sezval ráno 22. února v deset hodin v Ordžonikidze do vládního vagonu a oznámil nám, že nás (vedoucí pracovníky) shromáždili, abychom zajistili potřebnou pomoc vojskům ke splnění rozhodnutí sovětské vlády o vysídlení všech Ingušů a Čečenců za hranice Kavkazu do jiných klimaticky stejných oblastí... Dále pokračoval: V místech usídlení je vše připraveno pro příjem. Vysídľujeme vás za systematické okrádání sousedních národů, za dezerci a zradu vlasti, za banditismus, za spolupráci s fašistickými diverzanty, za povstání v horách proti sovětské vládě a tak dále. Přesídľence je třeba urychleně zapojit do průmyslové a zemědělské výroby. Teď je válka, fronta potřebuje potraviny, zbraně, tanky, letadla. Jste povinni všechno toto vyrobit a dodat armádě. Netvrdíme, že jste vinni všichni ve všech bodech, ale teď je válka a není čas to řešit“.*¹⁸²

¹⁷⁸ Государственный комитет обороны тов. Сталину, 17 февраля 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 47-48.

¹⁷⁹ Телеграмма наркома НКВД Л. П. Берии И. В. Сталину о подготовке операции по выселению чеченцев и ингушей, 22 февраля 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 451-452.

¹⁸⁰ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, Москва 1994, с. 40.

¹⁸¹ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 144.

¹⁸² Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы. История массовых репрессий и депортация ингушей в XX веке*, Москва 2004, с. 121. Avšak příkaz prokurátora SSSR č. 46 z 15.5.1942 bod 3 zněl „nedopustit hromadné obvinění sovětských občanů z podezření z napomáhání nepříteli“. Viz Сулейманов, С.: *Книга памяти. Реабилитация жертв политических репрессий 20-50-х годов XX века в Дагестане*, Том 1, Махачкала 2007, с. 39-40.

2.2. Zahájení deportace do Kazachstánu a Kirgizie

Brzy ráno 23. února 1944 přistoupili vojáci a důstojníci NKVD k vysídlení. Cesty byly zahrazeny a telefonické spojení přerušeno. Rudoarmějci měli za úkol číst výnos o vysídlení v rodném jazyce, ale ne vždy toto nařízení dodrželi. Z údajů sčítání lidu z roku 1939 vyplývá, že obyvatelstvo starší 49-ti let prakticky ruský jazyk neznalo (19,2%) a o horalech nemluvě.¹⁸³ Na základě předem sestavených soupisů vstupovali ozbrojenci do domů a dali členům rodiny a všem, kdo se nacházeli v tu dobu v domě, patnáct až třicet minut na přípravu k odchodu.¹⁸⁴ NKVD ČIASR tehdy sestavila *Kartotéku registrace kontingentů* obsahující celkem 103 073 kartiček.¹⁸⁵ Osobám, které pobývaly na návštěvě, nebylo umožněno odjet ke svým rodinám; byl-li někdo zadržen na ulici a identifikován jako Čečenec nebo Inguš, byl okamžitě zařazen do transportu. Kvůli časové tísní nebylo možné povolit spojování rodin a mnohé z nich ztratily některé své členy.¹⁸⁶ Příslušníci vojsk byli povinni v každém hospodářství sestavit soupis všech přítomných osob, dále osob patřících k rodině, ale nacházejících se na jiném místě či v Rudé armádě, a zaznamenat druh a počet kusů dobytka.¹⁸⁷ Jen v 22 kartičkách rodin Čečenců vysídlovaných z chutoru Borgan-Goču a Chasavjurtu v Dagestánu bylo v tu dobu v armádě deset členů rodin, někteří lidé se zrovna nacházeli u nich na návštěvě či naopak jiní členové rodiny odjeli jinam.¹⁸⁸ Jako později rozhodující o životě a smrti se ukázal postoj příslušníků ozbrojených složek, zda deportovaným povolili vzít s sebou dostatek oblečení a jídla či ne.¹⁸⁹ Respondenti uváděli, že byli tací, kteří nedovolili vzít rodinám s sebou vůbec nic a v menší míře tací, kteří naopak pomáhali se zabalováním zavazadel. Přesídlencům bylo dovoleno vzít s sebou 50 kg nákladu,¹⁹⁰ ale musíme mít na paměti, že rodiny byly většinou velmi početné a obzvláště ty s malými dětmi neměly moc možností jak ho nést. Silní muži byli v tu dobu ještě na frontě nebo odděleni od svých rodin na shromaždištích a v domě byly většinou ženy s dětmi. Vojáci si присvojovali majetek

¹⁸³ *Всесоюзная перепись населения 1939 года*, Москва 1992, с. 41.

¹⁸⁴ Viz Příloha č. 7.

¹⁸⁵ Tato kartotéka byla předána archivu republiky až v roce 1989.

¹⁸⁶ Mezi mými respondenty byly i sestřenice Deši a Chuta Alajevy, které se našly až v roce 2010. Rozhovor 17.7. 2010, Staryje Atagi, Čečensko. Viz Příloha č. 7.

¹⁸⁷ Viz Příloha č. 3.

¹⁸⁸ Kolekce dokumentů Organizačního výboru pro obnovu Auchu. Chasavjurt, Dagestán.

¹⁸⁹ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 400-401.

¹⁹⁰ Conquest, R.: *The Nation Killers. The Soviet Deportation of Nationalities*, Glasgow 1970, s. 102. Jiné zdroje uvádějí 500 kilogramů, například Бугай, Н.: *Л. Берия - И. Сталину: «Согласно Вашему указанию...»*, Москва 1995, с. 101.

vysídlovaných osob dokonce i přímo před jejich očima.¹⁹¹ Čečenky a Ingušky vdané za muže jiné národnosti nepodléhaly deportaci, naopak ženy vdané za Čečence a Inguše do vyhnanství odjet musely, pokud nevyužily zrychleného rozvodového řízení, což podle Achmeda Kelimatova udělaly jen ve výjimečných případech.¹⁹² Omylem bylo do transportů zařazeno více jak pět set příslušníků jiných národností.¹⁹³

Berija hlásil Stalinovi, že vysídlení probíhá bez problémů a že zaznamenal pouze šest případů odporu.¹⁹⁴ Jak je možné, že příslušníci národa vyhlášeného svým odbojem vůči carské a později bolševické vládě, se při deportaci zmohli jen na slabý nebo žádný odpor? Vladimir Šnajder si jako jeden z mála badatelů tuto otázku pokládá a odpovídá, že důvodem byl strach ovlivněný krutostí vojsk NKVD, absencí podpory ze strany sousedních národů a tradiční odpovědností za členy rodiny i celé společenství.¹⁹⁵ Osobně se na základě výpovědí respondentů domnívám, že hlavní roli sehrál moment překvapení. Muži z Čečeno-ingušské republiky bojovali za Stalina a Sovětský svaz na frontách proti fašistickému nepříteli, a proto byli Čečenci i Inguši šokováni, nechtěli uvěřit, že je vůbec něco takového jako vysídlení celého národa možné, a proto se podřídili. Dodejme, že v republice se v té době nacházeli většinou staří lidé a ženy s dětmi a jen málo mužů schopných ozbrojeného povstání. Také datum 23. únor – den oslav Rudé armády – nahrávalo překvapení.

Během deportace bylo podle dokumentů zatčeno 2 016 osob a odebráno přes 20 tisíc kusů zbraní.¹⁹⁶ K souzení zatčených byla v Grozném shromážděna padesátičlenná vyšetřovací komise s předsedajícím majorem Ivanem Bolchovitinem z NKGB SSSR. Ta měla měsíc na to, aby prošetřila všechny případy a předala je zvláštnímu zasedání při NKVD SSSR.¹⁹⁷ Berija odeslal telegram s údajem o počtu deportovaných – celkem 478 479 Čečenců a Ingušů.¹⁹⁸ Z Gruzie

¹⁹¹ Rozhovor s Mozou Patajevou, 7.7.2010, Chalkeloj, Čečensko. Viz Příloha č. 7. Dále viz Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 654.

¹⁹² Келиматов, А.: *Чечня в когтях дьявола или на пути к самоуничтожению: история, аргументы и факты глазами очевидца*, <http://agrig65.blogspot.cz/2011/02/blog-post.html> (cit 1.7.2012).

¹⁹³ Бугай, Н.: *Л. Берия - И. Сталину: «Согласно Вашему указанию...»*, Москва 1995, с. 106.

¹⁹⁴ Телеграмма наркома НКВД Л. П. Берии И.В. Сталину о начале операции по переселению чеченцев и ингушей, 23 февраля 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 452.

¹⁹⁵ Шнайдер, В.: *указ. соч.*, с. 153.

¹⁹⁶ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, Москва 1994, с. 54.

¹⁹⁷ Приказ народного комиссара внутренних дел СССР № 00193 «О мероприятиях в связи с окончанием операции по выселению чеченцев и ингушей», 28 февраля 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 453-454.

¹⁹⁸ Телеграмма наркома НКВД Л. П. Берии И. В. Сталину о завершении операции по выселению чеченцев и ингушей, 29 февраля 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 455.

vystěhovali 2741 Čečenců, z Ázerbájdžánu 21, z Krasnodarského kraje 121 a Ingušů celkem 52 z oblastí mimo ČIASR.¹⁹⁹ V Dagestánské ASSR probíhalo vysídlení obdobně, a to z Auchovského okresu, z města Chasavjurtu, Chasavjurtského a Babajurtovského okresu. K 23. února 1944 zde žilo 34 106 osob čečenské národnosti.²⁰⁰ Přitom ještě 12. února 1944 byl vydán výnos prezidia Nejvyššího sovětu RSFSR *O administrativně-územním uspořádání Auchovské oblasti*.

Náčelník vojsk NKVD 3. Ukrajinského frontu Ivan Pavlov podepsal nařízení, aby všichni čečenští, ingušští, karačajevští a balkarští vojáci byli odesláni k oddílům zvláštních přesídlenců NKVD Kazašské SSR do Alma-Aty.²⁰¹ Demobilizaci podléhalo 3 892 řadových vojáků, 367 důstojníků a 935 nižších šarží.²⁰² Jen málo vojákům-Vajnachům se podařilo díky pomoci svých velitelů vyhnout deportaci a dojít do vítězného konce války (Movlid Visaitov). Vojáci museli odevzdat vojenské knížky, nesměli nosit výložky a vlastnit zbraně.²⁰³ Deportováni byli také příslušníci tajné policie a ministerstva vnitra čečenské a ingušské národnosti. K 11. červenci 1943 v nomenklatuře republiky působilo 625 ze 1233 pracovníků čečenské a ingušské národnosti, například v oblastním výboru strany dvacet a sedm ze čtrnácti lidových komisařů republiky.²⁰⁴ Několik dní po vysídlení obyvatelstva byli do Alma-Aty odvezeni předseda Sovnarkomu, předseda Prezidia Nejvyššího sovětu a ostatní členové vedení republiky. Na rozdíl od obyčejných Vajnachů necestovali v dobytčích, ale v osobních vlacích a požívali určitých výsad.²⁰⁵ Bývalí členové vlády a duchovní byli za svou loajálnost odměněni právem vzít s sebou mnohem více zavazadel, než teoreticky směli ostatní deportovaní.²⁰⁶

Z nařízení Hlavní správy táborů NKVD SSSR byli přesídleni všichni táboroví vězni ze severoosetského UIŽLAGu národností Čečenci, Inguši, Karačajevci a Balkaři²⁰⁷ schopní

¹⁹⁹ Алиева, С.: *Так это было: национальные репрессии в СССР 1919-1952 годы*, том 1, Москва 1993, с. 85.

²⁰⁰ Ибрагимов, М.-Р.: *Чеченцы Дагестана: этнодемографическая история и современность*, Чеченская республика и чеченцы. История и современность. Материалы Всероссийской научной конференции, Москва 19-20 апреля 2005, Москва 2006, с. 189.

²⁰¹ Главная мѣсто Казашской ССР од року 1929.

²⁰² Справка о количестве спецпереселенцев с разбивкой их по службе в Красной Армии, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 60.

²⁰³ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 140.

²⁰⁴ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 119.

²⁰⁵ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 430.

²⁰⁶ Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 122.

²⁰⁷ Jejich vysídlení bylo zahájeno 8. března 1944.

transportu do Karagandinského nápravně-pracovního tábora (Karlagu).²⁰⁸

Příkaz lidového komisaře vnitra SSSR o ukončení přesídlení z ČIASSR následoval 28. února, ale asi 6 tisíc osob kvůli sněhu zůstalo v Galančožském okrese až do 2. března.²⁰⁹ Operaci v tomto okrese řídil generál-major Michail Gvišiani. Ve svém hlášení Arkadiji Appolonovi z 5. března udává, že ve dnech 28.-29. února vysídlili 7163 Čečenců, akce se účastnilo 621 operativních pracovníků, při ostřelování bandami zabili 18 banditů a zahynuli 4 rudoarmějci. Cestou zemřelo nebo bylo zabito 19 Čečenců.²¹⁰ V horské vesnici Chajbachu vojáci zavraždili několik set obyvatel, odhady kolísají od 200 do 700 osob.²¹¹ Svědectví o tomto činu podali Džandar Gajev a hlavně přímý účastník Dzijaudin Malsagov, zástupce lidového komisaře justice ČIASSR. O Gvešianim prohlásil, že „se choval klidně, jakoby se tam nic nedělo, jakoby tam nebyli lidé“.²¹² On a jistý kapitán Gromov se údajně odmítli účastnit vraždy a byli za to odzbrojeni a odesláni pryč. V lednu následujícího roku Malsagov napsal Stalinovi o tom, co viděl, a byl za to propuštěn ze zaměstnání.²¹³ Protože mu bylo vyhrožováno, o celé události mlčel až do roku 1956, kdy předal Chruščovovi během jeho návštěvy Alma-Aty dopis.²¹⁴

V literatuře se dovídáme o podobných případech zabíjení pacientů neschopných transportu, o granátových útocích či upalování²¹⁵ a některé případy jsou zafixovány i v dokumentech.²¹⁶ Ústřední výbor protisovětské Sjednocené strany kavkazských bratří zapisoval případy upalování nemohoucích a vyzýval k boji proti vojákům.²¹⁷ Pavel Poljan klasifikuje deportaci Vajnachů jako kulminaci vší deportační politiky SSSR a spolu s vysídlením Balkarů ji

²⁰⁸ Из доклада Наркому внутренних дел СССР Л. Берии, 30 июля 1944 года, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 64.

²⁰⁹ Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 122.

²¹⁰ Докладная записка командующего ВВ по Галанчоожскому району М. М. Гвишиани зам. Наркома НКВД А. Н. Апполонову о результатах операции по переселению чеченцев и ингушей по Галанчоожскому району ЧИАССР, 5 марта 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 456-457.

²¹¹ Nižší číslo uvádí P. Poljan. Viz Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 123.

²¹² Гаев, С.; Хацисов, М.; Чагаева, Т. (сост.): *Хайбах: Следствие продолжается*, Грозный 1994, с. 86.

²¹³ Осли, Э.: *указ. соч.*, с.407.

²¹⁴ V roce 1956 se vyšetřováním zabývala komise vedená D. Malsagovem, v roce 1990 další pod vedením Stěpana Kašurka. Žaloba byla podána až v roce 1990 v Urus-Martanu po provedení expertízy kostí z iniciativy prokurátora Ruslana Sakačeva. Fotografie hořící stáje v Chajbachu byla zveřejněna v roce 2006. V nynější době se objevují články zpochybňující fakt genocidy v Chajbachu argumentující, že údajné hlášení Gvešianiho o likvidaci obyvatel je podvrh. Viz Мендкович, Н.: *Хайбахское дело*, <http://actualhistory.ru/polemics-haibah> (cit 12.7.2012).

²¹⁵ Алиев, И.: *Этнические репрессии*, Москва 2009, с. 178; Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 410-411; Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 143; Хожаев, Д. (сост.): *Живая память. О жертвах сталинских репрессий*, Грозный 1991, с. 13.

²¹⁶ Из докладной записки Наркома внутренних дел СССР Л. Берии, 2 июня 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 62.

²¹⁷ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 50.

zařadil k těm nejbrutálnějším.²¹⁸

Nepodařilo se objevit žádné dokumenty o potrestání příslušníků NKVD, vinných z okrádání či zabití Čečenců a Ingušů kromě případu soudce V. Kojdy, který byl propuštěn ze zaměstnání a vyloučen ze strany za přisvojení si kukuřice, majetku a výměnu koní.²¹⁹

Po ukončení odsunu bylo odměněno 714 osob řády Suvorova I. stupně (Berija, Kobulov, Kruglov, Serov), Kutuzova I. stupně (Appolonov, Merkulov, I. Pijašev), Suvorova II. stupně (Abakumov, Gvišiani a další), Kutuzova II. stupně, řádem Rudého praporu, řádem Velké vlastenecké války I. a II. stupně, řádem Rudé hvězdy (Mamulov), medailemi „Za odvahu“ a „Za bojové zásluhy“.²²⁰ Vyznamenáni byli také výše zmínění vedoucí pracovníci drah. Původně byl řád Suvorova určen pro velitele Rudé armády za vynikající úspěchy ve vedení vojsk, výbornou organizaci bojových operací a projev rozhodnosti a vytrvalosti v jejich provedení, v důsledku čehož bylo dosaženo vítězství v bojích za vlast ve Vlastenecké válce. Řád Kutuzova měli obdržet velitelé Rudé armády za dobře vypracovaný a provedený plán operace, který způsobil nepříteli těžkou porážku při zachování bojeschopnosti ruských vojsk.²²¹

Hned jak bylo vajnašské obyvatelstvo přesídleno, pustili se důstojníci, vojáci i civilisté do ničení a rozkrádání inventářů muzeí a vzdělávacích zařízení a likvidace kulturních památek včetně hřbitovů s náhrobními kameny (čurty), které použili jako stavební materiál; z encyklopedií a učebnic vymazali hesla týkající se deportovaných národů. Většinu zbraní, koberců a dalšího zařízení domů odvezli příslušníci NKVD, zbytek si rozebrali obyvatelé z okolních republik.²²² Odstřelovány byly středověké obranné a obytné věže a například ze tří set věží Argunské soutěsky jich zbylo pouhých padesát.²²³ Musa Ovchadov se domnívá, že bylo zničeno všech 290 glóbbů s čečenskými nápisy ze skladu čečenského oblastního oddělení lidového vzdělávání.²²⁴

²¹⁸ Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 438, 442.

²¹⁹ Выписка из протокола заседаний Грозненского обкома ВКП(б), 16 марта 1944, Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 466. Centrální archiv vnitřních vojsk SSSR na Pokrovke obsahující archivy jednotek účastnících se vysídlování v letech 1943-1944 shořel v roce 1946.

²²⁰ Представление наркома НКВД Л. П. Берии председателю ГКО И. В. Сталину о награждении участников операции по выселению чеченцев и ингушей, 7 марта 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 460-461.

²²¹ Выписка из Указа Президиума Верховного Совета СССР от 29 июля 1942 г., Патиев, Я.: *указ. соч.*, с. 104-105.

²²² Асталов, В.: *Войны, общественные катаклизмы в Чечне и историко-культурное наследие, Культура Чечни. История и современные проблемы*, Москва 2006, с. 392-393.

²²³ Хожаев, Д. (сост.): *указ. соч.*, с. 13.

²²⁴ Овхадов, М.: *Образовательные и языковые проблемы национальной политики советского периода в Чеченской республике, Чеченская республика и чеченцы. История и современность. Материалы Всероссийской научной конференции, Москва 19-20 апреля 2005*, Москва 2006, с. 354.

Poštovní razítka z etnografické série z roku 1933 věnované Krymským Tatarům a Čečencům byla odstraněna z katalogu.²²⁵ Andrej Ždanov prohlásil Vajnachy za překážku v družbě národů na Kavkaze²²⁶ a později byla zakázána opera Vana Muradeliho *Velké přátelství*, protože v ní vystupovali příslušníci deportovaných národů v roli revolucionářů na Severním Kavkaze.²²⁷ Spisovatel Said Čachkijev později zveřejnil informaci, že bývalý ředitel Republikové knihovny A. P. Čechova Rus Ivan Sergejev schovával až do roku 1957 knihy psané čečensky a ingušsky, aby tak zabránil jejich spálení, které probíhalo před Palácem pionýrů v Grozném a na dvoře Ingušského muzea v Ordžonikidze.²²⁸

Na základě výnosu Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR ze 7. března 1944 byla ČIASSR zlikvidována (viz obrázek č. 3).²²⁹ Území již neexistující republiky bylo přeměněno na Grozněnský okruh jako součást Stavropolského kraje RSFSR, který existoval jen ve dnech 7.-22. března, aby byl přeorganizován na Grozněnskou oblast.²³⁰ Ta existovala do 9. ledna 1957. Její hranice neodpovídaly hranicím ČIASSR, některé okresy nebo jejich části byly předány Stavropolskému kraji, Dagestánské ASSR, Severoosetské ASSR a Gruzínské SSR podle stávajících ekonomických a kulturních vztahů²³¹ a naopak ke Grozněnské oblasti byly připojeny nové oblasti (město Kizljar, Kizljarský a Naurský okres Stavropolského kraje).²³² Zrušení ČIASSR odporovalo Ústavě přijaté 5. prosince 1936,²³³ přesněji hlavě II. článku 18, který hlásal, že území republiky nemůže být pozměněno bez jejího souhlasu.²³⁴ Z právního hlediska Nejvyšší sovět neměl kompetence k tomu, aby zakládal nebo naopak rušil autonomní republiky a oblasti. Mohl pouze na základě hlavy II. článku 14 Ústavy přijímat nové členské republiky, potvrzovat

²²⁵ Denis, J.: *De la condamnation à l'expulsion: la construction de l'image de collaboration de masse durant la Grande Guerre patriotique*, In: Campana, A.; Dufaud, G.; Tournon, S. (eds.): *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 48.

²²⁶ Moulis, V.: *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002, s. 161.

²²⁷ Хожаев, Д. (сост.): *указ. соч.*, с. 16.

²²⁸ Костоев, Б.; Плиев, М.-Р. (сост.): *Второй съезд ингушского народа 9-10 сентября 1990*, Грозный 1990, с. 83.

²²⁹ Указ ПВС СССР «О ликвидации Чечено-Ингушской АССР и об административном устройстве ее территории», 7 марта 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 458. Celý text viz Příloha č. 2.

²³⁰ Шнайдер, В.: *Освоение территорий упраздненных национальных автономий Северного Кавказа (середина 1940-х – середина 1950-х гг.)*, Кавказский сборник, том 4(36), Москва 2007, с. 128.

²³¹ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 153.

²³² Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 458-459. Plný text v Příloze č. 2.

²³³ Tato ústava patřila k nejliberálnějším, ale pouze „na papíře“.

²³⁴ Конституция от 5 декабря 1936 года, http://constitutiongarant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936 (cit 10.7.2012).

změny hranic mezi svazovými republikami a vznik nových územních jednotek.²³⁵

Sovnarkom přijal o dva dny později usnesení *O osídlení a osvojení okresů bývalé Čečeno-Ingušské ASSR*, jehož předmětem bylo přesídlení kolchozů z okolních území do těch opuštěných čečenských. Příchozím kolchozníkům byla pro lepší motivaci proplácena cesta a byli osvobozeni od daní a naturálních dávek. V okresech Prigorodnyj a Nazranovskij se usídlili převážně Osetinci, v Čeberlojevském, Nožaj-jurtovském, Věděnském, Sajasanovském, Šalinském a Kurčalojevském Dagestanci a v Grozném a jeho okolí Rusové ze Stavropolského kraje a z Rostovské oblasti.²³⁶

Čečenské a ingušské názvy vesnic zmizely z mapy. Prezídium Nejvyššího sovětu Severoosetské ASSR představované Georgijem Gaglojevem a Konstantinem Dzokajevem se obrátilo na Prezídium Nejvyššího sovětu RSFSR s prosbou schválit jejich výnos o přejmenování připojených obcí. Ten žádosti vyhověl a 29. dubna 1944 vydal usnesení o přejmenování oblastí předaných Severní Osetii. Tak se z Psedachského, Nazranovského a Ačalukského okresu staly Alanský, Kosta-Chetagurovský a Nartovský. Hlavní město Severní Osetie se nově jmenovalo Dzaudžikau. Grozněnský oblastní výbor strany rozhodl 19. června o přejmenování všech okresů i vesnic Grozněnské oblasti a podpořilo ho prezídium Nejvyššího sovětu RSFSR 30. srpna. Auchovský okres byl na základě výnosu Prezídia Nejvyššího sovětu RSFSR ze 7. června přejmenován na Novolakský s centrem ve vsi Novolakskoje (původně Banajaul) a část jeho území byla předána Kazbekovskému okresu.²³⁷

Po vysídlení zbyly v zemi desetitisíce kusů hospodářských zvířat, o které bylo třeba se rychle postarat. Již v lednu se rozhodlo, že přejímku skotu bude řídit k tomu účelu zřízená komise Sovnarkomu SSSR.²³⁸ Zkonfiskovaná hospodářská zvířata, osivo a jiná zemědělská produkce byly určeny k pokrytí státních dodávek v daném roce a nedostatků z minulých let.²³⁹ Plán povolat přes dvanáct tisíc kolchozníků ze sousedních republik a krajů, aby si rozdělili hospodářská zvířata, se ukázal jako přehnaný a do republiky přijelo pouhých 1528 kolchozníků nehledě na

²³⁵ Там же.

²³⁶ Бугай, Н.; Гонов, А.: указ. соч., с. 205. Polian, P.: [*Against their will : the history and geography of forced migrations in the USSR*](#), New York 2004, s. 159.

²³⁷ Viz Příloha č. 4.

²³⁸ Jejím předsedou byl určen zástupce předsedy Sovnarkomu RSFSR Gricenko, členy zástupce lidového komisaře zemědělství SSSR Penzin, člen kolegia lidového komisariátu masné a mléčné výroby Nadjarnych, zástupce lidového komisaře sovchozů Kabanov a člen kolegia lidového komisariátu dodávek státu Pustovalov.

²³⁹ Патиев, Я. (сост.): указ. соч., с. 122.

výhody, jež jim stát uděloval²⁴⁰ a na aktivitu tajemníka Grozněnského oblastního výboru Petra Čeplakova ohledně přesunů obyvatel z jiných oblastí Ruska na uvolněná místa.²⁴¹ Na počátku března bylo přijato usnesení o osídlení oblastí bývalé ČIASSR a vytyčen plán přesídlit osm tisíc hospodářství ze Stavropolského kraje, pět tisíc z Dagestánské ASSR a pět set ze Severoosetské ASSR na území, která jim připadla po zrušení republiky.²⁴² Do prázdných domů se stěhovali lidé dobrovolně i násilně jako například Dagestánci a Osetinci vybraní pro ochranu hospodářství.²⁴³ Na základě příkazu Rady lidových komisařů SSSR z 11. března 1944 Radě lidových komisařů DASSR přesídlit do 15. dubna 1300 hospodářství kolchozníků²⁴⁴ se do Čečenska přestěhovalo až 65 tisíc příslušníků dagestánských národů ať už z horských oblastí Dagestánu či z Gruzie.²⁴⁵ Přesun do Čečny se týkal hlavně Didojců (Cezů), Chvaršinů a dalších malých národů obývajících západní oblasti DASSR, jejichž pastviny byly předány Gruzínské SSR. Během tří měsíců však bylo území osídleno méně než z 50%, dvacet dva vsí zůstalo vysídlených a dalších dvacet bylo obydleno jen zčásti.²⁴⁶ V lednu 1945 bylo naplánováno přesídlit další dva tisíce hospodářství do Grozněnské oblasti z centra Ruska, avšak kolchozníci valný zájem o přestěhování neprojevali.²⁴⁷ Proto po deportaci katastroficky upadalo zemědělství, kde pracovala většina původního obyvatelstva. Projevilo se to zejména v poklesu početního stavu dobytka, o nějž se neměl kdo starat a v zániku terasovitého hospodářství. Dobové dokumenty uvádějí případy krádeží zvířat vojáky, úhynů na následky podvýživy a nedostatečné péče.²⁴⁸ Deportace vedla k nevyplnění plánu na těžbu ropy trustu Malgobekneft a k celkovému snížení těžby ropy v roce 1944.²⁴⁹ První rok po vysídlení klesla výroba v bývalé republice až o 70 % a v zemědělství o 80 %, ²⁵⁰ a

²⁴⁰ Бугай, Н.; Гонов, А. (сост.): указ. соч., с. 145.

²⁴¹ Там же, с. 206.

²⁴² Шнайдер, В.: *Освоение территорий...*, с. 129.

²⁴³ Нухажиев, Н.; Умхаев, Х.: указ. соч., с. 95.

²⁴⁴ Шахбанова, М.: *Проблема реабилитации чеченцев-аккинцев в постсоветских период, Чеченская республика и чеченцы. История и современность. Материалы Всероссийской научной конференции, Москва 19-20 апреля 2005*, Москва 2006, с. 541.

²⁴⁵ Polian, P.: [*Against their will : the history and geography of forced migrations in the USSR*](#), New York 2004, s. 160-161.

²⁴⁶ Бугай, Н.; Гонов, А.: указ. соч., с. 205.

²⁴⁷ Шнайдер, В.: *Освоение территорий...*, с. 130.

²⁴⁸ Патиев, Я. (сост.): указ. соч., с. 117-119; Из сводок о ходе переселения чеченцев и ингушей, 1944 год, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 58.

²⁴⁹ Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 133.

²⁵⁰ Магоматов. М.: *Социально-экономические последствия депортации чеченского народа, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 67-68.*

přesídlení 16 329 hospodářství během čtyř let nestačilo k nápravě.²⁵¹

Do Novolakského okresu DASSR nedobrovolně přesídlili Laky, do Stalinaulu a Kalininaulu Avary, do bývalých čečenských vsí v Chasavjurském okresu Kумыky. Tato přesídlovací politika měla později neblahé důsledky pro mezietnické vztahy v Dagestánu.²⁵²

Nehledě na pečlivé zmapování počtu Čečenců a Ingušů v jednotlivých oblastech a vesnicích a na moment překvapení, se podařilo stovkám Vajnachů ukrýt v lesích. Bylo totiž zvykem držet u domu pouze dojnice a mladý skot a ovce na vzdálenějších statcích, o něž pečovali jednotliví členové rodiny.²⁵³ Část národa, která tak unikla přesídlení, se stala základem pro několik ozbrojených jednotlivců či skupin, jež vyhlásili Rusům boj a mstu. Jednotlivě působil Inguš Achmed Chučbarov, ještě před deportací začal svou ilegální činnost Čečenec Chasan Israilov (zabit v prosinci 1944), Majrbek Šeripov, skupina manželů Achmetchana a Lajsat Bajsarových v počtu čtyř osob,²⁵⁴ Chasucha Magomadov a další. Magomadov byl činný spolu s Abu-Muslimem Didijevem a jedním ruským sektářem; sám z úkrytu sledoval vysídlování své vesnice, později jednal samostatně a zabít se ho podařilo až v roce 1976 ve věku 71 let.²⁵⁵

Tito národní mstitelé (abrekové) se zaměřili na likvidaci vojáků, milicionářů, příslušníků NKVD či jiných představitelů oficiální moci, ale také občanů přesídlených do ČIASSR za úkolem ochraňovat hospodářství. Na pomoc s jejich dopadením byli z Kazachstánu povoláni v červnu 1944 duchovní Bagaudin Arsanov a Adbul-Hamid Jandarov. Pro vyhledávání členů band byly určeny výzvědné jednotky. Podle dobových dokumentů usuzují, že povstalecké jednotky působily nemalé škody a budily u vojáků strach; velitel Grozněnské divize vnitřních vojsk NKVD plukovník Andrej Bulyga přikázal vydávat se na průzkum minimálně v 10-12 osobách a pouze za denního světla. Vojákům bylo zakázáno vzdalovat se beze zbraně a co je zajímavé, nosit lidovou pokrývku hlavy.²⁵⁶ Bulyga si stěžoval, že všechna tato opatření jsou nedostatečná a nařídil posílit vojska rezervami a delší dobu setrvávat na místech

²⁵¹ Бугай, Н. (сост.): *Реперсированные народы России...*, с. 94.

²⁵² Viz kapitola č. 5.

²⁵³ Кагышева, М.: *Костер в горах*, Дош № 1(11), 2006, с. 14.

²⁵⁴ Кашурко, С.: *Мстительница*, Дош № 3(9), 2005, с. 20.

²⁵⁵ Якубов, В.: *Последний из абреков*, Вестник Лам, № 1, 2006, с. 29.

²⁵⁶ Директива штаба Грозненской дивизии ВВ НКВД командирам частей Грозненской дивизии «О методах борьбы с бандитизмом в пунктах дислокации частей дивизии и изъятию спецконтингента, поддежащего переселению», 12 марта 1944, Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 461.

předpokládaného pohybu povstalců.²⁵⁷ Oddíly povstalců byly malé a velmi pohyblivé, navíc dobře znaly možnosti úkrytu a působily vojskům ztráty na životech. Do čtyř let po deportaci zadržely orgány ministerstva vnitra Grozněnské oblasti 2 213 Čečenců a Ingušů,²⁵⁸ do roku 1953 vyhledaly 6 544 osob ukrytých před deportací a zlikvidovaly 338 banditů.²⁵⁹ Ti z nich, kteří nebyli odsouzeni, byli pod vojenskou ochranou odvezeni do střední Asie.²⁶⁰

V dubnu na zasedání Nejvyššího sovětu SSSR bylo zpětně oznámeno rozhodnutí politbyra ÚV VKS(b) o přesídlení Kalmyků, Čečenců a Ingušů.²⁶¹ Až 25. července 1946 byl vydán zákon RSFSR o likvidaci ČIASSR a přeměně Krymské ASSR na Krymskou oblast.

²⁵⁷ Приказ НКВД СССР № 00632 «Об организации оперативных секторов в Грозненской области, Дагестанской, Северо-Осетинской и Кабардинской АССР», 28 мая 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 469.

²⁵⁸ Патиев, Я. (сост.): *указ. соч.*, с. 89.

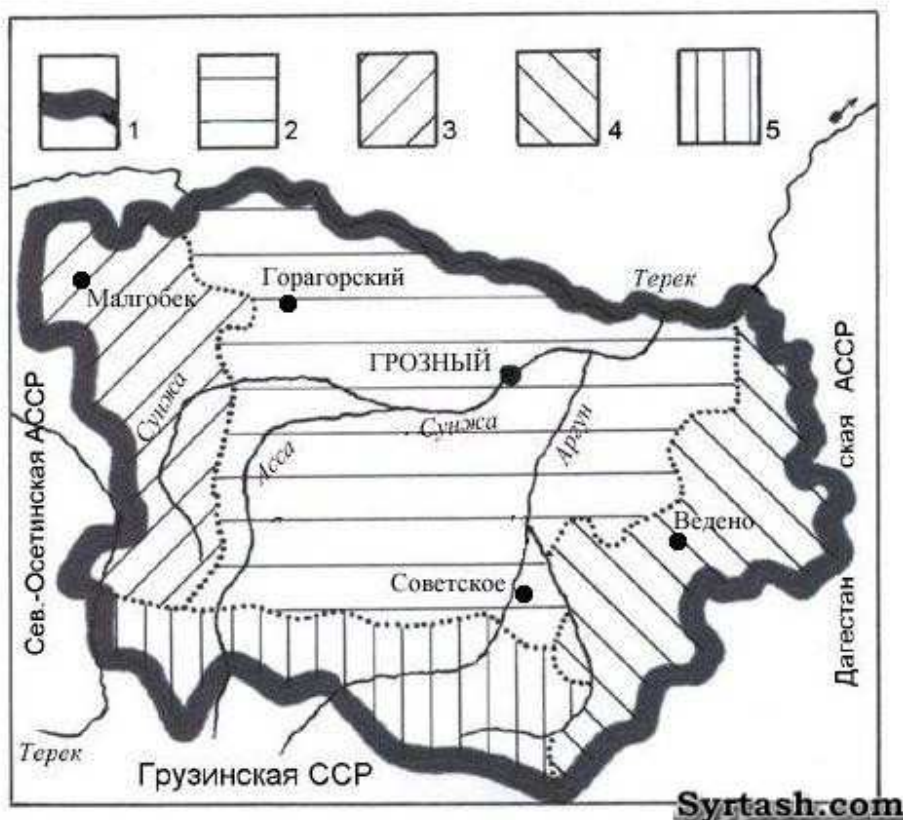
²⁵⁹ Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации...*, с. 41.

²⁶⁰ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 148.

²⁶¹ Там же, с. 140.

Obrázek č. 3: Likvidace ČIASR²⁶²

1. hranice republiky do deportace, 2. území předané Stavropolskému kraji, 3. Severní Osetii, 4. Dagestánu, 5. Gruzii

2.3. Záminky a skutečné příčiny deportace

Stalinovo rozhodnutí deportovat několik národů a národnostních skupin ve své zemi popírá všechny jeho dřívější teze o národnostní politice. Ve své rané stati *Marxismus a národnostní otázka*, prvně publikované v časopisu Osvěta v číslech 3-5 roku 1913, napsal následující: „Omezení svobodného pohybu, odebrání volebního práva, utlačování jazyka, rušení škol a další represe se dotýkají pracujících neméně, jestli ne více, než buržoazii. Taková situace může jen zpomalit svobodný rozvoj duchovních sil proletariátu podřadných národností... Ale

²⁶² Zdroj: <http://www.syrtash.com/ru/motherland/maps/photo005.JPG.html> (cit 16.6.2012).

politika národnostních represí je nebezpečná pro proletariát i z druhé strany. Odvrací pozornost širokých vrstev od otázek sociálních, otázek třídního boje směrem k otázkám národnostním, otázkám „společným“ pro proletariát i buržoazii. A to vytváří úrodnou půdu pro lži o „harmonii zájmů.“ Také se tak staví vážná překážka spojení dělníků všech národností. Ale dělníci mají zájem na úplném spojení všech svých soudruhů v jedinou internacionální armádu, na jejich rychlém a konečném osvobození z duchovního otroctví buržoasie, v úplném a svobodném rozvoji duchovních sil svých spolubratří ať patří k jakékoli národnosti. Proto dělníci bojují a budou bojovat proti politice útlaku národů ve všech jeho podobách od nejjemnějších po ty nejhrubší, stejně jako proti politice štvání ve všech jejích podobách. Proto sociální demokracie všech zemí vyhláší právo národů na sebeurčení. Právo na sebeurčení znamená, že jen národ sám má právo určit si svůj osud, nikdo nemá právo se násilně míchat do jeho života, ničit jeho školy a jiná zařízení, jeho mravy a zvyky, jeho jazyk ani omezovat jeho práva.²⁶³ Všechny body poslední věty byly v rámci vysídlování porušeny.

V lidských dějinách se již objevily případy deportací obyvatelstva za účelem zlomení jejich odporu k nadvládě jiného národa. Násilné přesídlování kavkazského obyvatelstva probíhalo již v 19. století jako forma odplaty za protiruská povstání a účast ve vojscích imáma Šamila v době rusko-kavkazské války, kdy například v roce 1841 bylo okolo 250 rodin, tj. polovina tehdejšího Auchovského společenství v Dagestánu, přesídleno do vesnice Andrejevo a okolního kumyjského sídliště.²⁶⁴ Vytržení z přirozeného prostředí, likvidace kultury i dějin a v neposlední řadě fyzická likvidace způsobily degradaci života jednotlivců na pouhou snahu přežít. Důkazem toho jsou i výpovědi pamětníků.²⁶⁵

Otázka oficiálních a skutečných příčin deportace kavkazských národů je dodnes velmi diskutována. Existuje několik názorových skupin, které buď obhajují oficiální stanovisko sovětské vlády, nebo ty, které naopak hledají hlubší podstatu přesídlovací politiky.²⁶⁶ Většinu stanovisek je možné rozdělit do následujících skupin:

- 1) Oficiální důvody
- 2) Vytvoření jednotného „sovětského národa“

²⁶³ Сталин, И.: *Марксизм и национальный вопрос*, <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/04/575/21.html> (cit 15.6. 2012).

²⁶⁴ Ибрагимов, М.-Р.: *указ. соч.*, с. 187.

²⁶⁵ Viz Příloha č. 7.

²⁶⁶ Viz Úvod.

- 3) Očištění oblasti od nespolehlivého muslimského obyvatelstva
- 4) Využití potenciálu přesídlenců v nehostinných oblastech SSSR
- 5) Stalinova paranoia

Oficiálně bylo vysídlení odůvodněno účastí ve „zlodějských“ bandách, organizováním protisovětských povstání a snahou o vytvoření protisovětské fronty, dezercí z armády a kolaborací s fašisty. Jak bylo uvedeno v první kapitole, fašisté byli z Kavkazu vyhnáni na počátku roku 1943. Tedy již rok před deportací neměli Čečenci a Inguši možnost nějakým způsobem spolupracovat s Němci a již vůbec ne jako celý národ. Místní straničtí funkcionáři bez námitek konali vůli Stalina, falšovali statistické údaje či prostě podporovali tato neopodstatněná obvinění; výjimkou byl tajemník čečensko-ingušského oblastního výboru VKS(b) v letech 1939-1943 Vasilij Filkin, který rázně odmítl obvinění z masového povstání a kolaborace na adresu Čečenců a Ingušů.²⁶⁷ Dezerce, banditismus a kolaborace s Němci byly jen záminkami a prostředkem k ospravedlnění deportací v očích sovětských občanů, jak tvrdí Vladimír Šnajder.²⁶⁸

Politolog Abdurachman Avtorchanov ve svých pamětech píše, že důvody k vysídlení obyvatel Kavkazu byly boj proti sovětskému režimu navazující na boj proti carově nadvládě („co začal Mikuláš I., to v ještě horší formě dokončil Stalin“),²⁶⁹ obavy z možného vybudování protisovětské fronty, přisvojení si nerostného bohatství a vytvoření vhodných podmínek pro případný útok Sovětů na Turecko, Írán, Pákistán a Indii.²⁷⁰ První dvě a čtvrtá teze spolu souvisejí a mají své opodstatnění, ale nemyslím si, že by Stalin chtěl vyvézt Čečence kvůli ropě, když mezi pracovníky ropného průmyslu tvořili jen menšinu.²⁷¹

Někteří badatelé vidí v násilném přesídlení údajnou snahu vlády o rozšíření hranic Gruzie s tím, že Stalin byl přeci Gruzín.²⁷² Území zrušených autonomií ale přešlo i k Osetii či k Dagestánu. Silné pouto se svou rodnou Gruzii Stalin necítil a neměl důvod území této republiky rozšiřovat. Ve Stalinových životopisech se často objevují zmínky o jeho snaze maskovat vše

²⁶⁷ *Партийная организация Чечено-Ингушетии в годы Великой Отечественной войны Советского союза*, Грозный 1960.

²⁶⁸ Шнайдер, В.: *Причины депортации северокавказских народов...*, с. 153.

²⁶⁹ Авторханов, А.: *Убийство...*, с. 65.

²⁷⁰ Шнайдер, В.: *Причины депортации...*, с. 145; Авторханов, А.: *О себе и времени. Мемуары*, Москва 2003, с. 42.

²⁷¹ Podle údajů sčítání lidu roku 1939 pracovalo v horném průmyslu 924 osob, z toho 271 Čečenců a 17 Ingušů. Viz *Всесоюзная перепись населения 1939 года*, Москва 1992, с. 187. Jiný zdroj uvádí údaj o 4000 pracovnících v horném průmyslu těchto národností. Viz Исаев, Е.; Исаев, З.; Терлоев, З.: *указ. соч.*, с. 58.

²⁷² Казбек Чомаев. Viz Шнайдер, В.: *Причины депортации...*, с. 142.

gruzínské a vychvalovat vše ruské. Například francouzský badatel J.-J. Marie píše, že se Stalin „cítil být víc Rusem než Gruzínem“.²⁷³ A jak již bylo popsáno v první kapitole, během války byla zdůrazňována ruskost, „obecná norma“ oproti jiné „deviantní“ národnostní příslušnosti.²⁷⁴ Občas se také objevují tvrzení o Stalinově osetinském původu a osetinském příjmení Dzukajev, které považují za motivované předáním části území Ingušska Severní Osetii.²⁷⁵ Magomed Muzajev řekl, že „Stalinovi se líbil ruský národ, protože zbožštil jeho diktaturu. Jak pravil Berezovskij, Rusové mají ultraotrockou mentalitu“. Taktéž se domnívá, že Stalin chtěl obsadit Írán a Turecko a Kavkazané, kterým nedůvěřoval, byli překážkou.²⁷⁶

Žores a Roj Medvěděvovi se domnívají, že deportace nebyla motivována obviněními z kolaborace s Němci, ale byla spíše gestem násilné rusifikace celé evropské části Sovětského svazu.²⁷⁷ Stalinův velkoruský šovinismus se nelíbil Vladimíru Leninovi a tvrdě jej zkritizoval v článku pro Pravdu *K otázce národnostní neboli o „autonomizaci“* napsaném na konci prosince 1922 (ale zveřejněném až po Stalinově smrti).²⁷⁸ Lenin sice také směřoval k asimilaci všech národů Ruska, ale pomalu a nekrvavými metodami. Avtorchanov k tomuto napsal: „Každý občan SSSR je především sovětský člověk, a až potom Rus, Ukrajinec, Bělorus, Uzbek, Gruzín apod. Skrytý smysl tohoto poslání je směřování k etnické genocidě. Lidé zapomenou svou historii, kulturu, tradice a zvyky. Jen takoví Ivanové a Ibragimové nepamatující si původ jsou loutky v rukou pretendentů na uskutečnění světové revoluce a vytvoření globálního impéria. Hegemonem sovětského impéria je starší bratr – ruský národ, jehož jazyk se má stát jediným pro všechny neruské národy.“²⁷⁹ Světlana Alijeva vyřkla obdobný názor a to, že bolševici chtěli „odnárodnění“ mnohonárodnostního státu a co nejrychleji vytvořit jedinou národnost – sovětský národ.²⁸⁰ Podobně se vyjádřil i Viktor Berdinskich.²⁸¹

²⁷³ Marie, J.-J.: *Stalin*, Praha 2011, s. 45.

²⁷⁴ Barša, P.; Strmiska, M.: *Národní stát a etnický konflikt*, Brno 1999, s. 104.

²⁷⁵ Яндиева, М. (сост.): *Ингушетия и ингуши*, том 1, Назрань-Москва 1999, с. 30; Костоев, Б.; Плиев, М.-Р. (сост.): *Второй съезд ингушского народа 9-10 сентября 1990*, Грозный 1990, с. 13, 120.

²⁷⁶ Rozhovor s M. Muzajevem, 2.3. 2012, Groznyj, Čečensko.

²⁷⁷ Medvěděv, Ž.; Medvěděv, R.: *Neznámý Stalin*, Praha 2003, s. 279.

²⁷⁸ Авторханов, А.: *Империя Кремля. Советский тип колониализма*, Garmisch-Partenkirchen 1988, с. 33.

²⁷⁹ Авторханов, А.: *О себе и времени...*, с. 377.

²⁸⁰ Алиева, С.: *Депортации народов и ее последствия для многонационального общежития Российской Федерации* Тезисы докладов и сообщений Российской научно-практической конференции 26-27 декабря 1993 г., Элиста 1993, с. 13.

²⁸¹ Бердинских, В.: *Спецпоселенцы. Политическая ссылка народов Советской России*, Москва 2005, с. 6.

Pavel Poljan píše: „Deportační politika je úzce spojena s obecnou politikou nucených prací v SSSR a může být pochopena jen ve spojení s praktikou využití odsouzených v GULAGu k nuceným pracím a s plánovaně-dobrovolným přesídlováním.“²⁸² Tuto teorii potvrzuje zpráva komise Ústředního výboru z února 1954, v níž bylo povoleno návratu na Kavkaz pro přesídlence označeno za nežádoucí z důvodu nedostatku pracovních sil potřebných k zorávání celin a budování středoasijského průmyslu.²⁸³ Musa Ibragimov je přesvědčen, že právě zdroj pracovní síly byl jednou z nejzásadnějších příčin, proč byli Čečenci (a Inguši) deportováni.²⁸⁴ Avtorchanov tuto možnost řadí spíše mezi okrajové důvody.²⁸⁵ Také Gersolt Elmurzajev vyvrací osobní zájem Stalina či snahu o rozšíření teritoria Gruzie, ale přiklání se k potřebě najít vnitřního nepřítele a levnou pracovní sílu.²⁸⁶

Nurdi Nuchažijev a Chamzat Umchajev popírají souvislost mezi 2. světovou válkou a vysídlením, neboť by k němu podle nich došlo i nebýt války.²⁸⁷ Bugaj na konferenci zasvěcené problematice nuceného přesídlování řekl, že deportace byla jedním z efektivních způsobů, jak oslabit napětí mezi jednotlivými národy Svazu a zabránit zvýšení kriminality.²⁸⁸ Džabraíl Gakajev uvádí jako příčiny touhu po vojenských vyznamenáních u vyšších příslušníků NKVD a přání Stalina a jeho nejbližších shodit odpovědnost za porážky ve válce v prvních dvou letech na někoho jiného.²⁸⁹

Marjam Jandijeva došla k závěrům, že deportace byla motivována čistě politicky. Inguši (a Čečenci) nepřijali sovětský styl života s jeho ateismem. Podle ní příčinou vysídlení byla strategická potřeba vytvořit na Kavkaze podmínky vhodné pro Stalinovy zájmy v Turecku, Íránu

²⁸² Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 49.

²⁸³ Записка комиссии ЦК КПСС под председательством К. Е. Ворошилова Г. М. Маленкову и Н. С. Хрущеву о снятии ограничений в правовом положении спецпоселенцев, 24 февраля 1954 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. Март 1953 - февраль 1956*, том 1, Москва 2000, с. 96.

²⁸⁴ Ибрагимов, М.: *Трудовая и общественно-политическая деятельность чеченцев в период сталинской депортации*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 г., город Грозный, Грозный 2006, с. 55.

²⁸⁵ Авторханов, А.: *Убийство...*, с. 65.

²⁸⁶ *Белая книга*, Алма-Ата 1991, с. 10-12.

²⁸⁷ Нухажиев, Н.; Умхаев, Х.: *указ. соч.*, с. 135.

²⁸⁸ Бугай, Н.: *Репрессивный характер национальной политики в бывшем СССР: Уроки истории*, Репрессированные народы: Упразднение их государственности и проблемы депортации. Тезисы докладов и сообщений Российской научно-практической конференции 26-27 декабря 1993 г., Элиста 1993, с. 4. Taktéž navrhl alternativní řešení, totiž že lepší než deportace by byla „promyšlená politika sociálního zabezpečení, přísná státní disciplína, vysoce efektivní politicko-výchovná práce orgánů státní moci a místního vedení“.

²⁸⁹ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 122.

a v Asii.²⁹⁰ Lejla Arapchanova ve své disertaci poukazuje na náboženskou stránku věci.²⁹¹ Většina deportovaných národů v SSSR byla muslimského vyznání (kromě Vajnachů také Karačajevci, Balkaři, Kalmyci, Meschetinští Turci, Krymští Tataři) a náboženství je sblížovalo s Tureckem a Íránem. Prometheovská liga²⁹² poslala Organizaci spojených národů 1. srpna 1946 otevřený dopis o genocidě národů na Kavkaze a Krymu, v němž zároveň uvedla, že cílem bylo zastrážit ostatní národy SSSR a připravit se k útoku na Turecko a Írán.²⁹³ Stalin v případě útoku na Turecko potřeboval bezpečný koridor a věděl, že Čečenci jsou dobří bojovníci a mohli by pro jeho plány představovat hrozbu.²⁹⁴

Většina historiků a politologů spojuje Stalinovu přesídlovací politiku s odkazem carů²⁹⁵ a s problematickými vztahy s Osmanskou říší a jejím nástupcem Tureckem. Tato teze by si zasloužila mnohem více prostoru, než je jí v publikacích o deportacích v SSSR věnováno.

Jak jsem již uvedla, Čečenci a Inguši jsou muslimové, tudíž mají mnohem blíže k Turecku či Íránu než ke křesťanskému Rusku. Ve 20. století byly stále ještě v živé paměti doby kavkazské války generála Alexeje Jermolova a dagestánského imáma Šamila. Carům nešlo o civilizační nápravu nebo o střet křesťanství s islámem, nýbrž o zajištění bezpečnosti státu.²⁹⁶ Kateřina II. byla poháněna hlavně ideou imperialismu a zajistila svobodnou plavbu ruských lodí po Černém moři. V 18. století po válečných konfliktech Osmanů s Ruskem narůstal vliv Ruska. V 19. století bylo Černé moře rozděleno mezi Osmanskou říši a Rusko. Ruské plány překazily během Krymské války Británie, Rakousko a Francie. Británie zde měla své obchodní zájmy s Persií, v Indii a ve střední Asii. Rusko chtělo, aby britské zboží nešlo do Persie přes Trabzon, ale přes Kavkaz, a i kvůli tomu se snažilo podmanit si kavkazské horaly.²⁹⁷ Obavy Krymských Tatarů ze zahájení represí vůči nim vedly k jejich exodu do provincie Dobrudže. Car je totiž obvinil, že za krymské války kolaborovali se spojenci.²⁹⁸ Místodržící na Kavkaze Michail Voroncov také přesídloval obyvatelstvo, v 60. letech vyslali Rusové na lodích tisíce muslimů do Osmanské říše;

²⁹⁰ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 7.

²⁹¹ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 36.

²⁹² Ligu Prometheus založili v roce 1928 v Polsku emigranti z řad turkických a kavkazských národů. Organizace se později přestěhovala do Paříže, ale byla dál financována polskou vládou. Viz Кокебаева, Г.: *Тюркская эмиграция в Европе в межвоенный период*, www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Istoria/58979.doc.htm (cit 16.7. 2012).

²⁹³ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись с. 77-78.

²⁹⁴ Citováno z Jandarovovy předmluvy ke knize: Ермекбаев, Ж.: *указ. соч.*, с. 13-14.

²⁹⁵ Například R. Conquest, M. Jandijeva, A. Někrič, A. Avtorchanov, Chasolt Akijev.

²⁹⁶ King, Ch.: *Černé moře. Historie*, Praha 2007, s. 192.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 234.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 270.

tyto „plovoucí hroby“ odvezly 1,5 milionu osob.²⁹⁹ Britský stavební inženýr Henry Barkley v 50. letech 19. století zanechal svědectví o osudu těchto emigrantů, kteří umírali na infekční onemocnění a jejichž těla vyhazovali z vagonu sami Tataři. Osmanská říše převážela emigranty do oblastí, kde potřebovala zvýšit počet muslimského obyvatelstva.³⁰⁰ Používala též přesun celých vesnic (sürgün) jako formu trestu či jako prostředku k osídlení nehostinných oblastí.

Berijův syn Sergo ve svých pamětech svaluje vinu za přesídlení na Ždanova, Malenkova a Molotova, kteří „chtěli ve válce na Kavkaze, již vedli již carové, dále pokračovat. Stalin k tomu dal jen svůj souhlas... Ve skutečnosti se nikdy nezapomnělo na odpor Kavkazanů proti sovětizaci“.³⁰¹ Zde musíme brát v úvahu jeho snahu očistit otce, ale základní myšlenka jen doplňuje názory badatelů. Čečenský historik Husejn Gakajev za hlavní viníky přesídlení Vajnachů označuje S. Albogačijeva, I. Alijeva, Ch. Israilova, M. Šeripova a bandity.³⁰²

Z výše uvedeného vyvozují závěr, že politika násilného přesídlování nebyla Stalinovou inovací v oblasti vnitřní a zahraniční politiky, ale že měl již určité vzory z předešlého období dějin ruského státu (orientace na muslimské národy, nehumánnost, falešná obvinění, zneužití duchovních pro politické cíle). Stalin nebyl poháněn nějakou paranoiou či osobní záští, ale čistě pragmatickou potřebou zajistit si bezpečnost strategické oblasti, jakou je Kavkaz, a navíc využít potenciál přesídlenců pro zvláštní typ nucených prací, kdy přesídlenci byli nuceni zapojit se do budování zaostalého hospodářství středoasijských republik.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 273.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 270-1.

³⁰¹ Berija, S.: *c. d.*, s. 107-108.

³⁰² Гакаев, Х.: *Правда и вымысел о мотивах депортации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации 18.2. 2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 43.

3. Adaptace k podmínkám ve střední Asii

Protiprávní násilné přesídlení, zrušení státnosti a ničení tradiční duchovní i hmotné kultury zasadily deportovaným etnickým skupinám těžkou ránu. Každý jednotlivec se s novou skutečností musel vyrovnat velmi rychle, chtěl-li přežít; situace pro něj byla lehčí v místech, kde žili kompaktně příslušníci jeho národa. V oblastech určených k osídlení byl veškerý život Čečenců, Ingušů a dalších přesídlených občanů SSSR řízen a omezován řadou právních norem a dozorem bezpečnostních orgánů.

3.1. Status zvláštního přesídlence deportovaných osob a jeho vliv na život

Po naložení do vlaků čekala Inguše a Čečence cesta trvající téměř měsíc. Během přepravy byli vystaveni hladu, chladu, infekčním nemocem a ponižování.³⁰³ V každém vagonu bylo natěsnáno 40-45 osob, z nichž polovinu tvořily děti,³⁰⁴ a určení staršinové v jednotlivých vagoncích museli komendantovi ešelonu hlásit všechny změny, například narození, smrt či útěk některého z převážených. Stravování mělo probíhat ze zásob přesídlovaných a z peněz předaných tajnou policií komendantům ešelonů pro nákup potravin na za tímto účelem vyčleněných 37 stanicích.³⁰⁵ Příděly sestávaly hlavně z řídké polévky, nepodávaly se žádné tekutiny a deportovaní si museli na ohni rozpouštět sněh. Jak jsem uvedla v předcházející kapitole, jen menšina Čečenců a Ingušů měla možnost vzít s sebou zásoby jídla. Většinou s sebou měli kukuřičnou mouku a brambory, méně už maso.³⁰⁶

V každém ešelonu se nacházel operativní pracovník NKVD/NKGB a 36-40 vojáků strážních vojsk za účelem zabránit útekům a útokům ze strany band.³⁰⁷ Za pokus o útěk hrozil trest zastřelením; rukama čekistů zahynulo podle odhadů 27-780 Vajnachů.³⁰⁸ Historik Konstantin Levykin, příslušník vojsk NKVD v Čečeno-Ingušské republice, však tyto případy zabíjení

³⁰³ V této kapitole nejvíce využívám metody oral history, neboť vzpomínky na život ve vyhnanství považuji za ty s největší výpovědní hodnotou. Viz Příloha č. 7.

³⁰⁴ Отчет о проведении специальных перевозок в связи с выселением чеченцев, ингушей, балкарцев, 18 марта 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 57-58.

³⁰⁵ Михайлов, А.: *указ. соч.*, с. 19.

³⁰⁶ Viz Příloha č. 7.

³⁰⁷ Михайлов, А.: *указ. соч.*, с. 16.

³⁰⁸ Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *указ. соч.*, с. 42.

popírá.³⁰⁹ Kromě toho byli převáženi Vajnachové jako „zrádci vlasti“ vystaveni fyzickým útokům ze strany obyvatel oblastí, jimiž transporty projížděly, a vojenský doprovod musel útočníky zastrašovat střelbou.³¹⁰

K 20. březnu 1944 byl do střední Asie dopraven poslední ze 180 ešelonů s 493 269 osobami čečenské a ingušské národnosti.³¹¹ K jejich rozvezení po Kazachstánu bylo použito více než dva tisíce automobilů, okolo 57 tisíc koňských povozů a přes dva tisíce velbloudů.³¹²

Po příjezdu na určené místo začala přesídlencům nová etapa života. Museli se přizpůsobit novým klimatickým podmínkám naprosto odlišným od kavkazských, rychle se vyrovnat se ztrátou blízkých a s neznalostí ruského i kazašského jazyka (v tomto ohledu měli výhodu turkojazyční Balkaři a Karačajevci). Po příjezdu prošli lékařskou prohlídkou a odvšivením. Na životě je ohrožovaly epidemie, jež vypukly během jejich převozu z důvodu nehygienických podmínek a absence jakékoli lékařské péče.

Náčelník oddělení převozů NKVD SSSR komisař státní bezpečnosti Dmitrij Arkad'jev hlásil Berijovi, že z celkového počtu všech deportovaných Vajnachů bylo 88 649 osob přivezeno do Kirgizské SSR, konkrétně do Frunzenské (34 380), Ošské (29 968) a Džalal-Abadské (24 281) oblasti.³¹³ V Kazachstánu byl největší počet deportovaných rozmístěn v Akmolinské oblasti (60 344), dále v Kustanajské (45 665), Pavlodarské (41 230) a Karagandinské oblasti (37 844).³¹⁴ Inguši byli v Kazachstánu usídleni spíše v severně položených oblastech, Čečenci na jiho-západě.³¹⁵ Několik menších komunit bylo usazeno i v dalších oblastech Kazachstánu a Kirgizie, několik jednotlivců žilo v Uzbekistánu a Tádžikistánu.

Na místě měli být zvláštní přesídlenci (*specpereselenci*), jak byli oficiálně nazýváni,³¹⁶ zabezpečeni materiálně, to znamená, měli dostat oblečení, obuv, hospodářská zvířata a potraviny

³⁰⁹ Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): указ. соч., с. 47.

³¹⁰ Осли, Э.: указ. соч., с. 434-435.

³¹¹ Toto je údaj z hlášení D. Arkad'jeva; generál-major V. Bočkov udával 491 748 osob (viz níže). Рапорт начальника Отдела перевозок НКВД Д. В. Аркадьева Наркому НКВД Л. П. Берии о транспортировке вайнахов, 20 марта 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): указ. соч., с. 466- 467.

³¹² *Реабилитация: как это было. Февраль 1956 – начало 80-х годов*, том 2, Москва 2003, с. 654.

³¹³ М. Jандијева uvádí přesné počty usídlených Ingušů: V Džalal-Abadské oblasti 24, v Ošské oblasti 175, v Issyk-Kulské oblasti 6, Talasské 11 a nejpočetnější část ve Frunzenské 1173. V Uzbekistánu v Bucharské oblasti žilo 33 Ingušů, Kaška-Darjinské oblasti pouze jeden Inguš, v Samarkandské oblasti 4 osoby, v Taškentské oblasti 56 osob, ve Ferganské 11 osob a v Chorezmské oblasti 3 osoby. V Tádžikistánu usídlili 13 Ingušů. Viz Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 14-15.

³¹⁴ Рапорт начальника отдела перевозок НКВД Д. В. Аркадьева наркому НКВД Л. П. Берии о транспортировке вайнахов, 20 марта 1944, Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): указ. соч., с. 466- 467.

³¹⁵ Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 154.

³¹⁶ Termínů bylo více a byly zaměňovány (specpereselency, poselency, vyselency).

výměnou za hospodářství, která byli nuceni zanechat ve svých původních domovech. Vláda nařídila skupinám příslušníků stranických a bezpečnostních orgánů, tzv. trojkám,³¹⁷ umístit deportované v rodinách místních obyvatel nebo v jiných vhodných budovách, ale mnozí z deportovaných zůstali přímo na ulici a byli nuceni vybudovat si zmljanky. Ještě v roce 1945 mělo ze 112 102 rodin všech deportovaných severokavkazských národů čítajících tehdy 470 tisíc osob vlastní dům či opuštěnou budovu kolchozu k dispozici pouhých 12 583 rodin.³¹⁸ Příslušníci jiných dříve přesídlených národů většinou pomáhali deportovaným se zajištěním základních životních potřeb; místní Kazaši či Kirgizové byli ovlivněni stranickou propagandou o zrádcovství přesídlených etnik a jejich nebezpečnosti. V průběhu druhé světové války bylo do Kazachstánu evakuováno ze západních oblastí SSSR více než 1,5 milionu osob a tato situace způsobovala nemalé potíže na trhu práce a se zásobováním potravinami. Příjezd deportovaných vyvolal protisovětské nálady a strach z vlastní deportace, obavy ze zvýšení cen či šovinistické projevy. Například členka jednoho kirgizského kolchozu prohlásila, že „když u nás usídlují přesídlenec, tak nás odsud zřejmě budou přemísťovat jinam. K nám přijede národ z Kavkazu, je to špatný národ, zlý, škodící, všechny nás pobije a podřeže“.³¹⁹ Čečenci i Inguši byli vystaveni urážkám a fyzickým útokům ze strany místního obyvatelstva a diskriminaci v oblasti pracovního ohodnocení či přístupu k bydlení.³²⁰

NKVD v osobě Beriji spolu s lidovými komisariáty zemědělství, sovchozů, masné a mléčné produkce, státních dodávek a lesnictví připravila pro Radu lidových komisařů projekt slibující deportovaným občanům nahradit 50-100% zemědělské produkce zkonfiskované při vysídlení.³²¹ Sovnarkom určil vydat každé čečenské a ingušské rodině³²² jeden kus dobytka o 200 kg živé váhy či odpovídající počet koz nebo ovcí, obilí, kůže k šití obuvi a ovčiny, dále nařídil

³¹⁷ V oblastech tajemník oblastního výboru strany, předseda oblastního výkonného výboru a velitel UNKVD a v okresech tajemník okresního výboru strany, předseda okresního výkonného výboru a velitel okresního oddělení NKVD.

³¹⁸ О хозяйственном и трудовом устройстве спецпоселенцев с Северного Кавказа, расселенных в Казахской ССР, 1945, *Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы*, Алматы 1998, с. 358.

³¹⁹ Из докладной записки наркома внутренних дел Киргизской ССР А. А. Пчелкина наркому внутренних дел СССР Л. П. Берии о приеме и расселении спецпереселенцев: чеченцев, ингушей и балкарцев в Киргизской ССР, 22 апреля 1944 г., *История сталинского ГУЛАГа*, том 5, Москва 2004, с. 410.

³²⁰ Выписка из Протокола № 259 заседания бюро ЦК ВКП(б) К от 17.XI.1944 г. О состоянии хозяйственного устройства спецпоселенцев с Северного Кавказа, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 138-139.

³²¹ СНК СССР тов. Молотову В. М., 18 мая 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 128.

³²² A také karačajevským, balkarským a kalmyckým rodinám.

передат kolchozům pracovní dobytek a zajistit dřevo na stavbu obydlí.³²³ Ti, kteří sice získali svůj podíl osiva a pozemek, ale na místo určené byli dopraveni až po vhodném období setí, zůstali na zimu bez zásob z neuskutečněné sklizně.³²⁴ Zajištění potřeb přesídlenců spadalo do kompetence rad lidových komisařů svazových republik, krajských a oblastních výkonných výborů Sovětu dělnických zástupců a jejich činnost kontrolovala Přesídlenecká správa lidového komisariátu zemědělství, dále čelní pracovníci regionů a oddělení zvláštních usídlení NKVD.³²⁵

Jak vyplývá z mnoha dokumentů, Vajnachové se ocitli v katastrofální situaci.³²⁶ Vina byla podle předsedy výboru pro hospodářské zabezpečení zvláštních přesídlenců a evakuovaného obyvatelstva při Radě lidových komisařů Kazašské SSR Dmitrije Rodina na straně oblastního výkonného výboru, který nedodával kolchozům přidělené potraviny, benzín, hospodářská zvířata a další zboží nutné k zajištění života rodin; rozkrádáno bylo vše od hřebíků až po vagóny s dřívím.³²⁷ I předseda Rady lidových komisařů Kazašské SSR Nurtas Undasynov,³²⁸ jemuž byly adresovány dokumenty o zabezpečení přesídlenců, uznal, že lidový komisariát i jeho místní orgány se vyhýbají práci na hospodářském zajištění přesídlenců umístěných v kolchozech a že lidový komisariát osvěty nezavedl nutná opatření ke vzdělávání dětí.³²⁹ Berija informoval v létě 1944 Stalina, Molotova a Malenkova o nedostatečné práci orgánů Kazašské SSR na zajištění přesídlených osob. Do Kazachstánu vyslal zástupce ministra vnitra Sergej Kruglov se skupinou

³²³ Совет Народных Комиссаров СССР. Постановление № 627-176сс от 29 мая 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 129-131.

³²⁴ Из записки Заместителя председателя СНК Киргизской ССР В. Шувалова и секретаря ЦК ВКП(б) Киргизии Н. Джавадова Председателю СНК Союза ССР Л. П. Берии, 30 января 1945 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 144.

³²⁵ Табулденов, А.: *Депортации народов и эвакуационно-миграционные процессы в Северном Казахстане (1937-1956 гг.)*. Автореферат диссертации, Уралск 2009, с. 14.

³²⁶ Выписка из Протокола № 259 заседания бюро ЦК ВКП(б) К от 17.XI.1944 г. О состоянии хозяйственного устройства спецпоселенцев с Северного Кавказа, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 138-139; Из записки Заместителя председателя СНК Киргизской ССР В. Шувалова и секретаря ЦК ВКП(б) Киргизии Н. Джавадова Председателю СНК Союза ССР Л. П. Берии, 30 января 1945 г., там же, с. 143-144.

³²⁷ Из докладной записки Кзыл-Ординского областного управления НКВД в обком КП(б) Казахстана и исполком облсовета депутатов трудящихся «О положении спецпереселенцев в Терен-Узьяском районе» от 30 января 1945; Справка о положении дел с хозяйственным и трудовым устройством спецпереселенцев, расселенных в Талды-Корганской области от 1945, *Депортированные в Казахстан народы*, с. 338-339.

³²⁸ *Ve funkci v letech 1938-1951*.

³²⁹ Из постановления Совета народных комиссаров и ЦК КП(б) Казахской ССР от 26 апреля 1945 г. „О недостатках в хозяйственном устройстве спецпоселенцев, расселенных в Казахской ССР“, *Депортированные в Казахстан народы*, с. 359-360.

pracovníků, aby situaci prověřili.³³⁰ Po prověře byli mnozí komendanti a velitelé oblastních oddělení zvláštních usídlení za svou nepoctivost potrestáni.³³¹

Respondenti uvádějí, že po příjezdu byli nuceni žít v budovách k bydlení neuzpůsobených (na slámě, na chodbě) a jen malá část dostala možnost žít v rodinách buď Kazachů respektive Kirgizů anebo u již dříve přesídlených obyvatel. Většina respondentů kladla důraz na počáteční materiální pomoc z rukou místních a příslušníků jiných deportovaných národů a věří, že bez ní by jejich rodiny nepřežily. Strava byla velmi nedostatečná až žádná. Na jídelníčku respondentů se hlavně po první rok ve vyhnanství objevovaly různé druhy travin, obilné klasy, kukuřičné zrno, bramborové slupky a jiné odpady. Nehledě na chudobu byli přesídlenci povinni zaplatit za získaná hospodářská zvířata daň.³³² Teprve v letech 1945-1946 byli na základě usnesení Sovnarkomu z 28. července 1945 *O výhodách zvláštním přesídlencům* osvobozeni od povinných dodávek státu, daní ze zemědělské produkce a příjmů z ní.³³³ Stát pro ně vyčlenil dávky ve výši sta rublů měsíčně pro každou rodinu, za niž bylo možné tehdy koupit jeden až dva bochníky chleba.³³⁴ Část zrna určeného pro vysídlené obyvatelstvo byla využita k jiným účelům nebo si stanovené příděly přisvojovali pracovníci komandatur a vedoucí pracovníci organizací, kde pobývali deportanti (dětské domovy, učiliště atd.).

Za účelem dohledu nad přesídlenými lidmi byly zřízeny zvláštní komandatury (*speckomandatury*) NKVD. V dubnu 1944 existovalo 2 679 komandatur,³³⁵ jež měly za úkol verbovat donašeče, vyhledávat zběhlé přesídlence, vést evidenci všech deportovaných národů, spolupracovat na jejich pracovním využití, řešit žaloby, vydávat osvědčení na právo k sňatku a podobně. Komandant měl k dispozici spolupracovníky ministerstva vnitra a starosty obsluhující vždy deset dvorů.³³⁶ V každé komandatuře sloužilo tři až pět vojáků NKVD, jejichž úkolem bylo napomáhat v boji proti chuligánům, zlodějům dobytka a útěkářům.³³⁷ Bývalí politici z řad

³³⁰ Из докладной записки Л. Берии тов. И. В. Сталину, тов. В. М. Молотову (СНК СССР), тов. Г. М. Маленкову (ЦК ВКП(б)), Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 85-86.

³³¹ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 243.

³³² Арапханова, Л.: *указ. соч.*, 167; НКВД СССР СНК СССР тов. Молотову В. М., 29 июня 1946 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 146.

³³³ Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы...*, с. 190.

³³⁴ Там же, с. 166. О rok později každý přesídlenec dostával čtyřicet rublů měsíčně.

³³⁵ Polian, P.: [*Against their will : the history and geography of forced migrations in the USSR*](#), New York 2004, s. 181.

³³⁶ Бердинских, В.: *указ. соч.*, с. 79.

³³⁷ Elie, M.: *La vie en déportation (1943-1953)*, In: Campana, A. ; Dufaud, G. ; Tournon, S. (eds.) : *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 57.

deportovaných národů plnili funkci instruktorů ohledně práce s přesídlenci³³⁸ a k dozoru nad nimi sloužili i muslimští duchovní. Jejich rolí bylo zajistit pracovní morálku a vhodné politické cítění. Ti z nich, kteří nesouhlasili s faktem vysídlení z vlasti, byli pod dozorem jako nebezpeční sabotéři.³³⁹ Lidé registrovaní v komandaturách byli omezeni také tím, že se všechny jejich osobní dokumenty nacházely na komandatuře.³⁴⁰

Dne 17. března 1944 vzniklo Oddělení zvláštních usídlení NKVD-MVD SSSR, jehož úkolem bylo napomáhat pracovnímu nasazení přesídlenců, registrace a administrativní dohled nad nimi.³⁴¹ V téže době byla vydána instrukce o způsobu sčítání deportovaných. Sčítací lístky byly vystaveny na hlavu rodiny, jiné na osoby starší šestnácti let, které jimi nejsou a třetí lístky na děti mladší šestnácti let. Komendant měl uloženo každý měsíc hlásit na okresní oddělení NKVD změny v počtu specpřesídlenců, o jejich příjezdu, útěku, přemístění na práci jinam či úmrtí. Okresní oddělení informovalo každé čtvrtletí Oddělení zvláštního usídlení NKVD-UNKVD o osobách osvobozených, opětovně přesídlených či zemřelých.³⁴² Oddělení zvláštních usídlení fungovalo šest let, než bylo přejmenováno. Poté tři roky existovala 9. správa MGB SSSR, jeden rok oddělení „P“ MVD SSSR a nakonec do roku 1959 4. zvláštní oddělení MVD.³⁴³

Tzv. agenturní složky (*agenturnyje děla*) byly zakládány pro osoby, od nichž se očekávalo problémové chování. V jedné složce se schraňovaly kompromitující materiály, ve druhé podrobnější materiály a ve třetí dokumenty již odsouzeného člověka.³⁴⁴

Zvláštní přesídlenci měli právo vstupovat do kolchozů, výrobních družstev či zakládat vlastní, byli povinni se pod hrozbou trestu zabývat společensky prospěšnou prací a měli zakázáno bez povolení komandatury odjet za hranice dané vesnice, města nebo oblasti. Pokud na více než 24 hodin opustili místo, k němuž byli připoutáni, mohl jim být vyměřen trest za útěk. Takovému

³³⁸ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 307.

³³⁹ Из доклада Министру внутренних дел Союза ССР С. Н. Круглову «О выполнении директивы НКВД среди мусульманского духовенства Казахской, Киргизской и Узбекской ССР», Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 55.

³⁴⁰ Садовская, Е.: *Миграция в Казахстане на рубеже XXI века: основные тенденции и перспективы*, Алматы 2001, с. 34.

³⁴¹ Veliteli Oddělení zvláštního usídlení NKVD SSSR byli Pavel Malcev (leden-duben 1944; poté zástupce velitele) a Michail Kuzněcov.

³⁴² Доклад начальника Отдела спецпоселений М. В. Кузнецова о работе Отдела специальных поселений НКВД СССР, 5 сентября 1944г., *История сталинского ГУЛАГа*, том 5, Москва 2004, с. 439.

³⁴³ http://www.memo.ru/history/NKVD/STRU/renames_0.htm (cit 20.7.2012).

³⁴⁴ Музаев, М.: «Надо всегда помнить об этом...», Вестник Лам, № 1, 2006, с. 5.

případy se projednávaly na Zvláštním zasedání při ministerstvu vnitra SSSR.³⁴⁵ Možnost utéct ztěžovaly kontroly vojsk NKVD a kolektivní odpovědnost za každého jednotlivce. K 1. červnu 1944 bylo zaznamenáno 1079 případů opuštění místa povinného usídlení u Čečenců a Ingušů, z nichž 758 bylo chyceno. Vajnaši tvořili největší procento pokusů o útěk mezi ostatními kategoriemi povinně usídlených národů.³⁴⁶ Během roku po deportaci zadržely orgány ministerstva vnitra v bývalé ČIASSR 2 213 Čečenců a Ingušů, z nichž 28 uteklo ze střední Asie a zbylí nebyli z území vůbec vyvezeni.³⁴⁷ Počet zběhů dosahoval k 1. říjnu 1948 celkem 15 992 příslušníků všech severokavkazských národů, z nichž 2 627 se nepodařilo dopadnout.³⁴⁸ Ze všech oslovených respondentů místo určení opustili pouze dva.³⁴⁹

Drtivá většina deportovaných Čečenců a dalších severokavkazských národů vstoupila do kolchozů.³⁵⁰ I mezi nimi se našli úderníci a pracovníci vyznamenaní za plnění stanovené normy na více jak 1000 %.³⁵¹ Pracovníci přicházeli o 10 % své výplaty pro potřeby NKVD či ministerstva vnitra.³⁵²

Vleklá práce úřadů a zvláště jejich představitelů činily životní podmínky deportovaných národů ještě těžšími. Přesídlenci měli nárok na půjčku na stavbu domu ve výši maximálně pět tisíc rublů, ale k vyřízení žádosti bylo potřeba získat osvědčení od komandatury ministerstva vnitra, kolchoz, sovchoz nebo podnik se musel zaručit za včasné splacení, dále musel žadatel předložit přímluvu výkonného výboru rady, osvědčení o odpracovaném stanoveném minimu trudodní³⁵³ a zavázat se, že první rok bude hradit splátky.³⁵⁴ Aby mohl všechny tyto doklady získat, musel nejdříve dostat povolení od komandatury vzdálit se za tímto účelem ze své vesnice. A záleželo na vůli komandanta, zda povolení vydá nebo ne.

³⁴⁵ Приказ НКВД СССР № 00127 о введении в действие положения о районных и поселковых спецкомандатурах НКВД, 7 февраля 1944 г., *История сталинского ГУЛАГа*, с. 402-403.

³⁴⁶ Доклад начальника Отдела спецпоселений М. В. Кузнецова о работе Отдела специальных поселений НКВД СССР, 5 сентября 1944г., *История сталинского ГУЛАГа*, с. 444.

³⁴⁷ Министру внутренних дел Союза ССР генерал-полковнику Круглову С. Н., Генеральному Прокурору СССР государственному советнику 1-го класса тов. Сафонову Г. Н., 17 декабря 1948 года, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 107.

³⁴⁸ Из справки о борьбе с побегами спецпереселенцев с момента их расселения (по состоянию на 1 октября 1948 г.), 15 ноября 1948 г., *Депортированные в Казахстан народы*, с. 362.

³⁴⁹ Inguši Makšarip Mucolgov a Issa Kodzojev. Viz Příloha č. 7.

³⁵⁰ Из докладной записки Л. Берии тов. И. В. Сталину, тов. В. М. Молотову (СНК СССР), тов. Г. М. Маленкову (ЦК ВКП(б)), июль 1944 г., Бугай, Н.(сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 135.

³⁵¹ Из докладной записки Министру внутренних дел Союз ССР С. Н. Круглову, 1946 год, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 152.

³⁵² Бердинских, В.: *указ. соч.*, с. 81.

³⁵³ Trudoděň: forma měření a hodnocení odvedené práce v kolchozu.

³⁵⁴ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 166.

V květnu 1944 nařídila NKVD Kazašské SSR přesídlit 450 pracovníků deportovaných z Grozného do Kazašského ropného kombinátu v Gurjevské oblasti.³⁵⁵ O několik měsíců později sem bylo převezeno okolo sta rodin bývalých pracovníků Grozněnského ropného kombinátu na náklady lidového komisariátu ropného průmyslu.³⁵⁶

Násilné přesídlení mělo za následek nový, v čečenské a ingušské společnosti dosud neznámý fenomén – značná část dětí se ocitla v dětských domovech. Do té doby si osiřelé děti vždy osvojovali příbuzní. V roce 1944 bylo zapsáno 6 864 dětí z kontingentů bez rodičů, z nichž se 5 661 dostalo do dětského domova.³⁵⁷ Když v Kazachstánu působil Kruglov, navrhl, aby byly tyto děti z dětských domovů odebrány a poslány do pracovních kolonií NKVD určených pro delikventy.³⁵⁸

Zařazení do domova někdy znamenalo pro děti lehčí podmínky k životu, měly zajištěno alespoň základní stravování, oděv a vzdělání v závislosti na podmínkách v daném domově.³⁵⁹ Rozkrádání majetku vyčleněného státem však probíhalo i zde. V takových případech neměly děti přístup k dostatečnému množství stravy, oděvu a další péči. V jednom z domovů Pavlodarské oblasti připadlo za rok 1944 na 25 úmrtí dětí 19 případů smrti hladem.³⁶⁰ Děti, jež se do domovů nedostaly, byly nuceny žít jako bezprizorné na ulici.³⁶¹ Stejně tak staří lidé zůstávali vždy u svých příbuzných, ale po přesídlení se ocitlo ze severokavkazských národů přes 60 tisíc starých invalidů bez pomoci a jen hrstku jednotlivců umístili v domově důchodců.³⁶²

Mnozí z rodinných příslušníků se během vysídlovací operace nacházeli mimo svůj domov nebo se ztratili při převozu. Zoufalé rodiny se obracely na komandatury, aby jim pomohly najít jejich příbuzné.

³⁵⁵ Из сообщения Заместителю наркома нефтяной промышленности И. Карягину, май 1944 года, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 61.

³⁵⁶ Из сообщения заместителю наркома нефтяной промышленности СССР И. Карягину, 15 сентября 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 61.

³⁵⁷ Из справки Об изменениях численности спецпоселенцев Северного Кавказа и Грузинской ССР с момента прибытия в Казахскую ССР, 1 июля 1946 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 156.

³⁵⁸ Jakovlev, A.: *Rusko plné kříží. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008, s. 47. V roce 1943 bylo založeno Oddělení pro boj s dětskou bezprizorností NKVD SSSR, o sedm let později vzniklo Oddělení dětských kolonií MVD SSSR, poté Správa dětských kolonií GULAGu Ministerstva spravedlnosti SSSR (1953), Oddělení dětských pracovních a nápravných kolonií MVD SSSR (1954-1960).

Viz http://www.memo.ru/history/NKVD/STRU/renames_0.htm (cit 20.7.2012).

³⁵⁹ Rozhovory s Chižan Acajevou, Sajpat Baržujevou, Deši Alajevou, Majou Emirovou. Viz Příloha č. 7.

³⁶⁰ Докладная записка О состоянии детских домов области, 6 января 1945 г., материалы Л. Арапхановой.

³⁶¹ *Реабилитация: как это было. Февраль 1956 – начало 80-х годов*, с. 655.

³⁶² Из справки Об изменениях численности спецпоселенцев Северного Кавказа и Грузинской ССР с момента прибытия в Казахскую ССР, 1 июля 1946 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 156.

V Kazachstánu se do září 1944 podařilo spojit 5 478 rodin ze 14 460 žadatelů z řad Čečenců, Ingušů a Karačajevců; v Kirgizii své příbuzné našlo za pomoci Oddělení zvláštních usídlení 952 rodin z 2 941 neúplných.³⁶³

Příjezd Vajnachů do střední Asie pokračoval i po roce 1944. Jednalo se o legalizované bandity, osoby ukrývající se ode dne deportace v lesích a demobilizované vojáky. Ti se zpočátku museli obejít bez potravin, ale po několika měsících na základě instrukce dostali lístek, přiděl na dobu cesty a padesát rublů.³⁶⁴ Vojáci žádali NKVD, aby osvobodila z povinného usídlení jejich příbuzné.³⁶⁵ Berija povolil v roce 1945 vojákům a důstojníkům Rudé armády, kterým se podařilo uniknout deportaci, osvobození od usídlení, ale bez práva na odjezd na Severní Kavkaz, Krym či do Kalmykie.³⁶⁶ Propuštění vězni byli po ukončení trestu nebo po vyhlášení amnestie v souvislosti s koncem války v roce 1945 odesláni na určená místa.³⁶⁷

Důkazem síly propagandy a víry ve Stalina jsou výroky přesídlenců, z nichž některé byly zafixovány i v oficiálních dokumentech. Například Kruglov zaznamenal slova čečenského kolchozníka z Kirgizie děkujícího Stalinovi a „rodné komunistické straně“ za „velkou péči o přesídlence“, kteří dohromady s ostatními tvoří „jednotnou rodinu Sovětského svazu“.³⁶⁸ Jiní naopak doufali v brzký návrat domů a vyjadřovali nesouhlas s přesídlením z rodné země do střední Asie v různých formách. Někteří odmítali vstoupit do kolchozů, jiní sepisovali žaloby a žádosti adresované místnímu či svazovému vedení včetně Stalina v domněnku, že on o přesídlení neví.³⁶⁹ Pokud se jednalo o opakované stížnosti nebo o dopis bývalého pracovníka vlády zrušených územních jednotek, byla pro něj situace složitější a mohl být potrestán propuštěním ze zaměstnání, opětovným přesídlením či vězením.³⁷⁰ Skupina 46 čečenských rodin usazených

³⁶³ Из доклада «О работе отдела спецпоселений НКВД СССР», 5 сентября 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 136.

³⁶⁴ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 451; Ответ на запрос УНКВД по Грозненской обл. Дроздова Как быть с уволенными из армии и возвращающимися домой чеченцами и ингушами?, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 64.

³⁶⁵ Народному комиссару внутренних дел Союза ССР Генеральному Комиссару госбезопасности тов. Берии Л. П., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 62.

³⁶⁶ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 60.

³⁶⁷ Яндиева, М.; Мальсагов, А.: *Государственный террор в Ингушетии. 20-50-е годы XX века. Исследование и Мартирологии*, Москва 2007, с. 107.

³⁶⁸ Нарком внутренних дел Союза ССР С. Круглов товарищу Сталину И. В., товарищу Молотову В. М., товарищу Берии Л. П., товарищу Маленкову Г. М., 31 января 1946 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 149.

³⁶⁹ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 446.

³⁷⁰ Например бывший заместитель народного комиссара справедливости ЧИАССР Дзизаудин Малагов пришел о své místo u soudu, o svůj dům a byl deportován do jiného města. Viz Ахмадов, Ш.: *Из истории депортации чеченцев*

v Kirovském okrese Frunzenské oblasti Kirgizské SSR napsala předsedovi okresního výkonného výboru o svých nuzných podmínkách a prosila buď o materiální pomoc či navrácení na Kavkaz a pokud se nedočkájí ani jednoho, žádá, aby byli raději všichni zastřeleni.³⁷¹ Na jaře 1945 se ve vsi Borovoje na severu Kustanajské oblasti Kazachstánu vzbouřila skupina Ingušů.³⁷²

Vězni GULAGu i zvláštní přesídlenci byli využíváni jako pracovní síla. NKVD od prosince 1944 zodpovídala za těžbu uranu. Od počátku následujícího roku pro zvýšení těžby uranu ve střední Asii byli na nově vzniklý Kombinát č. 6 přesunuti přesídlenci z jiných táborů a staveb. V létě 1946 vydal Berija pokyn k přesunu desítek tisíc vězňů a zvláštních přesídlenců do Kyštymu v Čeljabinské oblasti. Pracovníci byli vystaveni velkému ohrožení na zdraví, neboť byli nuceni vytahovat uranovou náplň reaktorů ručně bez ochranných pomůcek.³⁷³ Nedisponujeme údaji o národnostním složení těchto pracovníků, ale lze předpokládat, že mezi nimi byli i příslušníci severokavkazských národů. V 50. letech produkovaly středoasijské uranové doly kolem 80 % celosovětské produkce.³⁷⁴ Těžký úděl připadl i té části deportovaných Vajnachů, kteří byli zařazeni na práci na šachtách na Kurilských ostrovech, na Sachalinu a v dalších okrajových oblastech SSSR. Aby s nimi nepřišli místní obyvatelé do styku, kolovaly zvěsti o tom, že se jedná o vysídlené lidojedy.³⁷⁵

Dne 8. ledna 1945 se Rada lidových komisařů usnesla na rozsahu omezení práv přesídlenců. Dokument podepsal zástupce předsedy Rady lidových komisařů SSSR Vjačeslav Molotov. Bod jedna tohoto usnesení definoval, že jejich práva jsou totožná s právy občanů SSSR až na následující omezení: všichni práceschopní musí pracovat, deportovaní nemají právo bez povolení komendanta zvláštní komendatury NKVD opustit hranice oblasti usídlení (vesnici), hlava rodiny či jeho zástupce musí během tří dní informovat komendaturu o narození, úmrtí či útěku člena rodiny a dále se všichni musí přísně řídit všemi rozhodnutími komendatur. Nebudou-li tak činit, hrozí jim pokuta do výše sto rublů či pětidenní vězení.³⁷⁶ Čtyři poslední body tudíž

в 1944 году, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 105.

³⁷¹ Из докладной записки наркома внутренних дел Kirgizской ССР А. А. Пчелкина наркому внутренних дел СССР Л. П. Берии о приеме и расселении спецпереселенцев: чеченцев, ингушей и балкарцев в Kirgizской ССР, 22 апреля 1944 г., *История сталинского ГУЛАГа*, с. 415.

³⁷² Conquest, R.: *The Nation Killers. The Soviet Deportation of Nationalities*, Glasgow 1970, s. 123.

³⁷³ Medvěděv, Ž.; Medvěděv, R.: *Neznámý Stalin*, Praha 2003, s. 169.

³⁷⁴ Тамтѣж, s. 168.

³⁷⁵ Яндиева, М.; Мальсагов, А.: *указ. соч.*, с. 114.

³⁷⁶ Постановление Совета народных комиссаров № 35, 8 января 1945 г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 357.

prakticky negovaly bod jedna. Tento výnos svou přísností velmi omezil svobodný pohyb, což mnohým z deportovaných znemožnilo získat střední a vysokoškolské vzdělání, neměli na výběr ohledně získání zaměstnání, lidé se nemohli léčit, pokud v oblasti jejich nuceného usídlení nebyla nemocnice atd.

Na počátku roku 1945 bylo ustanoveno, že ženy–přesídlenky, které vstoupí do manželství s místním mužem, budou osvobozeny od všech omezení.³⁷⁷ Na muže z řad deportovaných národů se toto privilegium nevztahovalo a i po svatbě s místní ženou nadále podléhali registraci v komendatuře. V zájmu zachování národa a jeho tradic se ve vajnašském prostředí mezietským manželstvím a přílišné emancipaci žen bránilo.³⁷⁸

Spolu s řadovými občany bývalé ČIASSR byli usídleni ve střední Asii i představitelé inteligence.³⁷⁹ Ti povětšinou nemohli vykonávat svou profesi a pracovali jako dělníci v různých oborech. Až do poloviny 50. let neměli spisovatelé možnost publikovat a psali tzv. „do šuplíku“.³⁸⁰

Komunisté a komsomolci pozbyli práva být zvoleni do politických funkcí, a i když nebyli ze strany vyloučeni, byli jejími členy jen formálně.³⁸¹ K 1. červenci 1946 pracovali Čečenci ve stranických orgánech v počtu 817 členů strany a 324 čečenských a ingušských kandidátů na členství.³⁸²

I rok 1945 byl pro přesídlence těžký, mnozí stále ještě neměli vlastní obydlí ani dostatečné přídělky a nepodařilo se vymýtit epidemie.³⁸³ Ani v roce 1946 se situace nijak zvláště nezlepšila. Zástupce ministra vnitra SSSR Vasilij Černyšov napsal předsedovi Rady ministrů Kazašské SSR Undasynovovi o severokavkazských údernících a stachanovcích, kteří přes svou pracovitost žijí v otřesných podmínkách, a ti, kdo nechodí do práce, činí tak proto, že nemají

³⁷⁷ В. Чернышев Наркому внутренних дел Казахской ССР Богданову, 11 января 1945 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 143.

³⁷⁸ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 324.

³⁷⁹ Spisovatelé Kapiton Čachkijev, Chalid Ošajev, Džemaldin Jandijev, Idris Bazorkin, režisér Magomed Cickijev a další.

³⁸⁰ Патиев, Я.: *С любовью к своему народу*, Северный Кавказ, № 1 (1019), февраль 2012, с. 20.

³⁸¹ Албаков-Мяршхи, Р.: *Депортация, анализ правового положения и социального статуса депортированных народов на спецпоселении*, <http://deporting.ru/index.php/public/150-2011-04-27-12-46-16> (cit 18.7.2012).

³⁸² Из справки трудоустройстве, распределении и партийном составе спецпереселенцев в Казахской ССР, 1946 год, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 150.

³⁸³ Из постановления Совета Народных Комиссаров и ЦК ВКП(б) Казахской ССР от 26 апреля 1945 г. «О недостатках в хозяйственном устройстве спецпоселений, расположенных в Казахской ССР», Из записки Заместителя председателя СНК Киргизской ССР В. Шувалова и секретаря ЦК ВКП(б) Киргизии Н. Джавадова Председателю СНК Союза ССР Л. П. Берии, 30 января 1945 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 144-145.

oděv ani boty. Na stejnou skutečnost poukázal o rok dříve i kapitán státní bezpečnosti Jernazarov z Kzyl-Ordy, který podal hlášení o 7 229 přesídlencích schopných práce, ale zároveň dodal, že 40 % z nich nemůže pracovat kvůli podvýživě.³⁸⁴

Fondy určené pro deportované se rozkrádaly a rozprodávaly, na což sice bylo několikrát poukazováno, ale přijatá opatření nijak nepomáhala, jak vyplývá ze zprávy velitele Oddělení zvláštních usídlení plukovníka Vasilije Šijana ministru vnitra SSSR ze 14. května 1949. Podle jeho zprávy se přesídlenci museli živit zdechlinami, neboť zrno určené pro jejich potřebu předsedové kazašských kolchozů rozkrádají a rozprodávají.³⁸⁵

Přesídlence na severu Kazachstánu v roce 1948 postihla neúroda. Protože si potraviny nechávali pro sebe úředníci, mnoho hladovějících se snažilo zachránit útekem do jiných oblastí.³⁸⁶ Ve zprávách donašečů naverbovaných komendaturami se objevily výroky přesídlenců o tom, že je lepší dostat se do vězení a mít tak zajištěný příděl 400-500 gramů chleba.³⁸⁷ Domnívám se, že na zvýšení kriminality mezi Vajnachy měl z velké části podíl strach ze smrti hladem a celková bezvýchodnost situace.

Tři roky po válce, 24. listopadu 1948, došlo na základě usnesení Rady ministrů³⁸⁸ k zostření podmínek ve vyhnanství, které bylo prohlášeno za věčné; bez povolení nemohli opustit oblast své deportace, každý měsíc se museli hlásit na velitelství, za porušení režimu byli trestáni buď pokutou do sta rublů, nebo pěti dny vězení, za odmítnutí pracovat hrozilo osm let v nápravně-pracovním táboře a za útěk dvacet let katogy. Pětileté vězení hrozilo těm, kdo by napomáhal útěku přesídlence, a tomu, kdo by vydal povolení k návratu do míst, odkud byl přesídlenec deportován. Dítě po dovršení šestnácti let se také úředně stalo přesídlencem a muselo dodržovat stanovený režim. Tento výnos zasáhl 364 220 Čečenců a Ingušů³⁸⁹ a byl motivován častými útekami do vlasti a nedostatečnými tresty ze strany ministerstva vnitra a prokuratury SSSR. Na Kavkaze byla zesílena práce na vyhledávání banditů a osob ukrývajících se na místech, odkud

³⁸⁴ Из докладной записки Кзыл-Ординского областного управления НКВД в обком КП(б) Казахстана и исполком областного Совета депутатов трудящихся о положении спецпереселенцев-чеченцев в области, 10 февраля 1945 г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 284.

³⁸⁵ Докладная записка О продовольственных затруднениях среди выселенцев в Казахской ССР, 14 мая 1949, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 174-178.

³⁸⁶ Докладная записка О продовольственных затруднениях среди выселенцев в Казахской ССР, 14 мая 1949 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 174-178.

³⁸⁷ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 289.

³⁸⁸ В гоце 1946 была Rada lidových komisařů přejmenována na Radu ministrů.

³⁸⁹ Справка о выселенцах, подпадавших под действие Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 ноября 1948 г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 362.

byli vysídleni. V roce 1949 obdržely komendatury instrukci určující Němcům, vlasovcům, OUNovcům za útěk maximálně tři roky vězení, tedy méně než Čečencům nebo Ingušům.³⁹⁰

Zástupce ministra vnitra SSSR generál-poručík Vasilij Rjasnoj vydal 12. března 1949 příkaz zaevidovat jako přesídlence bývalé spolupracovnice bezpečnostních složek a ministerstva vnitra, respektive ministerstva pro státní bezpečnost, národností Čečence, Inguše a další deportované národy na místech jejich nynějšího pobytu. Od té doby se na ně vztahoval i výnos z roku 1948.³⁹¹

Tajná služba využívala přesídlence k nátlaku na jejich příbuzné v emigraci, jako se to stalo v případě politologa Abdurachmana Avtorchanova. KGB donutila jeho dceru napsat v 50. letech dopis tohoto znění:

„Tati, dobře se učím v pátém ročníku lékařského institutu, dostávám stipendium. Příští rok se stanu lékařkou. Kometa chodí do osmé třídy. Máma pracuje. Jak vidíš, moje životní dráha je určena. Teď budu pomáhat Kometě, chce se dobře učit a také získat vysokoškolské vzdělání. Tati, tvé jméno je nám drahé! Nemůžu se smířit s tím, že nejsi ve vlasti, která tě vychovala, dala ti vysokoškolské vzdělání a teď se stará o tvé děti. Myslím, že by ses mohl vrátit a čestně pracovat pro blaho vlasti. Čekáme tě, tati! Moje adresa: Alma-Ata, ul. Ševčenko 114. Tvá dcera Zara.“³⁹² Avtorchanova by vzhledem k jeho protisovětskému postoji čekal GULAG a za rodinou nepřišel.

Duchovní kultura Vajnachů byla prakticky zničena, neexistovala žádná literatura o jejich historii a kultuře, lidové tance byly jako kontrarevoluční zakázány.³⁹³ Artur Cucijev píše: „Deportace posílila tejp, učinila ho jediným efektivním sociálním prostředkem přežití vajnašských společenství v cizím (duchovně i politicky) prostředí ... Tejp zachránil Inguše a Čečence ve vyhnanství podobně jako Tora spasila židy.“ K tomu dodává, že deportace pomohla překonat víru ve „státně organizovaný socialistický ráj“.³⁹⁴ Kromě duchovních byli v kavkazských komunitách váženi i stařešinové.³⁹⁵ Sovětské orgány si stěžovaly na to, že se mezi

³⁹⁰ Бердинских, В.: указ. соч., с. 36.

³⁹¹ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 172.

³⁹² Авторханов, А.: *О себе и времени...*, с. 693-694.

³⁹³ Матиев, Т.: *Депортация народов в СССР и доктрина пролетарского интернационализма - декларация и практика тоталитарного режима в СССР 40-50-е гг.*, Кодзоев, Н. (сост.), 65 лет депортации ингушского народа: Сборник статей, Назрань 2009, с. 18.

³⁹⁴ Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...).* Его предыстория и факторы развития, Москва 1998, с. 76-77.

³⁹⁵ Арапханова, Л.: *Роль политической элиты ингушей в самосохранении народа в репрессиях 20-50-х годов XX века*, <http://deporting.ru/index.php/public/35--20-50-> (cit 13.7.2012).

Čečenci a Inguši nedaří vymýtit „rodově-feudální přežitky“, adatové právo a islám.³⁹⁶ Posílení role duchovních a stařešin bránících „výchově mládeže v duchu internacionalismu“ byly předmětem zasedání byra komunistické strany Kazachstánu.³⁹⁷ Mullové a šejchové plnili dvě funkce – část z nich byla naverbována jako spolupracovníci komendatur, mnozí z nich Vajnachům dodávali naději na návrat na Kavkaz.³⁹⁸ Tato činnost mohla být vyhodnocena jako protisovětská agitace s tím vyplývajícími následky.³⁹⁹ Respondenti i badatelé se shodují v tom, že zachování tradic a víry zachránilo Čečence a Inguše od morální degradace či smrti.⁴⁰⁰

Na druhou stranu se ale projevila záporná stránka násilného přesídlení a vytržení z prostředí. V literatuře o stavu vajnašské kultury se objevují termíny „sociální smrt“⁴⁰¹ či duchovní genocida.⁴⁰² Nepřítomnost věží, hor a jiných kulturních znaků do té doby nerozlučně spojených s životem Vajnachů, snižovala možnost etnického uvědomění si materiálních symbolů.⁴⁰³ Tradiční instituce jako smiřování stran v době krevní msty byly zapomenuty a následkem toho se v pozdějších dobách obtížněji řešily konflikty.⁴⁰⁴

Valerije Tiškova zaujal efekt uvědomění si své etnické příslušnosti u Vajnachů v důsledku deportace jako prostředku kolektivního přežití, které dnes přerostlo v terapii traumatu a navrácení uražené kolektivní i individuální cti. Přesídlení posílilo etnické cítění, které dříve nemělo takové rozměry, neboť přesídlencům byla každý den připomínána jejich národnost a s ní spojený vztah mezi nimi, okolím a vládou.⁴⁰⁵ Novodobý výzkum mezi Inguši ukázal kladné a záporné znaky v chování, jež si nesou dodnes - snahu o vzdělání, skromnost, pracovitost, ale i apatii a nesoutěživost.⁴⁰⁶

S politikou ničení vajnašské kultury souvisel i příkaz Sovnarkomu používat jako vyučovací jazyk ve školách pouze ruský. Aby se mládež mohla učit na střední či na vysoké škole, musela získat povolení k pohybu v rámci dané země; to vydávaly přímo lidové komisariáty

³⁹⁶ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 311.

³⁹⁷ Из решения заседания бюро ЦК ВКП (б) Казахской ССР, 20 февраля 1951 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 188.

³⁹⁸ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 325.

³⁹⁹ Rozhovor s Abuzejidem Tuzajevem, 8.7.2011, Gikalo, Čečensko, Viz Příloha č. 7.

⁴⁰⁰ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 308;

⁴⁰¹ Дзарахова, З.: «День тот в народной памяти живет», <http://deporting.ru/index.php/public/22--65-65-2009> (cit 13.7.2012).

⁴⁰² Агиева, Л.: *Долгий путь к реабилитации*, <http://deporting.ru/index.php/public/30--65-2009> (cit 13.7.2012).

⁴⁰³ Дзарахова, З.: *указ. соч.*

⁴⁰⁴ Тишков, В.: *Осетино-ингушский конфликт*, <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/28716/> (cit 20.7.2012).

⁴⁰⁵ Там же.

⁴⁰⁶ Дзарахова, З.: *указ. соч.*

(později ministerstva) vnitra svazových republik.⁴⁰⁷ Čečenci (a Inguši) i přes tato opatření neztratili znalost rodného jazyka, který jim údajně pomáhal přežít podmínky vyhnanství.⁴⁰⁸ V březnu 1949 proběhl výzkum úrovně gramotnosti, z jehož výsledků vyplývá, že tři čtvrtiny zvláštních přesídlenců dosáhly základního vzdělání, ale také téměř čtvrtina z nich je negramotná (hlavně Kavkazané) a méně než 5% dosáhlo na středo- či vysokoškolské vzdělání.⁴⁰⁹ Ministerstvo státní bezpečnosti SSSR sestavilo v roce 1952 přehled životní úrovně všech přesídlenců. V něm se píše, že je 352 tisíc přesídlenců negramotných (převážně ze Zakavkazí a Severního Kavkazu) a 33 702 dětí severokavkazských národů nechodí do školy z důvodu složitých materiálních podmínek rodiny.⁴¹⁰ Mládež ve věku 15-18 let byla – i násilně – posílána do řemeslnických učilišť.⁴¹¹

Známy Čečenec Ruslan Chasbulatov⁴¹² v rozhovoru pro noviny Komsomolská pravda v roce 1988 řekl, že mezi přesídlenci různých národností nebyly rozepře, protože všichni si byli rovni, tedy všichni byli chudí.⁴¹³ Stejně se vyjadřovali i někteří respondenti.⁴¹⁴ Když se od 80. let v souvislosti s perestrojkou a glasností začalo uvolňovat napětí v sovětské společnosti nahromaděné za celou dobu národnostních experimentů bolševické vlády, stala se otázka etnické příslušnosti palčivým problémem.⁴¹⁵

V roce 1950 bylo Oddělení zvláštních usídlení převedeno pod správu ministerstva státní bezpečnosti.⁴¹⁶ Od padesátých let se zaváděly osobní karty, do nichž se každoročně zanášely měsíční registrace deportovaného,⁴¹⁷ sestávající z povinných a nepovinných částí. Mezi povinné patřily anketa, potvrzení, podepsaná seznámení se s různými výnosy, registrační listy. Ty byly

⁴⁰⁷ Совет Народных Комиссаров Союза ССР. Распоряжение № 13287 рс, 20 июня 1944 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 134.

⁴⁰⁸ Намруева, Л.: *Депортация калмыков и чеченцев в 1943-1944 годах (по материалам опроса)*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 343.

⁴⁰⁹ Бердинских, В.: *указ. соч.*, с. 83.

⁴¹⁰ Из справки о расселении, трудоустройстве, правовом положении спецпоселенцев, недостатках имеющихся в работе со спецпереселенцами и мерах, необходимых по устранению этих недостатков, 1952 год, Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 194-196.

⁴¹¹ Калыбекова, М.: *Казахстан как объект переселения депортированных народов /1937-1956 гг. Исторический аспект. Автореферат диссертации*, Алматы 2005, с. 23.

⁴¹² Předseda Nejvyššího sovětu Ruské federace 1991-1993.

⁴¹³ Авторханов, А.: *Убийство...*, с. 72.

⁴¹⁴ Rozhovor s Zulejchan Bagalovou, 23.7.2011, Groznyj, Čečensko. Viz Příloha č. 7.

⁴¹⁵ O konfliktech na národnostním základě bude pojednáno v kapitole č. 5.

⁴¹⁶ Албаков-Мярши, Р.: *указ. соч.*

⁴¹⁷ Viz Příloha č. 5.

pro všechny přesídlence společné. K mimořádným dokumentům řadili protokoly, záznamy o útěcích a odsouzeních, osobní charakteristiky, udání a podobně.⁴¹⁸

V roce 1951 bylo opět usídlení ve střední Asii prohlášeno za věčné.⁴¹⁹ Čečenští a ingušští vězni v pracovních táborech, koloniích a věznicích byli na základě Výnosu Prezídia Nejvyššího sovětu SSSR z 11. března 1952 odesláni ke svým rodinám do vyhnanství.⁴²⁰

V 50. letech se značný počet Čečenců a Ingušů přestěhoval z vesnic do měst za účelem hledání zaměstnání. Ti, kteří nenašli důstojné zaměstnání, přešli na spekulace a kriminální činnost. Kazašské orgány se proto rozhodly tyto osoby znovu přesídlit do kolchozů, jež potřebovaly velké množství pracovníků pro zpracování bavlny a cukrové řepy.⁴²¹

Když na jaře 1953 zemřel Stalin, byla vyhlášena amnestie. Vězni osvobození z táborů GULAGu z příslušníků dříve deportovaných národů, byli nuceni usadit se v Kazachstánu a Kirgizii.⁴²² Smrt vůdce Sovětského svazu odstartovala nové období ve vztahu vlády k přesídlencům. Režim se začal postupně uvolňovat, ale komunistické vedení ještě dlouho nebylo schopné přiznat nezákonnost a nelidskost deportací vlastního obyvatelstva.

3.2. Otázka demografie a problematika demografických ztrát v důsledku deportace⁴²³

Přesné počty obětí deportace, ať již zemřelých důsledkem nedostatečné výživy a péče či v bojích proti čekistům, se již nedovíme. Odhady kolísají od 30%⁴²⁴ do 50% celkového počtu obyvatel národa. Z některých rodin zbyl jen jediný člověk, v jiných vymřeli všichni členové. Všechny statistiky, registrace a archivy se ukládaly zpočátku v oddělení „A“ NKGB SSSR a 1. zvláštním oddělení NKVD SSSR a od roku 1954 v Registračně-archivním oddělení KGB při Radě ministrů SSSR a 1. zvláštním oddělení MVD SSSR.⁴²⁵

⁴¹⁸ Яндиева, М.: *Депортация ингушей...*, рукопись, с. 283.

⁴¹⁹ Приказ министра госбезопасности СССР № 00776 от 24 октября 1951 г., *Депортированные в Казахстан народы...* с. 346-347.

⁴²⁰ Указ Президиума Верховного Совета СССР от 11 марта 1952 г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 353.

⁴²¹ Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 193-194.

⁴²² Яндиева, М.; Мальсагов, А.: *указ. соч.*, с. 110.

⁴²³ Viz Příloha č. 6.

⁴²⁴ Бугай, Н.: *Иосиф Сталин - Л. Берия...*, с. 107, 265.

⁴²⁵ Viz http://www.memo.ru/history/NKVD/STRU/renames_0.htm (cit 20.7.2012).

Velitel Oddělení zvláštních usídlení NKVD SSSR Michail Kuzněcov vyčíslil počet mrtvých v průběhu deportace na 1 361 osob a 1 070 osob bylo převezeno do nemocnic. Na první pohled je jasné, že údaj o zemřelých osobách silně podhodnotil. Vezmeme-li v úvahu, že asi polovinu z více než 400 tisíc osob tvořily děti a určité procento staří a nemocní lidé, úmrtnost musela být vyšší. Velitel konvojových vojsk NKVD SSSR generál-major Viktor Bočkov hlásil Berijovi, že během převozu se narodilo 56 dětí a zemřelo 1272 osob a 2896 pacientů bylo hospitalizováno s tyfem.⁴²⁶ Bočkov z 493 269 naložených hlásil příjezd na místo určení 491 748 osob – rozdíl tak činí 1621 mrtvých. Nikolaj Bugaj s Askarbi Gonovem publikovali oficiální údaje o osobách zabitych při deportaci (50) a zemřelých cestou na následky špatných životních podmínek (1272).⁴²⁷

Podle sčítání lidu v roce 1939 žilo v SSSR 407 968 Čečenců, z toho 368 446 v ČIASSR a 26 419 v Dagestánu, a Ingušů 92 120 v SSSR, z nich 83 798 v ČIASSR.⁴²⁸ Ingušská badatelka Marjam Jandijeva píše, že se v literatuře často uvádí, že bylo deportováno 91 500 Ingušů. Toto číslo považuje za velmi podhodnocené, protože nebere v potaz transporty odeslané v průběhu března 1944.⁴²⁹ Udává počet 50 660 Ingušů zemřelých na následky přesídlení v letech 1944-1953.⁴³⁰

Podle oficiálních údajů se v letech 1945-1950 mezi všemi severokavkazskými národy narodilo 53 557 osob a zemřelo 104 503 - to je téměř dvojnásobná úmrtnost ve srovnání s porodností.⁴³¹ Největší demografický propad byl zaznamenán první rok po vysídlení. V roce 1945 se podle dokumentů narodilo jen 2230 Vajnachů a zemřelo 44 652.⁴³² K 5. září 1944 bylo hlášeno 496 tisíc Čečenců a Ingušů pod dohledem oddělení zvláštních usídlení.⁴³³

⁴²⁶ Доклад начальника конвойных войск НКВД В. М. Бочкова наркому НКВД Л. П. Берии о транспортировке вайнахов, 21 марта 1944 г., Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *указ. соч.*, с. 467- 468.

⁴²⁷ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 148.

⁴²⁸ *Всесоюзная перепись населения 1939 года*, Москва 1992, с. 57-80.

⁴²⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Фальсификации и подлинные причины*, http://krotov.info/libr_min/28_ya/nd/ieva.htm (cit 16.6.2012).

⁴³⁰ Яндиева, М.; Мальсагов, А.: *указ. соч.*, с. 124.

⁴³¹ Из справки о рождаемости и смертности спецпоселенцев, а также о количестве детей достигших 16-летнего возраста, 28 июля 1951 г., Патиев, Я. (сост.): *Ингуши. Депортация. Возвращение. Реабилитация. 1944-2004: Документы, материалы, комментарии*, Magas 2004, с. 282.

⁴³² Из справки о рождаемости и смертности спецпоселенцев, а также о количестве детей достигших 16-летнего возраста, 28 июля 1951 г., Патиев, Я. (сост.): *указ. соч.*, с. 282.

⁴³³ Доклад начальника Отдела спецпоселений НКВД СССР М. В. Кузнецова о работе Отдела специальных поселений НКВД СССР, 5 сентября 1944 г., *История сталинского ГУЛАГа*, с. 439.

Počet Čečenců a Ingušů žijících v nuceném vyhnanství činil na počátku října 1945 minimálně 405 900 osob z celkových 2 230 500 zvláštních přesídlenců.⁴³⁴ Čečenci ze všech deportovaných etnik byli na druhém místě za sovětskými Němci.⁴³⁵

K říjnu 1946 počet Vajnachů činil 400 478 osob, z nichž 191 919 byly děti do šestnácti let.⁴³⁶ V období 1948-1949 byla provedena nová registrace všech zvláštních přesídlenců. Z 608 749 Čečenců, Ingušů, Balkarů a Karačajevců prošlo registrací 450 034 osob s tím, že do 1. července 1948 zemřelo 144 704 Kavkazanů.⁴³⁷ K 1. lednu 1953 čítal počet Čečenců 310 630 a Ingušů 81 100. Největší podíl mezi nimi měly děti, poté ženy a mužů bylo nejméně.⁴³⁸ Početní převahu žen nad muži vysvětlují především válečné ztráty. Karačajevce Kazbek Čomajev píše, že ženy byly celkově odolnější v podmínkách nuceného usídlení než muži.⁴³⁹

Historik Chadži-Murat Ibragimbejli vypočítal, že z 600 tisíc deportovaných Vajnachů se jich do vlasti vrátilo méně než 400 tisíc.⁴⁴⁰ Alexandr Někrič nezapočítává válečné ztráty a uvádí 22% úbytek u Čečenců (131 tisíc) a 9% u Ingušů (12 tisíc).⁴⁴¹

⁴³⁴ Из доклада о работе отдела спецпоселений НКВД СССР за период с марта 1944 г. по январь 1946 г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 253.

⁴³⁵ Тěch žilo ve střední Asii v roce 1959 1 619 700 osob. Viz Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 155.

⁴³⁶ Справка отдела спецпоселений НКВД СССР о количестве спецпоселенцев на октябрь 1946 г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 370.

⁴³⁷ Справка о выселенцах, попадавших под действие указа Президиума Верховного совета СССР от 26 ноября 1948г., *Депортированные в Казахстан народы...*, с. 362.

⁴³⁸ Из справки о рождаемости и смертности спецпоселенцев, а также о количестве детей достигших 16-летнего возраста, 28 июля 1951 г., Патиев, Я. (сост.): *указ. соч.*, с. 283.

⁴³⁹ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 444.

⁴⁴⁰ Исаев, Э.; Исаев, З.; Терлоев, З.: *указ. соч.*, с. 48.

⁴⁴¹ Некрич, А.: *Наказанные народы*, Нью Йорк, 1978, с. 116.

Etnograf Dalchat Edijev sestavil tabulku početních stavů vysídlených národů.⁴⁴²

Období	Čečenci	Inguši
únor 1944	407 900	95 300
prosinec 1944	324 200	79 100
říjen 1945	328 200	77 300
říjen 1946	323 800	76 300
říjen 1948	285 000	78 800
leden 1950	291 300	80 5000
leden 1953	316 400	83 400
leden 1959	418 800	106 000
leden 1970	612 700	157 600
leden 1979	755 800	186 200
leden 1989	956 900	237 400

Z tabulky je vidět propad v roce 1948 v důsledku velké neúrody. Edijev odhaduje podíl zemřelých k počtu deportovaných na 30,76% Čečenců a 21,27% Ingušů. Index počtu úmrtí v důsledku deportací v porovnání s prognózou bez deportace činí více než 200%. Podle jeho odhadů by se v případě, že by nedošlo k deportaci, narodilo téměř dvakrát více dětí.

Badatelé se neshodují v tom, zda deportace celých národů v SSSR klasifikovat jako etnickou čistku (*ethnic cleansing*), etnocidu či genocidu. Mezi zastánce první definice patří Žores a Roj Medvěděvovi,⁴⁴³ francouzský badatel Eric Hoesli⁴⁴⁴ a také Viktor Šnirelman, který navíc

⁴⁴² Эдиев, Д.: *Демографические потери депортированных народов СССР*, <http://polit.ru/article/2004/02/27/demoscope147> (cit 13.6.2012). Tabulka byla upravena.

⁴⁴³ Медведёв, Ж.; Медведёв, Р.: *c. d.*, s. 279.

⁴⁴⁴ Осли, Э.: *указ. соч.*, с. 459.

přirovnává situaci v Čečeno-Ingušsku a ničení jejich kultury k Bosně, kde Srbové likvidovali mešity.⁴⁴⁵ Pavel Poljan termín etnická čistka nepoužívá, ale deportace řadí k projevům totalitarismu.⁴⁴⁶ Pojem etnocida zdůrazňující, že předmětem vyhlazení je národ a oběti jsou vybírány na základě své etnické příslušnosti, najdeme například u Marjam Jandijevy⁴⁴⁷ nebo Jana Česnova.⁴⁴⁸ Nejčastěji se můžeme ve vztahu k vysídlení národů setkat s genocidou, u badatelů i intelektuálů (politolog Abdula Istamulov, spisovatel Issa Kodzojev).⁴⁴⁹

V roce 1945 byly v rámci Norimberského procesu s nacistickými zločinci, na němž měl Sovětský svaz svého zástupce Romana Ruděnka, v *Chartě* klasifikovány zločiny spadající do jeho pravomoci. Mimo jiné se jednalo o válečné zločiny, mezi něž byly zařazeny deportace civilistů, plenění majetku, ničení měst, vesnic atd.⁴⁵⁰

V prosinci 1948 byla sepsána *Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia*, kterou podepsalo v roce 1954 i Rusko. V článku II. této Úmluvy najdeme definici pojmu genocida: „V této Úmluvě se genocidou rozumí kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou: a) usmrcení příslušníků takové skupiny; b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny; c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení; d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí; e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.“⁴⁵¹

Zákon RSFSR *O rehabilitaci perzekvovaných národů* z roku 1991 také označil násilné přesídlování jako genocidu, ale nikdo nebyl za zločiny spáchané během vysídlování a období nuceného usídlení ve střední Asii potrestán ani po smrti Stalina ani v pozdějším období. Berija a další komunističtí funkcionáři byli svého času odstraněni pouze proto, že překáželi jiným vysoce

⁴⁴⁵ Шнирельман, В.: *указ. соч.*, с. 229. S podobnou situací jsem se setkala v srbských enklávách Kosova.

⁴⁴⁶ Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 13.

⁴⁴⁷ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 281.

⁴⁴⁸ Чеснов, Я.: *Генетические представления в менталитете чеченцев*, <http://www.chechenews.com/world-news/breaking/7734-1.html> (cit 23.7.2012).

⁴⁴⁹ Кодзоев, И.: *История гражданского траура по геноциду ингушей и чеченцев*, Даймохк, 15 февраля 2012, с. 3.

⁴⁵⁰ Пřepechalová, К.: *Mezinárodní trestní soudnictví*, http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/mezin_soud/Přepechalova_Katerina_1150.pdf (cit 23.7.2012).

⁴⁵¹ Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia, <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (cit 23.7.2012).

postaveným komunistům v uskutečňování jejich mocenských zájmů, ale nebyli obviněni z násilí proti Čečencům a Ingušům.

V roce 2002 byl přijat *Statut Mezinárodního trestního tribunálu*, jenž sídlí v Haagu.⁴⁵² V článku 7 jsou vyjmenovány zločiny proti lidskosti - vražda, zotročování, deportace, zbavení svobody atd.⁴⁵³ Jak bylo popsáno výše, právní i osobní omezení zvláštních přesídlenců v SSSR prokazatelně splňovalo ve všech bodech články II. *Úmluvy* z roku 1948 znaky genocidy. K tomuto závěru dospěl také Evropský parlament a v únoru 2004 prohlásil deportaci Vajnachů za genocidu.⁴⁵⁴

⁴⁵² <http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=67&subkap=74> (cit 23.7.2012).

⁴⁵³ Přepechalová, K.: *c. d.*

⁴⁵⁴ [http://refugee.memo.ru/C325678F00668DC3/\\$ID/D8A9520D52293D73C3256E5200799622](http://refugee.memo.ru/C325678F00668DC3/$ID/D8A9520D52293D73C3256E5200799622) (cit 23.7.2012).

4. XX. sjezd KSSS a rehabilitace perzekvovaných národů

4.1. Boj za právo návratu do vlasti (1953-1957)

Smrt Stalina 5. března 1953 znamenala konec jedné kapitoly sovětských dějin a začátek nové. Stalin neurčil svého nástupce, a proto vypukl boj o moc, jehož hlavními aktéry byli Nikita Chruščov, Lavrentij Berija a Georgij Malenkov.⁴⁵⁵ K Chruščovovi se připojil Sergej Kruglov, později i Malenkov, Bulganin a Molotov.⁴⁵⁶ Berija Chruščova podcenil a svůj mocenský boj prohrál. V červnu 1953 byl zatčen a v prosinci zastřelen stejně jako jeho zástupce Bogdan Kobulov.⁴⁵⁷ Badatel Nikita Petrov upozornil na to, že v Berijově obžalovacím spisu se nachází zprávy o likvidaci různých vedoucích funkcionářů komunistické strany, ale nekladou se mu za vinu deportace a vraždění Čečenců, Ingušů nebo Krymských Tatarů.⁴⁵⁸

Sergo Berija se údajně optal Ivana Serova, zda pokládá deportace za spravedlivé a dostalo se mu od něj odpovědi, že ne.⁴⁵⁹ Je jasné, že se snažil hájit svého otce, když za iniciátory deportací označil Ždanova, Molotova a Malenkova a za teoretika Suslova, kterému měl Berija oponovat ústně i písemně a snažit se zachránit alespoň stranické funkcionáře. „Sračka“, jak údajně nazval deportaci,⁴⁶⁰ se prý Lavrentiji Berijovi přičila. Jenže, jak vyplývá z telegramů Stalinovi z února 1944, Berija se iniciativě vůbec nebránil.

Michail Gvešiani, zodpovědný za vyvraždění Čečenců ve vsi Chajbach, byl propuštěn ze svého postu šéfa NKVD v Přímořském kraji,⁴⁶¹ ale nejspíše díky tomu, že jeho syn byl ženatý s dcerou Stalina bývalého oblíbence Alexeje Kosygina a činný ve vojenské rozvědce, tvrdšímu trestu unikl.⁴⁶² Chruščov získal v září post prvního tajemníka ÚV a o pár let později sehrál významnou úlohu v odsouzení zločinů Stalina a v rehabilitaci perzekvovaných občanů SSSR.

Pro oběti Stalinovy zvěle se stala smrt *voždě* pobídkou k tomu, aby se začaly domáhat svých práv. Z míst usídlení přicházely na Ústřední výbor komunistické strany, Radu ministrů a

⁴⁵⁵ Chruščov byl členem ÚV a politbyra, Malenkov předsedou Rady ministrů SSSR, tajemníkem sekretariátu ÚV, členem prezidia ÚV. Berija ministrem vnitra, 1. náměstkem předsedy vlády, členem prezidia ÚV i Nejvyššího sovětu SSSR.

⁴⁵⁶ Knight, A.: *Berija. Stalinův první pobočník*, Praha 1995, s. 145.

⁴⁵⁷ Ponechávám stranou otázku, zda byl Berija popraven již před soudem či skutečně až po něm.

⁴⁵⁸ Koláček, L.: *Berija – druhý muž Stalinovy diktatury*, Praha 2010, s. 257.

⁴⁵⁹ Berija, S.: *c. d.*, s. 108.

⁴⁶⁰ Tamtéž.

⁴⁶¹ Knight, A.: *c. d.*, s. 237.

⁴⁶² Conquest, R.: *The Nation Killers. The Soviet Deportation of Nationalities*, Glasgow 1970, s. 193.

Nejvyšší sovět SSSR dopisy od představitelů vajnašské diaspory, převážně od Ingušů. Ti za hlavního viníka svého neštěstí označili Beriju – „nositele nenávisti mezi bratrskými národy SSSR“ - a požadovali obnovení svých práv.⁴⁶³ Strana se prakticky ihned začala problémy přesídlenců zabývat. V dubnu 1953 sepsali tajemníci ÚV Michail Suslov a Petr Pospělov s dalšími spolupracovníky zprávu pro Malenkova, v níž jej informovali o pohrdavém postoji stranických pracovníků na místech deportací k přesídlencům a o porušování jejich práv, přestože většina z deportovaných se živila poctivou prací. Vznegli otázku, zda má smysl trvat na přísném režimu ohledně jejich svobodného pohybu.⁴⁶⁴ Kromě toho byla v prosinci 1953 v OSN přijata delegace Kalmyků, kteří Komisi pro lidská práva předali memorandum požadující od ní, aby donutila sovětskou vládu osvobodit nejen Kalmyky, ale také Čečence, Inguše, Karačajevce, Krymské Tatary a Balkary.⁴⁶⁵ O měsíc později se s memorandumem seznámila i americká vláda.⁴⁶⁶ V boji za návrat do vlasti nebyla aktivní jen inteligence v Sovětském svazu, ale i v zahraničí. Skupina Kavkazanů žijících v USA odeslala OSN v září 1955 dopis, v němž obvinila sovětskou vládu z nedodržování povinností člena OSN a z porušování základních lidských práv.⁴⁶⁷ Situace přesídlenců tak získala mezinárodní rozměr, který donutil sovětskou vládu změnit postoj.

V roce 1954 přijel Chruščov do Karagandinské oblasti Kazachstánu,⁴⁶⁸ kde žilo mnoho deportovaných Čečenců a ti využili jeho přítomnosti k tomu, aby upozornili na krutosti spáchané v době vysídlení.⁴⁶⁹ Od té doby vzrostla aktivita vlády v oblasti života přesídlenců a přísný režim byl postupně zmírňován. Komise ÚV KSSS se svým předsedou Klimentem Vorošilovem shledala omezení pohybu příliš přísným a navrhla povolit svobodný pohyb v celé autonomní či sovětské republice, ve které nyní přesídlenci přebývají a na omezenou dobu kamkoli v Sovětském svazu, vyžadovaly-li to pracovní povinnosti či zdravotní stav dotyčné osoby; vyslovila se také pro povinnou registraci jen jednou za tři měsíce a pro její úplné zrušení pro děti

⁴⁶³Заявление группы ингушей-спецпоселенцев Г. М. Маленкову и К. Е. Ворошилову о восстановлении их в правах, 18 июля 1953 г., Фрунзе, *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. Март 1953 - февраль 1956*, том 1, Москва 2000, с. 61-62. Dále ingušský spisovatel Idris Bazorkin sepsal *Dopis vedení Sovětského svazu*. Všechny dopisy měly podobný obsah - žádost o navrácení do rodného Ingušska.

⁴⁶⁴Записка комиссии ЦК КПСС Г. М. Маленкову о трудовом и бытовом устройстве спецпоселенцев, апрель 1953, *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 37-38.

⁴⁶⁵ Бугай, Н.; Гонов, А.: *Кавказ: Народы в эшелонах (20е-60-е годы)*, Москва 1998, с. 283.

⁴⁶⁶ Там же, с. 284.

⁴⁶⁷ Исаев, Э.; Исаев, З.; Терлоев, З.: *Из особой папки Сталина*, Москва 2004, с. 93; Хожаев, Д. (сост.): *Живая память. О жертвах сталинских репрессий*, Грозный 1991, с. 57.

⁴⁶⁸ Хожаев, Д. (сост.): *указ. соч.*, с. 23.

⁴⁶⁹ Dzijaudin Malsagov mu předal dopis o vraždění v Chajbachu.

пřесídlenců. Na druhou stranu nedoporučila deportované osvobodit z povinného usídlení, neboť byli rozmístěni převážně v oblastech s nedostatkem pracovních sil, kde se v té době zorávaly celiny a budoval průmysl. Návrat osob, deportovaných z Kavkazu, Krymu, Povolží, Ukrajiny, Běloruska a Pobaltí, byl prohlášen za nežádoucí.⁴⁷⁰ Většina členů prezidia ÚV včetně ministra vnitra Dudorova, Molotova, Malenkova či Kaganoviče zamítala možnost návratu přesídlených Vajnachů na Kavkaz a vyvíjeli nátlak na představitele inteligence, duchovní a bývalé stranické pracovníky, aby podpořili projekt autonomie v rámci států střední Asie.⁴⁷¹

Lidé, kteří se dříve podíleli na deportacích, nyní paradoxně vystupovali za zmírnění režimu; jednalo se hlavně o Serova, Kruglova a Suslova.⁴⁷² Kruglov navrhl vnést změny do práv zvláštních přesídlenců z důvodu toho, že jsou již na nových místech usedlí a potřebují mít svobodnější pohyb, aby se mohli snáze vzdělávat a pracovat. Neplánoval zrušit systém dohledu, ale pouze zavést registraci jednou za čtvrt roku a zmírnit tresty za útěk na tři roky vězení.⁴⁷³

V červenci 1954 na zasedání prezidia ÚV KSSS jeho členové přijali upravený Kruglovův návrh a umožnili přesídlencům vybrat si místo bydliště v rámci dané oblasti, kraje nebo republiky, pokud vykonávali společensky prospěšnou práci a nenarušovali ustanovený režim. Povinnost registrace byla nařízena jen jednou ročně; pokuta a vězení za nedodržení pravidel režimu byly zrušeny. Děti do šestnácti let včetně již neměly podléhat omezením ve svých právech (jednalo se o děti narozené po 31. prosinci 1937) a starší děti mohly svobodně jezdit po celém Sovětském svazu do školních zařízení.⁴⁷⁴ Zároveň byl zrušen výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR o trestní odpovědnosti za útoky z míst usídlení z 26. listopadu 1948 vyměřující dvacet let katorgy.⁴⁷⁵ Přesídlenci sice získali určitou volnost, ale stále se museli hlásit komandaturám při každé změně místa svého pobytu, i když jen jeli na služební cestu.

⁴⁷⁰ Записка комиссии ЦК КПСС под председательством К. Е. Ворошилова Г. М. Маленкову и Н. С. Хрущеву о снятии ограничений в правовом положении спецпоселенцев, 24 февраля 1954 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 95-97.

⁴⁷¹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 335.

⁴⁷² Vágner, P.: *Vlčí smečka. Voj o moc v poststalinském vedení SSSR v širším kontextu*, Brno 2002, s. 89.

⁴⁷³ Записка С. Н. Круглова в ЦК КПСС О снятии ограничений в правовом положении спецпоселенцев, 19 мая 1954 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 142-144.

⁴⁷⁴ Постановление Совета Министров СССР «О снятии некоторых ограничений в правовом положении спецпоселенцев», 5 июля 1954 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 158-159; Приказ министра внутренних дел СССР „О снятии некоторых ограничений в правовом положении спецпоселенцев“, 16 июля 1954 г., там же, с. 161-192. Uvolnění režimu se netýkalo např. kulaků, členů OUN či jehovistů.

⁴⁷⁵ Указ Президиума Верховного совета СССР «Об отмене Указа Президиума Верховного совета СССР от 26 ноября 1948 года «Об уголовной ответственности за побеги из мест обязательного и

V roce 1955 se postupně rušila další omezení. Přesídlenci získali pasy a někteří mohli vstoupit do armády.⁴⁷⁶ K výročí konce války 9. května 1955 vydalo prezídium ÚV KSSS usnesení *O zrušení omezení práv pro členy a kandidáty na členy KSSS a jejich rodiny, nacházející se ve zvláštním usídlení*.⁴⁷⁷ V tu dobu vláda ještě nebyla připravena jasně definovat postoj k teroru státu nejen vůči řadovým občanům, ale ani komunistům a komsomolcům a zrušení omezení vysvětlovala tím, že již není nutné.

Usnesení Rady ministrů SSSR *O zrušení registrace pro některé kategorie zvláštních přesídlenců* z 24. listopadu téhož roku osvobodilo z vyhnanství vyznamenané účastníky války, rodiny padlých vojáků, učitele, ženy-přesídlenky vdané za místní muže, vdovy a rozvedené ženy, které šly dobrovolně do vyhnanství se svými muži a invalidy. Lidé mohli žít v jakékoli části země, kromě té, v níž žili do deportace a neměli právo na navrácení zkonfiskovaného majetku.⁴⁷⁸

V únoru 1956 se konal přelomový XX. sjezd komunistické strany, na němž zazněl proslulý tajný referát Nikity Chruščova, jenž však nebyl zcela něčím neočekávaným. Základ projevu tvořily výsledky komise, která v čele s Petrem Pospělovem studovala materiály o masových represích z let 1935-1940. Pospělov s dalším tajemníkem ÚV Averkijem Aristovem sepsali část projevu *O kultu osobnosti a jeho následcích* 18. února 1956. Hřůzovládu Stalina prezentovali jako porušení idejí marxismu-leninismu a připomněli varování Lenina o Stalinově hrubosti v *Dopisech sjezdu*. Období válečných a poválečných let popsal sám Chruščov s jiným tajemníkem ÚV Dmitrijem Šepilovem a kompletní zprávu dali k dispozici členům předsednictva ústředního výboru 23. února 1956. Již o čtyři dny později byl projev poslán zástupcům zahraničních komunistických stran účastnících se sjezdu (mj. Antonínu Novotnému).⁴⁷⁹

Chruščov prohlásil deportace celých národů včetně komunistů za porušení principů leninské národnostní politiky a odmítl, že byly podmíněny vojenskými důvody, neboť v té době se Rudé armádě dařilo nad Němci vítězit. Chybně uvedl březen 1944 jako měsíc deportace

постоянного поселения лиц, выселенных в отдаленные районы Советского союза в период Отечественной войны, 13 июля 1954 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 161.

⁴⁷⁶ Постановление Совета Министров СССР от 10 марта 1955 г. «О выдаче спецпоселенцам паспортов», Распоряжение Совета Министров СССР от 23 марта 1955 г. «О призыве некоторых категорий спецпоселенцев на действительную службу».

⁴⁷⁷ Постановление Президиума ЦК КПСС «О снятии ограничений в правовом положении с членов и кандидатов в члены КПСС и их семей, находящихся на спецпоселении, 9 мая 1955 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 216.

⁴⁷⁸ Постановление Президиума ЦК КПСС «О снятии с учета некоторых категорий спецпоселенцев», 24 ноября 1955 г., *Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС...*, с. 286-287.

⁴⁷⁹ Šedivý, Jaroslav: *Maďarské povstání v mezinárodním kontextu*, <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=071&clanek=010710> (cit 28.7.2012).

Čečenců a Ingušů; vůbec nezmínil Němce, Meschetinské Turky a Krymské Tatary, naopak vyvolal smích poznámkou o tom, že kdyby nebylo Ukrajinců tak mnoho, deportaci by též neunikli.⁴⁸⁰ V březnu byl text projevu, doplněný citáty Marxe, Engelse a Lenina, poslán členům a kandidátům na členy prezidia a tajemníkům ústředního výboru. Po sjezdu přijal ústřední výbor usnesení *O překonání kultu osobnosti a jeho následcích*, jež bylo zveřejněno v novinách. Referát vyvolal ohromné reakce mezi komunisty a skalními příznivci Stalina.⁴⁸¹ Alain Besançon se odvážil přirovnat dopad Chruščovovy zprávy k Eichmannovu procesu v Jeruzalémě.⁴⁸²

Nabízí se otázka, proč Chruščov přišel s odsouzením čistek, deportací a dalších projevů stalinismu až tři roky po smrti Stalina? Robert Conquest konstatuje, že Chruščovovi musela být nespravedlnost deportací již za Stalinova života jasná, a přesto žádné námitky proti chystanému přesídlení nevzněl a že by si tuto chybu uvědomil až v roce 1956, pokládá za nepravděpodobné.⁴⁸³ Sám Chruščov byl činný v oblasti vysídlování občanů nepohodlných státu. Spolu s Berijou a Suslovem projednával v roce 1948 vysídlení vesnických záškodnických elementů na Ukrajině.⁴⁸⁴ Chruščov se staral o vlastní osud a místo ve straně spíše než o osud statisíců deportovaných. Podobně se o jeho činnosti vyjádřil i Sergo Berija, když jej nazval „skutečným stalinistou tělem i duší“, jenž si na XX. sjezdu posílil vlastní pozici.⁴⁸⁵ Čečenský politolog Abdula Istamulov se domnívá, že Chruščov potřeboval změnit celý sovětský systém, neboť ekonomika již nemohla existovat ve vakuu a navíc byl pod tlakem USA i Evropy.⁴⁸⁶ Politolog Avtorchanov píše, že rehabilitace deportovaných národů nebyla iniciativou Chruščova, ale Anastase Mikojana.⁴⁸⁷ Jenže sám Mikojan také proti vysídlení Vajnachů v roce 1944 neprotestoval a nyní chtěl veškerou zodpovědnost přenést na Stalina.⁴⁸⁸ I dnes někteří čečenští

⁴⁸⁰ Хрущев, Н.: *О культуре личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС, Известия ЦК КПСС*, № 3, 1989 г., <http://www.lib.ru/MEMUARY/HRUSHEW/kult.txt> (cit 5.6.2011).

⁴⁸¹ Například ruský spisovatel Alexandr Fadějev se zastřelil.

⁴⁸² Besançon, A.: *c. d.*, s. 5.

⁴⁸³ Conquest, R.: *c. d.*, s. 192.

⁴⁸⁴ Jakovlev, A.: *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008, s. 92.

⁴⁸⁵ Berija, S.: *c. d.*, s. 281.

⁴⁸⁶ Rozhovor s Abdulou Istamulovem, 5.3.2012, Groznyj, Čečensko.

⁴⁸⁷ Авторханов, А.: *О себе и времени...*, с. 642.

⁴⁸⁸ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Фальсификации и подлинные причины*, http://krotov.info/libr_min/28_ya/nd/ieva.htm (cit 16.6.2012).

historikové vnímají osobnost Chruščova pozitivně, a dokonce navrhují postavit mu v Grozném pomník.⁴⁸⁹

Problémy přesídlenců se zabývalo ministerstvo vnitra SSSR v čele s ministrem Nikolajem Dudorovem, jenž v červnu 1956 přednesl referát, v němž uvedl počet přesídlenců- Čečenců a Ingušů žijících v Kazašské SSR (192 428 osob), v Kirgizské SSR (26 619 osob) a v jiných oblastech (630 osob).⁴⁹⁰ Dudorov se vyjádřil, že obnovení autonomie Vajnachů bude velmi problematické, neboť na území bývalé Čečeno-Ingušské republiky žije jiné obyvatelstvo.⁴⁹¹ Navrhl proto vytvořit autonomii ve střední Asii. Vedoucí oddělení stranických orgánů ÚV KSSS Jevgenij Gromov zároveň zjišťoval postoj v samotných oblastech, kde by se zrušené autonomní subjekty měly obnovovat. Dagestánský, Grozněnský i Severoosetský oblastní výbor strany návrat Vajnachů odmítaly.⁴⁹² Dudorov nakonec musel od svého plánu vytvořit autonomii Čečenců a Ingušů v Kazachstánu a Kirgizii upustit. Plán zachovat Grozněnskou oblast a Vajnachy usídlit v Nogajské a Kalmycké stepi také neobstál. V červnu 1956 přijal první zástupce předsedy Rady ministrů SSSR Mikojan v Moskvě čtrnáctičlennou komisi Vajnachů vedenou spisovatelem Idrisem Bazorkinem.⁴⁹³ Ten ve svých vzpomínkách napsal, že se Mikojan snažil ze všech zločinů obvinít Stalina.⁴⁹⁴

Ministerstvo vnitra informovalo ústřední výbor strany o osvobození celkem 740 335 osob z evidence přesídlenců na základě výše zmíněného výnosu z listopadu 1955; tyto osoby nepožívaly práva navrácení majetku zkonfiskovaného při deportaci, ani práva na návrat do původního bydliště. Orgány ministerstva dostávaly zprávy o tom, že osvobození občané jsou „vděční komunistické straně a sovětské vládě“ a chtějí v drtivé většině zůstat na místech deportace. Navrácení majetku a možnost odjezdu do rodných míst žádali pouze v jednotlivých případech.⁴⁹⁵

⁴⁸⁹ Магомадов, М.: *Социально-экономические последствия депортации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 73.

⁴⁹⁰ Бугай, Н. (сост.): *Депортация народов Крима*, Москва 2002, с. 25.

⁴⁹¹ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 304.

⁴⁹² Там же, с. 305.

⁴⁹³ V delegaci byli například lingvista Junus Dešerijev a žena perzekvovaného Idrise Zjazikova Žanetta.

⁴⁹⁴ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 337.

⁴⁹⁵ Доклад Н. П. Дудорова в ЦК КПСС О снятии с учета некоторых категорий спецпереселенцев, 10 апреля 1956 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956 – начало 80-х годов*, том 2, Москва 2003, с. 66-67.

V červnu 1956 vznikla komise vedená Mikojanem a pracovala do 22. prosince 1956. Zabývala se dopisy deportovaných požadujících obnovení jejich národní autonomie a návrat do vlasti. Jejím zasedání se mohl účastnit i Organizační výbor pro obnovu Čečeno-Inguška.

Čečenci a Inguši se spolu s Karačajevci dočkali zrušení instituce zvláštních přesídlenců o několik měsíců později než Němci či Kalmyci, a to 16. července.⁴⁹⁶ Celkem bylo osvobozeno 176 408 Čečenců, z nichž drtivá většina, tedy 141 745 osob, žilo v Kazašské SSR.⁴⁹⁷ Nemohli se však vrátit do svých rodných vsí a ani jim nebyl vrácen zkonfiskovaný majetek. Prezídium rozhodlo, že jejich vyhnanství již nadále není nutné.⁴⁹⁸ Lídři a duchovní organizovali mítinky, na kterých vyzývali nepodepisovat potvrzení o seznámení se s tímto výnosem, jež se ukládalo do osobních složek zvláštních přesídlenců.⁴⁹⁹ Téměř polovina Čečenců a Ingušů osvobozených z nuceného pobytu v Kazachstánu je poslechla.⁵⁰⁰ Čečenci a Inguši nadále psali Radě lidových komisařů o tom, že v souladu s principy leninské politiky a závěry XX. sjezdu, mají získat zpět zkonfiskovaný majetek a autonomii.⁵⁰¹

Prezídium ÚV KSSS na svém zasedání v prosinci 1956 určilo, že autonomie Čečenců a Ingušů bude obnovena v dřívějších hranicích kromě okresu Prigorodnyj, který zásobuje Vladikavkaz zemědělskými produkty.⁵⁰² Ingušští zástupci z Organizačního výboru pro obnovu Čečeno-Inguška se účastnili jednání o nových hranicích budoucí ČIASSR, ale neprokázali dostatečnou vytrvalost ve svých požadavcích na navrácení všech odebraných území, jelikož byli ze staré stalinské školy znemožňující mít svůj názor a také se strachovali o své místo v nomenklatuře.⁵⁰³

Šestičlenná skupina specialistů Nejvyššího sovětu SSSR, včetně Averkije Aristova, vypracovala návrh obnovení zrušené autonomie Kalmyků, Karačajevců, Balkarů, Čečenců a Ingušů. Svůj plán obnovit během několika let národní autonomie těchto národů poslali 16. října

⁴⁹⁶ Omezení byla zrušena pro Němce v prosinci 1953, Kalmyky v březnu 1956, Krymské Tatary a Balkary v dubnu.

⁴⁹⁷ Цуцулаева, С.: *Политико-правовая реабилитация чеченского народа*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 346.

⁴⁹⁸ Указ Президиума Верховного совета СССР «О снятии ограничений по спецпоселению с чеченцев, карачаевцев и членов их семей, выселенных в период Великой Отечественной войны», 16 июля 1956 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 162-163.

⁴⁹⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 335.

⁵⁰⁰ Jednalo se o 20 735 osob z 47 889 k říjnu 1956. Viz Исаев, Э.; Исаев, З.; Терлоев, З.: *указ. соч.*, с. 68.

⁵⁰¹ Записка сотрудников группы писем Совета министров СССР М. Г. Первухину о письмах спецпереселенцев, 7 сентября 1956 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 176-180.

⁵⁰² Бугай, Н.; Гонов, : *указ. соч.*, с. 308.

⁵⁰³ Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 340.

Mikojanovi. Prezídium ÚV vydalo 24. listopadu 1956 usnesení vedoucí k obnovení národní autonomie národů deportovaných ze Severního Kavkazu. V letech 1957-1960 se měli Čečenci a Inguši postupně vracet do znovuzaložené ČIASSR po malých skupinách a jen s povolením.⁵⁰⁴ Byly stanoveny kvóty počtu povolenek navrátilcům vybraných komisí; zde se však otevřelo pole úplatkům.⁵⁰⁵ Tisíce Vajnachů se bez povolení vracely na Kavkaz v domnění, že XX. sjezd je rehabilitoval a nechápaly, proč je místní funkcionáři po příjezdu vězni nebo deportují zpět. Na jejich stranu se postavil spisovatel Alexej Kostěrin a napsal Chruščovovi kritiku postoje strany za Stalina a obvinil vládu z neschopnosti zajistit bezproblémový návrat Vajnachů do oblastí, z nichž byli vysídleni.⁵⁰⁶ Ve své činnosti neustával ani v 60. letech, kdy protestoval proti restalinizaci za vlády Leonida Brežněva. Stať, věnovanou osudu deportovaných národů *O malých a zapomenutých* z roku 1967, mohl vydat pouze v samizdatu.⁵⁰⁷

Aby co nejvíce Čečenců a Ingušů zůstalo ve střední Asii, došlo k uvolnění v oblasti kultury. Z rádií začala hrát dříve zakázaná čečenská a ingušská hudba a v Alma-Atě vycházely noviny v čečenštině a částečně v ingušštině *Znamja truda*.⁵⁰⁸ Většina Vajnachů ale čekala již od příjezdu do Kazachstánu či Kirgizie na moment, kdy se budou moci vrátit do rodné země a úsilí vlády v Moskvě či ve střední Asii zabránit v jejich odlivu na Kavkaz byla marná.

4.2. Obnova autonomie a výstavba společnosti

Čečeno-ingušská ASSR byla obnovena výnosy prezídia Nejvyššího sovětu SSSR i RSFSR 9. ledna 1957; zároveň byl zrušen výnos o likvidaci republiky ze 7. března 1944 a zákaz návratu.⁵⁰⁹

Součástí republiky se stalo město Groznyj a okresy Grozněnské oblasti,⁵¹⁰ části Dagestánské ASSR,⁵¹¹ město Malgobek a okresy Kosta-Chetagurovskij a severo-východní část

⁵⁰⁴Постановление Президиума ЦК КПСС «О восстановлении национальной автономии калмыцкого, карачаевского, балкарского, чеченского и ингушского народов, 24 ноября 1956 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 199-203.

⁵⁰⁵ Музаев, М.: *Надо всегда помнить об этом...*, Вестник Лам, № 1, 2006, с. 6.

⁵⁰⁶ Хожаев, Д. (сост.): *Живая память. О жертвах сталинских репрессий*, Грозный 1991, с. 71.

⁵⁰⁷ http://www.hrono.ru/biograf/bio_k/kosterin.html (cit 26.7.2012).

⁵⁰⁸ Патиев, Я.: *С любовью к своему народу*, Северный Кавказ, № 1 (1019), февраль 2012, с. 20.

⁵⁰⁹ Указ Президиума Верховного совета СССР «О восстановлении Чечено-Ингушской АССР в составе РСФСР», 9 января 1957 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 219-220. Text výnosu viz Příloha č. 2.

okresu Pravoběžnyj byly vyňaty ze Severní Osetie (viz obrázek č. 3). Ostatní části zrušené Grozněnské oblasti byly předány Dagestánu a Stavropolskému kraji⁵¹² a z jejího území odešly tisíce Osetinců do Osetie a čtyři tisíce kolchozníků se vrátili do Dagestánu.⁵¹³

Organizační výbor Čečeno-Inguška v čele s Muslimem Gajrbekovem, pozdějším předsedou Rady ministrů ČIASSR, a jeho zástupcem Dzijaudinem Malsagovem, plnil funkci vlády a řídil záležitosti kulturní a hospodářské do doby, než byl zřízen Nejvyšší sovět ČIASSR.⁵¹⁴

Třináct let nadějí na návrat se najednou ukázaly jako skutečnost a nebylo v silách vlády nehledě na různá opatření zastavit proud navrátilců. Ministerstvo vnitra SSSR nařídilo povolit severokavkazským národům usídlit se a zaregistrovat v původních domovech.⁵¹⁵ Organizační výbor pro návrat přesídlenců vedený Michailem Komarovem hlásil jen na jaře 1957 příjezd 140 tisíc Čečenců a Ingušů.⁵¹⁶ Hlavní správa přesídlení a organizovaného náboru pracovníků při Radě ministrů SSSR rozmísťovala osoby osvobozené z usídlení.⁵¹⁷ Plán pro rok 1957 povoloval návrat 17 tisícům rodin,⁵¹⁸ ale celkem se za celý rok 1957 do ČIASSR vrátilo 56 992 rodin, do Dagestánu 2 274 rodin, tedy 8911 osob a do Severní Osetie 1099 rodin o počtu 8000 osob.⁵¹⁹ Příchod původních majitelů domů a pozemků většinou nenašel sympatie u majitelů nových. Jen někteří dobrovolně odevzdali majetek; většinou byli Čečenci a Inguši nuceni své domy vykupovat zpět, pro jiné bylo získání zkonfiskovaného majetku nemožné.⁵²⁰

Ministerstvům RSFSR a Organizačnímu výboru bylo uloženo zabývat se ekonomickými i kulturními otázkami souvisejícími s obnovou republiky.⁵²¹ Ministr Nikolaj Dudorov zaslal

⁵¹⁰ Grozněnskij, Gudermesskij, Kargalinskij, Krasnoarmějskij, Meždurečenskij, Nadterečnyj, Novoselskij, Naurskij, Sovětskij, Sunženskij a Šelkovskij.

⁵¹¹ Okresy Andalalskij, Věděnskij, Ritljabskij, Šuragatskij a západní část okresů Botlichskij a Šumadinskij.

⁵¹² Okresy Karanogajskij, Kizljarskij, Krajnovskij, Tarumovskij a město Kizljar připadly Dagestánu, okresy Ačikulakskij a Kajasulinskij Stavropolskému kraji. Viz Ukaz Prezidiума Верховного совета РСФСР О восстановлении Чечено-Ингушской АССР и упразднении Грозненской области, 9 января 1957 г., Бугай, Н.: *Репрессированные народы России...*, с. 206-207.

⁵¹³ Na základě výnosu Rady ministrů RSFSR z 12. dubna 1957.

⁵¹⁴ Ukaz Президиума Верховного совета СССР О восстановлении Чечено-Ингушской АССР в составе РСФСР, 9 января 1957 г., Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России...*, с. 209.

⁵¹⁵ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 288.

⁵¹⁶ Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы...*, с. 206.

⁵¹⁷ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 292.

⁵¹⁸ Бугай, Н. (сост.): *Депортация народов Крыма*, Москва 2002, с. 25. Jiný zdroj uvádí za rok 1957 návrat 48 050 rodin. Viz. Исаев, Э.; Исаев З.; Терлоев, З.: *указ. соч.*, с. 92.

⁵¹⁹ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 206.

⁵²⁰ Viz Příloha č. 7.

⁵²¹ Постановление Совета министров РСФСР «О мерах помощи Чечено-Ингушской АССР», 21 февраля 1957 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 221-226.

hlášení tajemníkům ÚV KSSS Nikolaji Běljajevovi a Leonidu Brežněvovi o opatřeních zabráňujících samovolnému návratu na Kavkaz. Aby k němu nedocházelo, prohledávala policie všechny vlaky směřující z Kazachstánu a Kirgizie a osoby nemající povolení od Organizačního výboru odesílala nazpět. Členové Organizačního výboru falešně udávali své známé jako pracovníky potřebné pro budování nové republiky, aby tak získali povolení k opuštění místa usídlení.⁵²² Ministři vnitra Kazašské a Kirgizské SSR nařídili nepropouštět bývalé přesídlence z práce a neprodávat jim jízdenky.⁵²³

Největší problémy byly spojeny s územní rehabilitací, tj. s případným návratem ke stavu hranic před deportacemi, již měla řešit RSFSR. Skupina Ingušů napsala prezídiu Ústředního výboru strany varování, že ponechání okresu Prigorodnyj může vyvolat nežádoucí vztahy mezi nimi a Osetinci.⁵²⁴ Téhož roku 29. dubna bylo k ČIASR připojeno území, dříve předané Gruzii. Původní názvy navrátil většině vesnic výnos prezídia Nejvyššího sovětu RSFSR z 10. dubna 1957.⁵²⁵

Kulturní správa organizačního výboru se věnovala obnově kulturních tradic a vzdělávání.⁵²⁶ Ve Velké sovětské encyklopedii v dodatkovém 51. svazku se objevila poprvé informace o deportovaných národech.⁵²⁷ V prvních dvaceti letech po návratu na Kavkaz se Čečenci a Inguši snažili získat co nejvyšší vzdělání a zajistit si přístup mezi elitu. Prvními lidovými poslanci v Ruském parlamentu se stali Inguši Bembulat Bogatyryjov a Ibragim Kostojev, dále vynikali profesor Beksultan Sejnaroev či historik Tamerlan Mutalijev. Podle pozorování čečenského etnografa Said-Magomeda Chasijeva po návratu do vlasti mezi Čečenci byly

⁵²² Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись, с. 341.

⁵²³ Докладная записка Н. П. Дудорова Н. И. Беляеву о мероприятиях по предотвращению неорганизованного возвращения чеченцев и ингушей в места прежнего проживания, 8 апреля 1957 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 246-247; Докладная записка Н. П. Дудорова Л. И. Брежневу о мерах по предотвращению самовольного возвращения бывших спецпоселенцев чеченской и ингушской национальностей к прежним местам жительства, *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 247-248.

⁵²⁴ Хожаев, Д. (сост.): *указ. соч.*, с. 68. Viz kapitola č. 5.

⁵²⁵ Цуцулаева, С.: *Политико-правовая реабилитация чеченского народа*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 350.

⁵²⁶ Эльбуздукаева, Т.: *К проблеме культурной реабилитации чеченцев и ингушей после возвращения на Родину (1957-1980-е годы)*, Сборник научных трудов Академии наук Чеченской республики, № 1, Грозный 2011, с. 200.

⁵²⁷ Кодзоев, Н.; Дахкильгов, И.; Долгиева, М.; Мерешков, С.: *История Ингушетии*, Магас 2011, с. 423.

příznaky jejich etnicity silně odsunuty do pozadí.⁵²⁸ To by se dalo vysvětlit tím, že jejich etnická příslušnost hrála na místech usídlení negativní roli, kterou si nechtěli připomínat.

Před navrátilci vyvstaly nové problémy v různých oblastech života. Jednalo se především o nedostatek pracovních míst v ČIASSR a nízkou úroveň vzdělanosti. Čečenci a Inguši se museli vydávat za prací až do centra Ruska či dokonce zpět do Kazachstánu. Podle údajů Státní plánovací komise (Gosplanu) ČIASSR každoročně dojíždělo za prací za hranice republiky 120 tisíc pracovníků.⁵²⁹ Okresní, městská i oblastní stranická pléna se řešení této situace vyhýbala a odpovědnost se snažila přenést na samotné Čečence, kteří se podle nich nechtěli účastnit komunistického budování. Čečenci ale neměli možnost si zaměstnání najít, neboť jen v průmyslu a na ropných závodech bylo 57% zaměstnanců ruské národnosti.⁵³⁰

Pokud Čečenci a Inguši nestihli na místech usídlení dokončit alespoň základní vzdělání, byli nuceni školu od začátku opakovat.⁵³¹ V roce 1957 připadalo na 10 tisíc obyvatel jen 37,7 Ingušů a 19,1 Čečenců se středoškolským či vysokoškolským vzděláním a byli na tom hůře než také deportovaní Balkaři, Kalmykové či Karačajevci.⁵³² V dalších desetiletích se ale situace zlepšovala.⁵³³

Silně pokulhávalo kulturní obrození. Knihy v čečenském a ingušském jazyce se téměř nevydávaly. V roce 1940 vyšlo sto padesát čtyři knih a brožur v nákladu 673 tisíc exemplářů, o dvacet let později se jednalo o pouhých devadesát šest titulů o nákladu 252 tisíc výtisků. Dále se počet vydaných knih rapidně snižoval.⁵³⁴ Čečenci ani Inguši ale netvořili výjimku, přesídlené

⁵²⁸ Mailová korespondence s autorem, 14. dubna 2012.

⁵²⁹ Алхазуров, М.: *Образование и социально-экономическое развитие ЧИАССР*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 316.

⁵³⁰ Там же.

⁵³¹ Эльбуздукаева, Т.: *указ. соч.*, с. 196.

⁵³² Про сгноуání – на првním místě byli Židě s 1626,1 a na čtvrtém Rusové s 296,2 osobami. Viz Овхадов, М.: *Образовательные и языковые проблемы национальной политики советского периода в Чеченской республике*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 352.

⁵³³ V roce 1970 připadalo na tisíc osob starších 10 let celkem sedm vysokoškolsky vzdělaných Čečenců a patnáct Ingušů, roku 1979 osmnáct a v roce 1989 již 37 Čečenců. V tomto roce na tisíc obyvatel starších patnácti let v průměru připadalo sto třináct vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, ale u Ingušů činil šedesát a u Čečenců jen čtyřicet pět, kteří tak dosáhli na 37. příčku ze čtyřiceti zkoumaných národů. Na 10 tisíc obyvatel bylo pouhých 142 čečenských studentů a 194 ingušských při průměru 190 studentů. Z deportovaných národů měli největší zastoupení Kalmyci – 299 studentů. ČIASSR také na tom byla nejhůře co do počtu osob bez středoškolského vzdělání – na tisíc obyvatel starších patnácti let jej ukončilo jen 250 osob. Ani v počtu vědeckých pracovníků na tom republika nebyla zrovna nejlépe a Čečenci na tom byli nejhůře ze všech národů Severního Kavkazu – 0,04 %, Inguši dosáhli počtu 0,10 %. Viz Овхадов, М.: *указ. соч.*, с. 355.

⁵³⁴ Овхадов, М.: *указ. соч.*, с. 355.

ostatní národy na tom byly obdobně. Výuka rodného jazyka byla též velmi okleštěna na průměrně tři hodiny týdně. V televizi se vysílalo ve vajnašských jazycích necelou půl hodinu denně a v rádiu hodinu a půl. Čečenské noviny *Leninská cesta (Leninan nek)* vycházely třikrát týdně v nákladu asi 6 tisíc kusů.⁵³⁵

Rada ministrů RSFSR určila, že Čečenci, Inguši a další národy Kavkazu mají nárok na půjčku do 10 tisíc rublů na každou rodinu na stavbu domu s lhůtou na deset let, která běžela až od třetího roku od nastěhování se do obydlí. Navíc nemuseli platit zemědělskou daň.⁵³⁶ Nároky pro získání těchto půjček ale byly tak vysoké, že většina osob tohoto práva raději nevyužila. Rodiny v nouzi měly nárok na okamžitou pomoc ve výši 500 rublů. Organizační výbor ČIASSR dostal k dispozici pro rok 1957 63 mil. rublů a dalších 2,8 mil rublů z rezervního fondu Rady ministrů RSFSR.⁵³⁷ Oblastní výbor strany v ČIASSR a Organizační výbor pro obnovení ČIASSR spolu vypracovaly pokyny pro kolchozy a sovchozy, jimž uložily za povinnost pomáhat navrátilcům různými prostředky.⁵³⁸ Desítky milionů rublů vydělilo ministerstvo zemědělství SSSR na stavbu traktorových stanic, další miliony šly na obnovu zavlažovacích systémů.⁵³⁹ V březnu 1958 Rada ministrů RSFSR prodloužila osvobození kolchozníků a kolchozů přijímajících bývalé přesídlence od daní na dva roky od doby návratu.⁵⁴⁰

V letech 1957-1963 se vrátilo do Dagestánu 28 000 Čečenců-Akkinců⁵⁴¹ a Rada ministrů DASSR získala na jejich zabezpečení 25 mil. rublů.⁵⁴² Bývalí přesídlenci byli rozmístováni podle rozhodnutí dagestánské oblastní stranické organizace a Rady ministrů DASSR a z rukou

⁵³⁵ Там же.

⁵³⁶ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, 288.

⁵³⁷ Постановление Совета министров РСФСР «О предоставлении льгот и оказании помощи колхозникам, рабочим и служащим, возвращающимся в Чечено-Ингушскую и Кабардино-Балкарскую АССР, Калмыцкую и Карачаево-Черкесскую автономные области, Ставропольского края, а также в Дагестанскую АССР и в некоторые районы Северо-Осетинской АССР, Астраханской и Ростовской областей», 12 апреля 1957 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 249-252.

⁵³⁸ Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 291.

⁵³⁹ Там же, с. 292.

⁵⁴⁰ Постановление Совета министров РСФСР «О предоставлении льгот населению, возвратившемуся на прежние места жительства, а также переселившемуся в пределах Чечено-Ингушской АССР из горных и предгорных районов в плоскостные районы», 8 марта 1958 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 307.

⁵⁴¹ Ибрагимов, М.-Р.: *Чеченцы Дагестана: этнодемографическая история и современность*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 190.

⁵⁴² Бугай, Н.; Гонов, А.: *указ. соч.*, с. 294

zvláštních zplnomocněnců pro organizační nábor pracujících obdrželi speciální potvrzení určující místo jejich usídlení.⁵⁴³

Příjezd Čečenců do Dagestánu vyvolal rozepře mezi nimi a zdejšími dagestánskými národy, protože navrátilci se dožadovali svých domů, nyní patřících jiným obyvatelům. Čečenci se odmítali usadit v jiných částech Dagestánu, kromě svého bývalého Auchovském okresu, osídleného Avary a Laky. Hustota obyvatel se neúměrně zvýšila,⁵⁴⁴ protože během jednoho roku 1957-1958 se do Dagestánu navrátilo 59 300 Avarů a Darginců z okresů předaných ČIASR.⁵⁴⁵ Z toho důvodu všichni trpěli nedostatkem půdy ke stavbě domu a hospodaření.⁵⁴⁶ V roce 1958 proto dagestánská vláda v několika okresech zavedla zvláštní pasový režim pro Čečence, aby omezila jejich pohyb.⁵⁴⁷

V roce 1958 bylo vyhnanství jako forma trestu zakázáno.⁵⁴⁸ XXII. sjezd komunistické strany, konající se v říjnu 1961, znovu odsoudil kult osobnosti Stalina a zahájil další vlnu destalinizace. Bývalý předseda KGB a hrdina SSSR Ivan Serov byl 12. března 1963 zbaven svých řádů a vyznamenání.⁵⁴⁹ Výsledky několikaleté práce na rehabilitaci obětí čistek, deportací a jiných forem perzekuce shrnula komise prezidia ÚV KSSS v obšírné zprávě z února 1963. Za iniciátory deportací označila Beriju a Stalina, odmítla oficiální obvinění z banditismu a vyčetla bývalé vládě plýtvání prostředky na provedení deportací a nehumánní zacházení s obyvateli.⁵⁵⁰

Pár let po návratu na Kavkaz byli obyvatelé konfrontováni se skutečností, že v komunistické společnosti stále není dovoleno svobodně vyznávat své náboženské přesvědčení – Rada ministrů ČIASR totiž znepřístupnila tradiční svatá místa a tento čin zdůvodnila tím, že

⁵⁴³ Viz Příloha č. 5.

⁵⁴⁴ Докладная записка Н. П. Дудорова в ЦК КПСС и Совет министров СССР О конфликтах в Чечено-Ингушской АССР в связи с прибытием из высылки чеченцев, 15 февраля 1957 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 220-221.

⁵⁴⁵ Ибрагимов, М.-Р.: указ. соч., с. 191.

⁵⁴⁶ Записка постоянного представителя Совета министров Дагестанской АССР в Совете министров РСФСР М. Хаджиева в Совет министров РСФСР «О некоторых вопросах переселения из районов Средней Азии чеченского населения на территорию Дагестанской АССР», 31 марта 1960 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 347-348.

⁵⁴⁷ Бугай, Н.; Гонов, А.: указ. соч., с. 294.

⁵⁴⁸ Цуцулаева, С.: указ. соч., с. 348.

⁵⁴⁹ <http://hrono.ru> (cit 26.7.2012).

⁵⁵⁰ Записка комиссии Президиума ЦК КПСС в Президиум ЦК КПСС о результатах работы по расследованию причин репрессий и обстоятельств политических процессов 30-х годов, *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 653-655.

občané se kvůli nim nevěnují práci a duchovní bohatnou. Důraz byl kladen především na budování klubů, domů kultury a kin, kde probíhala výchova obyvatel v socialistickém duchu.⁵⁵¹

Oficiálně se výroční den vysídlení z Čečeno-Ingušské republiky nepřipomínal, a tak se několik studentů rozhodlo přijít 23. února 1959 do Čečeno-ingušského pedagogického institutu s černými páskami. Mezi nimi byl i ingušský spisovatel Issa Kodzojev. Za svůj čin byli vyzváni na pohovor na oblastní výbor strany, ale prozatím nebyli nijak potrestáni. O čtyři roky později ale byli básník Ali Chašagulgov (1943-1999) za své nedostatečně „sovětské“ básně a Issa Kodzojev za svůj *Kazašský deník*, cyklus novel o životě zvláštních přesídlenců, obviněni z protisovětské agitace a strávili čtyři roky v pracovních-tábořích. Dva roky po svém odsouzení uspořádali s dalšími tábořníky vzpomínkový den spojený se stávkou.⁵⁵²

V 70. letech byl vyhlášen boj nacionalismu a novým heslem se stala družba národů.⁵⁵³ Historikové přehodnocovali vztah mezi kavkazskými národy a Ruskem a na konferencích a v literatuře šířili teorii o dobrovolném připojení Čečenců a Ingušů k Rusku, které je zachránilo před nebezpečným Tureckem a Íránem.⁵⁵⁴ Mezi hlavní představitele tohoto proudu v historiografii a ideologii patřili Chažbikar Bokov, tajemník čečeno-ingušského oblastního výboru komunistické strany pro ideologii, Alexej Naročnickij, ředitel Institutu historie Akademie věd SSSR⁵⁵⁵ a hlavně profesor Vitalij Vinogradov.⁵⁵⁶ Tématu deportací se historici stále ještě vyhýbali a v 80. letech byl údajně vyvíjen nátlak na autory práce *Istorija narodov Severnogo Kavkaza* (1988), aby se k otázce vysídlení národů nevyjadřovali.⁵⁵⁷

⁵⁵¹ Эльбиздукаева, Т.: указ. соч., с. 201.

⁵⁵² Кодзоев, И.: *История гражданского траура по геноциду ингушей и чеченцев*, Даймохк № 2 (74), 15 февраля 2012 г., с. 3. Rozhovor s I. Kodzojevem viz Příloha č. 7.

⁵⁵³ Шнирельман, В.: указ. соч., с. 267.

⁵⁵⁴ Нарříklad na konferencích konaných v Grozném 1973, 1978, 1979. Viz Шнирельман, В.: указ. соч., с. 267-274.

⁵⁵⁵ Нарочницкий, А.: *В единую семью соединившись...*, Грозненский рабочий, 4 октября 1989 г.

⁵⁵⁶ Виноградов, В.: *Вхождение Чечено-Ингушетии в состав России*, Грозный 1979; *Вместе - к великой цели. О пропаганде некоторых вопросов истории Чечено-Ингушетии в связи с последствиями добровольного вхождения в состав России*, Грозный 1983; *История добровольного вхождения чеченцев и ингушей в состав России и его прогрессивные последствия*, Грозный 1988.

⁵⁵⁷ Шнирельман, В.: указ. соч., с. 276.

Obrázek č. 4: Čečeno-Ingušská ASSR 1957-1991⁵⁵⁸

1 - hranice RSFSR; 2 - hranice ASSR a krajů; 3 - část území Kabardino-Balkarské ASSR; 4 - železnice

4.3. Proces rehabilitace perzekvovaných národů od 80. let do současnosti

Deportace byla až do 80. let definována jako „chyba v leninské politice“, nikdo se neodvažoval jasně říci, že se jednalo o akt násilí a genocidy státu na vlastním obyvatelstvu. K jisté nápravě v tomto směru došlo až ke konci 80. let, kdy skončilo období Brežněvova neostalinismu⁵⁵⁹ a začala Gorbačovova glasnost a perestrojka.⁵⁶⁰ Deklarace Nejvyššího sovětu

⁵⁵⁸ Zdroj: <http://www.syrtash.com/ru/motherland/maps/photo009.JPG.html> (cit 16.6.2012).

⁵⁵⁹ L. Brežněv (1906-1982): předseda prezidia Nejvyššího sovětu 1960-1964.

⁵⁶⁰ M. Gorbačov (1931): generální tajemník 1985-1990, prezident SSSR 15.3.1990-25.12.1991. V únoru-březnu 1986 se konal XXVII. sjezd komunistické strany, na němž vyhlásil novou politiku glasnosti, tj. otevřenosti a perestrojky za účelem urychlit hospodářský rozvoj země.

SSSR *O uznání represivních opatření proti národům násilně přesídleným za nezákonná a zločinná a o zabezpečení jejich práv* ze 14. listopadu 1989 prohlásila deportace za barbarské akce stalinského režimu a zločin odporující mezinárodnímu právu i humánním základům socialismu⁵⁶¹ a v návaznosti na tuto deklaraci zrušila všechny akty, vydané v období deportací o rušení národnostně-státních útvarů či jinak upravujících režim přesídlenců. Kabinetu ministrů SSSR bylo uloženo odtajnit odpovídající dokumenty a obnovit perzekvovaným národům jejich práva.⁵⁶²

Nadále vznikaly komise, řešící problémy perzekvovaných a deportovaných národů,⁵⁶³ různé fondy⁵⁶⁴ a organizace, z nichž je potřeba uvést především Národní radu Inguška vzniklou z Organizačního výboru pro obnovu Inguška a vedenou Bembulatem Bogatyrjovem a stranu Nijšcho (Spravedlnost) s jejím lídrem Ibragimem Kostojevem.⁵⁶⁵

Otevřenější a liberálnější prostředí umožnilo odtajnění informací o zločinu v Chajbachu a o ničení kultury Vajnachů po jejich přesídlení. Objevila se první kniha o deportaci a boji Čečenců proti bolševické zvládnutí, *Nočevala tučka zolotaja* Anatolije Pristavkina (1986), který za ni obdržel státní ocenění.⁵⁶⁶ Nové období po návratu do vlasti napomohlo od konce 80. let obrození tradic a upevnění klanové struktury.⁵⁶⁷ Postupně se zvyšoval počet Vajnachů žijících v Čečeno-Ingušsku na úkor etnických Rusů. Procentový podíl mezi Vajnachy a Rusy se začal postupně vyvíjet ve prospěch prvních - v roce 1959 činil 41% Vajnachů ku 49% Rusů, 1970 již 59:35, 1979 to bylo 65:30 a 1989 již 71:23, odhady k roku 2002 dosahovaly poměru 94:4.⁵⁶⁸

Nový ruský prezident Boris Jelcin⁵⁶⁹ podepsal Zákon RSFSR *O rehabilitaci perzekvovaných národů* z 26. dubna 1991, v němž prohlásil politiku deportací za nezákonnou a

⁵⁶¹ Декларация Верховного совета СССР О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечении их прав, 14 ноября 1989 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 412.

⁵⁶² Постановление Верховного совета СССР Об отмене законодательных актов в связи с Декларацией Верховного совета СССР от 14 ноября 1989 года, 7 марта 1991 г., *Реабилитация: как это было. Февраль 1956...*, с. 413-415.

⁵⁶³ V roce 1989 ruská vláda založila komisi, vedenou předsedou dagestánské vlády Abdurazakem Mirzabekovem, jež se zasloužila o rehabilitaci Čečenců vysídlených z Dagestánu. V květnu 1991 byla z rozhodnutí Rady ministrů RSFSR ustavena komise v čele s Alexandrem Anikejevem.

⁵⁶⁴ V roce 1993 byl založen Fond perzekvovaných národů s Alichanem Achilgovem jako předsedou.

⁵⁶⁵ Bogatyrjov i Kostojev sehráli důležitou roli v procesu přijetí Zákona o rehabilitaci perzekvovaných národů a Zákona o vzniku Ingušské republiky.

⁵⁶⁶ V roce 1989 vyšel český překlad *Na hrudi obra obláček zlatý*.

⁵⁶⁷ Souleimanov, E.: *Sociální struktura čečenské společnosti*, In: Nový Orient, č. 2, 2006, s. 4.

⁵⁶⁸ Цуциев, А.: *Атлас этнополитической истории Кавказа: (1774-2004)*, Москва 2006, с. 104. Viz také Jelen, L.: *Změny etnické struktury v kavkazském regionu od konce 80. let: Primární statistický rozbor*, In: Geografie. Sborník České geografické společnosti, ročník 114, č. 2, 2009, s. 130-144.

⁵⁶⁹ B. Jelcin (1931-2007): předseda Nejvyššího sovětu RSFSR 1990-1991, prezident RSFSR 1991, prezident Ruské federace 6.11.1991-15.6.1992.

za genocidu.⁵⁷⁰ Podle článku č. 6 tohoto zákona znamenala územní rehabilitace návrat k původním hranicím existujícím do jejich protiústavního násilného pozměnění.⁵⁷¹ Deportovaným bylo kromě odškodnění nabídnuto bezplatné využívání železnice, zavedení telefonu a další služby.⁵⁷² V žádném z právních aktů nebylo jasně řečeno, že obvinění z kolaborace či dezerce byla naprosto vymyšlená a zfalšovaná. Všichni představitelé Čečenců i Ingušů se shodují v tom, že proces rehabilitace nebyl dosud ukončen a všechna opatření jsou jen polovičatá, na což poukazovali na několika konferencích a sjezdech perzekvovaných národů.⁵⁷³ Nejhorší situace vznikla v souvislosti s neprovedením úplné obnovy původních hranic ve vztahu k Ingušům, tedy přenechání okresu Prigorodnyj v Severní Osetii, o čemž bude pojednáno v následující kapitole. Problematické bylo i určit, kdo by měl situace vzniklé s návratem přesídlenců řešit - moskevské centrum nebo regiony? Obzvláště Osetie veškerou zodpovědnost svalovala na Moskvu.⁵⁷⁴ Jurij Ovsjannikov, vedoucí aparátu oblastního výboru Státní dumy, ruské vládě vyčetl snahu přenést zodpovědnost za kompenzace na regiony s tím, že vraždil a deportoval stát a také by měl platit.⁵⁷⁵

V období od roku 1995 po první pololetí 2003 bylo rehabilitováno 53 472 Čečenců a dalších 475 bylo uznáno za poškozené a byly jim vyplaceny náhrady.⁵⁷⁶ K polovině roku 1995 získalo doklad o rehabilitaci 17 962 Ingušů.⁵⁷⁷ Náklady na odškodnění přesídlenců jsou velmi vysoké, nehledě na prostředky vydělené na materiální a kulturní obnovu Čečeno-Ingušska a

⁵⁷⁰ Doplnil jej Zákon RF č. 1761-1 *O rehabilitaci obětí politických perzekucí* z 18. října 1991 regulující vztah k osobám, které byly vystaveny i jinému druhu perzekuce mimo deportací (násilné umístění v psychiatrických léčebnách, vyhnání ze země a odebrání občanství atd.) a vztahuje se na osoby, které jsou občany nejen RF, ale i bývalých svazových republik či cizích zemí a byly perzekvovány od 25. října (7. listopadu) 1917. Z rehabilitace byli vyloučeni ti, kteří spolupracovali s fašisty, byli činní v bandách či se dopouštěli násilí na civilistech. Zákon *O rehabilitaci perzekvovaných národů* nezavazoval samostatné státy vzniklé po rozpadu SSSR k tomu, aby na svém území rehabilitovaly perzekvované občany.

⁵⁷¹ Закон РСФСР О реабилитации репрессированных народов, 26 апреля 1991 г., <http://base.garant.ru/10200365/> (cit 23.7.2012). Celé znění v Příloze č. 2. K územní rehabilitaci se vztahoval i výnos prezidenta RF *O opatřeních k uskutečnění územní rehabilitace perzekvovaných národů*.

⁵⁷² Vláda Ruské federace vydala 3. května 1994 usnesení *O ustanovení Nařízení o způsobu poskytnutí úlev rehabilitovaným osobám a osobám přiznaným poškozenými politickými perzekucemi* a také usnesení *O pohřbu rehabilitovaných osob v případě jejich úmrtí na náklady státu*.

⁵⁷³ Konference 9.-10.12.1994 v Nazrani, sjezd 26.4.2001 v Magasu (Ingušsko).

⁵⁷⁴ První sekretář severoozetského oblastního výboru A. Dzasochov při schůzce s Organizačním výborem pro obnovu státnosti Ingušů v roce 1989 řekl, že okres Prigorodnyj a část Malgobeského okresu Ingušům vzalo Rusko a mělo ho vrátit již v roce 1957. Prohlásil, že sama Osetie tuto problematiku řešit nebude. Viz Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 219.

⁵⁷⁵ Бугай, Н.: *Реабилитация репрессированных граждан России (XX- начало XXI века)*, Москва 2006, с. 274.

⁵⁷⁶ Там же, с. 271.

⁵⁷⁷ Арапханова, Л.: *указ. соч.*, с. 217.

Dagestánu.⁵⁷⁸ Skutečnost, že v Rusku dodnes žijí oběti totalitní minulosti státu, se stává terčem pro některé radikální kruhy. Poslanec Vladimir Žirinovskij popřel při zasedání Dumy o rozpočtu v únoru 1998 jejich existenci, ale zároveň prohlásil, že se jim nemá nic dávat a že Stalin měl dobré důvody k přesídlení.⁵⁷⁹ Nejvyšší sovět i prezident vydali od konce 80. let další právní akty, definující nová práva obětí represí za celou dobu bolševické vlády.⁵⁸⁰

V roce 1989 se konala první konference dagestánských Čečenců a byl založen Organizační výbor pro rehabilitaci Čečenců v Auchu vedený Ersmurzi Nucalchanovem. Výbor vznikl při Radě ministrů DASSR, ale žádné pravomoci neměl. Téhož roku se zástupci Akkinců obrátili na ÚV KSSS s žádostí o rehabilitaci, obnovení Auchovské oblasti v původních hranicích a navrácení historických názvů vesnic a vyplacení kompenzací.⁵⁸¹ O rok později poslali další žádost o obnovení Auchu Borisi Jelcinovi, tehdejšímu předsedovi Nejvyššího sovětu RSFSR. V dubnu 1991 sepsali Čečenci-Akkinci výzvu, ve které požadovali obnovení Auchovské oblasti v hranicích k 23. únoru 1944, navrácení historických názvů a domů původním majitelům.

V červenci 1991 na III. sjezdu lidových poslanců Dagestánu bylo přijato usnesení *O praktických opatřeních k naplnění závěrů sjezdů lidových poslanců Dagestánské ASSR a o realizaci zákona O rehabilitaci perzekvovaných národů*. Všechny akty vedoucí k deportaci poslanci prohlásili za neplatné a uznali nezbytnost obnovy Auchu. Vymezili též přechodnou dobu na období 1991-1996, během níž se měla vyřešit otázka obnovy Auchovské oblasti, navrácení původních toponym, výše kompenzací a přesunu Laků z Novolakské oblasti.⁵⁸² Soupis Čečenců, kteří přišli o majetek, sestavila Komise vlády Republiky Dagestán pro otázky rehabilitace a přesídlení.⁵⁸³ K 1. lednu 1995 obdrželo 5720 rodin přes 3 mld. rublů⁵⁸⁴ a v dalších letech získali kompenzace za zničené domy a některé zachovalé byly navráceny původním majitelům. Tím byl proces vyplacení finančních náhrad v Dagestánu ukončen. Vzhledem k průtahům s naplňováním

⁵⁷⁸ V roce 1994 to bylo 16,9 mld. rublů, v roce 1995 již 135,2 mld. a další rok 399,7 mld. rublů.

⁵⁷⁹ Jakovlev, A.: *c. d.*, s. 49-50.

⁵⁸⁰ Декларация Верховного совета СССР «О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечении их прав» от 14 ноября 1989 г.; Указ Президента СССР «О восстановлении прав всех жертв политических репрессий 20-50-х годов» от 13 августа 1990 г.; Постановление Второго съезда народных депутатов РСФСР «О жертвах политических репрессий в РСФСР» от 7 марта 1991, Постановление Верховного совета СССР «Об отмене законодательных актов в связи с Декларацией Верховного совета СССР», принятой 14 ноября 1989 г. от 7 марта 1991 г.

⁵⁸¹ Шахбанова, М.: *Проблема реабилитации чеченцев-аккинцев в постсоветский период*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 541.

⁵⁸² Шахбанова, М.: *указ. соч.*, с. 542-543.

⁵⁸³ Там же, с. 544.

⁵⁸⁴ Там же. М.-Р. Ibragimov uvádí jen 1 202,9 mil. rublů. Viz Ибрагимов, М.-Р.: *указ. соч.*, с. 191.

zákonu o rehabilitaci z 26. dubna 1991 se Čečenci samovolně zmocňovali parcel pro stavbu obydlí v Novolakském i Kazbekovském okrese, čímž vytvářeli napětí mezi nimi a sousedními národy.

V 90. letech Avari založili Organizační výbor pro ochranu práv násilně přesídlených Avarů. Místní sovět začal narychlo rozdávat pozemky Avarům, aby se nedostaly do rukou Čečencům. Odpovědí na jejich snahu byla masová stávka Čečenců 9. září 1991 v Lenin-aulu (Aktaš-Auchu), požadujících předání moci v Auchovském okrese do rukou Organizačního výboru pro obnovení Auchu. Ruská vláda vyhlásila na území Kazbekovského okresu mimořádný stav, který byl odvolán 27. září po ukončení stávky. Na základě dokumentu *O nařízení o průběhu přesídlení Laků Novolakské oblasti na nové místo pobytu* ze 17. února 1993 bylo rozhodnuto přesídlit Laky z bývalé Auchovské oblasti dále na sever od Machačkaly do nové Novolakské oblasti; proti tomu se ale ohradilo kumycké národní hnutí Tengelik, které se obávalo zabránění svých historických území pro tento účel.⁵⁸⁵ V letech 1992-1995 vynaložil stát na přestěhování Laků přes 80 mld. rublů, ale špatné rozdělení financí znemožnilo práci dokončit.⁵⁸⁶ Situaci zkomplikovaly také boje v září 1999 poté, co v srpnu na území Dagestánu vtrhly jednotky Šamila Basajeva z Čečenské republiky Ičkerije a zničily několik vsí; objevil se tak další problém v podobě tisíců běženců.⁵⁸⁷

Dagestánská vláda se nehledě na nedostatečné financování aktivně snaží napravit spory ohledně území; obyvatelstvo, přesídlené na území vyhnaných Čečenců, zpětně přesídluje na jiná místa a buduje nové vesnice v bývalé Auchovské oblasti. V Chasavjurtovském okrese byla pro Čečence postavena nová městečka Zarečnyj, Neftěkačka, Družba, Gorgangeču, Nuradilovo, Novoselsoje, Solnečnoje; další vsi byly rozšířeny.⁵⁸⁸ Mimo materiálních náhrad dosáhli v této republice Čečenci také práva na vlastní čečenské noviny, rádio a školy s čečenským vyučovacím jazykem.⁵⁸⁹

⁵⁸⁵ Шахбанова, М.: указ. соч., с. 543.

⁵⁸⁶ Бугай, Н.: *Реабилитация репрессированных граждан России...*, с. 266.

⁵⁸⁷ Эфендиева, Д.: *Взаимоотношения чеченцев с народами Дагестана на рубеже XX-XXI веков, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции*. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 553.

⁵⁸⁸ Шахбанова, М.: указ. соч., с. 541.

⁵⁸⁹ Právní akty vztahující se k auchovským Čečencům jsou publikovány na <http://auh-inform.ru>.

V Čečenské republice se v 90. letech podařilo připravit projekty rehabilitace Čečenců,⁵⁹⁰ ale kvůli válce a nestabilní politické situaci nebyly realizovány. K otázce rehabilitace se vraceli čečenští prezidenti Aslan Maschadov a po něm Achmed Kadyrov, který neuspěl s žádostí opětovně projednat výše zmíněný projekt z roku 1998. Právě dlouhodobé konflikty v Čečensku velmi znesnadňují realizaci zákonů a opatření k rehabilitaci deportovaných příslušníků národa. V důsledku rusko-čečenských válek odjely do Kazachstánu tisíce čečenských běženců.⁵⁹¹

Od 90. let se do procesu rehabilitace zapojily také vlády středoasijských republik, v nichž byly různé národy usídleny. V Kazachstánu bylo vydáno několik právních aktů⁵⁹² a do roku 1994 bylo rehabilitováno 25 938 osob všech národností; o rok později jejich počet dosáhl již 225 335 osob.⁵⁹³

O trochu méně je v procesu rehabilitace aktivní Kirgizská republika. V jejím hlavním městě Biškeku (dříve Frunze) byla státy Společenství nezávislých států (SNS) 9. října 1992 podepsána *Dohoda o otázkách spojených s obnovením práv deportovaných příslušníků národnostních menšin a národů*.⁵⁹⁴ Představitelé těchto států odsoudili deportace jako protiprávní a přičkly národům právo na návrat do míst, odkud byly násilně odvezeny. Dohoda obsahuje 12 článků hlásajících stejná práva pro navrátilce i obyvatelstvo, žijící na daném území; byla zaručena neomezená možnost návratu, bezcelní převoz majetku, důchodové zajištění a pomoc při zařizování půjček na bydlení či bezplatné vystavení oddacích listů, vysokoškolských diplomů a dalších dokumentů podobného charakteru. V roce 1994 byl vydán zákon *O právech a zárukách rehabilitovaných občanů, poškozených v důsledku perzekucí za politické a náboženské přesvědčení na základě sociálních, národnostních a jiných příznaků*. Usnesení vlády téhož obsahu následovalo 27. května 1994.⁵⁹⁵

⁵⁹⁰ V roce 1998 byl vypracován projekt výnosu *O opatřeních k rehabilitaci osob čečenské národnosti, nezákonně deportovaných v roce 1944*.

⁵⁹¹ K roku 2000 žilo v Kazachstánu 12,6 tisíc běženců. Viz Садовская, Е.: *Миграция в Казахстане на рубеже XXI века: основные тенденции и перспективы*, Алматы 2001, с. 25.

⁵⁹² Výnos prezidenta Kazašské SSR Nursultana Nazarbajeva *O opatřeních k poskytnutí pomoci rehabilitovaným občanům, postižených nezákonnými perzekucemi v letech 1930-1940 a na počátku 50. let* z 18. září 1990, usnesení Rady ministrů Kazašské SSR *O doplňujících opatřeních ke zlepšení materiálních podmínek občanů, neopodstatněně obviněných a postižených jinými soudními i mimosoudními perzekucemi ze sociálně-ekonomických motivů v letech 1930-1940 a na počátku 50. let*. Vrchní rada Kazašské republiky vydala zákon *O rehabilitaci obětí politických perzekucí* a prezident ho podepsal 14. dubna 1992 s platností od 1. července.

⁵⁹³ Бугай, Н.: *Реабилитация...*, с. 354-355.

⁵⁹⁴ Там же, с. 441-443. Jediná Gruzie, člen SNS do srpna 2008, tuto dohodu nepodepsala a návrat Meschetinských Turků zůstává dodnes nerealizován.

⁵⁹⁵ Там же, с. 355.

V Uzbekistánu nebyla vydána žádná usnesení ani zákony definující vztah k perzekvovaným spoluobčanům, snaha o nápravu je vedena spíše v rámci kulturních a historických studií o deportovaných Němcích.⁵⁹⁶ Mnoho Vajnachů se rozhodlo z ekonomických důvodů zůstat v Kazachstánu i po svém osvobození v roce 1957. Buď neměli prostředky na přestěhování,⁵⁹⁷ nebo nechtěli opustit jistoty, které měli (zaměstnání, vlastní podnik). Bývalý předseda Rady ministrů Kazachstánu Dinmuchamed Kunajev⁵⁹⁸ na konci 80. let v článku v *Pravdě* ocenil vklad Čečenců do rozvoje ekonomiky Kazachstánu.⁵⁹⁹ K roku 1999 v Kazachstánu žilo 31 799 Čečenců a 16 900 Ingušů.⁶⁰⁰ Největší ingušská komunita sídlí v Almaty (dříve Alma-Ata) a v hlavním městě Astaně, nejvíce Čečenců žije také v Almaty a Almatinské oblasti a v Karagandinské oblasti.⁶⁰¹ Podle sčítání lidu v Kazachstánu v roce 1989 pokládalo za svůj rodný jazyk čečenský, respektive ingušský, 89,6% Čečenců a 86% Ingušů, ale ovládalo jej jen 0,6% a 1%.⁶⁰²

Vajnašská diaspora ve střední Asii tvoří jeden z dílů bohaté mozaiky národů, jež se tam ocitly v důsledku bolševické národnostní politiky. Každoročně se schází, aby si připomněli tragické výročí 23. února a Den památky obětí politických represí ustanovený kazašskou vládou 31. května.⁶⁰³

Problematika dokončení rehabilitace všech perzekvovaných občanů, včetně Čečenců a Ingušů, není v současné době pro ruskou vládu prioritní. Ingušsko a Čečensko se potýkají s množstvím dalších problémů, a proto mnoho bývalých přesídlenců kompenzace dosud neobdrželo. Otázka návratu hranic Ingušska ke stavu před rokem 1944 uvízla na mrtvém bodě. Je možné, že nedokončený proces úplné rehabilitace v budoucnu vyvolá nové konflikty.

⁵⁹⁶ Там же, с. 357.

⁵⁹⁷ Přestěhování šestičlenné rodiny na Kavkaz na dnešní peníze vyžadovalo 85-90 tisíc rublů. Viz Магоматов, М.: *Социально-экономические последствия депортации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 68.

⁵⁹⁸ D. Kunajev (1912-1993): předseda Rady ministrů Kazašské SSR 1955-1960 a 1962-1964, 1. tajemník ÚV 1960-1962 a 1964-1986.

⁵⁹⁹ Ибрагимов, М.: *Трудовая и общественно-политическая деятельность чеченцев в период сталинской депортации*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 54

⁶⁰⁰ *Народы Казахстана. Энциклопедический справочник*, Алматы 2003, с. 324.

⁶⁰¹ Там же, с. 186, 324.

⁶⁰² Сулейменова, Э.; Шаймерденова, Н.; Аканова, Д.: *Языки народов Казахстана*, Астана 2007, с. 148-149, 235-236.

⁶⁰³ Viz <http://www.vainahkrz.kz/> (cit 20.7.2012).

5. Národnostní konflikty jako důsledek deportací národů

Neuvážené přesídlování etnik a jednostranné změny hranic republik a oblastí přinesly Sovětskému svazu ve svém důsledku nové problémy v podobě rasové nesnášenlivosti vedoucí až ke krvavým rozbrojům.⁶⁰⁴ Konflikty mezi přesídlenci a místním obyvatelstvem vznikaly hned po příjezdu transportů v roce 1944.⁶⁰⁵ Situace se postupně zhoršovala od 80. let, kdy sovětský stát a jeho ideologie začaly postupně upadat.⁶⁰⁶ V Sovětském svazu vypukly projevy nacionalismu, separatismu, mezietnické nesnášenlivosti a násilí.

Vladimir Kozlov rozdělil etnické konflikty do několika kategorií:

- 1) skupinové bitky s rozdělením skupin podle etnické příslušnosti
- 2) etnické konflikty, jež přerostly do střetu se státními orgány
- 3) střety na etnickém základu spojené s požadavky na vládu, aby zasáhla ve prospěch jedné strany
- 4) pogromy, fyzické útoky na představitele jiného etnika, vandalské útoky na církevní stavby ve dnech náboženských svátků
- 5) masové nepokoje s etnickým zabarvením doprovázené střety s bezpečnostními složkami, demolováním oddělení milice, zvláště krutými vraždami, pogromy a žhářstvím
- 6) masové nepokoje na rasovém základě spojené s násilím, pogromy, výzvami ke stávce, formulacemi požadavků deportovat nepřátelský národ a protikomunistickými výroky jednotlivých účastníků.⁶⁰⁷

Čečenci a Inguši byli vystaveni všem těmto druhům útoků ve střední Asii, v obnoveném společném státě i po rozpadu Sovětského svazu tedy od poloviny 40. let až do současnosti.

V Kazachstánu vyvolávali konflikty zemědělci povolání obdělávat celiny. První skupina celiníků přijela do Akmolinské oblasti v počtu 300 tisíc osob na jaře roku 1954. Celiníci zaútočili

⁶⁰⁴ Vzhledem k tomu, že útoky na vytipované etnické skupiny vedli příslušníci nižších vrstev společnosti (dělníci, zemědělci), musela jistou roli hrát i sociální situace.

⁶⁰⁵ Viz kapitola č. 3.

⁶⁰⁶ Bařša, P.; Strmiska, M.: *Národní stát a etnický konflikt*, Brno 1999, s. 101.

⁶⁰⁷ Козлов, В.: *Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневe (1953-начало 1980-х гг.)*, Новосибирск 1999, с. 20.

na přesídlence s obviněními, že jsou zrádci vlasti.⁶⁰⁸ Ze stejného důvodu napadli ruští studenti v prosinci 1954 Inguše ve vsi Jelizavetinka Akmolinské oblasti.⁶⁰⁹ V této části Kazachstánu bylo během let 1954-1957 zaznamenáno 135 násilných střetů mezi přesídlenci a celiníky.⁶¹⁰

Ve východokazachstánském Leninogorsku se v předvečer Ramadánu v červnu 1950 rozšířily zprávy o údajném používání krve novorozenců pro čečenské rituály. Vypukl pogrom, jemuž padlo za oběť třicet čtyři Čečenců.⁶¹¹ V Pavlodarské oblasti Kazachstánu ve městě Ekibastuzu střet dělníka s Čečencem přerostl v protičečenský pogrom spojený s útoky na budovu milice, kde se Čečenci ukrývali (květen 1955).⁶¹² Ve městě Džetygaru Kustanajské oblasti Kazachstánu se bohatá ingušská rodina stala terčem útoku 500-1000 obyvatel města. Dům rodiny byl zapálen a několik Ingušů bylo zabito při útoku na budovu milice (červenec 1960).⁶¹³ Nejasné jsou okolnosti povstání Ingušů v kirgizském městě Oš v roce 1955, taktéž vyvolané etnickými třenicemi.⁶¹⁴

V červnu 1989 ve městě Novyj Uzeň (nyní Žanaozen) napadli Kazaši Kavkazany a následovalo týdenní povstání, při kterém zahynul blíže nezjištěný počet osob.⁶¹⁵ K etnicky motivovaným střetům docházelo i v dalších částech země. V únoru 1988 v důsledku vyhánění Ázerbajdžánců z Arménie se v ázerbajdžánském městě Sumgait střetli ázerbajdžánští běženci s Armény.⁶¹⁶ V Uzbekistánu vypukl v roce 1989 tak silný pogrom namířený proti Meschetinským Turkům, že drtivá většina z nich ze země odešla.⁶¹⁷ Příkladů by se daly uvést stovky.⁶¹⁸

V brzké době po obnovení ČIASSR se ukázalo, že návrat bývalých přesídlenců nebude jednoduchý. V prvních čtyřech letech došlo v Čečeno-Ingušsku ke třinácti incidentům, kdy se Vajnachové dostávali do střetu převážně s Rusy, méně s Osetinci a Avary.⁶¹⁹ Milice Grozného pracovala neefektivně, neměla potřebné vybavení a ve městě se nacházelo mnoho kriminálních

⁶⁰⁸ Яндиева, М.: *Депортация ингушей...*, рукопись, с. 327.

⁶⁰⁹ Козлов, В.: *указ. соч.*, Москва 1999, с. 105.

⁶¹⁰ Матиев, Т.: *Депортация народов в СССР и доктрина пролетарского интернационализма - декларации и практика тоталитарного режима в СССР 40-50-е гг.*, Кодзоев, Н. (сост.), 65 лет депортации ингушского народа: Сборник статей, Назрань 2009, с. 17.

⁶¹¹ Шнирельман, В.: *указ. соч.*, с. 231.

⁶¹² Козлов, В.: *указ. соч.*, с. 106.

⁶¹³ Яндиева, М.: *Депортация ингушей...*, рукопись, с. 328; Козлов, В.: *указ. соч.*, с. 120.

⁶¹⁴ Яндиева, М.: *Депортация ингушей...*, рукопись, с. 329.

⁶¹⁵ Viz <http://www.conflictologist.narod.ru/uzen.html> (cit 20.7.2012).

⁶¹⁶ Viz <http://www.sumgait.com> (cit 20.7.2012).

⁶¹⁷ Триер, Т.; Ханжин, А. (сост.): *Турки-месхетинцы: Интеграция. Репатриация. Эмиграция*, Санкт-Петербург 2007, с. 91.

⁶¹⁸ Viz www.conflictologist.narod.ru (cit 20.7.2012).

⁶¹⁹ Козлов, В.: *указ. соч.*, с. 99.

živlů a bezprizorných. V čečenském Šali se příslušníci místní posádky ochrany ministerstva vnitra poprali s Čečenci (1958); další rvačka opilých Čečenců a Rusů vyústila v petici za vysídlení Vajnachů z Grozného a míting s hesly namířenými proti Čečencům a Chruščovovi. Proti demonstrantům v Grozném ve dnech 26.-28. srpna 1958 musela být povolána vojska. O rok později se v parku města Gudermes okolo sta lidí zapojilo do hromadné bitky a později byl zabit jeden z Čečenců. Čečenci požadovali propuštění velitele okresního oddělení milice; na místo se dostavili předseda Rady ministrů a ministr vnitra ČIASSR, aby situaci uklidnili.⁶²⁰

Návrat Čečenců-Akkinců do Dagestánské ASSR vyvolal střet s Laky a Avary, kteří byli na místa dřívějšího pobytu Akkinců převezeni, protičečensky naladěné kumyjské hnutí Tengelik a avarská Národní fronta Šamila protestovaly proti znovuosídlení dagestánského území Čečenci.⁶²¹ V roce 1957 dosáhli avarští obyvatelé vsi Moksob Ritljabského okresu opětovného vysídlení 32 čečenských rodin.⁶²² Avarské a laské obyvatelstvo uspořádalo v červenci 1989 míting ve vsi Novolakskoje, na kterém požadovali usídlit Čečence v Šelkovské oblasti ČIASSR.⁶²³ V dubnu roku 1964 přijelo okolo pěti set Čečenců do vsi Duči Novolakského okresu, kteří vyhrožovali místním úředníkům, ale k násilí nedošlo. Sepsali žalobu adresovanou generálnímu prokurátorovi SSSR Romanovi Ruděnkovi, předsedovi byra ÚV KSSS RSFSR Andreji Kirilenkovi a předsedovi KGB Vladimiru Semičastnému, v níž si stěžovali na zastrahování ze strany orgánů státní bezpečnosti. V Duči byl zbit jeden Čečenec za to, že se domáhal práva žít v zemi předků. Čečenci požadovali povolení, aby směli žít i v dalších bývalých čečenských vsích a také navrácení domů a pozemků zkonfiskovaných po svém vysídlení.⁶²⁴ Podle autorů knihy *Dagestan: Čečency-akkinci* byla jediná možnost urovnat vztahy s Laky v 50. letech, kdy se Akkincizačali vracet na Kavkaz, ale po roce 1991 již taková šance nenastane.⁶²⁵

Největší problémy však vznikly v souvislosti s požadavky Ingušů na navrácení okresu Prigorodnyj a dalších oblastí předaných Severní Osetii a ponechaných v jejím držení i po obnově ČIASSR. Osetinská strana zneužívala toho, že po deportaci Ingušů historikové a další badatelé záměrně či z donucení falšovali historii regionu, neboť zmiňovat se o existenci Ingušů (a

⁶²⁰Козлов, В.: указ. соч., с. 154.

⁶²¹Кульчик, Ю.; Куза, Л.; Маргулис, С.; Романов, В.: *Дageстан: Чеченцы-аккинцы*, Москва 1993, с. 29.

⁶²²Козлов, В.: указ. соч., с. 122.

⁶²³Новицкий, И.: *Управление этнополитикой Северного Кавказа*, <http://books.google.cz/books> (cit 20.7.2012).

⁶²⁴Козлов, В.: указ. соч., с. 397-398.

⁶²⁵Кульчик, Ю.; Куза, Л.; Маргулис, С.; Романов, В.: указ. соч., с. 25.

Čečenců) bylo zakázáno. Například známý archeolog Jevgenij Krupnov⁶²⁶ byl nucen termín Inguši vypustit a nahradit ho pojmy „místní plemena“ a kultura ingušských kmenů byla vydávána za variantu alanské kultury, k níž se Osetinci hlásí.⁶²⁷ Do roku 1933 byl Vladikavkaz (Ordžonikidze) společným administrativním centrem Osetinců i Ingušů, a poté byl předán Severoosetské autonomní oblasti⁶²⁸ a hlavním městem Severní Osetie je dodnes. Osetinci prohlašovali ustanovený administrativně-územní stav za zákonný, dále tvrdili, že Inguši v oblasti nežili s odvoláními na teorie o alansko-skytho-sarmatských plemelech nebo že Inguši nejsou schopní mít vlastní stát.⁶²⁹

Výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR ze 7. března 1957 *O vymezení hranic mezi Severoosetskou ASSR a Čečeno-ingušskou ASSR* znamenal konec pro další vyjednávání o hranicích. Tajemník severoosetského oblastního výboru strany Vladimir Agkacev se kategoricky postavil proti možnosti navrácení Prigorodného Ingušům.⁶³⁰ Oficiálně nebyl Prigorodnyj vrácen z důvodu, že je ekonomicky příliš provázán s Vladikavkazem,⁶³¹ ale Artur Cucijev tvrdí, že pravým důvodem byla obtížnost zpětného přesídlení Osetinců do Gruzie, ze které byli svého času přesídleni do bývalých ingušských oblastí.⁶³² V roce 1963 byly k Prigorodnému navíc připojeny oblasti na levém břehu řeky Těrek; podle Šnirelmana za účelem podrytí legitimacy pretenzí Ingušů,⁶³³ kteří Prigorodnyj cítí jako kolébku své vlasti a chtějí ho ustanovit centrem Inguška.⁶³⁴ Kromě toho je u Ingušů silná tradice klanění se hrobům předků, a proto vyžadují svá původní území, kde jsou předci pohřbeni, nazpět.⁶³⁵

Do Prigorodného se vrátilo 30-50% vysídlených Ingušů.⁶³⁶ Ti kategoricky odmítli odjet do Alagirského, Kirovského a dalších okresů a vyžadovali usídlení ve Vladikavkazu.⁶³⁷ Příjezd

⁶²⁶Крупнов, J. (1904-1970), autor několika knih o archeologických památkách na Kavkaze.

⁶²⁷Шнирельман, В.: указ. соч., с. 240-241.

⁶²⁸Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 59.

⁶²⁹Там же, с. 83-84.

⁶³⁰Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы. История массовых репрессий и депортация ингушей в XX веке*, Москва 2004, с. 199.

⁶³¹Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 74.

⁶³²Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 161.

⁶³³Шнирельман, В.: указ. соч., с. 248.

⁶³⁴Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 117.

⁶³⁵Арапханова, Л.: *Роль политической элиты ингушей в самосохранении народа в репрессиях 20-50-х годов XX века*, <http://deporting.ru/index.php/public/20-50-> (cit 18.7.2012).

⁶³⁶ Z okresu Prigorodnyj bylo vysídleno 32 100 osob, a z Ordžonikidze 2300 Vajnachů. Viz Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 69, 75. Jiný zdroj uvádí návrat 8 tisíc osob z 30 334 vysídlených. Viz Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы...*, с. 206.

bývalých majitelů domů a pozemků vyvolal nevoli u nových obyvatel, kteří se tu za třináct let usadili a Prigorodnyj považovali za svou vlast. V prosinci 1956 přijela ingušská rodina do vsi Novyj Ardon Kosta-Chetagurovského okresu⁶³⁸ a po Osetincích vyžadovala navrácení svého domu. Noví majitelé se bránili a spor skončil smrtí jednoho z Ingušů a zraněním sedmi Ingušů a tří Osetinců.⁶³⁹

Inguši se nechtěli vzdát nadějí na navrácení všech svých území. V dubnu 1972 poslali ústřednímu výboru strany dopis nazvaný *O porušení leninské národnostní politiky KSSS v ČIASSR*, jež podepsalo dvacet sedm ingušských komunistů - členů Organizačního výboru v čele se spisovatelem Idrisem Bazorkinem. Jeho obsahem byla stížnost na porušování občanských a národních práv v okrese Prigorodnyj a výzva zachovávat „leninskou národnostní politiku“.⁶⁴⁰ V listopadu odeslalo ústřednímu výboru pět tisíc Ingušů další dopis *O osudu ingušského národa* a v prosinci další do rukou generálního tajemníka Brežněva, ale výsledkem bylo místo podpory zatčení pěti ingušských představitelů.⁶⁴¹ Události nakonec vyvrcholily shromážděním v Grozném 16.-19. ledna 1973. Lidé s sebou přinesli portréty Lenina a Brežněva a hesla o družbě národů. Na shromáždění z Moskvy přijel jen předseda Rady ministrů RSFSR Michail Solomencev.⁶⁴² Ten vyvolal u Vajnachů nevoli svým výrokem o tom, že nebyli rehabilitováni, ale omilostněni.⁶⁴³ Vlášda situaci vyhodnotila jako projevy nacionalismu a 13. března bylo vydáno usnesení ÚV KSSS *O protispolečenských nacionalistických projevech v Grozném*.⁶⁴⁴

Vlášda se pokusila brzdít ingušskou migraci do Prigorodného omezením povolení k registraci a koupi i prodeji domů, čímž otevřela možnost korupci.⁶⁴⁵ Přírůstek ingušského obyvatelstva byl v 70. a 80. letech mnohem vyšší než u Osetinců,⁶⁴⁶ a v příměstských částech

⁶³⁷ Докладная записка Н. П. Дудорова Л. И. Брежневу о мерах по предотвращению самовольного возвращения бывших спецпоселенцев чеченской и ингушской национальностей к прежним местам жительства, *Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы*, Алматы 1998, с. 248.

⁶³⁸ Dříve Ekaževo Nazranovského okresu.

⁶³⁹ Яндиева, М.: *Депортация ингушей...*, рукопись, с. 333.

⁶⁴⁰ Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 79.

⁶⁴¹ Арапханова, Л.: *Роль политической элиты ингушей в самосохранении народа в репрессиях 20-50-х годов XX века*, <http://deporting.ru/index.php/public/20-50> (cit 18.7.2012).

⁶⁴² Předseda Rady ministrů RSFSR v letech 1971-1983.

⁶⁴³ Шнирельман, В.: *указ. соч.*, с. 289.

⁶⁴⁴ Podrobně viz Яндиева, М.: *Общегражданский митинг ингушей 1973 года*, Назрань-Москва 2008.

⁶⁴⁵ Постановление Совета Министров СССР от 5 марта 1982 г., Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 118.

⁶⁴⁶ U Ingušů činil 27,4%, u Osetinců 10,3%. Viz Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 122.

Vladikavkazu činil poměr Ingušů ku Osetincům podle odhadů až 70% ku 15%; Osetinci měli převahu jen v centru a na východě Prigorodného.⁶⁴⁷ Ve vsích Čermen, Dačnoje, Tarskoje, Majskoje, Kurtat tvořil podíl Ingušů 50-80%. Velká koncentrace Ingušů byla v Grozném a Vladikavkazu.⁶⁴⁸ Na počátku 90. let v důsledku konfliktu s Gruzíí přesídlilo do Prigorodného na 10 tisíc běženců z Jižní Osetie.⁶⁴⁹ Příliv běženců situaci ještě zhoršil, neboť se zvýšil už tak vysoký počet obyvatelstva. Na shromáždění ve Vladikavkazu v prosinci 1981 Osetinci vyzývali k opětovné deportaci ingušského obyvatelstva.⁶⁵⁰ Kromě Osetinců se Inguši dostávali do konfliktu i s kozáky, například ve stanici Trojickaja Sunženské oblasti v roce 1991.⁶⁵¹

V roce 1988 založili Inguši stranu Nijscho (Spravedlnost), jejíž vůdci horovali pro navrácení odebraných ingušských území. V září 1989 se konal přelomový druhý sjezd ingušského národa.⁶⁵² Účastnilo se ho na osm set delegátů a čtyř set hostů z řad nejen Ingušů, ale i Rusů, Osetinců a dalších národů. Většina vystoupení delegátů byla zaměřena na nespravedlivé zacházení ze strany Severní Osetie a vyzývání návratu ke správné leninské politice a bratření se s Osetinci. Lídr Ingušů Beslan Kostojev se ujal závěrečného slova a navrhl vytvořit Organizační výbor pro obnovu autonomie ingušského národa o patnácti členech a založit oficiální fond.⁶⁵³ Předsedou a členy tohoto výboru byli zvoleni Bembulat Sejnarojev, spisovatelé Idris Bazorkin a Said Čachkijev, historik Fjodor Bokov a další. Na sjezdu byli vybráni členové delegace k Michailu Gorbačovovi. Výsledným dokumentem sjezdu se stala *Rezoluce druhého sjezdu ingušského národa*, jejíž hlavní myšlenkou je získat státnost jako podmínku záchovy národa.⁶⁵⁴ Dále byla sepsána *Výzva Druhého sjezdu ingušského národa* k plénu ÚV KSSS pro mezinárodní vztahy, navrhuující obnovu Ingušské ASSR v soustavě RSFSR s administrativním centrem v pravobřežní části města Vladikavkazu a *Výzva k národům Sovětského svazu*.⁶⁵⁵

Národní rada Ingušska (parlament) se snažila zaujmout vedoucí postavení v Koordinačním výboru sjednocujícím všechny ingušské skupiny a nesouhlasila s přijetím strany Nijscho, která nepodporovala požadavky na navrácení odebraných území a odmítala referendum.

⁶⁴⁷Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 126.

⁶⁴⁸Гишков, В.: *Осетино-ингушский конфликт*, <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/28716/> (cit 20.7.2012).

⁶⁴⁹Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 127.

⁶⁵⁰Арапханова, Л.: *Спецпереселенцы*..., с. 224.

⁶⁵¹Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 90.

⁶⁵² První sjezd se konal v roce 1919 ve vsi Bazorkino.

⁶⁵³Костоев, Б.; Плиев, М.-Р. (сост.): *Второй съезд ингушского народа 9-10 сентября 1990*, Грозный 1990, с. 203.

⁶⁵⁴ Там же, с. 207-211.

⁶⁵⁵ Там же, с. 214-215.

Jednotlivá ingušská uskupení nebyla jednotná ani v názorech ani v činech a hlavně Národní rada Ingušska usilovala o své přední postavení a obsazení vysokých postů.⁶⁵⁶

Ingušské snahy podporovalo několik ruských představitelů inteligence. Za navrácení původního území vystupoval akademik Dmitrij Lichačov, předseda vedení Sovětského fondu kultury, který napsal v dubnu 1991 Borisu Jelcinovi, tehdy předsedovi Nejvyššího sovětu RSFSR. Ve stejnou dobu se na Jelcina obrátil i lidový poslanec a patriarcha moskevský a vši Rusi Alexij II,⁶⁵⁷ který se již v listopadu 1989 z iniciativy Stěpana Kašurka, prezidenta Centra pro vyhledávání padlých hrdinů 2. světové války, setkal s ingušskými duchovními.

Inguši byli znevýhodněni v přístupu ke vzdělání a do vládních struktur. Většinu postů zastávali Osetinci nebo Čečenci. K 12. říjnu 1989 ve všech 53 stranických organizacích a podnicích Prigorodného bylo ve vedoucích pozicích pouhých pět Ingušů.⁶⁵⁸ V Čečeno-Ingušsku k lednu 1990 z 56 členů vlády byli jen čtyři Inguši.⁶⁵⁹ Velkým problémem byla i zhruba 50% nezaměstnanost.⁶⁶⁰

Severní Osetie vyhlásila nezávislost v roce 1990 a uzákonila možnost změny svých hranic pouze na základě referenda. Zákon o rehabilitaci perzekvovaných národů vyvolal u Osetinců obavy, že povede k novým represím. Lidový svaz (Adamoncadis) odeslal Michailu Gorbačovovi, Borisu Jelcinovi a dalším představitelům vlády dopis, v němž psali, že mají větší právo na území Prigorodného než Inguši, neboť zde žijí přes padesát let po násilném přesídlení vykonaném v zájmu Beriji a Gruzie.⁶⁶¹

Dne 15. září 1991 se v Nazrani konal mimořádný sjezd lidových poslanců Ingušska, na němž deklarovali vyhlášení Ingušské republiky. Za její historické teritorium bylo prohlášeno území ve stavu před deportací včetně Prigorodného a za administrativní centrum Vladikavkazu. Na konci listopadu 1991 proběhlo v Ingušsku referendum o vytvoření Ingušské republiky v rámci RSFSR a současně vrácení Prigorodného a pravobřežní části Vladikavkazu. Pro bylo 92,5% hlasujících tedy okolo 100 tisíc obyvatel.⁶⁶² Nejvyšší sovět RF přijal 4. června 1992 zákon *O vzniku Ingušské republiky v soustavě Ruské federace*, v němž ale nebyly definovány hranice nové

⁶⁵⁶Тишков, В.: указ. соч.

⁶⁵⁷Бугай, Н.; Гонов, А.: указ. соч., с. 332.

⁶⁵⁸Тишков, В.: указ. соч.

⁶⁵⁹ Například předseda Nejvyššího sovětu Chažbikar Bokov 1973-1990, předseda Rady ministrů 1990-1991 Sergej Bekov.

⁶⁶⁰Тишков, В.: указ. соч.

⁶⁶¹Там же.

⁶⁶²Там же.

republiky.⁶⁶³ Moskvě chyběla vůle s konečnou platností vyřešit problém se stanovením jasných hranic mezi Osetií a Ingušskem.

Dne 17. března 1992 se skupina vedoucích činitelů místních administrací Inguška i Prigorodného obrátila na prezidenta RF, předsedu Nejvyššího sovětu a lidové poslance s kolektivním dopisem, v němž uvedli všechna příkoří od 30. let. Ani jedna strana se nechtěla vzdát svých nároků na držení respektive získání Prigorodného, který je mimo jiné velmi úrodnou oblastí. Situace se stávala stále napjatější. Na možnost případné války upozorňovala v roce 1991 poradkyně ruského prezidenta Galina Starovojtova.⁶⁶⁴ Její slova se již brzy naplnila. Na konci roku 1992 vypukl dosud nejkrvavější incident mezi Inguši a Osetinci.⁶⁶⁵

Spouštěcím mechanismem se stala smrt malé Ingušky pod osetinským obrněným transportérem a ozbrojený střet osetinských milicionářů se skupinou ingušské mládeže na konci října 1992. Na pohřeb dvou milicionářů se demonstrativně dostavili i předseda Nejvyššího sovětu Severní Osetie Achsarbek Galazov a ministerský předseda Sergej Chetagurov.⁶⁶⁶ Osetinci napadali ingušské obyvatele vsí a vyháněli je; Inguši se snažili své domy a vesnice bránit. Zástupce předsedy vlády RF Georgij Chiža a předseda Státního výboru pro mimořádné situace Sergej Šojgu a jeho zástupce generál Gennadij Filatov přijeli do Vladikavkazu 31. října. S cílem nátlaku na ruskou stranu, aby vydala zbraně, byly vzaty jako rukojmí žena a dcera velitele štábu armádního korpusu generála Skobeleva. Chiža povolil fatální hromadné ozbrojování osetinského obyvatelstva. Toto jednání Tiškov nazval sovětskou mentalitou „voždismu“ spočívající v zavržení své hlavní mise a to zabezpečení ochrany vlastních občanů. Domnívá se, že ostrý protiingušský postoj Chetagurova souvisí s možným komplexem méněcennosti, jelikož nebyl čistě osetinského původu, jazyk znal špatně a za ženu neměl Osetinku.⁶⁶⁷

Kromě ruských vojsk a oddílů osetinského ministerstva vnitra byla do konfliktu zapojena národní garda, lidové milice, jihoosetinský batalion a další oddíly vyzbrojované ruskou stranou.⁶⁶⁸ Celkem se jednalo o 68 tisíc osob.⁶⁶⁹ Tiškov píše, že centrum bylo v izolaci a nemohlo

⁶⁶³ Анчабадзе, Г. : *Войнахи*, <http://magas.ru/osetino-ingushskii-konflikt> (cit 20.7.2012).

⁶⁶⁴ Ve funkci byla od 20. července 1991 do 4. listopadu 1992.

⁶⁶⁵ Viz rozhovor s Umatgirijem Těmirchanovem, stanice Něstěrovskaja, Inguško, 17.12.2009. Příloha č. 7.

⁶⁶⁶ Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт 1992 года: некоторые итоги десяти лет урегулирования*, Кавказский сборник, том 1(33), Москва 2004, с. 223; Лукин, О.: <http://www.voinenet.ru/mneniya-i-otsenki/publitsistika-o-voine/21086.html> (cit 20.7.2012).

⁶⁶⁷ Тишков, В.: *указ. соч.*

⁶⁶⁸ Анчабадзе, Г. : *указ. соч.*

dostatečně zasahovat do průběhu konfliktu.⁶⁷⁰ Až 2. listopadu vyhlásil Boris Jelcin mimořádnou situaci na území Osetie a Ingušska. Opatření bylo zavedeno na dva měsíce a byla ustanovena Prozatímní administrace v čele s Chižou a Šojgou. Galazov soustředil ve svých rukou posty předsedy Výboru obrany, předsedy Nejvyššího sovětu a předsedy Prezídia Nejvyššího sovětu Severní Osetie a údajně v telefonním rozhovoru se StěpanemKašurkem nazval Inguše „nejhoršími nepřáteli“.⁶⁷¹ Generál-plukovník Vasilij Savvin v rozhovoru s Irinou Dementějevou uvedl, že Ingušsko se stalo obětí dezinformací ze strany osetinského ministerstva vnitra a nemohlo napadnout Osetii z důvodu nedostatku zbraní.⁶⁷² Tato slova vyvrací osetinská prohlášení o „ingušské agresi“; v Ingušsku na rozdíl od Osetie nebylo tolik vojenských oddílů a skladů.⁶⁷³ Cucijev určil tři zdroje konfliktu: federální zákonodárné orgány, které nerealizovaly znění Zákona o rehabilitaci perzekvovaných národů a politické instituce Ingušů a Osetinců.⁶⁷⁴ MarjamJandijeva označuje za iniciátory moskevské orgány - ministerstvo obrany, ministerstvo vnitra, FSB, ministerstvo pro národnosti a Radu bezpečnosti.⁶⁷⁵

Výsledkem otevřených bojů probíhajících od 30. října do 4. listopadu bylo 160 zabitých Osetinců a 305 Ingušů a téměř třicet osob jiné národnosti.⁶⁷⁶ Několik set Ingušů se stalo rukojmími a někteří jsou dodnes nezvěstní. Vyloupeno či vypáleno bylo 3200 domů a jedenáct ingušských vesnic bylo do základů zničeno. Oblast konfliktu bylo nuceno opustit přes 30 tisíc Ingušů a několik tisíc Osetinců.⁶⁷⁷ Inguši odešli z území Severní Osetie a Osetinci z vesnic kontrolovaných Inguši (Majskoje, část Čermenu).⁶⁷⁸ Tato osetinsko-ingušská etnická válka⁶⁷⁹ znemožnila uskutečnit plány komise pro státně-územní parcelaci, jež v čele s Valerijem Tiškovem pracovala jen pár týdnů.⁶⁸⁰ Kromě toho konflikt v Prigorodném přinesl Rusku velké

⁶⁶⁹Кущтавкина, Е.: Осетино-ингушский конфликт: история и современное состояние, http://www.politregionalistika.ru/ru/kushtavkina_e_a.php (cit 20.7.2012).

⁶⁷⁰Тишков, В.: указ. соч.

⁶⁷¹Кашурко, С.: *Бесчеловечность*, Дош № 4(14), 2006, с. 15.

⁶⁷²Дементьева, И.: *История одной отставки*, Дош № 4(14), 2006, с. 4-8.

⁶⁷³Лукин, О.: <http://www.voinenet.ru/mneniya-i-otsenki/publitsistika-o-voine/21086.html> (cit 20.7.2012).

⁶⁷⁴Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*, с. 138.

⁶⁷⁵Яндиева, М.: *Этническая чистка ингушей в г. Владикавказе и Пригородном районе Северной Осетии 1992 г.*, <http://ingusheti.ge/?m=54&them=54&news=93> (cit 20.7.2012).

⁶⁷⁶Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт 1992 года: некоторые итоги...*, с. 225. Poljan uvádí 419 zabitých Ingušů a 181 Osetinců a dalších 315 osob zmizelých beze stopy a 50 tisíc ingušských běženců. Viz: Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 186.

⁶⁷⁷Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*, с. 162.

⁶⁷⁸Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт 1992 года: некоторые итоги...*, с. 227.

⁶⁷⁹Термин А. Здравомыслова. Здравомыслов, А.: *Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве*, Москва 1999, с. 92.

⁶⁸⁰Тишков zastával v tu dobu post předsedy Státního výboru pro záležitosti národností.

materiální škody, které byly k roku 1995 vyčísleny na 100 mld. rublů.⁶⁸¹

Na počátku listopadu byla založena za účelem uklidnění konfliktu Prozatímní administrace na části území Severoosetské republiky a Ingušské republiky. O tři roky později byla zaměněna na Prozatímní státní výbor RF na části území Republiky Severní Osetie-Alanie a Ingušské republiky. V srpnu 1996 došlo k opětovné změně a to na Zastupitelství zplnomocněného představitele prezidenta RF a v roce 2000 bylo vytvořeno Zastupitelství zvláštního představitele prezidenta RF v otázkách urovnání osetinsko-ingušského konfliktu.⁶⁸²

Jednání o urovnání vztahů probíhala i v dalších letech, ale Osetinci nebyli s vývojem situace spokojeni. Druhý sjezd osetinského národa v květnu 1993 přijal rezoluci *O ingušské agresi a opatřeních k regulaci osetinsko-ingušských vztahů*, v níž odmítl možnost společného soužití s Inguši.⁶⁸³ V prosinci vydal prezident RF výnos o návratu ingušských běženců, jenž v červnu 1994 doplnily *Beslanské dohody*. Představitelé ingušského národa se nadále nevzdávali představy stavu před rokem 1944. V Ústavě Ingušské republiky přijaté 27. února 1994 v čl. 11 je okres Prigorodnyj definován jako její neoddělitelná součást.⁶⁸⁴

V roce 1999 byl vypracován projekt *Koncepce národnostní politiky Ruska na Severním Kavkazepožadující zrušení bodů zákona RSFSR o rehabilitaci perzekvovaných národů z 26. dubna 1991 ohledně navrácení území*, který samozřejmě vyvolal odpor Ingušů, kteří se sešli na demonstraci v Nazrani. Prezident Ruslan Aušev⁶⁸⁵ prohlásil, že republika žádá navrácení nezákonně odebraných území.⁶⁸⁶

Zpět do Prigorodného se během deseti let po konfliktu vrátila více jak polovina Ingušů-běženců, kteří mohou požádat stát o vyplacení podpory na obnovu svého domova.⁶⁸⁷ Osetinská strana není ochotná přijímat zpět ingušské obyvatelstvo a více jak 10 tisíc běženců se nemohlo vrátit do svých domovů;⁶⁸⁸ devět z původních sedmnácti vesnic je pro Inguše nedostupných.⁶⁸⁹ Inguši za viníka špatných vztahů s Osetinci označují Rusy, kteří darovali Osetincům jejich území

⁶⁸¹Бугай, Н.; Гонов, А.: указ. соч, с. 334.

⁶⁸²Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт 1992 года: некоторые итоги...*, с. 236.

⁶⁸³Анчабадзе, Г. : указ. соч.

⁶⁸⁴Бугай, Н.; Гонов, А.: указ. соч., с. 334.

⁶⁸⁵ Президентem byl od roku 1993 do 2002, kdy byl nahrazen Muratem Zjazikovem. Osetinským protějškem Auševa byl Achsarbek Galazov v letech 1994-1998.

⁶⁸⁶Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт: некоторые итоги...*, с. 234-235.

⁶⁸⁷ Там же, с. 221, 227.

⁶⁸⁸ Там же, с. 228.

⁶⁸⁹Кашурко, С.: *Бесчеловечность*, с. 14.

a účastnili se spolu s nimi krveprolití.⁶⁹⁰ Naopak v osetinské společnosti je otázka nároků Ingušů ignorována.⁶⁹¹

V roce 2004 zrušil prezident RF Vladimir Putin funkci zvláštního představitele prezidenta Ruska pro otázky regulace osetinsko-ingušského konfliktu i celý aparát. Problémy běženců se nyní mělo zabývat zplnomocněné zastupitelství prezidenta RF v Jižním federálním okruhu.⁶⁹²

V roce 2005 mělo Ingušsko stejně jako všechny ostatní subjekty federace s konečnou platností vymezit administrativní hranice; jako jediné toto neučinilo s tím, že vyžaduje zpět své území. Senátoři a poslanci Dumy za ingušskou stranu se obrátili na zmocněnce prezidenta RF v Jižním federálním okruhu Dmitrije Kozaka (2004-2007), aby lobbboval za jejich požadavky ohledně Prigorodného.⁶⁹³ Ten sestavil plán řešení problematiky běženců a územních sporů, ale prezident Osetie Alexandr Dzasochov⁶⁹⁴ ho odmítl podepsat s odvoláním na teroristický útok v Beslanu,⁶⁹⁵ na kterém měli částečný podíl i ingušští teroristé. Kozak tedy sestavil nový plán více odpovídající osetinské straně, který samozřejmě Inguši odmítli.⁶⁹⁶

Ve sporné oblasti je nyní koncentrováno vysoké množství běženců v důsledku válek v Čečensku či vojenského střetu Jižní Osetie s Gruzíí v roce 2008. Rusové včetně těrských kozáků emigrovali z Ingušska do Osetie nebo Stavropolského kraje. Dnes v porovnání s rokem 1991 dosahuje počet ruských obyvatel v Ingušsku 2500 osob, tedy 3-5% z původního stavu.⁶⁹⁷

Představitel Ingušů v Radě federace Issa Kostojev tvrdil, že ingušsko-osetinský konflikt měl posloužit k vyprovokování Dudajeva, který měl přispěchat Ingušům na pomoc a při tom být zlikvidován.⁶⁹⁸ Obdobného názoru o zneužití Ingušů za účelem potrestání Čečenska za separatistické jednání je i Tamerlan Mutalijev⁶⁹⁹ a Marjam Jandijeva.⁷⁰⁰ Také Georgij Ančabadze se domnívá, že neochota ruské vlády naplnit ustanovení zákona o rehabilitaci souvisela se

⁶⁹⁰Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт: некоторые итоги...*, с. 230.

⁶⁹¹Там же, с. 231.

⁶⁹²Куштавкина, Е.: *Осетино-ингушский конфликт: история и современное состояние*, http://www.politregionalistika.ru/ru/kushtavkina_e_a.phpe (cit 20.7.2012).

⁶⁹³Там же.

⁶⁹⁴Ve funkci v letech 1998-2005.

⁶⁹⁵ 1.9.2004 obsadila skupina teroristů školu č.1 v Beslanu spolu s téměř 1500 osobami, převážně dětmi a požadovala vyvést vojska z Čečenska. Oficiálně zahynulo 332 osob. Viz Юзык, Ю.: *Бесланский словарь*, Москва 2006, с. 9-11.

⁶⁹⁶Куштавкина, Е.: *указ. соч.*

⁶⁹⁷Там же.

⁶⁹⁸Костоев, И.: *«Эта трагедия была спровоцирована умышленно»*, Дош № 4(14), 2006, с. 20.

⁶⁹⁹Дош № 4(14), 2006, с. 17.

⁷⁰⁰ Viz <http://www.hist.ru/indulgenz.html> (cit 20.7.2012).

snahami ovlivnit situaci v Čečensku.⁷⁰¹

Přestože dnes již nedochází k masovým útokům ať z té či druhé strany a ojedinělé případy vražd nelze všechny zařadit do etnicky motivovaných, problém nenavrácení či navrácení Prigorodného Ingušům se může znovu stát spouštěcím mechanismem nového ozbrojeného konfliktu na Severním Kavkaze. Cucijev navrhuje jako jediné východisko uznat Prigorodnyj za společné území Ingušů i Osetinců.⁷⁰² Podle Tiškova by se měla hlavně osetinská inteligence zapojit do budování nových vztahů s Inguši a Inguši by neměli hledět na to, čím vlajka nad Prigorodným vlaje. Tiškov založil v roce 1994 nevládní organizaci Síť etnologického monitoringu a včasného předpovězení konfliktů (Network for Ethnic Monitoring and Early Warning of Conflict). „Včasným předpovězením se rozumí schopnost expertů vyhodnocovat sociálně-kulturní a politickou situaci v mnohonárodnostních státech, regionecha místních společenstvích s cílem určení hrozby konfrontace a konfliktu a schopnost navrhnout odpovídající vyhodnocení pro společnost a vládu promožné přijetí opatření v předstihu.“⁷⁰³ Ale na svých osobních stránkách se obává zániku této organizace v případě, že mladší pokolení nepřevzme jeho iniciativu.⁷⁰⁴

O tom, že právě politika deportace položila základy tomuto konfliktu, nepochybuje Pavel Poljan⁷⁰⁵, Džambulat Ozdojev,⁷⁰⁶ Sergej Markedonov⁷⁰⁷ a Marjam Jandijeva.⁷⁰⁸ Vitalij Oppokov píše, že současné protiruské nálady na Kavkaze jsou přímým důsledkem přesídlovací politiky, jež přisuzuje Lavrentiji Berijovi.⁷⁰⁹

Ani Kazachstánu se dodnes nedaří překonat mezietnické rozbroje. V březnu 2007 vypukl ozbrojený konflikt mezi Kazachy a Čečenci ve vsi Kazatkom v Almaatinské oblasti. Na obou stranách byli ranění a mrtví.⁷¹⁰

Nelze popřít, že alespoň část etnických konfliktů na Kavkaze a ve střední Asii je

⁷⁰¹ Анчабадзе, Г. : указ. соч.

⁷⁰² Цуциев, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...)*..., с. 164.

⁷⁰³ Viz www.eawarn.ru.

⁷⁰⁴ Viz http://valerytishkov.ru/cntnt/nauchnaya/_moi_inicia.html (cit 20.7.2012).

⁷⁰⁵ Полян, П.: *Не по своей воле...*, с. 19.

⁷⁰⁶ Zplnomocněnec ombudsmana v Ingušsku. Viz <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/201722/?print=true> (cit 20.7.2012).

⁷⁰⁷ Vedoucí oddělení problematiky mezietnických vťahů Institutu politické a vojenské analýzy v Moskvě. Маркедонов, С.: *Конфликты на Кавказе: советская прелюдия*, <http://magazines.russ.ru/nz/2011/4/ma12.html> (cit 20.7.2012).

⁷⁰⁸ Яндиева, М.: *Этническая чистка ингушей в г. Владикавказе и Пригородном районе Северной Осетии 1992 г.*, <http://ingusheti.ge/?m=54&them=54&news=93> (cit 20.7.2012).

⁷⁰⁹ Оппоков, В.: *Кавказский портрет Берии*, Молодая гвардия, №4, 2002, с. 156.

⁷¹⁰ Viz <http://www.conflictologist.narod.ru/kch.html> (cit 20.7.2012).

důsledkem Stalinovy deportační politiky. To dokazuje nereálnost plánů komunistického vedení vytvořit jediný sovětský homogenní prostor a národ, kde všechny etnické a konfesiální rozdíly přestanou existovat. Jakmile se začala uvolňovat svazující ideologie a režim, vypukly rozepře založené na etnicitě. I když v současné situaci na Kavkaze neprobíhají žádné otevřené boje, mnoho míst lze označit za „doutnající rozbušky“; jedná se například o pomezí Gruzie a Jižní Osetie či Náhorní Karabach.

Обр азек  . 5: Окрес Prigorodnyj⁷¹¹

1 -  zem  Prigorodného po žadovan  Ingu skem, 2 -  zem  „Mozdokskeho koridoru“ po žadovan  Ingu skem, 3 - „Kurpsk y okres“ po žadovan y Kabardino-Balkarskem, 4 -  e ensk , 5 - Jižní Osetie

⁷¹¹ Zdroj: http://www.iriston.com/books/cuciev - oset-ing_konfl_karty.htm (cit 23.7.2012).

Závěr

Totalitní režim v Sovětském svazu byl namířen vůči svobodě jednotlivců i celých národů. Muslimští Čečenci a Inguši byli jako příslušníci nedůvěryhodných národů překážkou uskutečňování Stalinovy zahraniční politiky, neboť hrozilo, že by se v případě sovětského útoku na Turecko či Írán přidali na stranu protivníka. Navíc svobodomyšlní Čečenci byli známí svým odporem k jakékoli nadvládě a bolševici potřebovali mít strategickou oblast Kavkazu obydlenou poslušným (křesťanským) obyvatelstvem. Proto byli z politických příčin spolu s dalšími národy Sovětského svazu přesídleni do Kazachstánu a Kirgizie, aby tam mimo jiné posloužili jako levná pracovní síla.

Josif Stalin byl hlavním organizátorem deportací, ale poslušně mu sloužili Lavrentij Berija, Sergej Kruglov, Ivan Serov a další představitelé stranického aparátu i bezpečnostních složek, i když se po Stalinově smrti snažili odpovědnosti vyhnout a všechnu vinu přičítat jen jemu.

Čečenci se spolu s Inguši museli vyrovnat s životem v naprosto odlišných podmínkách, než v jakých žili po staletí. V důsledku vysídlení zahynula až polovina populace, jejich kultura a historie měly být navždy vymazány a zničeny. Kromě nenapravitelných materiálních škod se bolševici dopustili „duchovní genocidy“, protože po staletí dodržované etické zákony a kulturní paměť, předávané z generace na generaci, se částečně vytratily. Lidé museli žít v těžkých podmínkách, naprosto závislí na zvůli komendantů, kteří nad nimi vykonávali ponižující dohled. Přestože vyhnanství trvalo pouhých třináct let, zanechalo nerasmazatelné stopy v jejich duších, z nichž se nevzpamatovali ani dnes po více jak šedesáti letech.

Když na XX. sjezdu komunistické strany v roce 1956 zazněl referát Nikity Chruščova, odsuzující všechny předešlé zločiny, povzbudil přesídlené národy k boji za návrat do vlasti. Chruščov byl - a někdy stále je - oslavován téměř jako spasitel, ale jeho čin byl čistě politický. Sám se účastnil čistek a hlasoval pro deportaci Vajnachů. Uvědomoval si, že v mocenském zápase musí převýšit své soupeře a představit se v odlišném světle než jeho předchůdci.

Deportace první poloviny 20. století připravily ruskému státu značné problémy, které se projeví v polovině druhé. Jedná se nejen o drobnější konflikty, ale i velké ozbrojené boje za navrácení území jako byl osetino-ingušský konflikt v roce 1992. Ohromné finanční částky, jež nyní musí Rusko vynakládat na odškodnění perzekvovaných občanů, znovuvybudování vesnic a

domů a v neposlední řadě na výzkum dané problematiky, odporují původnímu záměru získat levnou pracovní sílu. Na práci přesídlenců vydělal především Kazachstán, jak také později přiznal. Rehabilitace deportovaných národů z hlediska morálního, finančního a teritoriálního je velmi problematičká z důvodu rozporných úhlů pohledu jednotlivých stran a dále kvůli politické nestabilitě některých území.

Současné Rusko však nemá vůli vyřešit s konečnou platností všechny problémy způsobené jeho totalitní minulostí a osud přesídlených Čečenců, Ingušů, stejně tak jako Krymských Tatarů či Němců, je odsunut na vedlejší kolej. To může v důsledku vést k dalším problémům na Kavkaze, ve střední Asii i v jiných částech Ruské federace.

Resumé

Čečenci a Inguši byli na základě falešných obvinění z kolaborace s fašisty, dezerce a banditismu přesídleni do Kazachstánu a Kirgizie. Vysídlení bylo zahájeno 23. února 1944 pod kódovým označením „Čočka“ a probíhalo až do března. Všechny osoby čečenské a ingušské národnosti z celého Sovětského svazu byly násilně naloženy do dobytčích vlaků a odvezeny. Na této akci měli největší podíl Josif Stalin, Lavrentij Berija, Sergej Kruglov, Ivan Serov a další představitelé stranického aparátu, armády a NKVD. Čečeno-Ingušská autonomní sovětská socialistická republika byla zrušena a její území rozděleno mezi sousední subjekty. Bolševici nařídili zničit veškeré kulturní památky se vztahem k těmto národům, od literatury po středověkou architekturu.

Čečenci a Inguši žili ve střední Asii v těžkých materiálních podmínkách a mnoho z nich zemřelo na následky hladu a epidemií. Dozor nad životem deportovaných občanů vykonávaly zvláštní komendatury, bez jejichž povolení nikdo nesměl opustit svou vesnici nebo uzavřít sňatek. Zvláštní přesídlenci tvrdě pracovali v kolchozech i na šachtách a nehledě na zákazy se snažili udržet své tradice a náboženství pro budoucí generace.

Po Stalinově smrti v roce 1953 a odsouzení jeho totalitní vlády Nikitou Chruščovem na XX. sjezdu strany o tři roky později vzrostly naděje na návrat do vlasti a přísný režim se začal uvolňovat. Přestože vláda zpočátku nechtěla dopustit odjezd Čečenců a Ingušů na Kavkaz, musela nakonec ustoupit tlaku zahraničí i samotných Vajnachů, kteří třináct let žili nadějí, že rodnou zemi znovu uvidí. Tak v roce 1957 začala nová etapa v historii Čečenců a Ingušů, období nové výstavby státu i společnosti. Přesto až do 80. let nesměli své přesídlení otevřeně nazvat genocidou, naopak museli projít obdobím restalinizace a překrucováním pravdy o své historii a kultuře. Nebyla jim vrácena všechna území odebraná v roce 1944 a tento problém, spojený s přílišnou hustotou obyvatelstva, nedostatkem pracovních míst a financování, vedl k vážným důsledkům, z nichž zatím nejkrvavějším byl osetino-ingušský konflikt v roce 1992.

Od konce 80. let do současnosti probíhá rehabilitace Čečenců, Ingušů a dalších perzekvovaných občanů bývalého Sovětského svazu. Kompenzace, obnova zničeného hospodářství a další výdaje na nápravu škod způsobených neuváženou politikou bývalého režimu dosahují stovek milionů rublů. Ani po více jak šedesáti letech se mnozí bývalí přesídlenci nedočkali náhrady a otázka přiznání viny ruského státu není dosud uzavřena.

Резюме

Чеченцы и ингуши были на основании фальшивого обвинения по пособничестве фашистам, дезертирства и бандитизма переселены в Казахстан и Киргизию. Выселение началось 23 февраля 1944 года под кодовым названием «Чечевица» и продолжалось до марта. Все лица чеченской и ингушской национальностей со всего Советского союза были насильственно погружены в скотовозные вагоны и увезены. В операции принимали участие Иосиф Сталин, Лаврентий Берия, Сергей Круглов, Иван Серов и другие представители партийного аппарата, армии и НКВД. Чечено-Ингушская автономная советская социалистическая республика была упразднена и ее территория была передана соседним субъектам. Большевики приказали уничтожить все памятники культуры имеющие отношение к этим народам, от литературы по средневековую архитектуру.

Чеченцы и ингуши жили в Средней Азии в бедственном положении и многие из них умерли от голода и эпидемий. Надзором над жизнью депортированных граждан занимались спецкомендатуры, без их разрешения никто не имел права покинуть свою деревню или вступить в брак. Спецпереселенцы тяжело работали в колхозах и на шахтах и несмотря на запрещения старались сохранить свои традиции и религию для будущих поколений.

После смерти Сталина в 1953 году и осуждения его тоталитарного режима Никитой Хрущевым на XX съезде коммунистической партии три года позже появились надежды на возвращение на Родину и строгий режим начался смягчаться. Несмотря на то, что правительство сначала не хотело допустить отъезд чеченцев и ингушей на Кавказ, должно было в конце концов уступить давлению зарубежья и самих вайнахов, живущих тринадцать лет надеждой, что снова увидят родную землю. Таким образом в 1957 году начался новый этап в жизни чеченцев и ингушей, этап возрождения государства и общества. Все же до 80-х годов не имели права называть свое переселение геноцидом, наоборот должны были пройти через время ресталинизации и искажения правды о своей истории и культуре. Им не возвратили все территории отобранные в 1944 году и эта проблема вместе с большой плотностью населения, нехваткой рабочих мест и финансирования, привела к серьезным последствиям, из них пока самым кровавым был осетино-ингушский конфликт в 1992 году.

С конца 80-х годов по сегодняшний день идет реабилитация чеченцев, ингушей и других репрессированных граждан бывшего Советского союза. Компенсации, обновление уничтоженного хозяйства и другие расходы для возмещения ущерба причиненного непродуманной политикой бывшего режима, достигают сотен миллионов рублей. По сегодняшний день многие переселенцы компенсаций не получили и вопрос признания российского государства виновным до сих пор не решен.

Zkratky a zkratková slova

ASSR	Autonomní sovětská socialistická republika
ČIASSR	Čečeno-Ingušská autonomní sovětská socialistická republika
DASSR	Dagestánská autonomní sovětská socialistická republika
DSSR	Dagestánská sovětská socialistická republika
FSB	Federální bezpečnostní služba
GKO	Státní výbor obrany
GPU	Hlavní politická správa
GULAG	Hlavní správa táborů
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MVD	Ministerstvo vnitra
NKO	Národní výbor obrany
NKVD	Lidový komisariát vnitra
OKW	Oberkommando der Wehrmacht (Vrchní velení pozemního vojska)
OSN	Organizace spojených národů
OUN	Organizace ukrajinských nacionalistů
Sovnarkom	Rada lidových komisařů
VKS(b)	Všesvazová komunistická strana(bolševiků)
RF	Ruská federace
RKKA	Dělnicko-rolnická rudá armáda
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
SMERŠ	Hlavní správa pro kontrarozvědku (Smrt špionům)
SNS	Společenství nezávislých států
SS	Schutzstaffel
SSR	Sovětská socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚV	Ústřední výbor
VKS(b)	Všesvazová komunistická strana(bolševiků)

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek č. 1: Mapa Kavkazu

Obrázek č. 2: Mapa plánu obsazení SSSR Němci

Obrázek č. 3: Likvidace ČIASSR

Obrázek č. 4: Čečeno-Ingušská ASSR 1957-1991

Obrázek č. 5: Okres Prigorodnyj

Tabulka č. 1: Tabulka početního stavu deportovaných národů

Použitá literatura a zdroje

Prameny

Archiv Čečenské republiky, Groznyj, Čečensko

Личное дело № 24018, фонд 1094, опись 5.

Личное дело № 27286, фонд 1094, опись 5.

Личное дело № 11590, фонд 1094, опись 5.

Archiv Organizačního výboru pro obnovu Auchu, Chasavjurt, Dagestán

Карточки учета спецконтингентов (копии)

Удостоверения Совета Министров Дагестанской АССР (копии)

Sborníky dokumentů, memoáry

BERIJA, S.: *Můj otec Berija. Ve Stalinově Kremlu*, Praha 2003.

АЛИЕВА, С.: *Так это было: национальные репрессии в СССР 1919-1952 годы*, том 1, Москва 1993.

АВТОРХАНОВ, А.: *О себе и времени. Мемуары*, Москва 2003.

БЕЛАЯ КНИГА. *Из истории выселения чеченцев и ингушей. 1944—1957 гг. Воспоминания, архивные материалы, фотодокументы*, Грозный, Алма-Ата 1991.

БУГАЙ, Н. (сост.): *Репрессированные народы России: чеченцы и ингуши. Документы, факты, комментарии*, Москва 1994.

—: *Иосиф Сталин – Лаврентию Берии: «Их надо депортировать»*, Москва 1992.

—: *Депортация народов Крыма*, Москва 2002.

ВОЛКОВА, Н.: *Этнический состав населения Северного Кавказа в XVIII-начале XX века*, Москва 1974.

Всесоюзная перепись населения 1939 года, Москва 1992.

ГАРИФУЛЛА, А. (сост.): *Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы*, Алматы 1998.

Народы Казахстана. Энциклопедический справочник, Алматы 2003.

КАБУЗАН, В.: *Население Северного Кавказа в XIX-XX веках. Этностатистическое исследование*, Санкт-Петербург 1996.

КИНДАРОВ, А.: *Исповедь чеченца*, том 1, Грозный 2008.

КОСТОЕВ, Б.; ПЛИЕВ, М.-Р. (сост.): *Второй съезд ингушского народа 9-10 сентября 1990*, Грозный 1990.

КУЛЬЧИК, Ю.; КУЗА, Л.; МАРГУЛИС, С.; РОМАНОВ, В.: *Дагестан: Чеченцы-аккинцы*, Москва 1993.

ПАТИЕВ, Я. (сост.): *Ингуши. Депортация. Возвращение. Реабилитация. 1944-2004: Документы, материалы, комментарии*, Magas 2004.

Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. Март 1953 - февраль 1956, том 1, Москва 2000.

Реабилитация: как это было. Февраль 1956 – начало 80-х годов, том 2, Москва 2003.

Спецпереселенцы в Карагандинской области. Сборник документов и материалов, Караганда 2007.

СУЛЕЙМАНОВ, С.: *Книга памяти. Реабилитация жертв политических репрессий 20-50-х годов XX века в Дагестане*. Том 1, Махачкала 2007.

ПОБОЛЬ, Н.; ПОЛЯН, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005.

История сталинского ГУЛАГа, том 5, Москва 2004.

Sekundární literatura

Disertační práce

КАЛЫБЕКОВА, М.: *Казахстан как объект переселения депортированных народов /1937-1956 гг. Исторический аспект/. Автореферат диссертации*, Алматы 2005.

ТАБУЛДЕНОВ, А.: *Депортации народов и эвакуационно-миграционные процессы в Северном Казахстане (1937-1956 гг.)*. Автореферат диссертации, Уралск 2009.

Monografie a brožury

- AUSKÝ, S.: *Dobrovolníci. Evropská politika a druhá světová válka*, Praha 2002.
- BARŠA, P.; STRMISKA, M.: *Národní stát a etnický konflikt*, Brno 1999.
- BESANÇON, A.: *Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust*, Praha 2000.
- BISHOP, Ch.: *Hitlerovy zahraniční divize. Zahraniční dobrovolníci ve Waffen-SS v letech 1940-1945*, Plzeň 2007.
- CONQUEST, R.: *The Nation Killers. The Soviet Deportation of Nationalities*, Glasgow 1970.
- : *Stalin: Breaker of Nations*, London 2000.
- HELLER, M.; NEKRICH, A.: *L'utopie au pouvoir*, Paris 1982.
- HILDERMEIER, Manfred: *Geschichte der Sowjetunion 1917-1991. Entstehung und Niedergang der ersten sozialistischen Staates*, München 1998.
- JAKOVLEV, A.: *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008.
- KING, CH.: *Černé moře. Historie*, Praha 2007.
- KNIGHT, A.: *Berija. Stalinův první pobočník*, Praha 1995.
- KOLÁČEK, L.: *Berija - druhý muž Stalinovy diktatury*, Praha 2010.
- LONGWORTH, P.: *Dějiny impéria. Sláva a pád ruských říší*, Praha-Plzeň 2008.
- MARIE, J.-J.: *Stalin*, Praha 2011.
- MEDVEDĚV R.; MEDVEDĚV, Ž.: *Neznámý Stalin*, Praha 2003.
- MOULIS, V.: *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002.
- OVERY, R.: *Rusové ve válce*, Praha-Plzeň 2004.
- POLIAN, P.: *Against their will : the history and geography of forced migrations in the USSR*, New York 2004.
- „*Punished Peoples“ of the Soviet Union: the continuing legacy of Stalin's deportations*, New York 1991.
- ŠMÍD, T.; VAĐURA, V. (eds.): *Konflikty v postkomunistickém prostoru*, Brno 2007.
- TUCKER, R.: *Stalin jako revolucionář. 1879-1929. Studie dějin a osobnosti*, Praha 2003.
- VÁGNER, P.: *Vlčí smečka. Boj o moc v poststalinském vedení SSSR v širším kontextu*, Brno 2002.
- VAVROUŠKA, P.: *Ruské duše*, Praha 2009.
- VEBER, V.: *Komunistický experiment v Rusku 1917-1991 aneb Malé dějiny SSSR*, Praha 2001.

- : *Stalinovo impérium (Rusko 1924-1953)*, Praha 2003.
- АВТОРХАНОВ, А.: *Убийство чечено-ингушского народа: народоубийство в СССР*, Москва 1991, 2-е издание.
- : *Технология власти*, Frankfurt/Main 1976.
- : *Империя Кремля. Советский тип колониализма*, Garmisch-Partenkirchen 1988.
- АЙДАЕВ, Ю. (сост.): *Чеченцы: история и современность*, Москва 1996.
- АЛИЕВ, И.: *Этнические репрессии*, Москва 2009.
- АРАПХАНОВА, Л.: *Спецпереселенцы. История массовых репрессий и депортация ингушей в XX веке*, Москва 2004.
- БЕЗУГОЛЬНЫЙ, А.: *Народы Кавказа и Красная Армия. 1918-1945 годы*, Москва 2007.
- БЕРДИНСКИХ, В.: *Спецпоселенцы. Политическая ссылка народов Советской России*, Москва 2005.
- БОКОВ, Ф.: *И. Сталин: к национальному вопросу в России (в СССР)*, Киев 2011.
- БУГАЙ, Н.; ГОНОВ, А.: *Кавказ: Народы в эшелонах (20е-60-е годы)*, Москва 1998.
- БУГАЙ, Н.: *Реабилитация репрессированных граждан России (XX- начало XXI века)*, Москва 2006.
- : Л. Берия - И. Сталину: «Согласно Вашему указанию...», Москва 1995.
- (сост.): *Они сражались за Родину. Представители репрессированных народов СССР на фронтах Великой Отечественной войны*, Москва 2005.
- ГАЕВ, С.; ХАЦИСОВ, М.; ЧАГАЕВА, Т. (сост.): *Хайбах: следствие продолжается*, Грозный 1994.
- ДЕГОЕВ, В.: *Россия, Кавказ и постсоветский мир*, Москва 2006.
- ЕРМЕКБАЕВ, Ж.: *Чеченцы и ингуши в Казахстане. История и судьбы*, Алматы 2009.
- ЗАЛЕССКИЙ, К.: *Империя Сталина. Биографический энциклопедический словарь*, Москва 2000.
- ЗДРАВОМЫСЛОВ, А.: *Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве*, Москва 1999.
- ИБРАГИМБЕЙЛИ, Х.: *Крах «Эдельвейса» и Ближний Восток*, Москва 1977.
- ИСАЕВ, Э.: *Сыновья и дочери Чечено-Ингушетии на фронтах Великой Отечественной*, Москва 2005.
- ИСАЕВ, Э.; ИСАЕВ, З.; ТЕРЛОЕВ, З.: *Из особой папки Сталина*, Москва 2004.

- КАРПОВ, Ю.: *Взгляд на горцев. Взгляд с гор*, Санкт-Петербург 2007.
- КОДЗОЕВ, Н.; ДАХКИЛЬГОВ, И.; ДОЛГИЕВА, М.; МЕРЕШКОВ, С.: *История Ингушетии*, Магас 2011.
- КОЗЛОВ, В.: *Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневe (1953 – начало 1980-х гг.)*, Новосибирск 1999.
- КУЗНЕЦОВА, Я.: *Карлаг: по обе стороны «колючки»*, Сургут 2001.
- МАЛЬСАГОВ, А. (сост.): *Ингуши в войнах России XIX – XX вв.*, Нальчик 2007.
- МИХАЙЛОВ, А.: *Чеченское колесо. Генерал ФСБ свидетельствует*, Москва 2002.
- НЕКРИЧ, А.: *Наказанные народы*, New York 1978.
- НУХАЖИЕВ, Н.; УМХАЕВ, Х.: *Депортация народов: ностальгия по тоталитаризму*, Грозный 2009.
- ОСЛИ, Э.: *Покорение Кавказа. Геополитическая эпопея и войны за влияние*, Москва 2008.
- ПОКРОВСКИЙ, Н.: *Кавказские войны и имамат Шамиля*, Москва 2000, 2-е издание.
- ПОЛЯН, П.: *Не по своей воле... История и география принудительных миграций в СССР*, Москва 2001.
- САДОВСКАЯ, Е.: *Миграция в Казахстане на рубеже XXI века: основные тенденции и перспективы*, Almaty 2001.
- СУЛЕЙМЕНОВА, Э.; ШАЙМЕДЕНОВА, Н.; АКАНОВА, Д.: *Языки народов Казахстана*, Астана 2007.
- ТЕМУКУЕВ, Б.: *Спецпереселенцы*, том 3, Нальчик 2009.
- ТРИЕР, Т.; ХАНЖИН, А. (сост.): *Турки-месхетинцы: Интеграция. Репатриация. Эмиграция*, Санкт-Петербург 2007.
- ХОЖАЕВ, Д. (сост.): *Живая память. О жертвах сталинских репрессий*, Грозный 1991.
- ЦУЦИЕВ, А.: *Осетино-ингушский конфликт (1992-...). Его предыстория и факторы развития*, Москва 1998.
- : *Атлас этнополитической истории Кавказа: (1774-2004)*, Москва 2006.
- ШНИРЕЛЬМАН, В.: *Быть аланами: Интеллектуалы и политика на Северном Кавказе в XX веке*, Москва 2006.
- ЯНДИЕВ, А.: *Жизнь отданная народу*, Магас 2003.
- ЯНДИЕВА, М.; МАЛЬСАГОВ, А.: *Государственный террор в Ингушетии 20-50-е годы XX века. Исследования и Мартирологии*, Москва 2007.

ЯНДИЕВА, М.: *Общегражданский митинг ингушей 1973 года*, Назрань - Москва 2008.

— (сост.): *Ингушетия и ингуши*, том 2, Назрань - Москва 1999.

— : *Депортация ингушей. Причины, обстоятельства, последствия*, рукопись.

Stati

CAMPANA, A.: *Les Tchétchènes et Ingouches, entre résilience et résistances passives*, In: CAMPANA, A. ; DUFAUD, G. ; TOURNON, S. (eds.): *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 97-115.

DENIS, J.: *De la condamnation à l'expulsion: la construction de l'image de collaboration de masse durant la Grande Guerre patriotique*, In: CAMPANA, A. ; DUFAUD, G. ; TOURNON, S. (eds.): *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 29-51.

DUFAUD, G.: *Le sort des « colons spéciaux » criméens et caucasiens lors du Dégel khrouchtchévien (1954-1957)*, In : CAMPANA, A. ; DUFAUD, G. ; TOURNON, S. (eds.): *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 77-94.

ELIE, M.: *La vie en déportation (1943-1953)*, In: CAMPANA, A. ; DUFAUD, G. ; TOURNON, S. (eds.): *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 53-75.

JELÉN, L.: *Změny etnické struktury v kavkazském regionu od konce 80. let: Primární statistický rozbor*, In: Geografie. Sborník České geografické společnosti, ročník 114, č. 2, 2009, s. 130-144.

OSIPOV, A.: *La Russie et les conséquences des déportations*, In: CAMPANA, A. ; DUFAUD, G. ; TOURNON, S. : *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 153-174.

POLIAN, P.; TOURNON, S.: *Des déportations et de leur mise en mémoire Quelques éléments pour conclure*, In: CAMPANA, A. ; DUFAUD, G. ; TOURNON, S. : *Les déportations en héritage : les peuples réprimés du Caucase et de Crimée, hier et aujourd'hui*, Rennes 2009, s. 205-224.

SOULEIMANOV, E.: *Sociální struktura čečenské společnosti*, In: Nový Orient, č. 2, 2006, s. 2-6.

АЛИЕВА, С.: *Депортация народов и ее последствия для национального общежития Российской Федерации*, Репрессированные народы: Упразднение их государственности и проблемы реабилитации. Тезисы докладов и сообщений Российской научно-практической конференции 26-27 декабря 1993 года, Элиста 1993, с. 13-20.

АЛХАЗУРОВ, М.: *Образование и социально-экономическое развитие ЧИАССР*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 313-317.

АМАНЖОЛОВА, Д.: *Сталинизм в национальной политике: некоторые вопросы историографии*, Историография сталинизма, Москва 2007, с. 321-355.

АНДРОСОВ, А.: *Трагедия народов: коллаборационизм и этнические депортации в исторической литературе*, Историография сталинизма, Москва, с. 262-273.

АСТАЛОВ, В.: *Войны, общественные катаклизмы в Чечне и историко-культурное наследие*, Культура Чечни. История и современные проблемы, Москва 2006, 2-е издание, с. 392-405.

АХМАДОВ, Ш.: *Из истории депортации чеченцев в 1944 году*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 103-109.

БЕЗУГОЛЬНЫЙ, А.: *Идеология патриотизма и политико-пропагандистская работа с военнослужащими кавказских национальностей в годы Великой Отечественной войны*, Кавказский сборник, том 3(35), Москва 2006, с. 122-140.

БОКОВ, Х.: *Эхо невозвратного прошлого*, Дело № ... Летопись горького времени, Алма-Ата 1989, с. 240-253.

БУГАЙ, Н.: *Репрессивный характер национальной политики в бывшем СССР: Уроки истории*, Репрессированные народы: Упразднение их государственности и проблемы реабилитации. Тезисы докладов и сообщений Российской научно-практической конференции 26-27 декабря 1993 года, Элиста 1993, с. 4-12 .

ВАЙХАНОВ, Х.: *О депортации и реабилитации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 7-11.

ВАХАЕВ, М.: *Федеральный закон «О реабилитации жертв политических репрессий» как важный фактор восстановления исторической справедливости*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с.47-53.

ГАДАЕВ, В.: *Проблема толерантности в годы депортации чеченского народа*, Сборник научных трудов академии наук Чеченской республики, № 1, Грозный 2011, с. 76-78.

ГАКАЕВ, Х.: *Чечено-Ингушетия в годы Великой Отечественной войны*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 329-341.

— : *Правда и вымысел о мотивах депортации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 23-47.

ИБРАГИМОВ, М.: *Трудовая и общественно-политическая деятельность чеченцев в период сталинской депортации*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 54-63.

ИБРАГИМОВ, М.-Р.: *Чеченцы Дагестана: этнодемографическая история и современность*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 186-194.

КРОПАЧЕВ, С.: *Современная российская историография депортаций народов СССР в годы Великой Отечественной Войны*, Вестник Челябинского государственного университета, № 23 (238), 2011, История, Вып. 47, с. 100-103.

ЛЫСЕНКО, Ю.: *Кизлярский округ в составе Грозненской области. 1944-1957*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 326-328.

МАГОМАДОВ, М.: *Социально-экономические последствия депортации чеченского народа*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация

чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 67-73.

МАРЧЕНКО, Г.: *Антисоветское движение в Чечне в 1920-1930-е годы*, Вопросы истории № 1, 2003, с. 131-138.

МАТИЕВ, Т.: *Депортация народов в СССР и доктрина пролетарского интернационализма - декларации и практика тоталитарного режима в СССР 40-50-е гг.*, КОДЗОЕВ, Н. (сост.), 65 лет депортации ингушского народа: Сборник статей, Назрань 2009, с. 3-22.

— : *Депортации и перемещение этнических групп в СССР и США в годы второй мировой войны: опыт сравнительного анализа*, КОДЗОЕВ, Н. (сост.), 65 лет депортации ингушского народа: Сборник статей, Назрань 2009, с. 23-55.

МУЗАЕВ, М.: *О начале и этапах подготовки выселения чеченцев и ингушей*, Материалы республиканской научно-практической конференции «Депортация чеченского народа: последствия и пути его реабилитации» 18.2.2006 года, город Грозный, Грозный 2006, с. 74-89.

НАМРУЕВА, Л.: *Депортация калмыков и чеченцев в 1943-1944 годах (по материалам опроса)*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 342-344.

ОВХАДОВ, М.: *Образовательные и языковые проблемы национальной политики советского периода в Чеченской республике*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 252-257.

ПОВАРНИЦЫН, Б.: *Историография сталинской этнополитики: от политической конъюнктуры - к научному знанию*, Историография сталинизма, Москва 2007, с. 356-414.

РОГИНСКИЙ, А.: *Память о сталинизме. История сталинизма. Итоги и проблемы изучения*, Бостонский «Мемориал»: материалы IV Конференции: Boston University, 11 апреля 2009, Бостон 2009, с. 5-10.

СИНИЦЫН, Ф.: *Сопrotивление народов СССР депортациям (1941-1949 гг.)*, Вопросы истории № 2, 2011, с. 32-51.

ЦУЦИЕВ, А.: *Осетино-ингушский конфликт 1992 года: некоторые итоги десяти лет урегулирования*, Кавказский сборник, том 1(33), Москва 2004, с. 217-237.

ЦУЦУЛАЕВА, С.: *Политико-правовая реабилитация чеченского народа*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 345-351.

ШАХБАНОВА, М.: *Проблема реабилитации чеченцев-аккинцев в постсоветский период*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 541-545.

ШЛЯПНИКОВ, А.: *За хлебом и нефтью*, Вопросы истории, №1, 2003, с. 104-130.

ШНАЙДЕР, В.: *Причины депортации северокавказских народов: историография проблемы*, Кавказский сборник, том 3(35), Москва 2006, с. 141-155.

— : *Освоение территорий упраздненных национальных автономий Северного Кавказа (середина 1940-х – середина 1950-х гг.)*, Кавказский сборник, том 4(36), Москва 2007, с. 126-140.

ЭЛБУЗДУКАЕВА, Т.: *К проблеме культурной реабилитации чеченцев и ингушей после возвращения на Родину (1957-1980-е годы)*, Сборник научных трудов Академии наук Чеченской республики, № 1, Грозный 2011, с. 196-201.

ЭФЕНДИЕВА, Д.: *Взаимоотношения чеченцев с народами Дагестана на рубеже XX-XXI веков*, Чеченская республика и чеченцы: история и современность: материалы Всероссийской научной конференции. Москва, 19-20 апреля 2005 года, Москва 2006, с. 553-555.

Stati v periodických

АЛИЕВА, С.: *Возвращение-восстановление-возрождение*, Дош № 1(15), 2007, с. 2-4.

БИЦОЕВ, С.: *Правда о чеченском холокосте*, Дош № 1(23), 2009, с. 4-6.

ДЕМЕНТЬЕВА, И.: *История одной отставки*, Дош № 4(14), 2006, с. 4-8.

ДУДУЕВ, А.: *Галина Сторовойтова: «Важен дух отношений»*, Дош № 4(10), 2005, с. 18-20.

КАШУРКО, С.: *Мстительница*, Дош № 3(9), 2005, с. 20-23.

— : *Бесчеловечность*, Дош № 4(14), 2006, с. 14-15.

- КАТЫШЕВА, М.: *Костер в горах*, Дош № 1(11), 2006, с. 14-15.
— : *Так это было. Эхо депортации*, Дош № 1(23), 2009, с. 2-4.
- КОДЗОЕВ, И.: *История гражданского траура по геноциду ингушей и чеченцев*, Даймохк № 2 (74), 15 февраля 2012 г., с. 3.
- КОСТОЕВ, И.: „*Эта трагедия была спровоцирована умышленно*“, Дош № 4(14), 2006, с. 20-22.
- МАГОМЕДОВ, А.: *В огороде бузина, а в истории - сказка*, Дош № 1(23), 2009, с. 11.
- МУЗАЕВ, М.: *Надо всегда помнить об этом...*, Вестник Лам, № 1, 2006, с. 5-10.
- ОППОКОВ, В.: *Кавказский портрет Берии*, Молодая гвардия, № 4, 2002, с. 134-156.
- ПАТИЕВ, Я.: *С любовью к своему народу*, Северный Кавказ, № 1 (1019), февраль 2012, с. 20.
- ТЕММОЕВ, И.: *О реабилитации репрессированных народов (в контексте национальной политики современной России)*, Власть, № 6, 2009, с. 65-67.
- УСМАНОВ, Л.: *Депортация 1944-го*, Правозащита, № 1(58), 2004, с. 10-13.
- ХАДИСОВ, М.: *Бессудная казнь в горном селе*, Дош № 1(23), 2009, с. 7-8.
- ШУДУЕВ, Т.: *Россия в долгу перед депортированными чеченцами*, Халкан Дош, 2 марта 2009 г., с. 6.
- ЯКУБОВ, В.: *Последний из абреков*, Вестник Лам, № 1, 2006, с. 22-29.
- ЯНДИЕВА, М.: *Только с горем я чувствую солидарность...*, Дош № 3(17), 2007, с. 18-20.
— : *Возвращение из депортации*, Дош № 1(15), 2007, с. 4-6.
— : *Судьба офицера*, Дош № 4(10), 2005, с. 10-12.

Elektronické zdroje

Prameny

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocida, <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (cit 23.7.2012).

Декларация прав народов России, <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/5307> (cit 9.7.2012).

Конституция от 5 декабря 1936 года, http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936 (cit 9.7.2012).

Ко всем трудящимся мусульманам России и Востока, <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/5310> (cit 9.7.2012).

СТАЛИН, И.: *Марксизм и национальный вопрос* (Отрывок из работы), <http://www.zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/04/575/21.html> (cit 15.6.2012).

—: *Доклад о национальных моментах в партийном и государственном строительстве*, 23 апреля 1922, http://www.greatstalin.ru/files/books/Stalin_Sobranie_soch_tom5.pdf (cit 20.7.2012).

ХРУЩЕВ, Н.: *О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС*, *Известия ЦК КПСС*, № 3, 1989 г., <http://www.lib.ru/MEMUARY/HRUSHEW/kult.txt> (cit 5.6.2011).

Stati

CAMPANA, A.: *The Massive Deportation of the Chechen People: How and why Chechens were Deported*, http://www.massviolence.org/PdfVersion?id_article=55 (cit 16.6.2012).

PŘEPEČHALOVÁ, K.: *Mezinárodní trestní soudnictví*, http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/mezin_soud/Prepechalova_Katerina__1150_.pdf (cit 23.7.2012).

SOULEIMANOV, E.: *Adatové právo Čečenců a horalů Kavkazu*, <http://www.navychod.cz/?req> (cit 15.12.2008).

АГИЕВА, Л.: *Долгий путь к реабилитации*, <http://deporting.ru/index.php/public/30--65-2009> (cit 13.7.2012).

АЛБАКОВ-МЯРШХИ, Р.: *Депортация, анализ правового положения и социального статуса депортированных народов на спецпоселении*, <http://deporting.ru/index.php/public/150-2011-04-27-12-46-16> (cit 18.7.2012).

АРАПХАНОВА, Л.: *Роль политической элиты ингушей в самосохранении народа в репрессиях 20-50-х годов XX века*, <http://deporting.ru/index.php/public/35--20-50-> (cit 13.7.2012).

БОЙКОВ, А.; БОЙКОВА, И.: *Истоки современной чеченской мифологизированной идеологии* Рецензия книги Баксан Д. *След Сатаны на тайных тропах истории*. Грозный, 1997, <http://srn.su/?p=1085> (cit 17.6.2012).

- ГАКАЕВ, Д.: *Путь к чеченской революции*, http://www.sakharov-center.ru/chr/chrus08_1.htm (cit 12.6.2012).
- ДЗАРАХОВА, З.: *«День тот в народной памяти живет»*, <http://deporting.ru/index.php/public/22--65-65-2009> (cit 13.7.2012).
- КОДЗОЕВ, Н.: *История Ингушетии (краткий очерк)*, <http://www.ingushetia.ru/culture/index.shtml> (cit 15.6.2012).
- КУТУЗОВ, К.: *Использование религиозных авторитетов при депортации чеченцев и ингушей*, <http://chechenews.com/world-news/breaking/2586-1.html> (cit 7.7.2012).
- ЛИТВИНЕНКО, В.: *О чем врут недруги Сталина*, <http://sovross.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=56752> (cit 14.6.2012).
- МАРКЕДОНОВ, С.: *Конфликты на Кавказе: советская прелюдия*, <http://magazines.russ.ru/nz/2011/4/ma12.html> (cit 20.7.2012).
- МЕНДКОВИЧ, Н.: *Хайбахское дело*, <http://actualhistory.ru/polemics-haibah> (cit 12.7.2012).
- МУЗАЕВ, М.: *Уроки истории. Осень 41-го. Облава*. <http://www.vds-9026.1gb.ru/infoportal/chechanciklop/istoriya/noveisheevr/3901.html> (cit 16.6.2012).
- НОВИЦКИЙ, И.: *Управление этнополитикой Северного Кавказа*, http://books.google.cz/books.id=tbolvtlgs_90C&pq=PA95 (cit 20.7.2012).
- РАЗЗАКОВ, Ф.: *Россия в кармане*, <http://www.sovross.ru/modules.php?name=News&file=&article&sid=4321&pagenum=4> (cit 14.6.2012).
- САГОВ, Р.: *Репрессивная политика России в Ингушетии*, <http://deporting.ru/index.php/public/25--65-2009> (cit 13.7.2012).
- ТИШКОВ, В.: *Осетино-ингушский конфликт*, <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/28716/> (cit 20.7.2012).
- ТОКАЕВ, Г.: *Усмирение Северного Кавказа*, dostupné z: <http://www.kavkazweb.net/forum/index.php?showtopic=31828> (cit 11.7.2012).
- ЧЕСНОВ, Я.: *Генетические представления в менталитете чеченцев*, <http://www.chechenews.com/world-news/breaking/7734-1.html> (cit 23.7.2012).
- ЭДИЕВ, Д.: *Демографические потери депортированных народов СССР*, <http://www.polit.ru/article/2004/02/27/demoscope147> (cit 13.6.2012).
- ЯНДИЕВА, М.: *Этническая чистка ингушей в г. Владикавказе и Пригородном районе Северной Осетии 1992 г.*, <http://ingusheti.ge/?m=54&them=54&news=93> (cit 20.7.2012).

Книги

АНЧАБАДЗЕ, Г.: *Вайнахи*, <http://magas.ru/osetino-ingushskii-konflikt> (20.7.2012).

БАКСАН, Д.: *След сатаны на тайных тронах истории*, <http://www.chechen.org/books/212-sled-satany-na-tjjanykh-tropakh-istorii.-deni.html> (cit 17.6.2012).

КЕЛИМАТОВ, А.: *Чечня в когтях дьявола или на пути к самоуничтожению: история, аргументы и факты глазами очевидца*, <http://agrig65.blogspot.cz/2011/02/blog-post.html> (cit 1.7.2012).

ПЫХАЛОВ, И.: *За что Сталин выселял народы*, <http://stalinism.ru/Repressii/Za-что-Stalin-vyiselyal-narodyi.html> (cit 14.6.2012).

ЯНДИЕВА, М.: *Депортация ингушей. Фальсификации и подлинные причины*, http://krotov.info/libr_min/28_ya/nd/ieva.htm (cit 16.6.2012).

<http://auh-inform.ru>.

<http://www.conflictologist.narod.ru/kch.html>.

<http://www.deporting.ru>.

<http://www.eawarn.ru>.

<http://www.hist.ru/indulgenz.html>.

<http://hrono.ru>.

<http://memo.ru>.

<http://rkka.ru/handbook/high/nko.htm>.

<http://www.sumgait.com>.

<http://www.syrtash.com>.

<http://vainahkrk.kz>.

<http://warheroes.ru>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vývoj historických názvů

Příloha č. 2: Dokumenty (v ruském znění)

2.1. Telegramy Lavrentije Beriji Josifu Stalinovi

2.2. Výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR O likvidaci Čečeno-Ingušské ASSR a o administrativním uspořádání jejího území, 7. března 1944

2.3. Výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR o zrušení omezení zvláštního usídlení pro Čečence, Inguše, Karačajevce a členy jejich rodin vysídlených v období Velké vlastenecké války, 16. července 1956

2.4. Výnos prezidia Nejvyššího sovětu RSFSR o obnově Čečeno-Ingušské ASSR a zrušení Grozněnské oblasti, 9. ledna 1957

2.5. Zákon RSFSR o rehabilitaci perzekvovaných národů, 26. dubna 1991

Příloha č. 3: Registrační karta pro zvláštní kontingenty (v ruském znění)

3.1. přední strana

3.2. zadní strana

Příloha č. 4: Změna názvů toponym po deportaci 1944 (tabulky, v ruském znění)

Příloha č. 5: Složka zvláštního přesídlení (v ruském znění)

5.1. Titulní strana složky

5.2. Soupis dokumentů obsažených v osobní složce

5.3. Potvrzení o seznámení se s výnosem prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 26.11.1948

5.4. Anketa (přední a zadní strana)

5.5. Potvrzení o seznámení se s výnosem Rady lidových komisařů SSSR z 8.1.1945

5.6. Registrační list přední a zadní strana

5.7. Potvrzení o seznámení se s právem svobodného pohybu v místě povinného usídlení

5.8. Potvrzení o seznámení se s výnosem prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 16.7.1956

5.9. Povolení k odjezdu na jiné místo povinného usídlení

5.10. Hlášení o porušení ustanoveného režimu ze strany přesídlení

5.11. Povolení Rady ministrů Dagestánské ASSR k přestěhování do Dagestánu

Příloha č. 6: Vývoj početního stavu Čečenců a Ingušů (grafy)

Příloha č. 7: Výpovědi očitých svědků

Příloha č. 1: Vývoj historických názvů

Státní útvary

07.11.1917 – 25.12.1991	Ruská federativní sovětská socialistická republika
30.12.1922- 25.12.1991	Svaz sovětských socialistických republik
25.12.1991 – dosud	Ruská federace
30.11.1922 - 14.01.1934	Čečenská autonomní oblast
07.07.1922 -14.01.1934	Ingušská autonomní oblast
15.01.1934 - 04.12.1936	Čečeno-Ingušská autonomní oblast
05.12.1936 - 07.03.1957	Čečeno-Ingušská autonomní sovětská socialistická republika
09.01.1957 – 24.05.1990	Čečeno-Ingušská autonomní sovětská socialistická republika
1991	Čečeno-Ingušská republika
1991 - dosud	Čečenská republika
1992 - dosud	Republika Ingušsko ⁷¹²
1921 – 1991	Dagestánská autonomní sovětská socialistická republika
1991 – 1993	Dagestánská sovětská socialistická republika
1993 – dosud	Republika Dagestán
1936 - 1991	Kazašská sovětská socialistická republika
1991 - dosud	Republika Kazachstán
1936 - 1991	Kirgizská sovětská socialistická republika
1991 - dosud	Republika Kirgizie

⁷¹² Krátce nesla název Ingušská republika.

Komunistická strana

1917-1918	Sociálně demokratická dělnická strana Ruska (bolševiků) (Социаль-демократическая рабочая партия России (большевики))
1918-1925	Ruská komunistická strana (bolševiků) (Российская коммунистическая партия (большевики))
1925-1952	Všesvazová komunistická strana (bolševiků) (Всесоюзная коммунистическая партия (большевики))
1952-1991	Komunistická strana SSSR (Коммунистическая партия СССР)

Orgány státní bezpečnosti

1917—1922	Čeka (Чрезвычайная комиссия)
1922—1923	GPU (Главное политическое управление)
1923—1934	OGPU (Объединенное государственное политическое управление)
1934—1946	NKVD SSSR (Народный комиссариат внутренних дел СССР)
1941, 1943—1946	NKGB (Народный комиссариат государственной безопасности)
1946—1953	MGB SSSR (Министерство государственной безопасности)
1954—1978	KGB (Комитет государственной безопасности)
1978—1991	KGB SSSR (Комитет государственной безопасности СССР)
od 1991	FSB (Федеральная служба безопасности)

Пříloha č. 2: Dokumenty

V této příloze jsou uvedeny nejdůležitější prameny vztahující se k deportaci a rehabilitaci Vajnachů v rozmezí 40.- 90. let 20. století. Texty neprošly žádnou jazykovou úpravou a jejich vypuštěné části jsou vyznačeny hranatými závorkami.

2.1. Telegramy Lavrentije Beriji Josifu Stalinovi

Телеграмма наркома НКВД Л.П. Берии И.В. Сталину о подготовке операции по выселению чеченцев и ингушей

Совершенно секретно.

22 февраля 1944 г.

Для успешного проведения операции по выселению чеченцев и ингушей после Ваших указаний в дополнение к чекистско-войсковым мероприятиям проведено следующее:

1. Мной был вызван председатель Совнаркома Моллаев, которому сообщил решение правительства о выселении чеченцев и ингушей и о мотивах, которые легли в основу этого решения. Моллаев после моего сообщения прослезился, но взял себя в руки и обещал выполнить все задания, которые ему будут даны в связи с выселением. Затем в Грозном вместе с ним были намечены и созваны 9 руководящих работников из чеченцев и ингушей, которым было объявлено о ходе выселения чеченцев и ингушей и причинах их выселения. Им было предложено принять активное участие в доведении до населения решения правительства о выселении, порядок выселения, условия устройства в местах нового расселения, а также были поставлены задачи:

Во избежание эксцессов призывать население к неуклонному выполнению распоряжений работников, возглавляющих выселение.

Присутствующие работники выразили готовность приложить свои усилия для выполнения предлагаемых мер и уже практически приступили к работе. 40 республиканских партийных и советских работников из чеченцев и ингушей нами

прикреплены к 24 районам с задачей подобрать из местного актива по каждому населенному пункту 2-3 человек, которые должны будут в день выселения до начала операции на специально собранных нашими работниками сходах мужчин выступить с соответствующим разъяснением решения правительства о выселении.

Кроме того, мною проведена беседа с наиболее влиятельными в Чечено-Ингушетии духовными лицами Арсановым Баудином, Яндаровым Абдул-Гамидом и Гайсумовым Аббасом, они призывались оказать помощь через муллу и других местных авторитетов.
[...]

[...] Выселение начинаем с рассвета 23 февраля. С двух часов ночи на 23 февраля все населенные пункты будут оцеплены, заранее намеченные места засад и дозоров будут заняты опергруппами с задачей воспрепятствовать выходу населения за территорию населенных пунктов. На рассвете мужчины будут созваны нашими оперработниками на сходы, где им на родном языке будет объявлено решение правительства о выселении чеченцев и ингушей. В высокогорных районах сходы созываться не будут в силу большой разбросанности населенных пунктов.

После этих сходов будет предложено выделить 10-15 человек для объявления семьям собравшихся о сборе вещей, остальная часть схода будет разоружена и доставлена к местам погрузки в эшелоны. Изъятие намеченных к аресту антисоветских элементов в основном закончено. Считаю, что операция по выселению чеченцев и ингушей будет проведена успешно.

Берия

Zdroj: Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 451-452.

Телеграмма наркома НКВД Л.П. Берии И.В. Сталину о начале операции по переселению чеченцев и ингушей

Совершенно секретно.

23 февраля 1944 г.

Сегодня 23 февраля на рассвете начали операцию по выселению чеченцев и ингушей. Выселение проходит нормально. Заслуживающих внимание происхождений нет. Имело место 6 случаев попытки к сопротивлению со стороны отдельных лиц, которые пресечены арестом или применением оружия. Из намеченных к изъятию в связи с операцией лиц 842 человек. На 11 часов

утра выездено из населенных пунктов 94 741 человек, т.е. свыше 20% подлежащих выселению, погружено в железнодорожные эшелоны из этого числа 20 023 человека.

Берия

Zdroj: Поболь, Н.; Полян, П., (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 452.

Телеграмма наркома НКВД Л.П. Берии И.В. Сталину о завершении операции по выселению чеченцев и ингушей

Совершенно секретно.

29 февраля 1944 г.

1. Докладываю об итогах операции по выселению чеченцев и ингушей. Выселение было начато 23 февраля в большинстве районов, за исключением высокогорных населенных пунктов.

По 29 февраля выселены и погружены в железнодорожные эшелоны 478 479 человек, в том числе 91 250 ингушей и 387 229 чеченцев.

Погружено 177 эшелонов, из которых 159 эшелонов уже отправлены к месту нового поселения.

Сегодня отправлен эшелон с бывшими руководящими работниками и религиозными авторитетами Чечено-Ингушетии, которые использовались при проведении операции.

Из некоторых пунктов высокогорного Галанчожского района остались невывезенными 6 тыс. чеченцев, в силу большого снегопада и бездорожья, вывоз и погрузка которых будет закончена в 2 дня. Операция прошла организованно и без серьезных случаев сопротивления или других инцидентов. Случаи попытки к бегству и укрытию от выселения носили единичный характер и без исключения были пресечены. Проводится проческа лесных районов, где временно оставлено до гарнизона войск НКВД и опергруппа чекистов. За время подготовки и проведения операции арестовано 2 016 человек антисоветского элемента из числа чеченцев и ингушей, изъято огнестрельного оружия 20 072 единицы, в том числе: винтовок 4868, пулеметов и автоматов 479.

Граничащее с Чечено-Ингушетией население отнеслось к выселению чеченцев и ингушей одобрительно.

Руководители советских и партийных органов Северной Осетии, Дагестана и Грузии уже приступили к работе по освоению отошедших к этим республикам районов.

2. Для обеспечения подготовки и успешного проведения операции по выселению балкарцев приняты необходимые меры. Подготовительная работа будет закончена до 10 марта, и с 10 по 15 марта будет проведено выселение балкарцев.

Сегодня заканчиваем здесь работу и выезжаем на один день в Кабардино-Балкарию и оттуда в Москву.

Л. Берия

Zdroj: Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 455.

2.2. Výnos prezídia Nejvyššího sovětu SSSR O likvidaci Čečeno-Ingušské ASSR a o administrativním uspořádání jejího území, 7. března 1944

Указ Президиума Верховного Совета СССР О ликвидации Чечено-Ингушской АССР и об административном устройстве ее территории

7 марта 1944 г.

Без публикации

В связи с тем, что в период Отечественной войны, особенно во время действий немецко-фашистских войск на Кавказе, многие чеченцы и ингуши изменили Родине, переходили на сторону фашистских оккупантов, вступали в отряды диверсантов и разведчиков, забрасываемых немцами в тылы Красной Армии, создавали по указке немцев вооруженные банды для борьбы против советской власти, а также учитывая, что многие чеченцы и ингуши на протяжении ряда лет участвовали в вооруженных выступлениях против советской власти и в течение продолжительного времени, будучи не заняты честным трудом, совершают бандитские налеты на колхозы соседних областей, грабят и убивают советских людей, - Президиум Верховного Совета СССР постановляет:

1. Всех чеченцев и ингушей, проживающих на территории Чечено-Ингушской АССР, а также в прилегающих к ней районах, переселить в другие районы СССР, а Чечено-Ингушскую АССР ликвидировать.

Совнаркому СССР наделить чеченцев и ингушей в новых местах поселения землей и оказать им необходимую государственную помощь по хозяйственному устройству.

2. Образовать в составе Ставропольского края РСФСР Грозненский округ с центром в городе Грозном. Включить в состав Грозненского округа г. Грозный и следующие районы бывшей Чечено-Ингушской АССР: Атагинский, Ачхой-Мартановский, Грозненский, Надтеречный, Старо-Юртовский, Урус-Мартановский, Шалинский, Шатоевский - в существующих границах, Гудермесский район, за исключением восточной части, Сунженский район, за исключением западной части, Галанчожский и Галашкинский районы за исключением южной части этих районов, и северо-западную часть Курчалоевского района.

3. Включить в состав Дагестанской АССР следующие районы бывшей Чечено-Ингушской АССР: Веденский, Ножай-Юртовский, Саясановский, Чеберлоевский - в существующих границах, а также Курчалоевский и Шароевский районы, за исключением северо-западной части этих районов и восточную часть Гудермесского района.

Установить границу между Грозненским округом и Дагестанской АССР с севера на юг: от излучины р. Терека, что западнее селения Азамат-Юрт, по западной окраине его на высоту 29,7, западнее ж.д. станции Кади-Юрт на высоту 54,4 по восточной окраине селения Найберды до границы Курчалоевского района у северных скатов высоты 438,1 и далее на запад через высоты 333,5, 192,9, 164,9, 139,0 и далее на юго-запад на высоту 143,3, западнее селения Курчалой в направлении высоты 193,4 до стыка границ Шалинского и Курчалоевского районов и далее на юг и юго-запад по границе Шалинского района до стыка границы с Атагинским районом и далее на юг по границе Атагинского и Шатоевского районов до стыка границ Шатоевского, Итум-Калинского и Чеберлоевского районов.

4. Включить в состав Северо-Осетинской АССР г. Малгобек и следующие районы бывшей Чечено-Ингушской АССР: Ачалукский, Назрановский и Пседахский - в существующих границах, Пригородный район за исключением его южной части, западную часть Сунженского района, а также восточную часть Курпского района Кабардино-Балкарской АССР.

Установить границу между Грозненским округом и Северо-Осетинской АССР с севера на юг по существующей юго-западной границе Надтеречного района до высоты 522,9 с выходом на высоту 489,5, далее на юг через высоты 273,3, 808,1 и далее восточнее селения Карабулакская с выходом на границу Назрановского района восточнее селения

Яндырка, далее на юг по существующим восточным границам Назрановского и Пригородного районов до пересечения с границей Грузинской ССР, устанавливаемой настоящим Указом.

В соответствии с Указом Президиума Верховного Совета СССР от 1 марта 1944 года о включении г. Моздока в состав Северо-Осетинской АССР, установить границу между Северо-Осетинской АССР и Ставропольским краем от р. Терека у северо-западного угла границы Надтеречного района на северо-запад через высоту 114,1 по западной окраине станицы Стодеревская, через отметку 139,1, хутор Туков и до юго-западной окраины хутора Старо-Хохлачев, далее по прямой на юго-запад до железнодорожного разъезда Черноярский, далее 3 километра на запад по линии железной дороги до пересечения с шоссе, далее на юг до р. Терека у западной окраины станицы Черноярская.

Внести следующие изменения в границу между Северо-Осетинской АССР и Кабардино-Балкарской АССР: от стыка границы Северо-Осетинской АССР и Кабардино-Балкарской АССР, что в 1,5 километрах юго-восточнее высоты 459,2, на север по западной границе Пседахского района до горы Хушако, далее на северо-запад через западную окраину поселка Малгобек и далее по р. Курп до впадения в р. Терек у отметки 144,8 и далее на запад по р. Тереку до юго-западной окраины станицы Черноярская.

5. Включить в состав Грузинской ССР следующие районы бывшей Чечено-Ингушской АССР: Итум-Калинский район - в существующих границах, западную часть Шароевского района, южную часть Галанчожского, Галашкинского и Пригородного районов, а также юго-восточную часть Гизельдонского района Северо-Осетинской АССР.

В связи с этим внести следующие изменения в существующую государственную границу между РСФСР и Грузинской ССР: линию границы установить от существующей границы западнее горы Гиморай-Хох и восточнее отметки 4776 на северо-восток по р. Генал-Дон, западнее селения Нижняя Саниба, далее на северо-восток до высоты 2642,2, далее на восток по границе Пригородного района до р. Терека и далее по хребту горы Мат-Лай через высоты 3002,0, 2223,2, по хребтам гор Джар-Лам и Цорей-Лам южнее селения Кожвинч через высоты 2072,6, 2275,5, 2327, севернее селения Никарой и далее на восток по северной и восточной границе Итум-Калинского района до стыка ее с границей Шароевского района у высоты 2059,3 и далее на восток по северной границе Шароевского района до р. Шаро-Аргун, далее на юго-запад по р. Шаро-Аргун до устья р. Харкаде-Ахк

(Хуландой), далее на юг по рекам Харкаде-Ахк (Хуландой) и Харгаб-Ахк с выходом на существующую государственную границу Грузинской ССР у высоты 4090,0.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР М. КАЛИНИН

Секретарь Президиума Верховного Совета СССР А. ГОРКИН

Zdroj: Поболь, Н.; Полян, П. (сост.): *Сталинские депортации. 1928-1953*, Москва 2005, с. 458-459.

2.3. Výnos prezídia Nejvyššího sovětu SSSR o zrušení omezení zvláštního usídlení pro Čečence, Inguše, Karačajejce a členy jejich rodin vysídlených v období Velké vlastenecké války, 16. července 1956

Указ Президиума Верховного Совета СССР о снятии ограничений по спецпоселению с чеченцев, ингушей, карачаевцев и членов их семей, выселенных в период Великой Отечественной войны

16 июля 1956 г.

Учитывая, что осуществление ограничений в правовом положении находящихся на спецпоселении чеченцев, ингушей, карачаевцев и членов их семей, выселенных в период Великой Отечественной войны с Северного Кавказа, в дальнейшем не вызывает необходимости, Президиум Верховного Совета СССР постановляет:

1. Снять с учета спецпоселения и освободить из под административного надзора органов Министерства внутренних дел СССР чеченцев, ингушей, карачаевцев и членов их семей, выселенных на спецпоселение в период Великой Отечественной войны.

2. Установить, что снятие ограничений по спецпоселению с лиц, перечисленных в статье первой настоящего Указа, не влечет за собой возвращения им имущества, конфискованного при выселении, что они не имеют права возвращаться в места, откуда были выселены.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР К. Ворошилов

Секретарь Президиума Верховного Совета СССРН. Пегов

Zdroj: Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России: чеченцы и ингуши*, Москва 1994, с. 205-206.

2.4. Výnos prezídia Nejvyššího sovětu RSFSR o obnově Čečeno-Ingušské ASSR a zrušení Grozněnské oblasti, 9. ledna 1957

Указ Президиума Верховного Совета РСФСР о восстановлении Чечено-Ингушской АССР и упразднении Грозненской области

9 января 1957 г.

В целях создания необходимых условий для национального развития чеченского и ингушского народов восстановить Чечено-Ингушскую Автономную Советскую Социалистическую Республику с центром в городе Грозный.

Включить в состав Чечено-Ингушской АССР:

из Грозненской облсти - город Грозный и районы: Грозненский, Гудермесский, Каргалинский, Красноармейский, Междуреченский, Надтеречный, Новосельский, Наурский, Советский, Сунженский и Шелковский;

из Дагестанской АССР - Андалалский, Веденский, Ритлябский, Шурагатский и западную часть Ботлихского и Шумадинского районов (в границах бывших Чеберлоевского и Шароевского районов);

из Северо-Осетинской АССР - город Малгобек с пригородной зоной, Коста-Хетагуровский район и северо-восточную часть Правобережного района (в границах бывшего Ачалукского района).

Поручить Президиуму Верховного Совета СССР, Северо-Осетинской АССР и Организационному комитету по Чечено-Ингушской АССР внести на утверждение Президиума Верховного Совета РСФСР описание границы между Северо-Осетинской АССР и Чечено-Ингушской АССР с учетом упразднения территориальной разобщенности

Моздокского района с основной территорией Северо-Осетинской АССР.
Упразднить Грозненскую область, передав: Караногайский, Кизлярский, Крайновский, Тарумовский районы и город Кизляр в состав Дагестанской АССР; Ачикулакский и Каясулинский районы - в состав Ставропольского края.

Председатель Президиума Верховного Совета РСФСР М. Тарасов
Секретарь Президиума Верховного Совета РСФСР И. Зимин

Zdroj: Бугай, Н. (сост.): *Репрессированные народы России: чеченцы и ингуши*, Москва 1994, с. 206-207.

2.5. Zákon RSFSR O rehabilitaci perzekvovaných národů, 26. dubna 1991 (se změnami z 1. července 1993)

Закон РСФСР от 26 апреля 1991 г. № 1107-1 "О реабилитации репрессированных народов" (с изменениями от 1 июля 1993 г.)

Обновление советского общества в процессе его демократизации и формирования правового государства в стране требует очищения всех сфер общественной жизни от деформации и искажения общечеловеческих ценностей. Оно создало благоприятные возможности по реабилитации репрессированных в годы советской власти народов, которые подвергались геноциду и клеветническим нападкам.

Политика произвола и беззакония, практиковавшаяся на государственном уровне по отношению к этим народам, являлась противоправной, оскорбляла достоинство не только репрессированных, но и всех других народов страны. Ее трагические последствия до сих пор сказываются на состоянии межнациональных отношений и создают опасные очаги межнациональных конфликтов.

Опираясь на международные акты, Декларацию Верховного Совета СССР от 14 ноября 1989 года "О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечении их прав", постановления съездов народных депутатов РСФСР, а также действующее

законодательство РСФСР и СССР, закрепляющее равноправие советских народов, и, стремясь к восстановлению исторической справедливости, Верховный Совет РСФСР провозглашает отмену всех незаконных актов, принятых в отношении репрессированных народов и принимает настоящий Закон об их реабилитации.

Статья 1. Реабилитировать все репрессированные народы РСФСР, признав незаконными и преступными репрессивные акты против этих народов.

Статья 2. Репрессированными признаются народы (нации, народности или этнические группы и иные исторически сложившиеся культурно-этнические общности людей, например, казачество), в отношении которых по признакам национальной или иной принадлежности проводилась на государственном уровне политика клеветы и геноцида, сопровождавшаяся их насильственным переселением, упразднением национально-государственных образований, перекраиванием национально-территориальных границ, установлением режима террора и насилия в местах спецпоселения.

Статья 3. Реабилитация репрессированных народов означает признание и осуществление их права на восстановление территориальной целостности, существовавшей до антиконституционной политики насильственного перекраивания границ, на восстановление национально-государственных образований, сложившихся до их упразднения, а также на возмещение ущерба, причиненного государством.

Реабилитация предусматривает возвращение народов, не имевших своих национально-государственных образований, согласно их волеизъявлению, в места традиционного проживания на территории РСФСР.

В процессе реабилитации репрессированных народов не должны ущемляться права и законные интересы граждан, проживающих в настоящее время на территориях репрессированных народов.

Статья 3-1. На граждан из числа репрессированных народов, подвергшихся репрессиям на территории Российской Федерации по признакам национальной или иной принадлежности, распространяется действие Закона РСФСР "О реабилитации жертв политических репрессий".

Статья 4. Не допускается агитация или пропаганда, проводимые с целью воспрепятствования реабилитации репрессированных народов.

Лица, совершающие подобные действия, а равно подстрекающие к ним, привлекаются к ответственности в установленном законом порядке.

Статья 5. Восстановление и изменение национально-государственных образований репрессированных народов осуществляются на основе законодательного регулирования межнациональных отношений.

Статья 6. Территориальная реабилитация репрессированных народов предусматривает осуществление на основе их волеизъявления правовых и организационных мероприятий по восстановлению национально-территориальных границ, существовавших до их антиконституционного насильственного изменения.

Для осуществления территориальной реабилитации в необходимых случаях может устанавливаться переходный период. Решение об установлении переходного периода и восстановлении национально-территориальных границ принимается Верховным Советом РСФСР.

Статья 7. Политическая реабилитация репрессированных народов, ранее имевших свои незаконно упраздненные национально-государственные образования, предусматривает восстановление этих образований в порядке, установленном статьей 6 настоящего Закона.

Статья 8. Политическая реабилитация репрессированных народов, не имевших своих национально-государственных образований, означает их право на свободное национальное развитие, возвращение в места прежнего проживания на территории РСФСР, обеспечение им равных с другими народами возможностей в осуществлении своих политических прав и свобод, гарантированных действующим законодательством.

Статья 9. Ущерб, причиненный репрессированным народам и отдельным гражданам со стороны государства в результате репрессий, подлежит возмещению.

Порядок возмещения ущерба реабилитированным народам и отдельным гражданам устанавливается законодательными актами Союза ССР, РСФСР и республик, входящих в состав РСФСР.

Возмещение ущерба реабилитированным народам и отдельным гражданам осуществляется поэтапно за вычетом в денежном выражении компенсаций и льгот, полученных гражданами на основании Закона РСФСР "О реабилитации жертв политических репрессий".

Статья 10. Социальная реабилитация репрессированных народов означает, что гражданам, подвергшимся репрессиям, время их пребывания в спецпоселениях (местах ссылки) засчитывается в стаж в тройном размере. В связи с этим предусматривается также увеличение размера пенсий по возрасту за каждый год работы с учетом периодов, предусмотренных Законом РСФСР "О пенсионном обеспечении граждан в РСФСР".

Статья 11. Культурная реабилитация репрессированных народов предусматривает осуществление комплекса мероприятий по восстановлению их духовного наследия и удовлетворению культурных потребностей.

Это означает также признание за репрессированными народами права на возвращение прежних исторических названий населенным пунктам и местностям, незаконно отторгнутым у них в годы советской власти.

Статья 12. Все акты союзных, республиканских и местных органов и должностных лиц, принятые в отношении репрессированных народов, за исключением актов, восстанавливающих их права, признаются неконституционными и утрачивают силу.

Статья 13. Особенности применения настоящего Закона по отношению к репрессированным народам, проживающим и проживавшим на территории Российской Федерации, регулируются отдельными законодательными актами РСФСР, принимаемыми по отношению к каждому репрессированному народу.

Председатель Верховного Совета РСФСР

Б. Ельцин

Москва, Дом Советов РСФСР

26 апреля 1991 года

Zdroj: <http://base.garant.ru/10200365/> (cit 23.7.2012).

Пříloha č. 3: Registrační karta pro zvláštní kontingenty

3.1. Přední strana

К а р т о ч к а № _____ по учету спец. контингентов Аул _____ район _____					
№ п п	Фамилия, имя, отчество	Отношение к главе семьи	Националь - ность	Возраст	Примечание
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					

3.2. Задní strana

Кто из состава семьи отсутствует и по каким причинам (в Красной Армии, в командировке, на учебе, в больнице, неизвестно где и т. д.)	
<hr/> <hr/> <hr/>	
Количество скота в хозяйстве	Лошадей _____ волон _____ коров _____ овец _____ коз _____
Кто проводил операцию _____	
<hr/>	

Дата _____

Пříloha č. 4: Změna názvů toponym po deportaci 1944 (tabulky)

Tabulka č. 1: Čečeno-Ingušská ASSR

Původní název	Nový název	Původní název	Nový název
Автурьинский сельсовет	Ново-Садовый	Алхан-Кала сельсовет	Междугорский
Автуры	Ново-Садовое	Алхан-Кала	Междугорье
Аду-юртовский сельсовет	Правобереженский	Алхан-Юртовский сельсовет	Айвазовский
Аду-Юрт	Правобережное	Алхан-Юрт	Айвазовское
Али-Юрт	Новогорский	Алхастинский сельсовет	Красно-Октябрьский
Али-Юртовский сельсовет	Гвардейский	Алхасты	Красно-Октябрьское
Али-Юрт	Гвардейское	Амир-Аджи-Юртовский сельсовет	Степновский
Алиюрт	Нарон	Амир-Аджи-Юрт	Степное
Алкунский сельсовет	Лесогорский	Ангушт	Тарское
Верхний Алкун	Дачное	Арштынский сельсовет	Дубравинский
Нижний Алкун	Лесогорье	Аршты	Дубравино

Алтиєво	Баркаджин	Асланбековський сєльсовет	Серноводський
Алхазово	Нефтяної	Асланбек	Серноводск
Алхазуровський сєльсовет	Привольненський	Ахкиюрт	Сунженське
Алхазурово	Привольное	Ачалукський район	Нартівський район
Ачалуки	Ацалык	Галгай и Новый Джерах	Камбилєєвське
Ачхой-Мартановський сєльсовет	Новосєльський	Гамурзієво	Рухс
Базоркіно	Чермен	Гатен-Кале сєльсовет	Солнєчний
Байсангурський сєльсовет	Новогрозненський	Гатен-Кале	Солнєчне
Бамутський сєльсовет	Буковський	Гельдыгенський сєльсовет	Ново-Жизненський
Бамут	Буковка	Гельдыген	Новая Жизнь
Барзоевський сєльсовет	Альпийський	Герменчукський сєльсовет	Мостовський
Барзой	Альпийське	Герменчук	Мостовое
Барсуки	Хорджин	Гехинський сєльсовет	Благодатненський
Бартабос	Лєсное	Гехи	Благодатное
Башиндароевський сєльсовет	Зарєченський	Гехи-Чу сєльсовет	Горненський

Башиндарой	Заречное	Гехи-Чу	Горное
Белгатоевский сельсовет	Курганский	Гойст	Новый
Белгатой	Курганное	Гойтынский сельсовет	Свободненский
Бено-Юртовский сельсовет	Озерненский	Гойты	Свободное
Бено-Юрт	Озерное	Даттыхский сельсовет	Ключевский
Бердыкельский сельсовет	Комсомольский	Даттых	Ключевое
Бердыкель	Комсомольское	Длинная Долина	Терк
Больше-Варандынский сельсовет	Аварский	Доллаково	Доллакау
Большие Варанды	Аварское	Дочу-Борзоевский сельсовет	Двуреченский
Гадаборщево	Куртат	Дочу-Борзой	Двуречье
Газиярт	Заречное	Дуба-Юртовский сельсовет	Родниковский
Галашкинский сел. совет	Первомайский	Дуба-Юрт	Родниковое
Закан-Юртовский сел. совет	Пригородненский	Мескер-Юрт	Рубежное
Закан-Юрт	Пригородное	Мекен-Юртовский сельсовет	Кругловский
Зибер-Юртовский сельсовет	Минеральненский	Мекен-Юрт	Кругловка

Зибер-Юрт	Минеральное	Мундар-Юртовский сельсовет	Знаменский
Истису сельсовет	Горячключевский	Мундар-Юрт	Знаменское
Истису	Горячий Ключ	Мужичи сельсовет	Луговский
Каллауский сельсовет	Красноармейский	Мужичи	Луговое
Верхний Каллаус	Верхне- Красноармейское	Нагай-Мирза-Юртовский сельсовет	Братский
Средний Калаус	Средне- Красноармейское	Нагай-Мирза-Юрт	Братское
Нижний Калаус	Нижне- Красноармейское	Назрановский район	Коста-Хетагуровский
Кантышево	Нартовское	Назрань	Коста Хетагурово
Катыр-Юртовский сельсовет	Тутовский	Насыкорт	Ново-Дигорское
Катыр-Юрт	Туово	Нижне-Наурский сельсовет	Надтеречный
Кень-Юртовский сельсовет	Крутояровский	Нижние Шолджи и Нижние Шолхи	Пограничное
Кень-Юрт	Крутояровка	Новоатагинский сельсовет	Майский
Кескем	Советское	Ново-Юртовский сельсовет	Виноградовский

Куларинский сельсовет	Набережный	Ново-Юрт	Виноградова
Кулары	Набережное	Новые Алды	Черноречье
Лянов	Детское	Новые Атаги	Майское
Малые Варанды сельсовет	Малое	Нойбердынский сельсовет	Суворовский
Мартан-Чу сельсовет	Грушовский	Нойберды	Суворовское
Мартан-Чу	Грушовое	Пештоевский сельсовет	Орловский
Мескер-Юртовский сельсовет	Рубежненский	Пештой	Орловка
Плиево	Ахсар	Таузен-Юрт	Комгарон
Пседахский район	Аланский район	Урус-Мартановский сельсовет	Красноармейский
Пседах	Аланское	Урус-Кертский сельсовет	Трёхгорский
Рошни-Чу сельсовет	Лесновский	Урус-Керт	Трёхгорье
Рошни-Чу	Лесное	Устар-Гардоевский сельсовет	Колхозный
Сагопши	Ногцард	Устар-Гардой	Колхозное
Саралиево	Комсомольский	Шалажинский сельсовет	Подгорненский
Саттынский сельсовет	Террасненский	Шалажи	Подгорное

Сатты	Террасное	Шалинский сельсовет	Междуреченский
Семиогочский сельсовет	Новопутинский	Шашан-Юртовский сельсовет	Зеленорощенский
Семиогоч	Новый Путь	Шашан-Юрт	Зелёная Роща
Сержень-Юртовский сельсовет	Подлесненский	Шеды-Юртовский сельсовет	Терский
Сержень-Юрт	Подлесное	Шеды-Юрт	Терское
Староатагинский сельсовет	Предгорный	Шолхи	Карца
Старо-Ачхоевский сельсовет	Кизиловский	Чемульгинский сельсовет	Чинарский
Старый Ачхой	Кизилово	Чемульга	Чинары
Старо-Юртовский сельсовет	Толстовский	Чечен-Аульский сельсовет	Калиновский
Старый Юрт	Толстово	Чечен-Аул	Калиновка
Суратынский сельсовет	Раздольненский	Чири-Юртовский сельсовет	Надреченский
Сураты	Раздольное	Чири-Юрт	Надречье
Сурхахи	Мамисон	Чишкинский сельсовет	Пионерский
Танги-Чу сельсовет	Липовский	Чишки	Пионерское
Танги-Чу	Липовка	Чужи-Чу сельсовет	Высокогорский

Чужи-Чу	Высокогорье	Хани-Кале сельсовет	Богатовский
Цацан-Юртовский сельсовет	Октябрьский	Хани-Кале	Богатовка
Цацан-Юрт	Октябрьское	Экажево	Ново-Ардонское
Цороев	Нижний Донгарон	Элисхан-Юрт	Белоречье
Хадис-Юртовский сельсовет	Лермонтовский	Элисхан-Юртовский сельсовет	Белореченский
Хадис-Юрт	Лермонотово	Яндынский сельсовет	Ореховский
Хал-Килоевский	Каменский	Яндырка	Райздаст
Хал-Килой	Каменка		

Zdroj: Патиев, Я.: *Ингуши. Депортация. Возвращение. Реабилитация. 1944-2004: Документы, материалы, комментарии*, Магас 2004, с.130-136.

Tabulka č. 2: Dagestánská ASSR

Původní název	Nový název	Původní název	Nový název
Акташауховский сельсовет	Сталин-аульский	Бильт-аул	Тухчар
Акташ-аух	Сталин-аул	Даури и Зандах	Дучи
Алты-мурза-юртовский сельсовет	Ново-Чуртахский	Кишень-Ауховский сельсовет	Чапаевский
Алты-Мурза-Юрт	Ново-Чуртах	Кишень-Аух	Чапаево
Ауховский район	Ново-Лакский район	Минай-Тогайский сельсовет	Гамияхский
Банайаульский сельсовет	Ново-Лакский	Минай-Тогай	Гамиях
Банайаул	Ново-Лакское	Юрт-Ауховский сельсовет	Калинин-Аульский
Банай-Юрт	Ахар	Юрт-Аух	Калинин-аул
Барцой	Ницовкра	Ямаксу	Шушия
Бильтаульский сельсовет	Тухчарский		

Zdroj: Кульчик, Ю.; Куза, Л.; Маргулис, С.; Романов, В. (сост.): *Дагестан: Чеченцы-аккинцы*, Москва 1993, с. 62-63.

Пříloha č. 5: Složka zvláštního přesídlení

Zdroj: Fond 1094, Archiv Čečenské republiky, Groznyj, Čečensko

5.1. Titulní strana složky

СЕКРЕТНО

(категория учета)

ЛИЧНОЕ ДЕЛО № _____

ВЫСЕЛЕНЦА

Фамилия _____

Имя _____

Отчество _____

Начато «____» _____ 19____ г.

Закончено «____» _____ 19____ г.

Архив. № _____

5.3. Potvrzení o seznámení se s výnosem prezídia Nejvyššího sovětu SSSR z 26.11.1948

СЕКРЕТНО

С П Р А В К А

На высленца
высленку (фамилия, имя, отчество)

находящегося на спецпоселении в
районе
(область, край, республика)

В соответствии с постановлением
(постановление ГОКО или СНК СССР)

от «_____» _____ 194 г. № _____

.....
(фамилия, имя, отчество)
как лицо (или член семьи)

национальности «_____» 194 г.

из области переселен в

..... район

..... области и на основании Указа Президиума

Верховного Совета ССР от 26 ноября 1948 года оставлен навечно в местах
обязательного поселения высленцев без права возврата к прежнему месту жительства.

Начальник ГО, РО МГБ

.....

(звание)

(подпись)

«_____» _____ 194 года

12. Имеет ли членов семьи, находящихся на спецпоселении, проживающих отдельно, и где они расселены.	
13. Имеет ли близких родственников невыселенцев и их точный адрес, проживающих отдельно от выселенцев.	
14. Служба в Советской Армии, последняя должность и звание	
15. Был ли в плену и служил ли в воинских частях противника	
16. Проживал ли на временно оккупированной противником территории (когда, где, чем занимался или где служил)	
17. Был ли за границей (в связи с чем, какой период времени и чем занимался)	
18. Судимость (когда, каким органом, за что и на какой срок осужден)	
19. Откуда и когда выселен. Когда прибыл на спецпоселение	
20. В каких районах, областях, краях, республиках проживал ранее на спецпоселении	
21. Точный адрес выселенца-спецпоселенца в настоящее время (город, название улицы, № дома, селение, аул, сельсовет).	

.....
(подпись выселенца)

.....
(должность, звание, фамилия, заполнявшего анкету)

«_____» 19 г.

5.5. Potvrzení o seznámení se s výnosem Rady lidových komisařů SSSR z 8.1.1945

РАСПИСКА

Я, спецпоселенец-выселенец _____
_____, проживающий в пос. _____
_____ район, даю на стоящую расписку органам МВД в том, что
мне Постановление СНК СССР № 35 от 8/1-45 г. о правом положении объявлено и
разяснено, что я не имею право без разрешения МВД отлучаться за пределы места
поселения, что я обязан в трехдневный срок сообщить в спецкомендатуру о
изменениях происшедших в составе семьи (смерти, рождения и т.д.), о побеге кого либо
из членов семьи обязан донести коменданту немедленно.

Я предупрежден, что за нарушение режима и общественного порядка буду
привлечен к ответственности.

Ростись выселенца _____

Постановление объявил:

(должность, звание, фамилия работника МВД)

«_____» _____ 194 г.

5.6. Registrační list (přední a zadní strana)

РЕГИСТРАЦИОННЫЙ ЛИСТ № _____
(по книге писем. учета)

ЕЖЕМЕСЯЧНОЙ РЕГИСТРАЦИИ СПЕЦПОСЕЛЕНЦА

1. _____
(фамилия, имя, отчество и год рождения)

2. _____
(к какому контингенту пренадлежит спецпоселенец)

3. _____
(место жительства спецпоселенца)

4. _____
(№, дата документа и кем выдан документ удостоверяющий личность спецпоселенца)

Образец подписи					
Месяц	Дата явки	Расписка спецпоселенца	Месяц	Дата явки	Расписка спецпоселенца
Январь			Июль		
Февраль			Август		
Март			Сентябрь		
Апрель			Октябрь		
Май			Ноябрь		
Июнь			Декабрь		

5.7. Potvrzení o seznámení se s právem svobodného pohybu v místě povinného usídlení

РАСПИСКА	
«_____» _____ 195 года я, спецпоселенец _____	

(фамилия, имя, отчество)	
проживающ. в _____	
(указать точный адрес)	
<p>даю расписку о том, что мне объявлено о представлении права проживания в пределах Казахской ССР и при изменении места жительства в пределах Казахской ССР я обязуюсь перед выездом сняться с учета, по прибытию на новое место жительства немедленно встать на учет в органах МВД.</p> <p>Мне так же объявлено, что указанное выше положение не распространяется на спецпоселенцев не занимающихся общественно-полезным трудом, нарушающих режим и общественный порядок в местах поселения.</p> <p>На регистрацию в органы МВД я обязан являться лично, один раз в год.</p> <p>За самовольный выезд (побег) с места обязательного поселения буду нести уголовную ответственность по ст. 82 части 1 УК РСФСР.</p>	
Личная подпись _____	
Расписку отобрал _____	
(должность, звание, фамилия, подпись)	

5.8. Potvrzení o seznámení se s výnosem prezídia Nejvyššího sovětu SSSR z 16.7.1956

РАСПИСКА

«_____» _____ 1956 года.

Я, проживающ.
(фамилия, имя, отчество)

.....
(указать точный адрес)

даю настоящую расписку о том, что мне объявлено об освобождении из спецпоселения. Одновременно разъяснено, что в соответствии с Указом Президиума Верховного Совета СССР от 16/VI-1956 года я не имею права возвращаться в местность, откуда был выселен и не надлежит возврату конфискованное у меня при выселении имущество.

Личная подпись _____

Расписку отобрал _____
(должность, звание, фамилия, подпись)

5.9. Povolení k odjezdu na jiné místo povinného usídlení

Маршрутный лист №

Действителен по195 г.
указать число и месяц

..... года
(фамилия, имя и отчество)

рождения разрешен выезд из
(указать республику, край, обл.)
..... который к месту назначения должен следовать только в
.....
указать города и основные железнодорожные станции

При отклонении от указанного маршрута настоящий лист теряет силу.
По прибытии к месту назначения обязан немедленно явиться
в орган МВД. (фамилия)

Комендант спецкомендатурь МВД

..... р-на
..... (.....)

5.10. Hlášení o porušení ustanoveného režimu ze strany předsídlece

«УТВЕРЖДАЮ»

«САНКЦИОНИРУЮ»

.....
.....
.....
«___» _____ 195 г.

.....
.....
.....
«___» _____ 195 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

«___» _____ 195 г. Гор. Караганда
Я, комендант спецкомендатуры МГБ № _____ город Караганда _____

установил, что спецпоселенец _____
совершил проступок, заключающийся в том, что _____

На основании изложенного и, руководствуясь постановлением СНК СССР № 35 от 8 января 1945 года и инструкцией о наложении административных взысканий, объявленной в приказе НКВД СССР № 376 от 14-го сентября 1945 г.

ПОСТАНОВИЛ:

Спецпоселенца _____
проживающего _____
за совершенный им проступок подвергнуть аресту в административном порядке сроком на _____ суток.

Комендант спецкомендатуры МГБ № _____

Постановление мне объявлено «___» _____ 195 года.

Подпись _____

СПРАВКА

Спецпоселенец _____
отбыл срок ареста с _____ по _____ 195 г.

Начальник КПЗ _____

ПОДПИСЬ

5.11. Povolení Rady ministrů Dagestánské ASSR k přestěhování do Dagestánu

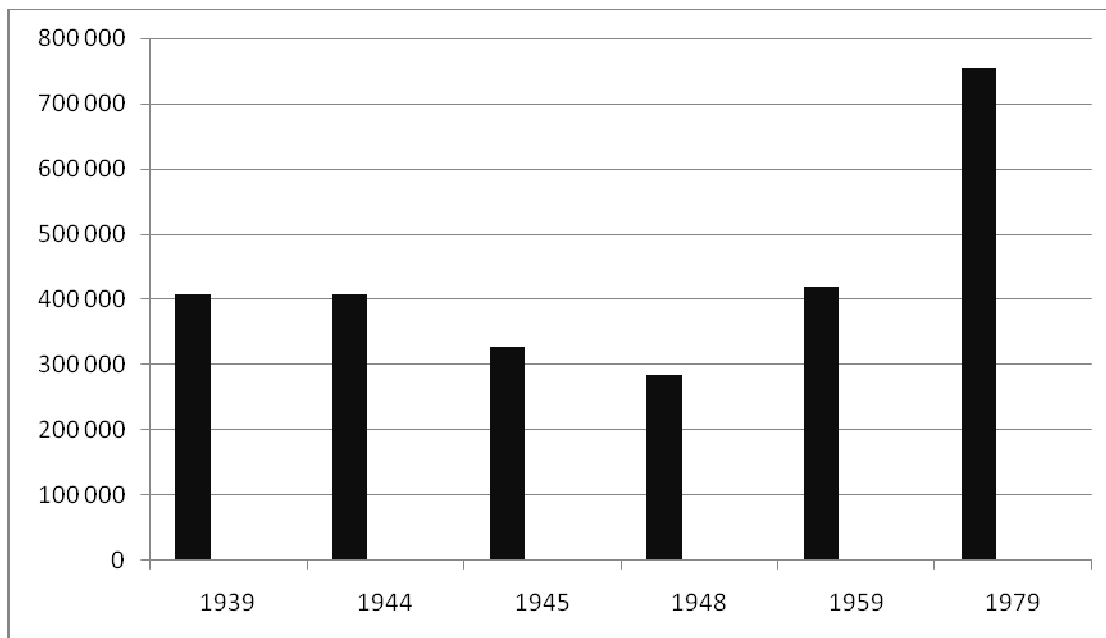
Zdroj: Kolekce dokumentů Organizačního výboru pro obnovení Auchu, Chasavjurt, Dagestán

СОВЕТ МИНИСТРОВ ДАГЕСТАНСКОЙ АССР Отдел переселения и организованного набора рабочих	
№ _____	« _____ » _____ 1960 г.
УДОСТОВЕРЕНИЕ	
Выдано гр-н _____	
в том, что _____ разрешается переехать из _____ ССР,	
_____ области, _____ района,	
селения _____ на постоянное местожительство и	
подготовки жилья своей семье в составе _____ человек, возвращающейся в	
Дагестанскую АССР, _____ район, селение _____	
Настоящее удостоверение действительно в течение 40 дней со дня выдачи.	
<i>Заведующий отделом переселения</i>	
<i>и организованного набора рабочих Совета</i>	<i>(М. Магомедов)</i>
<i>Министров Дагестанской АССР</i>	

Poznámka: Uvedené dokumenty byly přepsány z originálů včetně tiskových chyb a formou písma odpovídající zdroji.

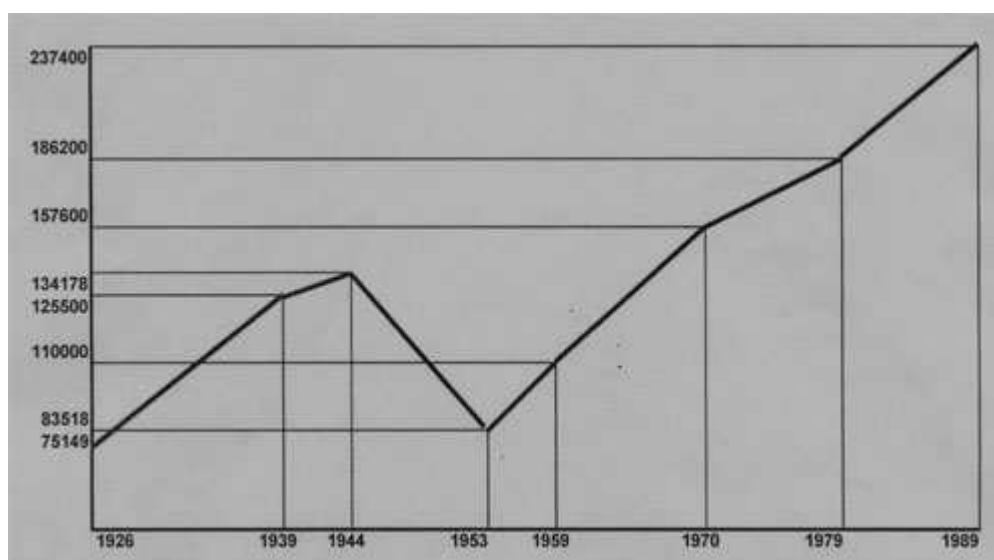
Příloha č. 6: Vývoj početního stavu Čečenců a Ingušů

6.1. Demografický vývoj Čečenců 1939-1979

Zdroj: Эдиев, Д.: *Демографические потери депортированных народов СССР*, <http://www.polit.ru/article/2004/02/27/demoscope147> (cit 13.6.2012); *Всесоюзная перепись населения 1939 года*, Москва 1992, с. 57-58.

6.2. Křivka demografického vývoje Ingušů 1926-1989

Zdroj: Яндиева, М.: *Депортация ингушей. Фальсификации и подлинные причины*, http://krotov.info/libr_min/28_ya/nd/ieva.htm (cit 16.6.2012).

Příloha č. 7: Výpovědi pamětníků

V rámci terénních výzkumů byly osloveny více než tři desítky pamětníků žijících v Ruské federaci a v Kazachstánu. Do diplomové práce jsem zařadila úseky, které dokládají a doplňují historická fakta v ní uvedená. Část rozhovorů přepisuji v plném znění, ale z většiny jsem vybrala jen ty části, jež byly ve vzorku respondentů jedinečné a pro narátora důležité. V textu v hranatých závorkách jsou uvedeny vysvětlivky a naznačeno vypuštění části výpovědi. Výpovědi jsou řazeny abecedně podle příjmení respondenta s určením času a místa pořízení záznamu.

Acajeva Chižan (r. 1935), červenec 2010, Groznyj, Čečensko

Večer [22. února 1944] přišel voják a něco nám říkal, ale my jsme neuměli rusky. Matka si myslela, že chce sekyrku. Říkal jí „Sbal si, zítra vysídlují celý národ.“ Už asi bylo pět hodin, muži byli pryč, shromáždili je v klubu a ve škole. Ráno přijela ta americká auta a stála na silnici. Máma zabalila povlečení, fazole a položila to na sáně. Nikdo nevěřil, že nás odesílají pryč. Potom jeden muž řekl, abychom zařízli dva býky, ale matka byla proti, že se snad vrátíme. [...]

Další jaro [1945] mě vzali do dětského domova, kde jsem žila sedm let. V Alma-Atě jsem byla v přijímacím zařízení a poté nás v srpnu odeslali do dětských domovů. Dostala jsem se do Zelenovského domova Maxima Gorkého číslo pět, kde mi nebylo dovoleno navštěvovat školu. Převezli nás do města Aralskoje v Karagandinské oblasti, kde byly jen dívky. Trochu jsem se tam učila, poté jsme navštěvovali večerní školu. Velmi dobře nás vychovávali. Nikdo mě neurážel, bylo mi dobře; pouštěli filmy pro děti, každou sobotu jsme se koupali a dostávali čisté povlečení. V domově byli Čečenci, Rusové, Tataři, Němci, všichni. Později jsem začala hledat zbylé příbuzné. Sama jsem našla dvě sestry a přijela do Džambulu v srpnu 1955. Do Čečenska jsem se vrátila v roce 1957 se dvěma sestrami. [...]

Alajevy Deši a Chuta (r. neznámý), 17. července 2010, Staryje Atagi, Čečensko

Deši: Nevím, kdy jsem se narodila, moc si toho nepamatuji. [Při vysídlení se matce ztratila]. Byla jsem v dětském domově, určili můj věk odhadem a vystavili mi rodný list na jméno mé matky Džabrailova, pak jsem se učila a školu dodělala při práci v masokombinátu. Také jsem

dojila nebo pracovala na poli, žádná lehká práce nebyla. Na Sachalinu jsem se seznámila se svým mužem. [...] Vždy jsem věděla, že jsem Čečenka. Jednou mi volali kvůli příjmení Džabrailova, že mě někdo hledá. Vnučka totiž na internetu psala, že má babičku Čečenku. Dcera poslala do Čečenska mé fotografie a pak rozhodla, že tam poletím, že našli moji sestřenicí. Dcera mě podporovala, ale teta strašila, že tam byla válka, že budu bydlet v kůlně. Přiletěla jsem z Vladivostoku 26. února 2010, po 66 letech od vysídlení. V Moskvě mě vítali na letišti s kyticí, byla tam i novinářka Taťjana [Gantimurova]. Teď tu žiju a učím se čečensky.

Chuta: Rozdělili nás. V rodině byli čtyři bratři Duda, ten měl dcery Chutu, Tumišu, Zaru a Saldu, pak Doki s dětmi Tamarou, Luljou neboli Juljou, Said-Achmed a jeho synové Said-Ami, Alchazur a Usman s Deši a Šamilem. Dešin bratr Šamil byl mladší. Dosud jsme ho nenašli. Rodina se vrátila v roce 1960.

Arsamerzovjev Mamed (r. 1929), 20. července 2010, Groznyj, Čečensko

Narodil jsem se v roce 1929, pocházím z vesnice Gojty Urus-Martanovského okresu. V roce 1944 jsem zakončil pátou třídu, byl jsem pomocník v týlu a dodávali jsme na frontu jídlo. Ráno na okraji vsi se měli všichni sejít, že prý bude oslava. Lidé čekali a najednou přijeli vojáci na nákladřácích a obklíčili je. Děti starší šestnácti let a ženy byly odvedeny a měly dvě hodiny na to, aby zabalily to nejnůtější; muži měli zůstat. Když by někdo udělal krok nalevo napravo, stříleli by po něm. Vojáci vypustili skot a ten běhal po ulicích. Všechny posadili na nákladřáky a odvezli na nádraží, přitom sněžilo a někteří lidé neměli boty, a aby nezmrzli, hřáli si nohy v prázdných vědrech. Nemohli jsme hlasitě mluvit, za to nás bili pažbou samopalů. Posadili nás – mě, dvě sestry a matku - do přeplněných dobytčáků. Náš vagón byl závěsem rozdělen na ženskou a mužskou část. Každý dostával misku polévky, ale nelze ji ani nazvat jídlem. Cestou lidé umírali, chyběla lékařská pomoc, mrtvé zabalovali do prostěradel.

Jeli jsme osmnáct dní. Přivezli nás do Kazachstánu, do Semipalatinské oblasti, Novošubinského okresu, kolchozu Stalina. U místních Kazachů byli ubytováni dva až tři lidé. Několik let jsme hledali příbuzné. Asi po deseti letech jsme se mohli pohybovat svobodně po Kazachstánu, tak jsme se přestěhovali do Džambulské oblasti, do vsi Čeldavar a pracovali jsme v zemědělství. [...] V roce 2007 jsem díky výnosu Putina byl přirovnán k veteránovi 2. světové války, mám čtyři medaile, k 60. výročí konce války mi poslal blahopřejný dopis. Ale jako invalida 3. stupně nemám nárok na kompenzaci za deportaci. Musel jsem si vybrat, jestli

chci kompenzaci za invaliditu nebo za deportaci. Náhradu deset tisíc rublů dostávají jen lidé narození do roku 1924. Moje žena dostává poslední dva - tři roky měsíčně 300 rublů.

Arsamerzojeva Zina, roz. Aslachanova (r. 1936), 20. července 2010, Groznyj, Čečensko

Narodila jsem se v roce 1936 a byla jsem deportována spolu s matkou a třemi sestrami, otec se ztratil na svatbě – sebrali ho vojáci a našla jsem ho až po dvou letech. V Kazachstánu jsme s matkou žily u Rusek, byly to učitelky, nechtěly nás přijmout, ale komendant je donutil a prosil je, aby nás neurážely. Sbírali jsme na poli pšenici, ručně ji mleli a pekli placky. Hodní sousedé nám přinášeli brambory a podobně.

Přesně si pamatuji, že jsme přijeli 20. ledna 1958 do Grozného. První, kdo vycházeli z vagónu, padali na kolena a líbali zemi. Vrátili se s prázdnýma rukama, ale plakali a tancovali. Rusové, kteří obsadili naše domy v rodné vsi, je nechtěli vrátit s tím, že tam žijí už čtrnáct let a jsou majiteli. Museli jsme domy vykupovat zpět za jídlo nebo oblečení a nejlepší zboží byl jeden až dva kilogramy cukru.

Bagalova Zulejchan (r. 1945), 23. července 2011, Groznyj, Čečensko

Rodinu jsme tvořili já a rodiče. Když otec opustil matku, přestěhovali jsme se z Kirgizie do Kazachstánu. Žili jsme v lázeňském městě Talgar, třicet kilometrů od Alma-Aty. Byly tam mičurinské sady. Příroda byla krásná, hory... V létě jsem sbírala jablka a ostružiny. Kradli jsme v sadech, tak jsme nikdy neměli hlad. Na chleba se muselo čekat ve frontách. Svůj díl jsem dávala kamarádům, ani mi doma za to nenadávali.

Korejci přinášeli hliněné nemalované kachničky na gumičce a prodávali je za rubl nebo za vejce. Čečenci kradli koně a krávy, protože byli státní. V pátek i přes přísný zákaz dělali zikr, v neděli hráli na harmoniku a tancovali, nechtěli se učit ani pracovat, ale žili vesele. Děti elity se učily ve škole.

Na místě, kde jsem rostla, nebyla nenávist, ve škole jsem necítila, že jsem nepřítel národa. Učitelé byli Židé, Němci, Arméni... Toto místo bylo velmi internacionální, byli tam velmi dobří němečtí specialisté. Nevyrostli jsme v nenávisti k Rusům, nevěděli jsme ani o deportaci ani o krutostech. Asi bylo dobře, že nám nevyprávěli o deportaci. Vychovávali nás v tradicích, ve cti, že jsme pionýři a komsomolci. Když začala perestrojka, zjišťovali jsme, co bylo, cítili jsme lítost nad Rusy – my jsme je zabíjeli, oni nás zabíjeli...

Jednou, byla jsem v první třídě, se učitelé chovali divně, byl slyšet divný hluk. Běžela jsem domů, všechny babičky vyšly na ulici. Pamatuji si matku tankisty Mazajeva, Natašu, která stála na ulici a brečela, koukala na nebe a povídala mojí babičce, že náš Otec zemřel. Babička na ni plivla, že jí ten Otec nestačil? Když Stalin zemřel, mohla jsem jet do Karagandy – to bylo peklo, příbuzní pracovali jako traktoristé a měli už takové mongoloidní rysy, úzké oči.

Asi v roce 1958 jsme odjeli do Grozného. Žádnou kompenzaci jsme nedostali. Ani bych si žádnou nevzala, i kdybych měla umřít hladu.

Baržujeva Sajpat (r. 1936), 6. července 2010, Chalkeloj, Čečensko

Když otec zemřel, poslali mě do dětského domova, ve čtyřicátém pátém. Vysvlékli nás a odhadovali, kolik nám je let a zapisovali si to. Zapsali, že neznám otce ani matku. Kvůli tomu teď nemůžu dostat kompenzaci jako perzekvovaná. Domov byl ve stanici Čukaj, bylo tam hodně dětí, dvě stě padesát až pět set. Byli tam Němci i Čechoslováci, Tataři i Čerkesové, malé i velké děti. Kuchařka byla Čečenka z naší vesnice. Náš ředitel bojoval na frontě, kde přišel o ruku, nedal nám umřít, byl to dobrý člověk. Se mnou byla starší dívka Ajdan z naší vesnice. Umřela asi před pěti lety. Kazaši házeli po Čečencích kameny. Se mnou byla Rumunka a spolu jsme se Kazachům bránily. Naše vychovatelka ji přijala za svou, ale Čečence neměl nikdo rád. Nemohli jsme vycházet na ulici, jít na trh nebo do klubu, nedovolovali nám mluvit čečensky, nemohli jsme do mešity. Vrátila jsem se s mužem v roce 1958.

Čanijev Chizir (r. 1931), 15. prosince 2009, Slepčovsk, Ingušsko

Bylo mi třináct let, když nás deportovali. Objevila se vojska, lidé se začali zajímat, co se děje, tušili něco nekalého. Řekli jim, že vojáci mají cvičení, ale ve skutečnosti plnili úkol. Lidem nařídili shromáždit se u hřbitova. Otec se tam vydal po modlitbě. Nedovolili nám vzít si ani věci ani jídlo, ale našli se i vojáci, kteří nás politovali a dovolili nám něco vzít s sebou. Jiní nám věci kradli pro sebe. Měli jsme koně, zapřáhli jsme ho a vydali se na shromaždiště. Našeho příbuzného Bilana zastřelili přímo před očima jeho bratra, sestry a matky. Byl z Prigorodného. Zabíjeli nemohoucí. V rodině Cickijevých syn zabil svou matku, aby ji pohřbil. Ona nemohla chodit a on nemohl odejít a nechat ji napospas osudu. Vojáci by ji zabili a ona by zůstala nepohřbena. Naložili nás do továrních vagónů a vezli sedmnáct dní. Ve

vagónech udělali lehátka a na nich spaly ženy s dětmi; muži spali na podlaze. Po cestě nám dávali jednou denně polévku ze shnilých brambor a jakési maso. Nemocné lidi nechávali stranou, nemohli jim nijak pomoci. Mrtvé schovávali před vojáky, aby je nevyhazovali. Z mouky, co jsme měli s sebou, jsme pekli placky. Jednou jsme během zastávky lámali plot na topení, protože uhlí nám dávali jen trochu. Osmnáctý den jsme dojeli do Kazachstánu. Kazachy štváli proti nám a říkali, že jsme lidojedi.

Matka zemřela do přesídlení, ve vyhnanství žil otec, macecha a její čtyři děti, které brzy zemřely. Neměli jsme sílu, špatně jsme jedli, práce byla těžká a nespokojení hospodáři Kazaši nás bili. Když jsem si při orbě sedl na koně, tak mě za to zbili. Chodili jsme bosí a hnula mi chodidla, až jsem nemohl chodit. Kradli jsme pšenici, ale za to hrozilo vězení. Jedli jsme šťovík, trávu, lovili ryby. Dvěma kameny jsem lidem mlel kukuřici a tak vydělával. Ze zbytků kukuřice a kopřiv jsme vařili jídlo.

Byl jsem negramotný, ale přijali mě na kurz kombajnéra a potom jsem nějakou dobu pracoval jako kombajnér. Byly to těžké časy, nebylo jídlo ani oblečení. Nemohli jsme se mýt, šířily se vši. Velmi složité období bylo 1944-1949. Byla to zkouška. Jednou otec pomohl zavšivenému mladíkovi se vykoupat, ale ten druhý den zemřel s plackou v rukách. Nikoho neměl a otec ho pohřbil. Když mi bylo patnáct, dostal jsem pas. Bez povolení jsme nesměli opouštět vesnici a v té naší nebyla nemocnice. V roce 1952 jsem se oženil. Mezi mojí rodinou a rodinou mé ženy Aset bylo osmáct kilometrů a my jsme se nemohli navštěvovat. V roce 1957 nám dovolili se vrátit do rodných míst, ale my jsme se vrátili v roce 1960. Otec a další příbuzní jsou pohřbeni v Kazachstánu.

Čanijeva Aset, roz. Jevlojeva (r. 1933), 15. prosince 2009, Slepcevsk, Ingušsko

Bylo mi jedenáct let, měla jsem šest bratrů. Nejmladšímu bylo dvacet pět, sestrám bylo pět a deset let. Jeden z bratrů pracoval v kolchozu a dopředu ho upozornili na vysídlení. Otec se divil, jak je možné vysídlit celý národ? Odvezli zbraně a koně. Zařídli jsme krávu, ale maso se nedalo usušit. Pamatuji si, jak jsem vylezla na půdu pro panenku. Vojáci nám řekli, že to máme jen kousek. Měli jsme na sobě lehké oblečení, kabát jsme neměli a dospělí nás zabalovali do přikrývek. Měli jsme hodně ovcí, dali jsme je tomu, kdo se namanul. Zvířata řičela, ale nepřemýšleli jsme o tom, co s nimi bude. Krávy zůstaly v chlévě, kůň od nás nechtěl odejít. Vidím to, jako by to bylo včera, toho koně, který nešel pryč.

V továrních vagónech byly škvíry a padal na nás sníh. Seshora i zezdola byl průvan. Jedli jsme i syrové těsto. Mrtvé vyhazovali ven. To, co jsme my prožili, už nikdo neprožije.

Když jsme dojeli do Kazachstánu, zahnali nás do baráků po sedmi rodinách v jedné místnosti. Žili jsme tam až do jara. Otec zemřel a my nevěděli, jak ho pohřbít. Sousedy jsme poprosili o savan, ale půda byla zmrzlá, a tak jsme ho nechali přímo na sněhu. Na jaře ho jiní lidé pohřbili. Ti, co zemřeli v zimě, leželi tak až do jara.

První dva - tři roky byly velmi těžké. Málokdo nám byl schopen pomoci. V roce 1945 odvedli starší bratry do učiliště a zůstali jsme jen ti nejmladší. My tři sestry a dva bratři jsme šli na internát. Tam nám nedávali moc najíst. V roce 1946 se nejstarší bratři vrátili a vzali nás z internátu. Měli jsme se učit, ale to se nedařilo. Bratři nám nosili chleba, ale když byli mimo domov, tak jsme hladověli. Pomáhala nám sousedka. My jsme se cítili vinni, že nemáme právo jíst její kousek chleba. Nejstarší bratr začal pást ovce a nosil vlnu. Kazaši se s námi prali. Jednou bratři ukradli pytle pšenice a zakopali je u řeky, abychom měli co jíst. Rusové se o tom dozvěděli a bratry chytili a odvedli. Později jsme zjistili, že pracují na železnici. Nejstarší bratr vzal vinu na sebe a mladší byli propuštěni. Několikrát jsme prodávali dům, protože jsme si mysleli, že už pojedeme domů. Chtěla bych jet do Kazachstánu upravit hřbitov, ale nemohu chodit.

Čanijeva Marjam, roz. Jevkurova, (r. 1938), 15. prosince 2009, stanice Nestěrovskaja, Ingušsko

Celkem nás vyvezli třináct lidí a přežili tři. Vyhnali nás z Olgetti. Velmi dobře si pamatuji, že jsem s sebou vzala placku a matka sýr a příkrývku. Pak mi placka upadla do propasti. Sněžilo a děti plakaly. Auty nás odvezli a naložili do vagónů. Cestou jsem viděla, jak zemřela žena a lidé si na ni sedli, aby ji nevyhodili. Nebylo co jíst, Rusové nám nosili jídlo, ale nestačilo. Příbuzná se styděla jít na záchod a odešla daleko na opačnou stranu, vlak se rozjel, její syn vyskočil a běžel k ní, chytil ji, držel a visel s ní na vlaku až do příští stanice. Lidé jeho čin chválili. Když jsme dojeli, bylo mnoho sněhu. Umístili nás do kasáren, rodiny byly namačkané i v rozích místností. Náš otec byl nemocný a matka musela živit rodinu. Pracovala v kolchozu, který nám pomáhal. Otec pak zemřel. Nebylo dost jídla. Sousedé – Němci žvýkali hlady kůži, umřeli a nikdo je nepohřbil. Nejstaršího bratra chtěli poslat do učiliště, ale matka prosila, aby to nedělali. Jeden soused Polák byl vedoucí army a nosil nám kousek chleba. Když mi bylo třináct, zařídil mi práci. Dohlížela jsem na telata, to bylo těžké, pak jsem tři roky dělala dojičku. Po dojení jsme chodili kosit trávu a až do rána prosévat zrno. Plakala jsem a slzy schovávala před matkou. [...]

Edilbijev Salamu (r. 1934), 16. července 2010, Belgatoj, Čečensko

V roce 1943 na podzim byl jasný slunečný den, k nám do vsi přišli vojáci. Většinou to byli vojáci neruští, Rusů bylo málo. Teď, jak tomu rozumím, to byli Něnci, Čukčové, Mongolové, Tataři, Uzbeki, takoví lidé. Chlapci měli radost, že přišli vojáci. Běhali za nimi. Já jsem se tehdy učil ve druhé třídě. Naučili jsme se dvě slova: „Dej patronu“. Oni vytahovali patronu a dávali nám ji ke spánku, „tady máš patronu, dostaneš“... Byla zima, atd., byli vojáci, koně, že až přijde jaro, tak budou pomáhat orat, sít a tak dále... Ráno, to bylo 23. února 1944, nám zabrali jeden pokoj v domě z vepřovic a přestěhovali k nám dva vojáky a důstojníka. Jejich jména si nepamatuji, ale pochopil jsem, že důstojník byl dobrý, měl duši a srdce. Věděl, že to je svévole a že nás vysídlí. 23. ráno chodili do každého dvora. Část zůstávala za vraty, tři vcházeli – důstojník a dva vojáci: „Pět minut, balte se!“ Zezadu přistavili studebaker a cpali je tam, studebakery byli kryté plachtou, byla to americká auta. Nedovolovali nám brát s sebou věci, jídlo, jen sem tam někdo stihl něco vzít s sebou a ukrýt to. Naložili nás do auta a odvezli do Grozného... Kdo mohl, šel pracovat. My mladší jsme šli do školy. Učili jsme se půl roku a kvůli neznalosti ruštiny nás shromáždili do jedné skupiny všechny děti - Čečence a Inguše, vytvořili třídu a dali učitele, který velmi málo ovládal ruštinu, ale uměl čečensky.

Nynější mládež v Čečně by ta léta nepřežila. Za prvé, organizmus už není takový, nálada, morální duch už není, co býval. A ani dnes není to, co bylo tehdy. Tehdy bylo možné v lese nasbírat na celou zimu divoké hrušky, mišpuli, plody, všelijaké plody byly a jedlá tráva. Teď už to není a nikoho nedonutíš jíst lebedu. [...]

Emirova Maja (r. 1940), 2. srpna 2010, Moskva

[...] Nepamatuji se, že bychom se někdy [v Kirgizii] koupali. Otec pracoval v hornickém městě Taškumeru v uhelném skladu a chodili jsme k němu v noci. Sbíral po zemřelých přídělové lístky a za ně získával jídlo – chleba, máslo... Matka dala jídlo hladovým lidem, ale ti stejně druhý den zemřeli. [...]

Byla jsem velice hubená. Měla jsem šaty bez rukávů se stříbrnými penízky. Ty jsme chtěli prodat, ale komandant je ukradl. Jednou jsme přijeli za otcem, ale zrovna ten večer zemřel na tyfus. V uhelném skladu začala pracovat matka. Žili jsme s jejími třemi bratřenci a ti jí nadávali, že se tak dře, ale ona nechtěla být na obtíž. Pokoušela se mě dát do školky. Onemocněla tyfem a zemřela. Její šaty roztrhli, vyprali a zabalili ji do nich, a tak pohřbili. [...]

[V dětském domově] nám k jídlu dávali vepřové a chutnalo mi. Starší chlapec mi ho zakázal jíst, ale já jsem se nechtěla masa vzdát. Rozbílěla jsem pecky broskví a jedla je. [...]

Všichni moji příbuzní za mnou chodili a na neděli si mě brali domů. Pořád jsem byla nemocná. V domově bylo hodně kroužků, zpívali jsme horníkům, po večerech jsme tancovali, jezdili jsme na tábor. Jedna starší dívka mi vyprávěla o našich předcích – teozích a filosofech. Moji dědové emigrovali do Jordánska. Říkala mi, že nemám poslouchat řeči o ateismu a podobně. Druhý den utekla. Uvedla falešné jméno [v překladu z čečenštiny] „Křoví a stromy“, proto ji nenašli. Mnoho hezkých dětí si brali Rusové, Ukrajinci a další. [...]

Jednou domov stěhovali. Bratranec se ženou si vzali osmnáct dětí včetně mě, aby mě nepřestěhovali. To bylo 21. prosince 1949. Nechtěli nám dovolit chodit do školy, protože bolševici jsou bezbožníci. Styděla jsem se být příživníkem, proto jsem si přidala k věku čtyři roky a v roce 1954 jsem začala pracovat na šachtě.

[...] V roce 1971 jsem se vrátila spolu se třemi dětmi. Bylo to 8. května. Kompenzaci jsem nedostala, když jsem si zařizovala důchod, přišlo mi oznámení, že mě nikdy nedeportovali!

Chakijeva Chulimat (r. 1943), 9. července 2010, Gikalo, Čečensko

Žili jsme v Zumsoj. Naše rodina byli rodiče, já, tři sestry, bratr a babička. Otec byl milicionář. Přijeli jsme do Akt'ubinské oblasti. Mnoho dívek zemřelo cestou na prasknutí močového měchýře. Byla tam zima mínus třicet-čtyřicet stupňů, nemohli jsme ani větrat. Muži chodili se zavázanými nohavicemi kvůli průjmům. Lidé umírali i během rozhovoru... Při deportaci zemřela jako první babička kvůli prochlazení, pak jedna sestra, které bylo několik měsíců, pak otec, později devítiletý bratr. Matka pohřbila i dědu a strýce, její sourozenci zemřeli ve vyhnanství.

V jednu dobu, když jsme už několik dní nic nejedli, matka prosila u osmi rodin semena pšenice, bratr slíbil je nasbírat na poli. Matku objal, usnul a zemřel. Nikdo nepřicházel ho pohřbít, za pohřeb požadovali měsíční příděl, ale matka nechtěla trápit sestry hladem. U sousedů zemřela dcerka, která si s bratrem dříve hrála a byli jako budoucí manželé. Soused dal svůj měsíční příděl a děti pohřbili do jednoho hrobu.

Komandant nám sebral příděl. Matka se živila sbíráním pšenice na poli. Jednou přišel komandant s tím, že děti je třeba dát do dětského domova. Matka nás bránila a ukázala semena, aby nás nesebrali a nedali do domova.

Čečencům nedovolovali brát vodu ze studny, jinak je za to bili. Museli ji brát tajně. Nedávali vodu ani lidem v nemocnici - otec tam ležel. Jednou sestry onemocněly a matka s nimi nocovala ve zřícenině, aby nenakazily další děti, ale ráno jim už nic nebylo. Matka dala dvě dcery příbuznému z otcovy strany. Po nocích matka plakala. Když onemocněla, staraly se o nás otcovy sestry.

Matčín bratranec přinesl slupky od brambor, to pro nás byla pochoutka. Na měsíc nám dávali dva kilogramy mouky. Neznali jsme čaj ani cukr. Strýc dostal cukr a dal mi z něj lžičku. Podělila jsem ji mezi sebe, matku a sestru. Jedla jsem ho poprvé.

Bratr říkával, že až vyrostu, budu pracovat. Ve třinácti letech jsem několikrát šla na komandaturu, aby mi dovolili pracovat ve vápence v Tabu v Kustanajské oblasti. V práci bylo mnoho nemocných tuberkulózou.

Kodzojev Issa (r. 1938), 25. února 2012, Kantyševo, Inguško

Žili jsme ve vesnici Angušt okresu Prigorodnyj tehdejší ČIASSR. Nyní se ta vesnice nazývá Tarskoje v Severní Osetii. Naše rodina byla velká, třináct lidí. Otec a matka otce, sestra otce, otec, macecha Patimat a její tři bratři, tři sestry a já. Děda byl vyznamenaný hrdina občanské války a otec s tetou byli úderníci kolchozu.

Vojáci lidem ničili ploty a pálili je. V našem domě byl umístěn štáb. Otec byl mulla a v domě měl medresu, pokoj dal vojáků a děti chodil učit po domech. Bylo mi šest let, hrál jsem si s těmi důstojníky a oni mi dávali kousky cukru. Babička nadávala maceše i tetě, že to jsou naši hosté a je třeba se o ně starat. Každý večer se snažila, aby měli teplou večeři.

23. února nás brzy ráno probudili, že muži mají odejít na dvůr mešity, kde je shromáždění k svátku. [...] Cestou v Ordžonikidze všichni tancovali a radovali se, Osetinci i Rusové. Dobře si to vybavuji. [...] Děda mi šídlem udělal díрку ve stěně, abych se mohl nadechnout čerstvého vzduchu. Jeli jsme osmnáct dní. Jeden mladík nechtěl dát vojákům tělo své matky, začali se prát, udeřili ho pažbou a odtáhli. Nevím, co se s ním stalo. [...]

Ve vyhnanství jsem viděl skupinku dětí, běžel jsem k nim a ony se rozeběhly pryč. Volal jsem ingušsky „počkejte“ a ony křičely ukrajinsky „sní nás“. Uměl jsem rusky jen „ně nado“. Schoval jsem se mazaně v trávě a počkal, až si děti přijdou hrát. Stačil jsem chytit jedno děvče, Táňu, za šaty. Po chvíli se uklidnila a stala mým prvním kamarádem. Řekla ostatním, že je nesním. V Kazachstánu byli dva bratři, Achmed a Movlid Albakovy. Movlidovi bylo asi čtrnáct, z hladu ukradl v kolchozu šest okurek. Asi dvacet žen se za ním rozběhlo. Bývalý voják ho zastřelil, zavolali milici, Achmed se s nožem vrhl na předsedu

kolchozu, ale toho zachránil kousek železa v kapse. Milicionář prostřelil Achmedovi nohu. Žil v Gazi-jurtu a nedávno zemřel.

Němci už ani své mrtvé nepohřbívali. Muslimové nemají právo nechat někoho nepohřbeného ani zvíře ne. Naši chodili po domech a Němce násilně pohřbívali. [...]

Teta se tam vdala a macecha odešla ke svým bratrům. Byl jsem v dětském domově, ze kterého jsem utekl a 5. prosince 1956 jsem se dostal do rodné vesnice.

V padesátém sedmém jsem se vrátil do vlasti.

Masajev Said Hasan (r. 1921), 6. července 2010, Barzoi, Čečensko

V ten den [23. února 1944] jsem vstal ve čtyři ráno. Zeptali se mě, kolik mi je, tak říkám dvacet tři, chtěli rok narození, ale to jsem neuměl spočítat. Nemocní lidé a dobytek museli zůstat tam. Když nás vedli, všude byl sníh a všichni jsme promokli. Můj bratr odešel na frontu ve čtyřicátém druhém, ale nám říkali, že všichni z fronty odešli sloužit Hitlerovi. Hned po příjezdu do Kazachstánu jsem napsal svému bratrovi dopis. Jak se má a že nás vysídlili a on odpověděl, co to říkám, jak nás vysídlili? Šel jsem k vojenskému komisaři okresu a zeptal se ho, jak to, že říká o mém bratrovi, že je zrádce, když můj bratr válčí a leží raněný ve špitálu osmdesát kilometrů od Berlína. Poté ke mně vojenský komisař přijel a řekl mi, že můžu změnit místo vyhnanství a přestěhovat se blíž k příbuzným. Asi to nepochopíte, ale sovětská vláda byla dobrá. Byla práce, jen tak někoho nezabíjeli jako teď....

Murtazov Achmed (r. 1932), 3. března 2011, Karaganda, Kazachstán

[...] Matka zemřela v Kazachstánu. Příbuzní byli roztroušeni po celém Kazachstánu. Měli jsme známé, ale nepomáhali. Nikoho jsem nehledal, nevěděl jsem, kde je Džambul, Alma-Ata... Náš malý národ je rozptýlen, muselo by se hledat po celém Kazachstánu a střední Asii. Představte si, jaké muselo být srdce těch, kteří bojovali od čtyřicátého prvního do čtyřicátého pátého a poté hledali své rodiče po Kazachstánu a střední Asii. Bránili vlast, ale vlast už neexistuje, nejsou tam Čečenci. Nebylo možné odjet, každý den brzy ráno bylo nutné se ukázat v komandatuře. Asi se báli, že znova utečeme na Kavkaz. Asi třikrát jsem se obracel na komandanta, aby mi pomohl najít příbuzné. On mi odpovídal, že není informační kancelář, abych mazal pryč! Ještě jednou jsem se obracel na jiného komandanta, ale on jednal stejně. Byl to krutý trest, nelidský, zemřely absolutně nevinné děti, staří lidé, nemocní. Nehledě na

to, plnil jsem plán, založil rodinu. Pracovali jsme, děti se učily. Neměli jsme nic s policií ani se soudy. Okolo byly špatné vztahy, ale my jsme na to nehleděli.

Potom [po válce] se objevila nová hesla, všude byly ruiny a nedostatek. Pracovali jsme pod heslem „za obnovu“. Musel jsem se účastnit obnovy, zakončil jsem hornické učiliště. V tu dobu chyběla technika. To bylo ve čtyřicátém devátém. Učil jsem se na strojníka na důlním stroji. Nijak zvlášť se mi jezdit na tom stroji nechtělo. Hledal jsem dobrou brigádu, kam jsem chtěl jít pracovat. Začali nás rozmisťovat. Byl tam hrdina socialistické práce brigádýr Petr. Obrátil jsem se na něj „vem mě do brigády“. On řekl, že „je to špinavá práce, asi to nezvládneš“, já jsem řekl „zvládnou to“. Ta šachta se jmenovala třicátá třetí-čtvrtá. Pracoval jsem tam tři roky, potom onemocněl [Petr] a zemřel. Na jeho místo určili mě. Pracoval jsem rok, se mnou dělali chlapi, kterým bylo pětatřicet-pětačtyřicet, ale mně nebylo ani dvacet. A oni kvůli tomu vyvolali skandál. Rozhodl jsem se přejít jinam. Když odejdeš, ztrácíš odpracované roky. Pomyslel jsem si, že přijdu o roky, ale zachovám si důstojnost. Nechtěl jsem odejít s hanbou. K čertu s nimi [s roky]! Znal jsem ředitele šachty Stachanovskaja Sergeje Makaroviče Mělnikova, obrátil jsem se na něj, aby mě přijal. Odešel jsem na šachtu, to bylo v roce 1953. Dostal jsem se do mládežnické brigády, když mi bylo dvacet tři. Zpočátku se nejspíš zalíbilo mistrovi, jak pracuju a udělal ze mě brigádýra. Pracoval jsem až do odchodu do důchodu v roce 1967. Pak šachtu zavřeli. Začala Gorbačovova perestrojka - snížení stavů, snížení stavů... Mnohé šachty se zavřely. Pomyslel jsem si „co dělat?“. Měl jsem úspory, rozhodl jsem se odejít do jiného okresu, tady nedaleko sto kilometrů odsud je Asakarovský okres. Tam jsem začal pracovat na farmě, dělal jsem tam devatenáct let. Celé hospodářství jsem prodal - třicet beranů, tři koně a čtyři krávy - a přijel jsem sem [do Karagandy].

Snažil jsem se všechno dělat tak, abych splnil státní plán. Mám vyznamenání Hornická sláva III. stupně, Zasloužilý horník, Zasloužilá mnohaletá hornická sláva, Řád dělnického Rudého praporu a mnoho odznaků za předčasně splněný [pětiletý] plán za tři, čtyři roky.

V roce 1957 přišlo povolení vrátit se do vlasti. Ale tam žil jiný národ. Projevovali nevraživost k našemu národu. Nebyl jsem tam. Vedoucí šacht nás prosili, abychom neodjížděli, zůstali dva-tři roky, že nám pomůžou. Ale to bylo jen na papíře, vůbec nám nepomáhali. Vztahy s kazašským a ruským národem se snažíme nekazit. Zde bylo hodně národů - Němci, Bělorusové... Neříkám, že bych se od nich nějak zvlášť lišil. Žijeme družně, bez nepřátelství. Prezident [Nazarbajev] to podporuje.

Mucolgov Makšarip (r. 1934), 8. března 2011, Karaganda, Kazachstán

Když nás vysídlovali, bylo mi deset let. V rodině nás bylo devět dětí, nejstaršímu děvčeti bylo devatenáct, potom kluci sedmnáct a níž až do ročníku 1941. [Vojáci] přišli brzy ráno a odvedli otce do školy. Asi za hodinu - hodinu a půl přišel a řekl, že nás vysídlují, že je třeba vzít věci a jít na dvůr kolchozu, ten byl asi kilometr a půl od nás. Chápal jsem, co se děje, ale pět mladších [sourozenců] ne. Otec řekl, že vysídlují všechny Inguše. Dobrá, je to potřeba. Všichni si mysleli, že pojedeme zpátky domů. Zatímco se děti balily, otec zařídil berana na cestu, vzali jsme kukuřičnou mouku a šli. Nebyla auta, aby nás převezli do centra okresu. Museli jsme nocovat ve dvoře. V tu noc bylo hodně sněhu, přikryli nás prostěradlem; druhý den přijela americká auta - nazývala se studebakery.

Posadili nás do aut a odvezli devatenáct kilometrů do centra okresu. Nastrkali nás do vagónů, do dobytčích vagónů, ty asi všichni viděli v televizi. Byly úplně narvané. Stála tam buržujka, malinká pícka. Je nepříjemné vám to říkat, byl tam záchod za závěsem, všichni dohromady, muži i ženy. A ženy byly velmi nemocné, dozvěděl jsem se to o rok později, nechtěly přede všemi chodit na záchod za závěs. Po cestě nám dávali vědro s tekutinou, ve vagónu bylo padesát-šedesát lidí, tu tekutinu dávali nemocným. Nebylo čím topit, buržujka byla, ale nic nedávali, jeden mladík vzal dřevěnou zábranu proti sněhu, to bylo patnáct kilo dříví. Když se vlak zastavoval, stála okolo milice a vojáci. Jeden voják udeřil toho mladíka vintovkou. Vlak přistavili na jinou kolej, když jsme se pohnuli směrem zpět, všichni křičeli „Hurá! Vezou nás zpět, jedeme domů!“.

Převezli nás do Kokčetavu a odsud ještě auty sto kilometrů, odtamtud dvanáct kilometrů nás vezli do sovchozu v býčích povozech. Žili jsme v sovchozu. Děti byly nemocné, jedna sestra zemřela asi za měsíc. Přesné datum si nepamatuju, přivezli nás na konci března, do prázdného bytu, kde nikdo nebydlel už roky a naházeli tam slámu. Spali jsme na slámě a slámou jsme topili v peci. Poté nám dávali příděl, půl kilogramu na měsíc, místní obyvatelé nám trochu pomáhali, byli to vysídlení Rusové, Němci, několik řeckých rodin, Němců bylo hodně, Ukrajinci. Většina místních byli vysídlenci. Byla tam celá německá ulice, za dva roky zmizeli Ukrajinci, asi je odvezli, tři Kalmyci, tři nebo čtyři ruští muži, všichni bez jedné nohy, ještě tam byl brigádýr, ten neměl prsty a měl křivou ruku, proto ho nevzali do armády. Místní děvčata chodila od deseti let do práce. Ve vesnici bylo maximálně sto osmdesát dvorů.

Na konci dubna - na začátku května mě poslali pást telata, ale já jsem byl malý. Když ke konci května začala senoseč, vzali mě do brigády, muži ve vesnici nebyli ani chlapci jako já,

byli bez rukou bez nohou a ženy. Krmili nás polévkou. Tak jsem pracoval a přežil válku. V roce 1945 nám dali půdu, zasadili jsme brambory. Když jsme hladověli v 1944-1945, sbírali jsme klasy. Na konci 1946 se to s obilím zlepšilo. Měli jsme ruční mlýnek a mleli jsme klásky. Začal jsem chodit do školy, bylo mi dvanáct. Zakončil jsem sedm tříd. Hodně lidí zemřelo hlady. Nebylo co jíst. V roce 1955 jsme se přestěhovali z Kokčetaavu do Karagandy, našel jsem si práci jako řidič v nemocnici po třináct let, čtyři roky 1987-1990 v městském sovětu.

S komandantem jsem problémy neměl. Ale nejstarší bratr několikrát odseděl deset dní. Chodil na trh, začal se učit na šoféra. Jinak s námi problémy nebyly. Pracoval jsem, nedávno mi poslali osvědčení, přidali mi k důchodu, přišly mi dva a půl tisíce tenge [cca 300 Kč]. Před tím jsem dostával tisíc pět set tenge za to, že mě deportovali.

Nemůžu se vrátit do vlasti, nemůžu koupit dům. V roce 1955 jsem se tam jel podívat, bez dokumentů, bez ničeho. Zdárně se to povedlo. Dovolili nám žít v rozmezí Kazašské SSR. Ve vlasti nebyl nikdo naší národnosti. Přijel jsem do vesnice, našel svůj dům. Vešel jsem k nim, zeptal se, jak se mají, že tohle byl náš dům. Divili se, jak jsem přijel. [Řekl jsem], že jsem nepřijel tam žít, ale podívat se na vlast. Z Moskvy do Nazraně a z Nazraně je to do naší vsi dvanáct kilometrů a stejnou cestou zpátky. Rodičů jsem se neptal, protože by mě nepustili. Tam v domě žili Osetinci, mladík stejného věku jako já, mi vysvětloval, jak oni přijeli. Šel jsem na hřbitov. Stůl pod šicí stroj tam stál i po dvanácti letech, řekl jsem jim, že na něm stál mámin šicí stroj.

Celou dobu, co žiju, sním jen o vlasti. Domů se vrátili dva bratři s rodinami, nejstarší tam žije, druhý zemřel na podzim v listopadu [2010], prožil tam sedm let. [...]

Patajeva Moza (r. 1932), 7. července 2010, Chalkeloj, Čečensko

Při deportaci jsme tam museli nechat skot, ruští vojáci nám nedovolili nic vzít s sebou, strkali do nás zbraněmi, vyhodili naše polštáře a deky. Zůstalo nám jen oblečení, co jsme měli na sobě. Ponižovali nás a někteří lidé plakali.

Byli jsme ve vagónu, ve kterém se vozí dobytek. Nebylo na čem spát, byl tam trus, pohromadě byly ženy a muži, nebylo jídlo. Jedna žena rodila, byla moc krásná, nebylo pomoci a zemřela spolu s dítětem. Při prohlídce někdo řekl, že zemřeli a vojáci je položili přímo na cestu. Že prý vzadu jede vagón, do kterého dávají mrtvé.

Byla vánice, lidé umírali, vezli nás osmnáct nebo dvacet dní. Někdy bylo jídlo, někdy ne. Dojeli jsme na nějaké pusté místo a tam nás vysadili. Lidé stáli bosí na sněhu, přijely

koňské sáně a na jedny nás posadili. Staří lidé padali a umírali na sněhu. Kdo nemohl chodit, toho tam nechali. Asi dvacet-třicet kilometrů jsme museli jít pěšky, ženy nesly děti na zádech. Cestou zemřelo hodně lidí, mladí i staří i děti, zezadu do nás strkali a bili nás, ale jak můžeš jít, když máš snůh až po prsa? Tolik bylo v Kazachstánu sněhu!

Do domů nás nepouštěli, že přivezli blázny, až později nás někteří pustili. Do jara nebylo co jíst. Když roztál snůh, sbírali jsme klásky. Lidé je sbírali do věder, jiní si je strkali přímo do pusy. Hodně lidí umíralo, bylo to strašné. Sami jsme si postavili dům a založili zahradu. Tam byli dobří Rusové. Jen ti vojáci při deportaci byli zlí. Přišli a co se jim líbilo, to si nacpali do kapes. Žili jsme v Šamanachinském okrese, ve vsi Puškino. Bylo to daleko od železniční stanice. Žilo tam hodně Čečenců. Naši rodinu tvořil otec, matka, teta a její syn, tři bratři a já. Všichni kromě mě, otce a tety zemřeli hladu. Zůstala jsem sama. Teta, otcova sestra, mě vychovala. Otec se znovu oženil a teta nechtěla, abych s nimi žila. Do školy jsem nechodila, jak bych tam mohla chodit, neměla jsem oblečení ani boty. Sukni jsem měla ušitou z pytle na rýži a nosila jsem starou vatovanou vestu.

Už si to přesně nepamatuji, ale žili jsme tam asi patnáct-šestnáct let.

Souleimanova Sovdan (r. 1925), 7. července 2010, Barzoi, Čečensko

Měla jsem rodiče, šest bratrů a sestru. Muž byl [23.2.1944] ve vesnickém sovětu, že je tam schůze. Dlouho se neobjevoval a tak jsem šla za ním. Když jsem tam došla, už mě nepustili zpět. Se mnou byl malý desetiletý švagr a toho jsem poslala domů, aby přinesl kufr s věnem a kukuřičnou mouku. Další příbuzní muže byli v jiné části vsi. Během deportace jsme se s nimi nesečkali. Na náklad'ácích nás přivezli do Grozného na nádraží. Cestou zemřelo mnoho lidí.

Své věci jsem měnila za jídlo, šest metrů šifonu jsem rozstříhala na několik šátků a za ty bylo vědro brambor. Rusky viděly na mně věci a nabídly místo v jejich domě, když jsem už všechno rozdala, vyhnaly mě. Našla jsem příbuzné muže - tchyni a pět švagrů. [...]

Měla jsem bratra, válečného invalidu, měl protézu a těžce se mu chodilo ve sněhu. Když si vzpomenu, jak se snažil tahat tu nohu, chce se mi plakat. Jinak vše zvládal.

My ženy jsme se chtěly zdobit a do galoší jsme si dávaly dřívka namísto podpatků.

Šoipova Sonet, roz. Ekramova (r. 1938), 17. července 2010, Belgatoj, Čečensko

[...] Když nás přivezli do Kazachstánu, vyhodili nás ve stepi na sních. Němka Nina nás přivítala a vzala k sobě. Po několika letech odjela. Místní nás brali za nepřátele, ale pak nás Kazaši poznali a pomáhali nám, brali si k sobě sirotky.

Jeden velitel mi chtěl zabránit, abych se vrátila do vlasti s tím, že mi vláda dá dům i skot. Odmítla jsem a vrátila se do Čečenska. [...]

Tazibajev Allaudin (r. 1939), 7. července 2010, Chalkeloj, Čečensko

[...] Po cestě nad Volhou jsme se doslechli, že nás chtějí utopit z rozkazu Stalina. Do Ust'-Kamenogorsku jsme přijeli 27. března. Čekali na nás se saněmi zapřaženými býky a koňmi a rozvezli nás po sovchozech a kolchozech. Byli jsme zavšivení na těle i na oblečení, umyli jsme se v lázních dlouhých pět-šest metrů, ženy a děti šly napřed. Položili jsme si oblečení a boty na kameny kvůli vším, ale věci se žárem strašně zkroutily. Tak jsme nazí vyšli ven. Rozmístili nás v bytech, chlívech, klubech, v knihovnách nebo v sýpkách, protože byla válka a obilí nebylo. Den jsme nedostali jídlo. Později dali jednu krávu na dvě rodiny, z přidělů jsme měli zácpu. Jedli jsme různé divoké traviny a lidé umírali. Děti dávali [kvůli nedostatku jídla] do domovů, dívky se vdávaly za Rusy, aby nehladověly, porušily se a zůstaly tam.

Lidé se báli k nám přiblížit, protože jim řekli, že přijeli upíři a že nás nesmějí nechat přenocovat, nedávat nám jídlo, nepřibližovat se k nám. Když jsme se k nim chtěli přiblížit, utekli, když jsme šli prosit o jídlo, zavírali se na závoru. Jeden Čečenec uměl rusky, sloužil v armádě, [v době deportace] byl na dovolené po zranění, neměl nohu. Šel k nim a ptal se jich, proč nám nepomáhají, proč dětem nedají oblečení. A oni, že se bojí, že jim řekli, že jsme upíři a že se k nám nemají přibližovat.

Mysleli jsme si, že „dnes nebo zítra“ nám povolí vrátit se, tak jsme se nijak neusazovali, nezaseli obilí. Staří Rusové nám řekli, že nás Stalin vysídlil... Říkalo se, že každá rodina dostane deset tisíc rublů kompenzace. To byly pěkné peníze, kráva stála 120-130 rublů, beran 30, hezký dům 500.

Těmirchanov Umatgirij (r. 1936), 17. prosince 2009, stanice Něstěrovskaja, Inguško

Brzy ráno přišli ozbrojení vojáci přímo do domu. Otce vzali na schůzi, nejstarší bratr Osman spal, matka a sestry plakaly a já se divil, co se děje. Otcova matka také plakala. Jeden voják budil bratra, aby šel na schůzi. Bratra odvedli a už nikdy nepřišel. Otec přišel večer. Matka se

ptala, kde je syn. Dva roky jsme nevěděli, kde je. Odvezli ho do Alma-Aty na šachty jako vězně. Otec to zjistil přes komandaturu. [...]

Nebylo mýdlo, jehly, nitě. Jedl jsem všelijaké rostliny, trávu, jako kráva nebo kůň. Měl jsem nafouklé břicho jako kouli. V jarním období jsme sbírali zmrzlé brambory a jedli je syrové.

Otec mě odvedl do školy, neuměl jsem rusky a učil jsem se do 4. - 5. třídy, víc jsem nemohl. Měl jsem roztrhané kalhoty a košili, proto jsem přestal chodit do školy. Jednou k nám přišla třídní učitelka a ptala se mě, proč nechodím do školy. Řekl jsem jí, že tam nepůjdu, protože mi vadí ředitel. Viděla, že nemáme pokrývky, že ležíme na peci na slámě. Opřela se o lokty a začala plakat.

Po tři roky nebyly peníze ani obchody, neměli jsme sůl. Otec jel pro pšenici v bryčce a na nádraží uviděl hromady soli. Vedoucí skladu byl Kazach a dal otci tři pytle.

Od roku 1954 jsem pracoval v traktorové brigádě. Nedokončil jsem mechanizátorskou školu, ale pracoval jsem dobře a plnil normu.

Ještě jsem to nikdy nikomu nevyprávěl, jak jsem po setí v červnu 1956 ošetřoval stroje, poranil jsem si ruce, a tak jsem popošel o kousek dál, abych se nasnídal. U našeho domu jsem viděl koně a bryčku s komandantem. Šel jsem do domu, otec také. Komandant vytáhl hřeben a pročešával otci plnovous. Řekl mu „naposledy ti rozčešu vousy“. Jmenoval se Chevrenko a přijel nám říci, že jsme volní. Otci se hned zachtělo domů. Prodali jsme dvě krávy, opustili dům a odjeli v září nebo v říjnu. V listopadu jsme přijeli do okresu Prigorodnyj do Tarského. Bůh nás zachránil. Ani svému nejhoršímu nepříteli bych to nepřál zažít. Deportace byla jen půl neštěstí, tím dalším byl rok 1992. Když jsme utíkali, žena mi řekla, abych zamkl dům, ale já jí odpověděl, že to nemá smysl, Osetinci si stejně všechno rozeberou.

Tumgojeva Patimat (r. 1937), 24. února 2012, Slepčovsk, Ingušsko

Žili jsme v Bartabosu. Tam bylo k 23. únoru dvacet sedm rodin. Tehdy žilo sedm - osm synů pohromadě jako jedna rodina. Hodně mužů bylo na frontě, i tři z jedné rodiny. Bylo mi asi devět let. V naší rodině bylo dvanáct lidí, matka, macecha, otec, osm dětí, já jsem byla nejstarší. Po cestě se ještě narodil jeden chlapeček. U nás doma žilo měsíc devět vojáků. Dávali nám cukr, který jsme nikdy dřív neviděli. Hodní vojáci radili, co si vzít na cestu a že nás vezou do střední Asie. Na cestu jsme si vzali kukuřici, uzené maso, co nám poradili staří lidé, ale kolik si toho můžete dát na záda? Měli jsme toho s sebou málo. Šli jsme pěšky daleko k autům, a pak nás naložili do vagonů. Jeli jsme sedmnáct dní. Ženy si dávaly děti pod

oblečení. S námi byli ve vagonu čtyři osamocení mladíci, kteří byli v době vysídlení u příbuzných [mimo svou rodinu], a tak se k nám dostali. Dvakrát denně nám dávali polévku. Každý den chodili a zapisovali si, kdo přišel, odešel, jsou-li tam všichni. Někteří muži celou cestu stáli. Za závěsem udělali záchod a některá děvčata ani nejedla, aby na něj nemusela.

Vysadili nás v lázních Borovoj Šučinského okresu. Po vesnicích nás rozvezli na býcích. Žili jsme ve vsi Nikolajevka Šučinského okresu. Byli tam Rusové, Poláci, Němci. Komandant nutil místní přijmout rodiny. Byli tam i chudší než jsme byli my a šli jsme jim bačkory výměnou za jídlo. Z naší vsi tam usídlili dvě rodiny, jiné byly ze všech koutů [Čečeno-Inguška] a také tam žilo hodně Čečenců.

Náš strýc zůstal se stádem a ostatními pastýři tady. Ti, co tu zůstali - prý jich bylo dvacet čtyři - museli stavět silnici do Mužičů. Nikdo z nich už své rodiny nenašel. Náš soused Elbert Chakijev viděl na vlastní oči, jak upálili nemohoucí staré lidi. Vyprávěl nám to.

V naší rodině zemřelo šest nejmladších dětí během prvního roku. Zemřely na prochlazení a hlad. Byli to čtyři chlapci [a dvě holčičky]. Nebyl tam les, nebylo čím topit, ani dřívím ani uhlím, topilo se slámou. Zůstaly jsme tři sestry. Matka pracovala dvanáct let na farmě dojičkou. Naučili jsme se rusky. Na počátku roku 1946 otec zemřel. Bylo mu asi čtyřicet sedm. Zaplatili jsme jednomu starému Čečenci otcovým oblečením, aby ho pohřbil. Jak ho pohřbil, nevíme. Strýc nás odvezl do Kokčetavské oblasti, tajně bez povolení nás vezli v noci.

V roce 1946 nám dali náhradu za náš majetek - tři ovečky. Velké rodiny dostávaly krávu. Většina je hned z hladu zařízla. Lidé byli vychrtlí.

Mladší sestry chodily do školy, já ne. Když mi bylo šestnáct - sedmnáct, provdali mě. Rodina muže byli Azijevy z Kurtatu, byli čtyři sourozenci, otce už neměli. Po sedmi měsících muž zemřel na tuberkulózu. Rodina druhého muže byla ze Sunži. Hned jak sestry povyroستly, provdali je a odvezli do Alma-Aty.

Lidé se báli vyslovit jméno Stalin, říkali vožd'. Naši muži se starali i o nás, poté co zemřel otec. Říkali „modlete se k Alláhu, on je náš spasitel“. Radili, utěšovali, uklidňovali, že se vrátíme. Doufali v Alláha, a tak jsme přežili.

V šestnácti letech dávali pas a poté jsme se museli jednou měsíčně hlásit na komandatuře. Matka nás naučila šít, z pytle se daly ušít šaty. Šily jsme po nocích. Od dvanácti let jsem pracovala jako šička v kolchozu až do roku 1953. Viděla jsem rodinu Berijových, když je vysídlili k nám do Kokčetavské oblasti [po popravě Beriji 1953]. V roce 1957 jsme se dozvěděli o osvobození, lidé chtěli jít pěšky, mysleli si, že je to blízko. Přijeli jsme v roce 1960, už jsem měla čtyři děti. Až tady jsem se setkala s matkou a sestrami. Matka se chtěla vrátit do Bartabosu, ale nepustili ji tam. Do vysídlení tu žili jen kozáci, teď tu jsou lidé

z Prigorodného. Nikdo neviděl svůj rodný dům, ani za peníze je nechtěli vrátit. Žádnou kompenzaci jsem nedostala, nikdo nečekal pomoc od státu.

Tuzajev Abujezid (r. 1935), 8. července 2010, Gikalo, Čečensko

Jsem z vesnice Bugaroj, to je Itum-Kalinský okres. Byli jsme já, otec a matka, dva bratři a dvě sestry, celkem sedm lidí. Vojáci nás vyhnali z domu jak psy, bez oblečení, v bačkorách a bez peněz. Někdo rychle vzal kukuřičnou mouku. Ptali se "kam jedeme"? Kdo kladl odpor, toho z domu vytáhli násilím. [...] Dojeli jsme do Východo-kazachstánské oblasti, žili jsme v Glubokovském průmyslovém okresu, ve vesnici Glubokoje. Tam jsem prožil dvacet dva let.

Ve čtyřicátém pátém zavřeli otce na osm let jakoby za agitaci, protože se modlil a říkal lidem, že se vrátíme, aby je povzbudil. [...]

Umajev Jakub (r. 1923), 9. července 2010, Gikalo, Čečensko

Pocházím z vesnice Uškaloj, chutoru Konža Itum-Kalinského okresu. Narodil jsem se v roce 1923. Hned v roce 1941 jsem narukoval do války, povolali mě do Rostova. Asi za půl roku jsem šel na frontu do Orlu a hned první týden jsem byl raněn do kolena. Nemocnice se nacházela v lese. Po vyléčení jsem válčil v pěchotě na Ukrajině ve městě Sumy, kde jsem utrpěl zranění lebky a oka. Zatímco jsem se léčil, moje část odešla jinam. Pátého května [1943] mě povolali do Leningradu, 11. června jsem byl raněn třemi kulkami do hrudníku. Na povoze mě odvezli do čeljabinské nemocnice, přes půl roku jsem ležel v Zlatoustu a na začátku roku 1944 byl jako invalida uvolněn z armády a poslán domů do Uškaloje. Byl jsem vyznamenán sedmi řády a medailí Za odvahu.

To ráno 23. února 1944 k nám přišli vojáci se samopaly a s tím, že si máme vzít to nejnnutnější. Ptal jsem se, kam máme jít. Řekli „vezměte si jídlo na tři dny a teplé oblečení, nic víc“. Lidé žili v horách roztroušeně, jeden starší bratr žil daleko od nás a já s matkou a dvěma mladšími bratry odděleně. Asi měsíc jsme jeli do Ust'-Kamenogorsku a po cestě jsme hladověli. Jedli jsme zrní, na některých stanicích nám dávali polévku a dvě stě gramů chleba. Usídlili nás, tedy pět bratrů a matku, ve vesnici Obloket v Ust'-Kamenogorské oblasti. Matka se bála o skot a dům v naší vsi. Onemocněla a po měsíci zemřela. K bydlení měli lidé baráky a já jsem byl náčelníkem jednoho z nich, ve kterém zpočátku žilo 1 666 lidí, ale po měsíci nás zbylo jen 66. Vrátili jsme se do Čečenska v roce 1959.